Sfera Politicii 66

REVISTĂ LUNARĂ DE ŞTIINŢE POLITICE EDITATĂ DE FUNDAŢIA «SOCIETATEA CIVILĂ»

Anul VII 1999

BILANŢ '98

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Ştiințe Politice şi Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iaşi.

Editorial Board:

CĂLIN ANASTASIU
DANIEL CHIROT
DENNIS DELETANT
GAIL KLIGMAN
DAN OPRESCU
STELIAN TĂNASE (*Editor*)
VLADIMIR TISMĂNEANU
G.M. TAMAS

Fundatia Societatea Civilă

Președinte: DAN GRIGORE

Redacție:
Dan Pavel
(*Redactor șef adjunct*)
Valentin Stan
Adrian Cioroianu
Laurențiu Ștefan-Scalat

Culegere text, traduceri, corectură
Alina Seghedi
Eva Szabo
Mirela Șendruc

Coperta:
Irina Chiovcanu

Acest număr apare cu sprijinul
Grupului de Presă NORD-EST,
editorul cotidianului
Monitorul

SFERA POLITICII este înregistrată în *Catalogul publicațiilor din România* la numărul 4165.

Reproducerea articolelor apărute în publicația noastră se face numai cu acordul redacției.

Tehnoredactare:
Corina Bardaș

Tiparul executat la:
S.C. Multiprint S.A. – Iasi

Sfera Politicii

este citită de membrii Parlamentului, de cei mai importanți oameni de afaceri, de intelectuali, oameni politici și studenți.
SFERA POLITICII ajunge acolo unde se iau decizii, se creează imagine, se câștigă influență.

Sfera Politicii apare la data de 1 a fiecărei luni. Revista poate fi procurată și direct de la sediul Fundației, str. Piața Amzei nr. 13, etaj 1, sector 1. Un abonament pe șase luni costă 50.000 lei, inclusiv taxele poștale, și se poate face numai la sediul redacției.

Outside Romania: Yearly subscription in $50 or its equivalent in your country's currency (12 issues).
Please send checks only to: PO Box 22/212, Bucharest, Romania.
Include the following information: name, address, institution, phone number.

Cont FUNDAȚIA "SOCIETATEA CIVILĂ"
Lei: 25110246602642003
USD: 25110246602840000
BANCKOOP ROSETTI

În atenția cititorilor:
Adresa Fundației "Societatea Civilă" este:
Str. Piața Amzei nr. 13, Etaj 1
oficiul poștal 22/212, București
Fundație tel.: 659 57 90; tel./fax.: 312 84 96
EMAIL sfera@ dnt.ro
Adresa noastră Internet: http://dntb.ro./sfera

Găsiți **Sfera Politicii** la:

Librăriile Humanitas: din București și provincie
Librăria '95 (Academiei): București, Calea Victoriei 12
Librăria 155 (Drept): București, Bd. Kogălniceanu 24
Librăria Luceafărul: Bulevardul Unirii
Librăria M. Sadoveanu: București, Bd. Magheru 35
Euromedia: București, str. General Berthelot 41
Fundația Cărții: București, Bd. Ana Ipătescu 3
Librăria Bihari Naplo: Oradea
Librăria Omniscop: Craiova
Nord-Est (*Monitorul*): Iași, str. Smîrdan 5
Librăriile VED: Cluj, str. Heltai 59...
...precum și în alte centre din București și din țară.

Cuprins

2.	*Editorial*		Scadența
5.	*Bilanț 1998*	**Daniel Dăianu**	Cum să întorci barca cu fundul în sus (sau cum să realizezi străpungerea)
9.		**Mircea Răceanu**	Cîteva considerente pe baza relațiilor româno-americane
13.		**Dan Oprescu**	Politici publice pentru minoritățile naționale din România (1996-1998)
19.		**Dan Pavel**	Performanța coaliției? Rămînerea împreună
25.		**Mihai Mușet**	1998 - Anul șubrezirii structurilor internaționale create în anii '40
30.		**Gabriel Ivan**	De ce vor pierde guvernanții viitoarele alegeri?
33.		**Cristina Cărtărescu Ilinca**	Cealaltă parte: opoziția
37.	*Interviu*	**Jan T. Gross** în dialog cu **Stelian Tănase**	Trebuie să împărțim totul
42.	*După zece ani:* 1989-1999	**Pavel Câmpeanu**	Ceaușescu: anii numărătorii inverse
47.	*Arhiva* Sfera Politicii	**Document**	Universul concentrațional -legi, decrete, hotărîri-
53.	*IdeoSfera*	**George Voicu**	Mitul Nae Ionescu (II)
63.	*Semnale*		

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Scadența

Cei mai bine de doi ani de tergiversări în reforme politice și economice ai coaliției CDR-USD-UDMR au condus – într-un mod **evitabil** – la cea de-a cincea mineriadă[1]. Actuala clasă politică s-a complăcut într-o luptă sterilă pentru poziții de putere și influență, pentru împărțirea unor resurse și cîștigarea de capital electoral. Problema este că – într-un fel – era normal să aibă loc aceste confruntări, cu condiția să se facă reforma, ceea ce ar fi condus la sporirea resurselor și la împărțirea lor mai echitabilă între mai multe categorii sociale, în special cele dezavantajate de reformă. Or, resursele tot limitate au rămas, iar singurii care au cîștigat capital electoral sunt extremiștii.

Există un aparent mister, legat de felul în care funcționează statul de drept în România. În ciuda faptului că există o constituție și o mulțime de legi (chiar dacă nu destule încă), ele parcă nu au nici o valoare, din moment ce nu sunt respectate. Democrația liberală este un regim politic al normelor, procedurilor și instituțiilor. Pentru ca legea să fie lege, mai trebuie să existe și oameni care să acționeze în litera și spiritul acestor legi. Aceasta înseamnă că pentru a pune în practică aceste legi, ei trebuie să fie primii care să le respecte. Altminteri ele sunt vorbe goale sau simple semne pe hârtie, nu realități legale. Statul de drept nu este doar statul care are legi, ci acela în care legile se respectă. Datorită unei culturi politice profund afectate de comunism, unde constituția și legile nu însemnau decît o formă de punere la respect a populației, în numele deținerii puterii absolute de către oligarhia nomenclaturisto-securistă, clasa politică (provenită în mare parte din foștii comuniști) nu are pentru lege decît un respect formal. Legea nu este interiorizată. De asemene, nici mentalitatea contractualistă. În afară de "Contractul cu România" mai există contractul pe care întreaga coaliție l-a făcut și care nu se respectă. Iar cel mai rău este că valoarea cuvîntului dat este egală cu zero. Nu se țin promisiunile făcute. Or, în lipsa performanțelor economice, în lipsa legilor politice și a promisiunilor morale, pe ce să se bazeze încrederea populației?

Cine urmărește arhitectura noii puteri va observa că președintele țării nu își sprijină autoritatea și puterea pe nimic. Propulsat în fruntea țării de către partidul istoric cel mai important (PNȚCD), Emil Constantinescu a reprezentat mai degrabă acel consens temporar realizat la nivelul Convenției Democratice decît o anume idee politică, forța sau interesele unui grup. După ce a ajuns la Cotroceni, președintele s-a înconjurat de consilieri care reprezentau mai degrabă acel consens de moment decît vreo forță politică anume sau vreun grup important al societății civile. Avînd la îndemînă o mulțime de mecanisme ale puterii și profitând de existența fracțiunilor și grupurilor de interese intrapartinice și interpartinice, președintele Constantinescu a manevrat în mod constant pentru a slăbi o formațiune în beneficiul alteia și a asmuți fracțiunile una împotriva celeilalte. De la scandalul Severin și încercarea de marginalizare a lui Cataramă[2] în PNL, pînă la subminarea constantă și sistematică a PNȚCD[3], președintele nu a făcut altceva decît să încerce a-și consolida propria poziție și a-și pregăti viitorul post de președinte al partidului țărănist. S-ar putea vorbi, la Constantinescu, de un "complex Coposu". Mai grav este că actualul președinte a reușit să se înstrăineze de Alianța Civică, formațiunea care l-a propulsat în cadrul CDR, iar apoi în viața politică a țării. Consilierii prezidențiali nu sunt nici mai buni, nici mai răi decît foștii consilieri ai Alianței Civice, însă punerea în funcție a primilor a împiedicat influența în continuare a ultimilor.

Președintele a încercat să își consolideze poziția sprijinindu-se pe Armată, Ministerul de Interne și mai ales pe serviciile secrete. În fruntea acestora din urmă a pus însă niște oameni demni de tot respectul și încrederea prezidențială, dar fără nici o expertiză în domeniu. La presiunea societății civile sau a avangardei morale țărăniste și liberale, cu privire la legea deconspirării Securității, aflarea adevărului despre decembrie 1989, despre mineriade, președinția a preferat să ignore toate semnalele. Totul s-a făcut în numele iluziei că a nu începe incizia în putregaiul din serviciile secrete, de la Interne, din Armată, din diplomație, etc. înseamnă a-ți asigura loialitatea tuturor acestor segmente. Nimic mai fals.

Venirea către București a minerilor nu a făcut decît să scoată la iveală caracterul fantasmagoric al calculelor prezidențiale. Actuala putere era să cadă

din pricina lipsei de loialitate a celor pe care președintele se sprijinea, pentru că nu se poate spune că forțele respective pot avea vreo preferință coerentă pentru un segment sau altul al unei coaliții policolore. Am făcut parte dintre cei care sperau că președintele va decreta starea de urgență. Dar am stat de vorbă cu oameni din mijlocul evenimentelor, iar Armata nu ar fi tras în mineri. Poate că unii ar fi tras, dar majoritatea nu aveau această motivație. Prea era încă proaspătă amintirea lui decembrie 1989, iar lipsa de claritate în rezolvarea acelui episod crucial al istoriei naționale nu era de natură să le ofere militarilor vreo certitudine. Mai ales că se acționa pe un vid legislativ, pe care improvizațiile din ultima noapte de criză nu reușise să-l umple decât formal. În momente de criză, autoritatea republicii Constantinescu era o ficțiune.

Este greu de spus dacă actualii consilieri îl sfătuiesc pe președinte în sensul încurajării propriilor sale idei, nefăcînd decît să-i ofere argumente pentru o linie politică deja adoptată, dar care are nevoie de anumite rafinamente, sau dacă ei reușesc să îi impună propria lor expertiză. De fapt, nici nu mai contează. Indiferent cum ar fi, rezultatul este la fel de dezastruos. Nici el, nici ei nu înțeleg nimic din problemele de strategie, geopolitică, *intelligence*, după cum nu promovează nici o linie politică realistă sau măcar una idealistă, bazată pe valori morale promovate cu fermitate. Președintele României nu este nici un politician pur sînge, puternic, capabil să-și asume riscuri, dar nici un Havel. Pînă acum credeam că la viitoarele alegeri îl voi vota din nou pe Constantinescu. Acum, am deja îndoieli. Să vedem cine mai apare. Însă, Constantinescu mai merită o șansă. Dacă nu profită de ea, atunci voi face parte dintre cei care se vor împotrivi ideii realegerii sale. Mai există oameni capabili și poate că nu vor fi atît de impenetrabili la sugestiile intelectualilor critici sau presiunile părții civice a societății civile. Pleșu, Meleșcanu, Frunda, Vosganian – sunt politicieni în care se poate avea încredere, dintr-un anumit punct de vedere sau altul. Nici unul dintre ei nu va face o figură mai proastă. Iar după revelațiile lui Vadim Tudor cu privire la faptul că tatăl președintelui a fost evreu rus (ceea ce nu este o rușine, dar îngrijorător este că președintele nici nu a confirmat, nici nu a infirmat informația, zvonul, sau ce o fi), cad și obiecțiile cu privire la faptul că Frunda și Vosganian sunt maghiar, respectiv armean.

Am dat pînă acum vina pe serviciile de informații pentru faptul de a nu își fi îndeplinit funcțiile firești. Amestecul de incompetență, lipsa de loialitate, penetrarea de la înființare a acestora de către serviciile mamă sovietice, puternica moștenire a Securității, toate acestea sunt argumente în defavoarea acestor servicii. Desigur, ținînd cont de infuzia de tinerețe, de schimbarea mentalităților, există și potențialul pentru a crede contrariul. Dar declarațiile președintelui Constantinescu de după mineriadă pun totul într-o lumină nouă. El a afirmat că dacă serviciile nu și-au făcut datoria, este din pricina faptului că au fost oprite de către el (Președintele) să facă "poliție politică". În concepția lui Constantinescu, a face poliție politică înseamnă a fi infiltrat partidele politice, sindicatele, etc. Uneori, diletantismul este mult mai periculos pentru siguranța națională și interesele de stat decît toate riscurile de securitate interne și externe la un loc.

Nici președintele, nici consilierii săi nu înțeleg – dacă întoarcem această declarație pe toate fețele – care este specificul muncii de *intelligence* într-o democrație liberală, într-un stat de drept. Dacă vreunul dintre președinții americani de după cel de-al doilea război mondial ar fi declarat sau ar fi crezut o asemenea aberație, SUA ar fi încetat de mult să mai fie o supraputere și poate chiar ar fi dispărut ca stat federal. Probabil că nu se știe sau poate că nu se înțelege care este importanța serviciilor de *intelligence* în țări precum Marea Britanie, Franța, Germania, ca să nu le menționez decît pe cele mai prestigioase. Este greu de crezut că avînd o asemenea concepție, serviciile noastre de informații își vor aduce vreodată vreo contribuție de expertiză în susținerea efortului de integrare europeană și transatlantică, la oprirea exercitării influenței unor servicii ostile ieșirii României din Zona Gri sau din fosta regiune controlată de la Moscova[4] sau din calea marilor mafii internaționale, care pătrund ca în brînză într-o țară ale cărei legi nu sunt respectate nici măcar de proprii cetățeni sau de propriile organe de ordine. Să ai mijloacele necesare la îndemînă și să nu le folosești corect sau să mai faci și greșeli este una, însă este cu totul altceva să nu le folosești pentru că nu știi ce să faci cu ele sau ai idei eronate cu privire la asta. Afirmația lui Constantinescu echivalează cu a declara că țara pe care o conduci este handicapată, că nu se poate apăra în fața pericolelor și că tu – Președintele – îți asumi responsabilitatea pentru asta. Orice om cu puțină minte nu poate să nu își dea seama că, în caz de forță majoră, nu se poate baza decît pe propriile lui forțe, așa cum s-a întîmplat în vremea celei de-a cincea mineriade. Dacă veneau la București se declanșa un război civil. Oricine ar fi câștigat, nimeni nu ar mai fi

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

dorit ca actuala putere – neputincioasă, lipsită de voință politică, coruptă, măcinată de lupte interne, condusă de diletanți – să mai rămînă acolo unde este. Iar ceea ce s-a obținut acum nu este decît o amînare a scadenței.

În aceste condiții, mă întreb oare de ce nu a reușit tentativa de lovitură de stat? Să fi fost trădare? Poate că este adevărat scenariul închipuit de unii, anume că Miron Cozma a primit o sumă mare de bani (de la serviciile secrete) și că i s-a dat un timp de grație pentru a dispărea înainte de a fi judecat și arestat din nou. Mulți se simt acum în propria țară la fel de lipsiți de apărare cum erau înainte de decembrie 1989. Asta te poate forța să îți schimbi destinul. Dacă nu ești dintre cei care vor să emigreze, dacă nu ești dintre cei care acceptă lipsit de demnitate pe oricine la putere, atunci nu mai rămîne decît să intri în politică, pentru a scăpa de incompetenți, găgăuțe, corupți, pentru a pune în loc oameni cu principii morale și fermitate în acțiune.

Mai există oameni capabili și poate că nu vor fi atît de impenetrabili la sugestiile intelectualilor critici sau la presiunile părții civile a societății civile. Pleșu, Meleșcanu, Frunda, Vosganian – sunt politicieni în care se poate avea încredere, dintr-un anumit punct de vedere sau altul. Nici unul dintre ei nu va face o figură mai proastă. Iar după revelațiile lui Vadim Tudor cu privire la faptul că tatăl președintelui a fost evreu rus (ceea e nu este o rușine, dar este îngrijorător că președintele nici nu a confirmat, nici nu a infirmat afirmația, zvonul, sau ce o fi), cad și obiecțiile cu privire la faptul că Frunda și Vosganian sînt maghiar, respectiv armean.

Am dat pînă acum vina pe serviciile de informații pentru faptul de a nu-și fi îndeplinit funcțiile firești. Amestecul de incompetență, lipsa de loialitate, penetrarea de al înființarea acestora de către serviciile mamă sovietice, puternica moștenire a Securității, toate acestea sînt argumente în favoarea acestor servicii. Desigur, ținînd seama de infuzia de tinerețe, de schimbarea mentalităților, există și potențialul pentru a crede contrariul. Dar declarațiile președintelui Constantinescu de după mineriadă pun totul într-o lumină nouă. El a afirmat că dacă serviciile nu și-au făcut datoria este din pricina faptului că au fost oprite de către el (Președintele) să facă "poliție politică". În concepția lui Constantinescu a face poliție politică înseamnă să fi infiltrat partidele politice, sindicatele, etc. Uneori, diletantismul este mult mai periculos pentru siguranța națională și interesele de stat decît toate riscurile de securitate interne și externe le un loc.

Nici președintele, nici consilierii săi nu înțeleg – dacă întoarcem această declarație pe toate fețele – care este specificul muncii de *intelligence* într-o democrație liberală, într-un stat de drept. Dacă vreunul dintre președinții americani de după cel de-al doilea război mondial ar fi declarat sau ar fi crezut o asemenea aberație, SUA ar fi încetat de mult să mai fie o supraputere și poate chiar ar fi dispărut ca stat federal.

Note:

1. Revista *Sfera Politicii* își propune ca viitorul număr tematic să fie închinat celei de-a cincea mineriade.
2. Care a susținut puternic din punct de vedere financiar campania electorală a CDR.
3. Mă bazez pe interviurile personale făcute cu lideri importanți din PNȚCD, precum și cu personalități ale societății civile cărora Emil Constantinescu le datorează chiar faptul că a fost inventat.
4. Această influență se poate face mai ales prin penetrarea partidelor politice, a sindicatelor, a mijloacelor de comunicare în masă, etc. Cine face astfel de declarații, mai ales în condițiile cînd - de capul lor sau prin ordin - serviciile continuă să facă chiar și poliție politică, contribuie în mod substanțial la crearea unei confuzii tragice între poliția politică și serviciile de *intelligence* dintr-o democrație liberală.

Redacția

România: cum să întorci barca cu fundul în sus
(sau cum să realizezi străpungerea)[1]

DANIEL DĂIANU

Aproape toată lumea vorbește astăzi despre răspîndirea crizei financiare mondiale și impactul ei asupra economiilor naționale. Chiar și entități financiare performante pot sucomba sub presiunea acestui "El Nino" financiar. Să nu uităm evenimentele care au zguduit ERM (?), în perioada 1992-1993. Oricum, trepidațiile de pe piețele financiare mondiale pot doar să accentueze fisurile naționale. Cînd lucrurile merg anapoda peste tot, ceea ce este putred devine vizibil. Din pricina transformării lor incomplete, țările postcomuniste au o mulțime de motive de îngrijorare; este mult mai probabil ca criza financiară mondială și recesiunea economică să le împovăreze și mai tare pe cele care au rămas în urmă în străduințele lor de a crea entități economice bazate pe piață și corpuri politice democratice.

În acest context, economia română pare să continue a fi încurcată într-o nesfîrșită căutare pentru o "cale afară din pădure" și pare să fie sub un fel de atingere nefastă a lui Midas. După alegerile din noiembrie 1996, schimbarea politicilor, semnalată de setul de intenții și de cîteva din măsurile inițiate la începutul anului 1997, și-a pierdut avîntul. Privatizarea înceată, influxurile slabe de capital, lipsa de profunzime a restructurării, toate acestea paralizează efortul de stabilizare macroeconomică. Există o percepție crescîndă atît pe plan autohton, cît și în afara țării, cu privire la incapacitatea României de a trece de un fel de "barieră a sunetului." Am auzit chiar oameni comentînd despre un anume "sindrom al impotenței", asociat nu numai rezultatelor de pînă acum ale reformei, felului în care politicul domestic își pune amprenta asupra politicilor economice, dar și cu structura mentală a unei mari părți a populației. În vremea din urmă, principalele agenții de *rating* au scăzut rata României, iar "Standard and Poor's" și-a exprimat îngrijorarea cu privire la abilitatea țării de a-și plăti datoria, pe fondul crizei financiare mondiale. Cu toate că în conjunctura financiară a lumii actuale scăderea ratei nu este ceva neobișnuit, o întrebare este legitimă: de ce este atît de greu în România, cu atît mai mult cu cît dacă te uiți la cîteva din țările învecinate și faci deosebirea între ceea ce apare ca o consecință a unei contagiuni cu situația mondială, pe de o parte, și slăbiciunile politicilor intrinseci, pe de alta?

Aș spune că durerile economiei românești pot fi văzute prin intermediul mai multor lentile analitice. Se poate sublinia povara trecutului, care este mai grea decît în cazul Poloniei și Ungariei, de pildă; în esență, lipsa unei istorii a reformelor parțiale înainte de 1989 și moștenirea unei industrializări făcute pe tipul de economie centralizată (un număr mare de uzine enorme și ineficiente) explică de ce există o atît de mare încordare în economie și de ce schimbarea economică este atît de tergiversată și de ambiguă. De fapt, dificultățile în a muta resurse din domenii cu productivitate joasă în cele cu productivitate înaltă reprezintă o trăsătură evidentă a transformării în România. La fel, sărăcia capitalului organizațional și uman potrivit economiei de piață împiedică o schimbare instituțională mai rapidă. În legătură cu chestiunea din urmă, este clar că nu se poate face un fel de "politică de transformare hocus-pocus (voodoo)", deoarece intituțiile – înțelese, de asemenea, ca norme sociale – trebuie să aibă o solidă rădăcină într-un sol autohton, ele neputînd fi "cumpărate din magazin," fie că acesta este din Bruxelles sau Washington, D.C. Experiențele din Rusia și Albania sînt chiar grăitoare în această privință, dacă ne reamintim, de asemenea, că ambele țări se mîndreau cu rate anuale ale inflației mai mici de 10% în diferite perioade de timp, înaintea colapsului lor răsunător. Indicatorii macroeconomici pot ascunde cu ușurință fisurile structurale care, pînă la urmă, ies la iveală.

O altă cale de a judeca drumul României se referă la inconsistențele la nivelul măsurilor politice. Deși ceea ce numesc "încordare structurală" face ca restructurarea rapidă să fie nerealistă, iar stabilizarea să fie inerent fragilă, cu toate acestea este o aserțiune validă cea care spune că politica de reformă din România a fost infestată de serioase deficiente. Cele din urmă pot fi detectate atît pe tărîm cognitiv, cît și practic: o anume

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

inabilitate în a înțelege imaginea de ansamblu, capacitate de conducere deficitară în actul guvernării, atenție insuficientă față de negocieri și stabilirea priorităților, fie ele de scurtă sau de lungă durată, precum și pasul înapoi cînd a fost vorba de luarea taurului de coarne (închiderea companiilor ineficiente și care lucrează în pierdere) – toate acestea au fost trăsături constante ale mediului politic local. Dinamica intereselor întemeiate din societate a făcut ca aceste neajunsuri să fie chiar mai rele, ceea ce a scos la iveală o față urîtă a societății pluraliste în devenire. Nu este scopul meu aici, însă se pot ridica întrebări fundamentale: care este natura capitalismului local în devenire, se naște o cleptocrație, gîndesc și acționează elitele conducătoare astfel încît cetățenii să nu se simtă lipsiți de drepturile lor cetățenești, etc.?

Cel mai evident exemplu de miopie în formularea politicilor este neglijarea relativă a privatizării, ca modalitate de a atrage capital străin, cînd acesta din urmă ar fi putut și ar fi trebuit să fie motorul restructurării. Desigur, trebuie subliniată problema controversată a conducerii societăților (din nou ne vine în minte exemplul Rusiei), însă este greu de contestat că înăsprirea constrîngerilor bugetare – în impunerea disciplinei financiare – este sporită prin definirea clară a drepturilor de proprietate, adică a privatizării, prin promovarea transparenței. Ca observator al scenei economice și ca membru al cabinetului pentru o vreme, sînt convins că un ritm mai rapid al privatizării ar fi fost ingredientul critic în angrenajul de politici.

În cele din urmă, dificultățile cu care se confruntă economia românească ar trebui legate de o înrăutățire a climatului internațional. Recesiunea economică mondială și costurile prohibitive ale accesului la piețele de capital, în urma crizei rusești, au complicat starea de lucruri. Deoarece, în 1999, România are de plătit 2,2 miliarde de dolari ca datorie publică, alături de un deficit curent probabil de 2,5 miliarde de dolari, ne dăm seama de magnitudinea nevoii de finanțare externă. De asemenea, trebuie făcute, în anul care vine, plăți în valoare de 1,7 miliarde de dolari.

Cîteva detalii legate de ce s-a întîmplat în anii din urmă vor întări aserțiunile de mai sus. După perioada de scădere generală din regiune, România a manifestat rate înalte de creștere, în anii 1995 și 1996, de circa 7% și respectiv 4,1%. De asemenea, în 1995 inflația a scăzut mult, atingînd 28% [/Dec. on Dec.]. Oricum, în anul următor, sub vraja politicilor populiste, inflația a crescut, din nou, la aproximativ 57%, iar deficitul curent a crescut considerabil, la sfîrșitul anului rata lunară a inflației depășind 10%. Unii oameni se delectau cu ideea că politicile gradualiste duseseră la culegerea roadelor. Însă ei dădeau uitării unele amenințări majore. De pildă, ajungerea la capătul procesului de remonetizare a economiei făcea imposibilă continuarea acordării de subsidii pentru diferite sectoare, doar prin tipărirea de monedă, fără un salt major al inflației. Mai mult, în ciuda împrumutării a peste 1,5 miliarde din exterior în 1996, rezervele oficiale de valută ale țării erau de mai puțin de 600 de milioane la sfîrșitul acelui an. Politicile urmărite în acea vreme erau clar de nesusținut și conduceau către un impas, către o criză majoră. Iată de ce alegerile din 1996 au fost salutate, de asemenea, pentru perspectiva declanșării unei politici diferite prin hotărîre și promptitudine. S-a pus capăt cursului controlat al schimbului de valută, au fost oprite multe din subsidii, Banca Națională a fost ușurată de îndatoririle ei cvasifiscale, a existat o enormă ajustare fiscală (deficitul fiscal și cvasifiscal a coborît de la 8%, în 1996, la mai puțin de 4% în 1997), a apărut piața Rasdacq și s-au făcut mai multe schimburi la Stock Exchange, rezervele de valută ale Băncii Naționale au crescut vertiginos (la peste 2,5 miliarde de dolari). Cu avantajul celui care privește în urmă, se poate aprecia drept înțeleaptă rezistența față de ideea de a deschide *T-bill market* pentru investitorii nonrezidenți. Partea rea a poveștii, pentru anul 1997, a fost marele declin al PNB cu 6,6% și inflația corectivă care stă în spatele ratei anuale de peste 150%.

Oricum, au persistat aceleași verigi lipsă, ceea ce a dus la pierderea vitezei reformei în ultimii doi ani. Din nou, restructurarea a fost călcîiul lui Ahile, atît în domeniul economiei reale, cît și în sistemul bancar. Cît de puternic era putregaiul nu s-a văzut decît în 1997, cînd guvernul a venit în ajutorul a două bănci proprietate de stat, punînd aproape 1 miliard de dolari în ele. Din nefericire, operația nu a fost însoțită de planuri solide de restructurare și a ridicat semne de întrebare cu privire la temeiurile unei asemenea operații. Viteza privatizării – deși mai rapidă decît în anii anteriori – s-a dovedit a fi sub nivelul așteptărilor și al nevoilor țării. Aceasta explică de ce investițiile străine directe au continuat să rămînă la un nivel neconvingător. Ce alte lucruri semnificative s-au mai petrecut în 1998? Efortul de a reduce inflația a avut anumite rezultate palpabile, în timp ce rata anuală a fost aproape de 42-44%. Controlarea deficitului bugetar a devenit din ce în ce mai dificilă datorită dinamicii economiei (un declin viitor al PNB de 4%) și presiunii intereselor legitime asupra unor cheltuieli mai ridicate. Cu toate acestea, rectificarea bugetului din august va menține bugetul în jurul a 4%. În cele din urmă, paralizia politică de la începutul anului, ca și coabitarea dificilă între partenerii coaliției nu a ajutat în sensul luării măsurilor radicale în cîmpul

restructurării industriale.

Aș pune în discuție ideea că, păstrînd în minte moștenirea teribilei alocări greșite de resurse, este mai mult decît naiv să credem că restructurarea poate să apară fără un influx masiv de capital. Iar aici intervine probabil cea mai mare inconsistență la nivelul politicilor, care a devenit un profil tot mai mare în anii din urmă.

Înainte de a încerca să explorăm viitorul, aș spune cîteva cuvinte despre cîteva probleme controversate. Una este legată de politica stabilizării. Există în România voci care argumentează în favoarea unui așa-numit "model turc", despre care se presupune că ar combina o inflație mai mare, cu rate economice de creștere mai mari. Sînt profund sceptic în legătură cu acest model, din două motive. Unul este legat de circumstanțele istorice și de ciudățeniile unei economii care a putut să se bazeze pe ajutorul extern masiv, vreme de decenii (fiind un bastion al NATO), a avut răgazul de timp de a dobîndi o pronunțată orientare către export, iar în ciuda sectorului public supradimensionat (și ineficient) are un sector privat performant, care respectă în mod esențial regula constrîngerilor bugetare. Un al doilea set de motive se leagă de accesul la finanțare externă cînd deficitele bugetare sînt largi. Ar putea România să-și permită mari deficite bugetare și valutare, în special în condițiile internaționale actuale și viitoare? Răspunsul mi se pare evident. A doua problemă controversată privește mărimea deficitului bugetar într-o economie cu un grad jos de monetarizare (*base money* reprezentînd aproximativ 4,5% din PNB al României) și piețe financiare subțiri. Cu cît este mai scăzut deficitul bugetar, cu atît există mai mult credit disponibil pentru sectorul nonguvernamental, cu atît mai puțină presiune asupra dobînzilor și se va cere mai puțină sterilizare de către banca centrală. Un deficit bugetar redus ar reduce de asemenea vulnerabilitatea economiei față de revărsarea capitalului pe termen scurt. Iată de ce a trebuit să mă lupt cu aceia (inclusiv cu membri ai cabinetului), care au favorizat mari deficite bugetare pentru a stimula economia.

Ce ne așteaptă? Starea economiei este critică și ar putea să devină mai complicată dacă nu se iau măsuri hotărîte. Există trei provocări majore interconectate cu care se vor confrunta cei care iau deciziile în viitorul imediat:

1) să asigure finanțarea externă într-un climat internațional nefavorabil;

2) să evite o criză financiară care ar putea să fie cauzată de un larg (sau în creștere) deficit bugetar;

3) să evite o criză bancară care ar putea fi adusă de o criză de încredere (cînd rezervele de valută ale Băncii Naționale ar putea să acopere doar *base money*).

A urma același curs al politicilor, fie prin omisiune, fie prin comisiune, ar putea fi interpretat în mai multe feluri. Unul ar putea fi că așteptările cu privire la dificultățile țării ar putea să îi oblige pe creditorii externi să o ajute, într-un fel sau altul, ca un semn de mărinimie, în perspectiva înrăutățirii climatului internațional (care ar putea fi văzută drept o "externalitate" negativă teribilă). Acest tip de așteptare s-ar putea transforma în ceva de tipul "așteptîndu-l pe Godot," cu urmări dramatice. Teoretic, ar putea fi concepute, pe baza unui scenariu de acest tip, o cauțiune *de facto*: dacă pentru multe dintre țările în curs de dezvoltare presiunea creditului ar deveni atît de apăsătoare încît tentința nelegiferată de pe plan mondial, de a nu returna creditele, să devină o normă, creditorii ar putea să ia în considerare un moratoriu organizat (un fel de împrumut general) care să limiteze pierderile pentru toate părțile. Dar, încă o dată, este acest scenariu ceva demn de a fi luat în considerare de către un guvern responsabil? O altă interpretare ar fi concepția cinică, conform căreia un eșec complet este șocul de care românii – atît cetățeanul obișnuit, cît și clasa politică – ar avea mare nevoie pentru a se trezi și a trece chinurile măsurilor radicale. Prefer să resping această opțiune, de vreme ce cred în posibilitatea unei guvernări responsabile și pline de compasiune, chiar dacă durerile, pe durată scurtă, pot fi chinuitoare; cei care poartă responsabilitatea ultimă pentru soarta unei țări sînt elitele sale politice. În plus, nu îmi este clar dacă efectele sociale cumplite ale unei descompuneri economice ar rezulta într-o epocă a reformelor luminate și hotărîte. Dar dacă mizeria și lipsurile economice ar conduce la răsturnări economice care să meargă dincolo de controlul monetar, care este experimentat în mod curent în Asia, în direcția unei cvasi-*Kriegswirtschaft*? Nu ar condamna o asemenea dinamică situarea țării la periferia Europei? Ar mai putea România să-și continue urmărirea obiectivului de a fi mai aproape de UE? Aici s-ar putea obiecta că nu există o lege de fier care să garanteze prosperitatea unei țări. Pentru că ne putem întreba cîte țări prospere există în lume? Dar chiar acest argument ne previne cu privire la o dependență negativă de drumul acesta, care să prindă țara în cursă pentru o lungă perioadă de timp. În plus, controalele pe scară largă (raționalizarea cantității) pot fi favorizate de o anumită dinamică politică a țării, care (ironic) își poate găsi consolarea în noul *Zeitgeist* politic și al măsurilor politice (intervenționiste) al vechiului continent. Sînt unul dintre cei care nu subestimează baza socială a reformelor și nevoia de coeziune socială în

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

societate, însă evitarea unei acțiuni hotărîte acum, cînd este deja prea tîrziu, ar invita consecințe nedorite.

Alternativa la nivelul măsurilor politice este de a trece la acțiunile reformiste amînate, care ar ajuta, de asemenea, pentru ajungerea la înțelegeri cu FMI și Banca Mondială și, prin urmare, să facă față celor trei provocări menționate mai sus. În ce ar consta această alternativă politică?

În primul rînd, este nevoie de o capacitate autentică de conducere în actul de guvernare. În al doilea rînd, guvernul trebuie să accelereze restructurarea și privatizarea. Trebuie trecut de dincolo de acțiunile majore făcute în legătură cu ROMTELECOM, compania de telefon a statului, și cele două bănci (BRD și BANCPOST). S-ar putea folosi în mod inteligent posibile *debt-equity swaps*, care ar putea să atragă puternici investitori strategici în companiile românești majore. Ar fi o greșeală mare a considera că se poate aștepta cu privatizarea, din pricina circumstanțelor internaționale; acestea ar putea să se agraveze anul viitor. Mai mult, acest tip de calcule poate să inducă în eroare, într-un context în care există mai multe țeluri de măsuri politice critice în joc: ieșirea din impas și crearea unui nou moment favorabil pentru reforme, nevoia de a impune constrîngeri bugetare puternice și de a îmbunătăți conducerea întreprinderilor, urgența concentrării resurselor pentru serviciul datoriei publice, etc. De asemenea, guvernul ar trebui să înceapă, simultan, să restructureze și să privatizeze alte utilități publice. Acest demers i-ar sprijini credibilitatea și ar aduce venituri semnificative; ar putea, de asemenea, să ajute în crearea unor accesorii pentru a aduna bani de pe piețele străine de capital. În al treilea rînd, ar trebui închise companiile care înregistrează pierderi mari în operațiunile lor curente. În al patrulea rînd, politicile fiscale și monetare ar trebui îndreptate către reducerea inflației și protejarea creditelor către sectorul nonguvernamental. Pentru 1999, un obiectiv al ratei inflației în jurul lui 25% nu pare nerezonabil, iar deficitul consolidat de buget ar trebui coborît la aproximativ 2,5%, incluzînd cheltuielile legate de reformă. În acest scop, guvernul ar trebui să reziste presiunii diferitelor grupuri de interese. În al cincilea rînd, ar trebui realizată o implementare strictă a noului cadru de reglementare cu privire la sectorul bancar; supravegherea băncilor trebuie puternic întărită. Acțiuni prioritare hotărîte ar ajuta guvernul să ajungă la înțelegeri cu IFO și să micșoreze durerile asigurării finanțării externe pentru 1999 și anul următor.

Care este cadrul temporal și care sînt precondițiile politice pentru a face față celor trei provocări subliniate mai sus? Este clar că există tot mai puțin timp disponibil. Implicația este că România are nevoie de o guvernare cu intenții serioase de reformă pentru 1999. Lucrul acesta nu este probabil dacă procesul politic va fi modelat de bătăliile vizibile și cele ascunse pentru cîștigarea alegerilor, indiferent de costurile acestora asupra reformelor de care este nevoie urgentă. România are nevoie de o capacitate puternică de conducere și de o guvernare care să se concentreze asupra reformelor și nu asupra modului în care să dețină puterea de dragul puterii sau al clientelelor servile. Nu ar trebui uitat că alegerile sînt planificate pentru anul 2000, că unii oameni doresc să le provoace chiar mai devreme, în 1999. Amenințarea pentru reforme vine din tentația unor politicieni de a lua măsurile nepopulare, de a încurca situația și chiar de a o împinge către o stare ce nu poate fi controlată. Înțelepciunea celor care guvernează acum România, dar și a opoziției politice va fi testată prin modul în care reformele vor fi protejate de capriciile și de tentațiile populiste ale vremurilor preelectorale.

Ghidurile de acțiune prezentate mai sus nu răspund unor chestiuni mai profunde, care au relevanță economică, asupra modului de a da putere cetățenilor, de a construi în societate un sistem de control și echilibru, de a reforma administrația publică, de a stabili reguli clare ale jocului și de a crește transparența, a reduce corupția și alte noxe sociale, etc. "*It's a long way to Tiperrary*", către tipul de societate la care visează românii; însă un pas gigantic în acea direcție depinde de imediata acțiune, hotărîtă și generoasă, din partea actualilor deținători ai puterii.

Traducere din engleză de
Dan Pavel

Notă:

1 Aceasta este varianta în românește a studiului intitulat "România: how to turn the boat around (or how to achieve the breakthrough), pregatit de Daniel Daianu pentru o reuniune internationala.

DANIEL DĂIANU - Profesor la Academia de Științe Economice. Doctor în economie, Academia Română de Științe, București, 1988. A absolvit Advanced Management Program, Harvard Business School, în 1994. Președinte al IRII din 1990 și al Societății Economice Române din 1992. A fost ministru de finanțe în 1997-1998.

Cîteva considerente pe marginea relațiilor româno-americane

MIRCEA RĂCEANU

În numărul 57 al revistei *Sfera Politicii* de anul trecut am intitulat articolul meu cu privire la relațiile româno-americane: "Anul 1997, o cotitură radicală sau "Mult zgomot pentru nimic"?". Așteptata cotitură nu s-a produs. Dimpotrivă, aceste relații au ajuns într-o fază de stagnare, ca să nu spun că au dat chiar un pas înapoi față de anul 1997, reflectînd în mare măsură starea generală în care se află astăzi situația politică și economică a României.

Mai mult, în condițiile în care Bucureștiul nu a reușit în ultimii doi ani să pună în aplicare reformele promise, capitalul politic de care s-a bucurat România după victoria în alegeri a forțelor democratice în noiembrie 1996, precum și optimismul generat de acel prilej pe plan intern și extern, au început treptat să dispară. Aici se găsește și explicația dificultăților pe care România le-a întîmpinat în ultima perioadă în procesul de integrare în structurile euroatlantice (NATO și Uniunea Europeană). Edificatoare în acest sens este concluzia raportului Comisiei Europene prezentat în fața Parlamentului European, în luna noiembrie 1998, în care se arată că în comparație cu alte state candidate la Uniunea Europeană, România este singura țară care "nu a făcut nici un fel de progrese față de perioada anterioară".

I. Sînt sigur că mulți specialiști vor afirma că anul 1998 a fost un an "bun" pentru relațiile româno-americane, în timp ce alții vor susține că a fost un an "mai puțin bun". Primii vor aduce ca argumente: vizita la nivel înalt în SUA, în iulie 1998, a președintelui Emil Constantinescu, continuarea "Parteneriatul strategic", alte acțiuni pe plan bilateral, precum și cooperarea celor două părți în unele probleme internaționale și regionale (sud-estul Europei). Ceilalți vor menționa în favoarea concluziei lor: poziția SUA față de admiterea României în NATO, reticența comunității de afaceri și financiare americane de a se angaja activ într-un program de investiții de capital în România, nivelul scăzut al schimburilor comerciale bilaterale, precum și ignorarea României în mass-media americană.

Situația mi se pare însă a fi puțin mai complicată.

Evident, prezența la Washington în vara trecută a președintelui Emil Constantinescu a dominat agenda bilaterală româno-americană în cursul anului 1998. Deși la momentul respectiv vizita s-a bucurat de succes, în ultima instanță, efectul ei asupra evoluției acestor raporturi va depinde în mare măsură de modul cum partea română va înțelege să respecte angajamentele asumate și promisiunile făcute. Deocamdată, la șase luni după consumarea dialogului la nivel înalt în capitala SUA, rezultatele se lasă încă așteptate. În orice caz, nu s-a produs "accelerarea" promisă a economiei românești, fără de care este greu de presupus că se va putea realiza o relație stabilă și de lungă durată cu Statele Unite. Un rezultat direct al acestei întîrzieri este și înăsprirea poziției SUA față de realizarea reformelor, așa cum reiese și din declarația Secretarului Apărării, William Cohen, în care se arată: "Important este ca reformele să se înfăptuiască, iar ușa (n.n. Alianței Nord-Atlantice) e deschisă".

II. Experiența de ani de zile pe care o am în urmărirea relațiilor dintre România și Statele Unite m-a învățat că un singur an nu este întotdeauna edificator pentru evaluarea stării de fapt în care se găsesc raporturile dintre cele două țări. De aceea, m-am obișnuit să le privesc și să le analizez nu sub prisma unei perioade limitate sau a unui act singular (de exemplu, vizita la nivel înalt din iulie 1998), ci în contextul unei etape mai îndelungate,

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

ceea ce mi-am propus să fac și de această dată.

Principala concluzie la care am ajuns făcînd o astfel de analiză, din nefericire, nu este încurajatoare, în sensul că nu se poate vorbi de o evoluție dramatică în relațiile româno-americane, care ar fi fost normală după prăbușirea dictaturii comuniste din România în decembrie 1989 și mai ales după noiembrie 1996. Mai mult, și o spun cu regret, nu se poate afirma nici măcar că s-a realizat vreun progres substanțial în ultimii doi ani, în comparație cu perioada anterioară, deși guvernarea instalată la putere în noiembrie 1996 a beneficiat la început de sprijinul politic din partea Administrației americane (dovadă: vizita la București a președintelui Clinton și primirea la Washington a președintelui Constantinescu).

Nu este în intenția mea să minimalizez progresele realizate pe parcursul ultimilor nouă ani (de exemplu, redobîndirea clauzei, unele contacte la nivel înalt, "Parteneriatul strategic", semnarea unor acorduri bilaterale în diferite domenii de activitate, etc.), dar realitatea rămîne una singură, și anume: România, care dintre fostele state socialiste est-europene a avut cele mai bune relații cu SUA în anii '70 și în prima parte a anilor '80, astăzi se află în urma majorității lor.

Cum de s-a ajuns aici? Răspunsul, după părerea mea, trebuie căutat în primul rînd la București. Astfel:

1. Din decembrie 1989 și pînă în prezent, nu cred că oficialitățile ce au guvernat sau guvernează România și-au definit în mod clar opțiunile și prioritățile de politică externă, inclusiv față de SUA. Am în vedere nu o politică de conjunctură, ci una de lungă durată. Sigur, s-au făcut declarații și s-a vorbit mult pe această temă, subliniindu-se opțiunea României în favoarea alinierii la democrațiile occidentale și, în context, pentru integrarea euroatlantică. Dar în realitate s-a făcut prea puțin pe plan intern pentru a susține această politică, iar pe plan extern, de multe ori, pozițiile adoptate au fost oscilatorii.

În orice caz, acest lucru este valabil în privința raporturilor cu SUA. M-aș referi numai la două exemple:

Primul: deși se vorbește că în ultimii ani, România ar fi avut o politică proamericană, atunci cînd s-a pus problema admiterii României în NATO, autoritățile de la București, în loc să ia în serios poziția SUA, au ignorat-o, căutînd să-și impună punctul de vedere prin intermediul unor state vest europene, în primul rînd Franța. Acțiunea Bucureștiului, în condițiile în care pentru orice observator politic era clar că ultimul cuvînt în chestiunea admiterii în NATO, îl aveau Statele Unite, nu cred că a contribuit la întărirea dialogului politic româno-american.

Al doilea: văzînd eșuate, cel puțin pentru o anumită perioadă, perspectivele admiterii în NATO, acum se avansează teza că România ar trebui să se decidă dacă dorește să opteze pentru America sau Europa.

Sigur, cei ce conduc destinele țării, sînt singurii în măsură să decidă asupra opțiunii de viitor a României, bineînțeles cu condiția ca o asemenea decizie să exprime voința poporului român. În context, România va trebui să decidă dacă vrea sau nu să intre în raporturile de alianță cu SUA. Personal consider că viitorul României este alături de democrațiile occidentale și structurile politice, militare și economico-financiare ale acestora. De asemenea, sînt convins că este în interesul României, avînd în vedere rolul dominant al SUA pe plan mondial, ca Bucureștiul să aibă relații apropiate cu Washingtonul.

2. Ignorarea de către partea română a faptului că după 1989 criteriul principal și dominant care a stat la baza politicii SUA față de fostele state socialiste din zonă nu a fost considerentul geostrategic, ci gradul de democratizare pe toate planurile, a societăților respective. Republica Cehă, Polonia și Ungaria, care au acționat cu fermitate de la început, în această direcție, au ajuns astăzi să aibă o relație de alianță cu Statele Unite. Nu același lucru se poate afirma despre România, unde procesul de democratizare, îndeosebi pe linia reformelor economice și a privatizării, a bătut pasul pe loc, deși poziția americană a fost reafirmată ani de zile. Ea și-a găsit expresia inclusiv în Declarația comună adoptată cu prilejul vizitei la nivel înalt în SUA, în iulie 1998, în care se subliniază "nevoia esențială de accelerare a privatizării marilor întreprinderi de stat și a băncilor", în contextul "integrării" României în instituțiile euroatlantice.

Concluzia care se desprinde este foarte clară: dacă România va continua să tărăgăneze procesul de reforme, este puțin probabil că în următorii ani relațiile româno-americane vor cunoaște un curs ascendent.

3. Ignorarea sau interpretarea greșită a pozițiilor SUA și factorul credibilității în evoluția relațiilor româno-americane. Ambele aspecte sînt la fel de importante și trebuie abordate cu toată seriozitatea.

Legat de primul aspect, am în vedere o cunoaștere profundă a pozițiilor SUA, indiferent dacă este vorba de aspecte bilaterale sau internaționale, concomitent cu renunțarea la practica des folosită în toți acești ani, de partea română, pe de o parte, de-a îmbrățișa propriile dorințe prin ignorarea realității, iar, pe de altă parte, de a da o interpretare proprie diferită, conținutului pozițiilor avansate de partea americană.

Astfel, deși Administrația americană a făcut cunoscută, încă de la început, poziția SUA cu privire la șansele admiterii României în primul val al NATO, Bucureștiul a ignorat-o și, luînd dorința drept realitate, s-a lansat într-o campanie care, evident, era sortită eșecului. De asemenea, în timp ce oficialitățile americane au subliniat că prin "Parteneriatul strategic" se urmărește realizarea unui mecanism cu obiective concrete, partea română a dat la început o interpretare proprie, precum că ar fi fost vorba de o schemă grandioasă, cu implicarea unui ajutor masiv, economic și financiar, din partea SUA, interpretarea care a făcut din "Parteneriatul strategic" o lozincă fără conținut luni de zile. În cazul vizitei la Washington a președintelui Emil Constantinescu, partea americană a anunțat oficial că este vorba de o "vizită oficială de lucru". Cu toate acestea, oficialitățile române au continuat să susțină că, de fapt, a fost o "vizită oficială", practic echivalentă cu o "vizită de stat". O insistență fără obiect, pentru că documentele vremii vor înregistra caracterul vizitei, așa cum a fost oficial anunțată de partea americană. În ultimă instanță însă, conținutul convorbirilor și al înțelegerilor încheiate determină importanța unei astfel de vizite, și nu caracterul acesteia.

Deși pot fi date și alte exemple, mă opresc aici. Rămîne la latitudinea părților române să remedieze această situație sau să o perpetueze și în viitor, evident asumîndu-și consecințele de rigoare.

În ceea ce privește factorul credibilității, care este esențial în dezvoltarea și consolidarea unei relații bilaterale, scurta analiză a evoluției raporturilor româno-americane după decembrie 1989, inclusiv după noiembrie 1996, de asemenea, nu este prea încurajatoare. În primul rînd, datorită folosirii ani de zile – sub pretextul că sînt "profesioniști" – a acelorași cadre care au fost implicate în aceste raporturi și în perioada dictaturii, deși nu era un secret pentru nimeni, în nici un caz pentru partea americană, că multe din aceste cadre erau de mult compromise.

Tot în contextul credibilității intră și continuarea procesului de democratizare a Armatei și serviciilor secrete. O viitoare admitere în nato sau o alianță cu SUA nu va fi posibilă în condițiile în care, de exemplu, o parte a aparatului serviciilor secrete, inclusiv în funcții de răspundere, continuă să provină din fosta Securitate, o instituție profund antidemocratică care a considerat nato și SUA drept principalul lor dușman. De aceea, reținatenția cele afirmate de Steve Flanagan, consilierul președintelui SUA pentru Europa Centrală și de Est, în cadrul Consiliului pentru Securitate Națională, la postul de radio Vocea Americii, în luna iulie 1998, citez: "... este important ca, pe măsură ce dezvoltăm relații de cooperare, în anumite sectoare – între care servicii secrete și armate – să se poată vedea că, într-adevăr, orice persoană care ar fi putut avea în trecut legături dubioase nu va continua să fie implicată în cooperarea cu forțele noastre armate și serviciile de informații. Este important de știut că cei aflați în poziții de influență în aceste domenii sînt persoane responsabile și de încredere".

În al doilea rînd, este preluarea automată a metodelor din trecut în abordarea relațiilor româno-americane, deși datele problemei s-au schimbat radical.

Se știe că pe măsură ce România a îmbrățișat principiile democratice de guvernare, a fost normal să se diminueze și rolul celor două guverne în dezvoltarea și diversificarea relațiilor dintre cele două țări. Libera circulație de idei și persoane și existența sectorului particular dau o substanță nouă, extrem de importantă, cu perspective de a deveni factorul determinant al acestor relații. Dacă în perioada regimului comunist raporturile cu SUA, indiferent de nivel sau de domeniu de activitate, erau difihate și controlate de dictatură, pînă la cel mai mic detaliu (să nu uităm că orice vizită, fie a unui membru al Guvernului, fie a unui om de cultură sau de știință necesită o aprobare superioară) și cînd contactele particulare erau practic interzise, astăzi tabloul este cu totul diferit. Nu cred, de exemplu, că astăzi schimbul de vizite

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

efectuat la nivel guvernamental, mai are aceeași semnificație și pondere ca în perioada dictaturii.

De aici și necesitatea noii abordări în relațiile româno-americane.

Cu toate acestea, experiența din ultimii ani evidențiază faptul că partea română continuă să se cramponeze de vechea mentalitate de a centraliza și controla la nivel guvernamental aceste relații. Politica Bucureștiului față de comunitatea americană de origine română din SUA nu vine decît să sprijine această concluzie.

În al treilea rînd, necesitatea respectării angajamentelor asumate și a promisiunilor făcute.

Acest aspect este extrem de important, avînd în vedere natura pragmatismului american. De aceea, este esențial ca în procesul de colaborare și cooperare cu partea americană, indiferent dacă este vorba de contracte guvernamentale, inclusiv cele la nivel înalt sau nonguvernamentale, promisiunile făcute și angajamentele asumate trebuie respectate. Altminteri se produce procesul de erodare a încrederii reciproce, baza unor raporturi solide și de lungă durată. De asemenea, este extrem de dăunător să susții fapte și să insiști asupra unor situații care nu corespund realității.

Următorul exemplu este poate cel mai edificator în această privință, deoarece reflectă problema în ansamblul ei.

În campania desfășurată în cursul anului 1997 în vederea admiterii României în primul val al NATO, oficialitățile române au declarat în repetate rînduri, în contactele avute cu oficialitățile americane, că România a îndeplinit toate criteriile de aderare: politice, economice și militare, realitatea era cu totul alta. În urma hotărîrii Reuniunii de la Madrid era de așteptat ca guvernarea de la București să treacă la analizarea cauzelor rămînerii României în afara primului val, concomitent cu adoptarea neîntîrziată a unor măsuri concrete pentru remedierea acestei situații. Bucureștiul a continuat însă să se mențină pe vechile poziții. Dovadă critica adresată Alianței de președintele Emil Constantinescu, care, în cadrul unui discurs ținut la Institutul Nobel de la Oslo (octombrie 1998) a declarat că "neadmiterea României în NATO a fost o mare greșeală...". Cu alte cuvinte, vina aparține Alianței și nu României care, chipurile, ar fi îndeplinit condițiile de aderare.

Evident, o asemenea poziție nu este de natură să contribuie la consolidarea credibilității Bucureștiului la Washington. Dimpotrivă, ea duce la diminuarea avantajului cîștigat după noiembrie 1996.

III. În lumina celor de mai sus, mă abțin să fac previziuni cu privire la evoluția raporturilor româno-americane. Cred, însă, că a sosit momentul ca partea română să se decidă asupra naturii relației pe care dorește să o aibă cu Statele Unite în următorul mileniu. Cu alte cuvinte, să se complacă în actuala situație, să opteze pentru statutul de partener sau să meargă pînă la capăt, intrînd într-un raport de alianță cu SUA.

MIRCEA RĂCEANU - este coautor al lucrării *Romania versus United States. Diplomacy of the Absurd 1985-1989* (New York: St. Martin's, 1990). Înainte de 1989, a lucrat ca secretar al ambasadei Române din Washington și a avut un rol important în dezvoltarea relațiilor dintre România, Canada și Statele Unite. A fost arestat în ianuarie 1989, fiind considerat spion de către regimul comunist. Condamnat la pedeapsa capitală, el a fost eliberat în decembrie 1989.

Politici publice pentru minoritățile naționale din România (1996 - 1998)

DAN OPRESCU

__Avertisment:__ Aceste rînduri le-am scris în calitate de Dan Oprescu, iar nu de funcționar public sau de expert guvernamental; ca atare, ele trebuiesc socotite drept o părere foarte personală și, adesea, nedreaptă sau extrem de subiectivă. Ca atare, paginile care urmează nu angajează în nici un fel Guvernul României sau/și Departamentul pentru Protecția Minorităților Naționale, ci numai și numai pe semnatarul lor.

1. Despre politica generală față de minoritățile naționale

Pînă la alegerile din Noembrie 1996, politica feluritelor guvernări iliesciene a fost una dictată de realitățile electorale, precum și de aritmetica jocului parlamentar. În genere, această politică poate fi caracterizată prin cîteva trăsături importante: (a) anexarea organizațiilor minorităților naționale, altele decît cele aparținînd maghiarilor, la politica guvernamentală; (b) acordarea de privilegii acestor organizații, îndeosebi prin legea electorală (dar nu numai), pentru a asigura guvernanților o anumită imagine în afara țării; (c) concentrarea criticii doar asupra UDMR, învinuită de tendințe, atitudini și chiar acțiuni antiromânești.

Principala pîrghie în realizarea acestei politici a reprezentat-o o anumită prevedere din Legea electorală (Legea 68/15 Iunie 1992, art. 4), prin care ONG-urile minorităților naționale pot participa la alegeri, și pot trimite un reprezentant în Camera Deputaților a Parlamentului României dacă vor putea aduna cel puțin 5 la suta din media voturilor de care au nevoie reprezentanții partidelor politice. ONG-urile minorităților naționale sînt formate potrivit prevederilor Legii 21 din 1924 (cu excepția Confederației Comunităților Evreiești, care este înregistrată conform Legii cultelor). Principiul după care se desfășoară alegerile este, bineînțeles, *cîștigătorul ia tot*, ceea ce asigură un control "de sus" atît asupra liderilor organizațiilor cîștigătoare, cît și asupra celor ce au rămas afară, în frigul postelectoral; spre a instituționaliza acest control, s-a creat, în Aprilie 1993, Consiliul pentru Minoritățile Naționale (CptMN), din care făceau parte reprezentanții organizațiilor minorităților naționale reprezentate în Parlament; sesizînd scopurile nu foarte bine ascunse ale CptMN, UDMR s-a retras imediat de la lucrările acestuia. Cu alte cuvinte, și din acest punct de vedere, politica guvernamentală a fost încununată de succes. Cele aproximativ 15 voturi ale minorităților naționale (altele decît maghiarii) au fost practic cumpărate prin subsidii de la buget, precum și prin "acțiuni" plătite tot de la buget - și desfășurate de preferință peste hotare. Subsidiile - veritabile "pensii alimentare", necondiționate - au fost destinate întăririi organizatorice a "cîștigătorilor", în sensul asigurării unor dotări așa-zis minime (uneori, aceasta însemna cumpărarea unui automobil Cielo, în locul Daciei inițiale), precum și a susținerii costurilor de apariție a ziarelor si revistelor organizațiilor respective. Această presă a minorităților naționale din România, nefiind supusă defel regulilor concurențiale ale pieței, are, în genere, un caracter tern și mai mult decît parohial, reprezentînd însă un important element de propagandă electorală pentru (a) conducerile respectivelor organizații - conduceri dominate, cu foarte rare exceppții, de persoane în vîrstă și foarte în vîrstă -, și (b) organizația "cîștigătoare", care va căuta cu regularitate sa fagociteze sau să sugrume organizațiile potențial concurente. Un însemnat element de "cointeresare" a liderilor organizațiilor minorităților naționale reprezentate în CptMN l-a constituit și participarea la "acțiuni" cu caracter preponderent turistic, mai ales în străinătate; au existat, de pildă, excursii de "documentare" în SUA, dar avionul a făcut o escala de cîteva zile la... Beijing ș.a.m.d. Așa se face că destui lideri de organizații au încă nostalgia "truțer"-ismului și a "hrebe"-nismului. Așa-numitele "programe",

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

pentru care se încasau alți bani, la fel de frumoși, erau în principal festivaluri mai mult sau mai puțin folclorice, însoțite de chiolhanuri.

Alegerile din Noembrie 1996 au adus la putere o coaliție foarte amestecată, din care făcea parte și UDMR. Două au fost motivele principale pentru care UDMR a fost admisă să facă parte din coaliția guvernamentală: (a) convingerea partenerilor că, prin participarea la guvernare, UDMR va fi castrată din punct de vedere politic, iar ascuțișul critic al UDMR va deveni nesemnificativ, și (b) faptul că includerea reprezentanților UDMR în Guvernul României "dă bine" în străinătate. Dimpotrivă, UDMR a crezut că prin participarea la coaliția guvernamentală își va putea impune agenda, va reuși să materializeze scopurile corporatiste ale comunității maghiare din România; a doua jumătate a anului 1997 va dovedi că toate socotelile menționate mai sus au fost greșite.

Departamentul pentru Protecția Minorităților Naționale (DPMN) a fost înființat în primăvara anului 1997 din următoarele cauze: (a) UDMR dorea să aibe un instrument guvernamental, condus de un ministru delegat pe lîngă primul ministru (cu statut de membru plin al Cabinetului), pentru a constitui vîrful de lance in vederea prefacerilor dorite pentru minoritatea maghiară; (b) ceilalți membri ai coaliției de guvernămînt doreau sa acorde UDMR un post de ministru - conform "algoritmului" -, dar pe o poziție cît mai minoră (celălalt ministru UDMR va fi la Turism, apoi, din 1998, la Sănătate); (c) întregul Guvern era convins că prezența unui aproape Minister al Minorităților Naționale, condus de un ministru membru al UDMR, nu poate decît sa îmbunătățească și mai mult imaginea României în Occident. Se poate lesne observa divergența intereselor UDMR, pe de o parte, si CD-PD, pe de alta.

În același timp, a fost menținută și structura esențialmente clientelară a CptMN (rebotezat Consiliul Minorităților Naționale - CMN), care nu a privit niciodattă DPMN altfel decît ca pe o slugă, ca pe un fel de secretariat al CMN, avînd menirea să asigure primirea la timp a "pensiilor alimentare", mărite an de an. Așa se face că presa minorităților naționale este la fel de plicticoasă ca și pînă in 1996, acțiunile - la fel, chiolhanurile - a așișderea; mai mult încă, filosofia truteristică a excursiilor în străinătate pare să fi avut, pînă la urmă, cîștig de cauză (numai pentru 1998, cf. deplasările *in corpore* în Grecia, Ungaria sau Franța). Să fie limpede: n-am nimic împotriva deplasărilor în străinătate; dimpotrivă. Dar asemenea deplasări trebuie să facă parte dintr-un proiect sau program, la finele căruia să se poată face o evaluare a eficienței "excursiilor".

2. Politica față de minoritatea maghiară

Încă înainte de Noembrie 1996 a avut loc semnarea (la Timișoara, 16 Septembrie 1996) și ratificarea tratatului bilateral dintre Romania si Ungaria, tratat ce include, printre anexele sale, și Recomandarea 1201 a Consiliului Europei. După alegeri, odată cu semnarea protocoalelor coaliției, se părea că România nu mai are cum să aibă probleme (de substanță sau de imagine) în legătură cu minoritatea maghiară; în definitiv, UDMR era la putere, chiar dacă în calitate de mai mărunt partener în cadrul coaliției guvernamentale. Atîta vreme cît a durat semi-isteria speranțelor nesăbuite de integrare în NATO (i.e.: prima oarte a guvernării Ciorbea), toată lumea a fost mulțumită, mai cu seamă că UDMR a acceptat să păstreze o discreție mediatică ce friza invizibilitatea. În prima parte a anului 1997, prin intermediul DPMN, UDMR a putut să obțină două mari succese: (a) Ordonanța de urgență nr. 22/1997, privind modificarea Legii 69/1991 cu privire la administrația publică locală, și (b) Ordonanța de urgență nr. 36/1997 privind modificarea Legii 84/1995 a învățămîntului. În esență, cea dintîi se referă la plăcuțele bilingve, plus folosirea limbii materne în administrația publică, iar cea de-a doua dădea lumina verde înființării unei universități de stat cu limba de predare maghiară.

Odată cu alegerile din Noembrie 1996, revendicările minorității maghiare, exprimate prin UDMR, aveau un pronunțat caracter simbolic, în măsura în care nici plăcuțele bilingve, nici chiar universitatea nu reprezintă, după părerea mea, chestiuni de viață și de moarte pentru ungurii din Romania (scriind acestea, mă aștept să fiu aspru criticat). În definitiv, poate că universitatea maghiară deja există, la Cluj, doar că statutul ei nu este recunoscut ca atare. Pentru Romania, este limpede că problema încă a unei universități, fie și pe ungurește, este o chestiune cu totul secundară, care nu aduce în nici un fel atingere, nici în rău, nici în bine, reformelor pe care țara trebuie să le întreprindă spre a se desprinde de trecutu-i comunist.

În UDMR se pot distinge mai multe tendințe politice și economice, dintre care cele mai importante par să fie două: cea "liberală", conciliatorie și minimalistă, care propune participarea UDMR la Guvernul de la București pentru a obține astfel satisfacerea revendicărilor minorității maghiare (reprezentanți: Marko Bela, G. Frunda sau G. Tokay), și tendința impropriu numită "radicală", ce preferă mai degrabă modelul spaniol (catalan etc.), preconizînd neparticiparea la Guvernul central, dar asigurarea sprijinului deputaților și senatorilor UDMR în Parlament, față de orice guvernare, în schimbul autoconducerii locale, în zonele în care minoritatea maghiară din România este demografic majoritară (de fapt, aceasta înseamnă doar zona județelor Covasna și Harghita). "Liberalii" refuză, cu alte cuvinte, regionalizarea și provincializarea (în ambele sensuri ale acestui ultim cuvînt) a politicii UDMR, propunînd în schimb transformarea UDMR într-o forță politică națională, la scara întregii țări. Pînă acum, "liberalii" au avut ciștig de cauză, și personal cred că ei au dreptate în principiu; o asemenea abordare nu pare să ia foarte serios în calcul nerespectarea de către aliați (CD și PD) a angajamentelor semnate înainte de formarea primului Guvern Ciorbea. "Aliații" nu au sperat decit că, prin venirea UDMR la guvernare, această formațiune politică va ține în frîu consistenta minoritate maghiară din România, iar străinătatea ne va felicita pentru "rezolvarea exemplară" a problemei naționale, pentru "modelul românesc" de protecție a minorităților.

N-a fost să fie așa. Relativ repede, membrii marcanți ai CD-PD (precum și reprezentanți ai noii Opoziții) "s-au demascat" în calitate de naționaliști, mai mult sau mai puțin șovini; situația de la Odorheiul Secuiesc s-a agravat pînă aproape de deteriorare și datorită faptului că anumiți membrii proeminenți ai PNȚCD și ai Guvernului au avut comportamente resimțite de mulți drept provocatoare la adresa populației locale și a UDMR. Dar marea încercare a solidității coaliției a venit atunci cînd s-a încercat trecerea prin Parlament a modificărilor la Legea învățămîntului; piatra de poticneală a constituit-o, bineînțeles, universitatea în limba maghiară.

Pe de o parte, ungurii din România au dat dovada de o exemplară capacitate de organizare și mobilizare, reușind în două săptămîni să strîngă 500 de mii de semnături pe o petiție/referendum cerînd înființarea acestei universități; pe de altă parte, clasa politică românească (Opoziția și Puterea, deopotrivă) nu a știut să reacționeze într-o manieră rațională și generoasă la o asemenea solicitare (după părerea mea, perfect îndreptățită). S-a preferat utilizarea mecanică a mecanismelor democrației parlamentare pentru a ne face de rușine, în țară și în străinătate. Încă o dată, oamenii politici români au pornit prematur la vînătoarea de voturi – la fel cum vor fi făcut și atunci cînd au respins aproape în unanimitate (excepția: reprezentanții UDMR, care s-au dovedit a fi cei mai apropiati de standardele Europei celei adevărate...) decriminalizarea relațiilor sexuale consensuale între persoane adulte și de același sex, spre nespusa mirare a Occidentului. S-a dovedit, încă o dată – dacă mai era nevoie – că la noi majoritatea clasei politice (reflectînd majoritatea opiniei publice) gîndește și acționează încă în termenii unor ideologii revolute, ale căror origini trebuiesc căutate prin secolul al XIX-lea.

Prin jocul multiplu al Ordonanțelor guvernamentale s-a ajuns, spre sfîrșitul anului 1998, la o aburire, se pare satisfăcătoare pentru toată lumea, a chestiunii de principiu privind înființarea unei universități bilingve, maghiaro-germană (cf., spre amuzament aproape, textele urmatoare: HG 378/1998, HG 678/1998 și HG 759/1998). Adevărul este că întreaga "dezbatere" referitoare la universitatea în limba maghiară a blocat practic vreme de un an de zile activitatea Ministrului G. Tokay, aflat sub puternica presiune din partea UDMR (dar și a presei de factură naționalistă sau/și cripto-naționalistă). Mai toata lumea îl învinovățea pe Ministrul Tokay că nu se mai ocupă decît de "ungurii lui", în vreme ce la ședințele conducerii UDMR același György Tokay era acuzat că ar fi transformat DPMN într-un "minister al romilor". Cu siguranță, nu toată lumea poate fi multumită, în același timp.

Cu toate acestea, DPMN a reușit să finalizeze, prin hotărîri de Guvern, mai multe acte ce reglementează restituirea unor bunuri ce au apartinut comunităților cetățenilor aparținînd minorităților naționale din România. De asemenea, DPMN a produs mai multe proiecte de legi, care actualmente se află pe masa Guvernului sau/și a Parlamentului, cum ar fi: Legea privind minoritățile naționale (în treacăt fie spus, ne aflăm astăzi încă sub incidența Statutului Minorităților Naționale – Decretul-Lege nr. 86/6 Februarie 1945, deși Declarația FSN din 6 Ianuarie 1990 proclama, la articolul 3: "Elaborarea și adoptarea Legii minorităților naționale, care să concretizeze prevederile Constituției. Legea urmează să fie adoptată de Parlament cel tîrziu la 6 luni după intrarea în vigoare a noii Constituții."), Legea privind eliminarea tuturor formelor de discriminare pe bază de rasă, naționalitate, limbă sau origine etnică, Legea

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

privind restituirea bunurilor imobile și a celor mobile aferente lor care au aparținut comunităților cetățenilor aparținînd minorităților naționale, Legea privind ratificarea Chartei europene a limbilor regionale sau minoritare, Legea cultelor (aceasta din urmă în colaborare cu Secretariatul de Stat pentru Culte) ș.a.

3. Către o politică față de romi

Realitatea este că în România există, dupa părerea mea, doar două minorități naționale cu probleme specifice și majore: ungurii și romii. Toate celelalte minorități naționale (armenii, evreii, croații, grecii, bulgarii, polonezii, italienii, albanezii, turcii etc.) au insemnate probleme de rezolvat în ceea ce privește păstrarea tezaurului lor cultural, precum și în alte domenii; în același timp, aceste comunități au, în genere, resursele necesare pentru a-și asigura satisfacerea intereselor corporative (sau au acces la surse de finanțare în măsură să contribuie la îndeplinirea acestor deziderate). Mi-aș permite chiar să afirm că ungurii știu să aibă foarte bine grijă de comunitățile lor, iar situația de după Noembrie 1996 îi avantajează în mod vădit – fără să spun, desigur, că le este și ușor să facă aceasta. Experiența anilor de după Decembrie 1989 arată că ungurii de la noi au remarcabile resurse (politice și umane, în primul rînd) pentru a-și face auzit glasul și pentru a obține satisfacerea principalelor revendicări ale comunităților maghiare din România.

Dimpotrivă, situația romilor este mult mai serioasă, problemele (organizatorice, sociale, educaționale, sanitar-medicale, ocupaționale, culturale etc.) cu care se confruntă actualmente comunitățile de romi din România impun măsuri hotărîte și rapide pentru îmbunătățirea semnificativă a condiției celor mai mulți concetățeni ai noștri de etnie roma. Departe de a fi doar o chestiune de "integrare socială", problematica romilor din România este extrem de complexă, după cum extrem de complexă este și situația romilor; specificul populației de romi de la noi din țară îl constituie un înalt grad de stratificare, în paralel cu un avansat grad de asimilare în masa populației majoritare (fie ea românească sau ungurească). Acestei realități îi corespunde în plan organizatoric o mare varietate de forme, unele cu caracter tradițional, altele inspirate din dezvoltări recente. Nu cred ca actualmente este posibilă "unirea" sau "unitatea" organizatorică a romilor din România; mai mult încă, nici nu socotesc o asemenea "unire" drept ceva de dorit.

Pe drept cuvînt, pot exclama împreună cu cronicarul: "Să sparie gîndul!" – și "să sparie" întîi pentru că nu știm cu ce avem de-a face, nici măcar în ceea ce privește numărul romilor. Dar nu știm nici cum să se stabilească prioritățile după care s-ar cuveni să întreprindem, la nivel național, un program de ameliorare și îmbunătățire a situației celor mai multe comunități de romi din România. De asemenea, este încă un mister nedezlegat *cine* trebuie să se apuce de această treabă, și *cu ce* bani.

Din Decembrie 1997, la solicitarea Ministrului Tokay, am preluat funcția de șef al Oficiului Național pentru Romi (ONR) din cadrul DPMN; și am acceptat această provocare pentru că mi se părea (după experiența de la Fundația Soros, unde coordonasem, printre altele, și Programul Roma, de 500 de mii de US$ numai în 1997) că ar fi un fel de "misiune imposibilă", dată fiind puținătatea resurselor Guvernului (de pildă, pînă în clipa de azi, ceea ce pompos se numeste ONR are doar doi salariați: Dan Oprescu și Iulius Rostaș). M-am înhămat la această muncă nu din pricina avantajelor materiale – leafa e, dupa Buget ... – și nici pentru că mi-aș fi făcut oarece iluzii deșarte cu privire la existența anumitor avantaje morale (recunoștință etc.); am făcut-o pentru că realmente cred cu toată convingerea că trebuie întreprins ceva pentru romii din România, iar faptul că pînă în Decembrie 1997 nu se petrecuse mai nimic la ONR m-a pus, cum s-ar zice, la ambiție. A fost nevoie de o persoană "neutră", și cred că m-am învrednicit să fiu astfel; n-am fost și nu sînt "omul" nimănui, nici al UDMR, nici al Partidei Romilor – pur si simplu sînt Dan Oprescu.

Aveam convingerea (pe care o împărtășesc și astăzi, întrutotul) că problematica minorităților naționale este esențialmente o chestiune ce ține de societatea civilă, iar Statul sau Guvernul nu trebuie decît să aibă un rol general-regulator, prin promovarea unei legislații care să permită societății civile să se dezvolte și să aibă grijă de ea însăși. În România, problema e însă aceea că societatea civilă este slabă și, cu excepțiile de rigoare, imatură, iar cadrul legislativ este defectuos (de regulă, înăbușă inițiativele societății civile, prin atotputernicia presupusă a centralismului statal). Exemplul UDMR și, în genere, cel al ungurilor din România, dovedește însă că și un asemenea cadru defectuos poate fi folosit pentru afirmarea intereselor fundamentale ale unei anumite minorități naționale, cu condiția ca acea minoritate să se organizeze în structuri ale societății civile capabile să

negocieze cu statul ultracentralizat. Desigur, ceea ce este posibil pentru unguri nu este posibil și pentru romi, din multe și felurite pricini. Cînd ungurii au vrut universitate în limba maghiară, au reusit să strîngă în două săptămîni 500 de mii de semnături; cînd un senator extremist a propus asta vară internarea "țiganilor" în lagăre de muncă, nu s-a reușit decît strîngerea a vreo 300 de semnături de protest din partea romilor. UDMR are în Parlamentul României 24 de deputați și 11 senatori; romii nu au decît un deputat, pe Mădălin Voicu. Și așa mai departe.

La 20 Februarie 1998, la o manifestare a romilor, Președintele Emil Constantinescu a promis că, în termen de "două săptămîni", va avea la Cotroceni un consilier pentru problemele romilor; din pricina luptelor ce s-au iscat între diferitele organizații ale romilor, precum și între proeminenți lideri romi, nici pînă astăzi un asemenea consilier (al cărui rol ar fi fost mai mult simbolic, după părerea mea) nu există. Din această întîmplare eu, unul, m-am învățat minte ceva: aceea mișcare care trebuie începută nu va trebui să depindă inițial nici de liderii romilor, nici de clasa politică românească.

În Aprilie 1998, împreună cu un consultant străin (Kristian Sorensen) și după o lună de zile de muncă îndrăcită, am elaborat schița unui program PHARE de 2 milioane de ECU, program prevăzut a se întinde pe durata anilor 1999-2000. Este vorba de un program de sprijinire a Guvernului Romaniei și a DPMN pentru a putea produce, pînă în anul 2000, o strategie națională pentru îmbunătățirea substanțială a situației romilor. Este evident faptul că suma de 2 milioane de ECU este absolut insuficientă pentru rezolvarea marilor și dificilelor probleme cu care se confruntă multe comunități de romi din România; în același timp, această sumă *nu e destinată romilor ca atare, ci Guvernului României*, pentru a fi în stare să elaboreze strategia națională și apoi, pe baza ei, să promoveze proiecte vizîndu-i pe romi (în domeniul sănătății, educației, calificării și ocupării forței de muncă etc.). În cadrul progamului PHARE pentru romi, aproximativ 1 milion de ECU vor fi destinați finanțării unor proiecte-pilot (selecționate pe baza de concurs public), iar apoi se va face evaluarea lor și, în măsura în care proiectele-pilot s-au dovedit de succes, se va trece la generalizarea lor pe o bază regională sau chiar națională.

În virtutea condiționalităților acestui program PHARE, Guvernul Romaniei a înființat, în August 1998, Comitetul Interministerial pentru Minoritățile Naționale (CIMN), din care fac parte 17 ministere și departamente ale Guvernului; practic, avem de-a face cu reprezentarea întregului Guvern. De asemenea, în cadrul CIMN a luat ființă Subcomisia Interministerială pentru Romi (SIR), prezidată de șeful ONR. Ședintele CIMN au arătat că nu există o singură viziune în ceea ce privește poziția ce este de adoptat referitor la minoritățile naționale în genere și la romi în particular. De pildă, Externele, Protecția Copilului și Agricultura au, în mod vădit, o atitudine mult mai conservatoare, în vreme ce Internele, Cultura și Educația sînt cele mai deschise în căutarea unor soluții viabile. Se mai poate remarca și faptul că poziția ministerelor diferă și în funcție de minoritatea națională despre care este vorba: față de romi, să spunem, conducerea Ministerului Educației Naționale are o atitudine extrem de promițătoare, în primul rînd prin demararea mai multor programe de acțiune afirmativă; pe de altă parte, aceeași conducere a MEN se opune din răsputeri înființării unei universități de stat cu limba de predare maghiara. Tratarea diferențiată a minorităților naționale are o oarece tradiție la noi, după principiul "pentru unii mumă, pentru alții ciumă" (cf. Cazul lui Mihail Kogalniceanu, care a militat pentru eliberarea și emanciparea "robilor țigani", opunîndu-se în același timp oricăror tentative, interne și externe, ca evreiii să primească drepturi cetățenești).

Pînă acum, există atît dificultăți majore în calea funcționării CIMN și SIR, cît și semne foarte încurajatoare. Iar cel mai încurajator lucru este însăși existența CIMN și a SIR.

Dar în România nu se cîștigă voturi susținînd cauza minorităților (fie ele naționale, confesionale sau sexuale), iar clasa politică de la noi a știut, din păcate, să facă în repetate rînduri dovada ușurinței cu care este dispusă să derapeze înspre naționalism și izolaționism. Comisia Europeană de la Bruxelles ne-a atras atenția, în rapoartele sale anuale, că problema romilor este o *condiție politică* pentru aderarea țării noastre la structurile occidentale (alături de întărirea statului de drept); am speranța că semnalele de alarmă ale străinătății (organisme guvernamentale internaționale, presa, ONG-uri etc.) vor fi luate foarte în serios de oamenii noștri politici. Trebuie însă să recunosc faptul că actualul nivel de mobilizare a societății românești (atît a celei politice, cît și a celei civile) nu îndreptățește o atitudine euforică în privința minorităților naționale în genere, și nici – mai ales – în privința condiției pe termen scurt a comunităților de romi.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Există încă prea puține elemente ale societății civile dispuse să-și asume riscurile avangardei, îndeosebi în ceea ce-i privește pe romi. Puținătății "făcătorilor" îi corespunde puținătatea finanțatorilor. Sînt, desigur, și excepții remarcabile (cum ar fi Liga Pro Europa sau APADOR-CH), dar ele stau în principal în dedicația și activismul unor oameni cu totul deosebiți, ca Smaranda Enache sau Gabriel Andreescu. Recent, au început să se facă simțite și eforturile altor ONG-uri, precum Project on Ethnic Relations (director: Dan Pavel) sau Freedom House Foundation (directoare: Cristina Guseth). Referitor la Fundația Minoritas de la Cluj, prefer deocamdată să-mi amin judecata, pînă cînd transparența acțiunilor ei va deveni convingătoare (încă nu știu cine face parte din board-ul fundației, cum se numește directorul executiv sau directorul financiar, unde își are sediul, ce buget are, ce procent din buget e alocat cheltuielilor administrative etc.). Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile (FDSC) pare să fi intrat, din păcate, într-o anumită nesiguranță și chiar derivă, de cînd a plecat Karen Fogg de la postul ei, de la Delegația Comisiei Europene; n-ar fi trebuit să fie așa. Fundația pentru o Societate Deschisă (fostă Soros) încă n-a isprăvit restructurarea începută acum un an și jumătate; din perspectiva mea, FSD este o reală dezamăgire la ora actuală, poate și pentru că a existat într-o vreme o veritabilă amăgire. Doar un mărunt exemplu: prin macro-proiectul de Reformă Legislativă, FSD urma să finanțeze DPMN cu suma de 70 de mii de US$ în 1998, pentru echipamente și pregătirea salariaților; sub pretexte subțiri, DPMN nu a primit nici un capăt de ață, astfel încît mă întreb dacă lipsa de cooperare cu DPMN în problematica minorităților naționale se datorează aroganței staff-ului fundației sau pur și simplu incompetenței acestuia.

Cît privește ONG-urile aparținînd minorităților naționale, inclusiv cele ale romilor, cred că vor trebui să depașească actualul *dependency syndrom* față de sursele de finanțare (între care se prenumără și Guvernul). Să facă proiecte și programe, și vor primi bani, inclusiv de la Buget; dacă nu – nu. Sînt sătul de atîtea seminarii, colocvii și mese rotunde; vreau să văd la ce au folosit toate aceste acțiuni din 1990 încoace. În teorie, ele trebuiau să slujească la formarea de "activiști", care să activeze în cadrul comunităților respective. Unde sînt acei "activiști"? Unde sînt toți banii cheltuiți pentru formarea lor?

Destule sînt de făcut și la Guvern pentru ca protecția minorităților naționale (și a romilor îndeosebi) să depășească impasul actual – impas determinat, pe de o parte, de lipsa voinței politice, iar pe de alta de lipsa resurselor materiale și umane avute la dispoziție de DPMN. Insuficiența fondurilor financiare reprezintă numai un element – nu cel mai important, după părerea mea – de natură să aducă prejudicii unui viitor model românesc în sectorul minorităților naționale. Nici lipsa unor dotări minime (birouri, calculatoare, scaune ergonomice etc.) nu mi se pare decisivă; adevărata și marea problemă o constituie lipsa oamenilor bine pregatiți în domeniu. Cîtă vreme DPMN va avea doar 27 de salariați, cîtă vreme vor exista numai trei calculatoare decente (doar două cu e-mail) și un singur fax, cîtă vreme conectarea la Internet va fi doar un vis frumos – tare mi-e teamă că nu vom putea face prea mult. Dacă nu vom investi în oameni (cursuri de limbi străine, de mînuirea calculatorului, de *conflict prevention, conflict management* și *conflict resolution* ș.a.m.d.), nu vom putea depăși stadiul improvizației și al pompierismului; desigur, accentul va trebui să cadă pe prevenire, iar nu pe stingerea eventualelor conflicte cu caracter interetnic. DPMN și ONR nu sînt și nu trebuie să fie *hot-lines*, ci să asigure prezența cadrului instituțional și legislativ pentru ca autoritățile locale și comunitățile locale să-și poată rezolva singure problemele. De pildă, problemele romilor nu sînt doar probleme ale romilor, ci sînt probleme ale întregii comunități, ale noastre, ale tuturor.

De la o "cultură" a revendicărilor unilaterale și a conflictului, va trebui să trecem la una a negocierilor și a compromisului; dar pentru aceasta este mai întîi nevoie să ne clarificăm opțiunile, să ne delimităm interesele generale și cele specifice. Pe scurt, sînt optimist.

București, 18 Decembrie 1998

Dan Oprescu – Doctor în filosofie, Universitatea București (1992), membru asociat, St. Antony's College, Oxford University (1990-1991). În prezent, este președintele Biroului Național pentru Roma, Departmentul pentru protecția minorităților naționale, Guvernul României.

Performanța coaliției? Rămînerea împreună

DAN PAVEL

(urmare din numărul trecut)

Relațiile dintre elementele componente

Presa și diferiți comentatori de ocazie au acordat o atenție disproporționată tensiunilor dintre elementele componente ale coaliției, precum și întîlnirilor la nivel înalt dintre liderii acestora. Nu s-au observat însă elementele cruciale:

- organismele de conducere ale coaliției au funcționat în principal ca forumuri formale sau informale de aplanare a tensiunilor și conflictelor dintre partenerii coaliției, precum și de alocare a diferitelor tipuri de resurse;

- tensiunile și conflictele s-au manifestat mai mult între eșaloanele doi și trei ale partidelor și coaliților, sau în cel mai rău caz între acestea și conducerile partidelor sau coaliților componente; faptul nu trebuie pus atît pe o manevră tactică de folosire de către lideri a unor interpuși, cît mai mult din lipsa de control a liderilor de partid asupra formațiunilor conduse de ei;

- interesele concrete legate de diferite resurse și interese particulare au fost adesea mai puternice decît interesele generale ale reformei, astfel incît de multe ori unii dintre parteneri au fost mai aproape de cei din opoziție decît de colegii lor de la putere;

- ca urmare a slabei capacități de negociere și consens între parteneri, nici una dintre forte nu a reușit să-și impună pînă la capăt vreo inițiativă legislativă legată de marile sale interese sau de puncte importante din programul sau politic și ideologic;

- dacă forumurile de conducere s-au concentrat mai mult asupra aplanării conflictelor, iar liderii nu au autoritate asupra propriilor partide, se poate spune despre forumurile de conducere ale partidelor că *nu sînt cu adevărat forumuri conducătoare*. **Principala carență a actualei coaliții este lipsa de *leadership*[14].**

Încă din noiembrie 1996, actuala coaliție nu și-a pierdut prea multă vreme pentru discutarea protocolului de coaliție, ci a trecut direct la probleme concrete.

Un protocol serios de guvernare ar fi presupus – pe lîngă principiile extrem de generale ale reformei, față de care aparent exista un consens – stabilirea cu exactitate a tuturor principiilor particulare, a modalităților de abordare a unor situații delicate, a unor posibile conflicte de interese, a unor ieșiri necugetate, atacuri reciproce în media, precum și, mai ales, a unor proceduri concrete de ieșire din orice situație[15]. Prin urmare, eforturile s-au concentrat pe chestiuni extrem de concrete, legate de *alocarea resurselor între parteneri*, ceea ce a fixat de la bun început un *pattern* al preocupărilor politice și al conflictelor între parteneri. Chestiunile concrete au fost: stabilirea algoritmului de alcătuire a guvernului; împărțirea posturilor în administrația centrală și locală; împărțirea posturilor de conducere ale băncilor, consiliilor de administrație, comisiilor de control sau de corupție, regiilor autonome[16], etc.

Certurile pe probleme de principii doctrinare sau de opțiuni partinice fundamentale au scos în primul rînd la iveală că nu au existat înțelegeri clare cu privire la acestea, iar cînd au existat, ele nu au fost respectate. Cazul cel mai flagrant a fost legat de promisiunile făcute la sfîrșitul anului 1996 UDMR-ului, care au fost condiția intrării acestei formațiuni la guvernare, dar care nu au fost respectate nici în litera, nici în spiritul lor.

Lipsa unui protocol serios al coaliției a dus în primul rînd la criza care în final s-a soldat cu căderea guvernului Ciorbea și înlocuirea sa prin guvernul Vasile. Partizanii CDR acuză PD de declanșarea acestei crize, dar aceștia din urmă aveau dreptate să acuze ritmul exasperant de lent al reformei. Deși evenimentele care au declanșat criza au fost "scandalul Severin," urmat de forțarea demisiei sale, iar apoi demisia lui Traian Băsescu

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

din funcția de ministru al transporturilor, criza a fost provocată de faptul că în fruntea unui guvern însărcinat cu o reformă capitalistă se afla un fost lider sindical, care nu a înțeles nici o clipă de ce reforma, privatizarea erau urgente[17]. **Marea eroare a cabinetului Ciorbea a fost pierderea startului, care a devenit tot mai greu de recuperat, pe măsură ce anunțatele privatizări și restructurări.** Paradoxal este că și cabinetul Vasile a pornit cam la fel de lent, numai că în ultima lună și jumătate a anului 1998 și în primele două săptămîni ale anului 1999 s-a recuperat serios. Este greu de anticipat în ce măsură se va reuși continuarea acestui ritm, în condițiile în care greva minerilor din Valea Jiului amenință cu venirea la București – formula "clasică" de întrerupere a pornirilor reformiste ale unui guvern[18]. Ciorbea a dat înapoi de la primele proteste ale muncitorilor (de la Brașov), iar cedarea guvernului a creat un adevărat model al relațiilor cu sindicatele și cu sectoarele care stăteau în viață doar datorită enormelor subvenții de la buget. În comparație, reacția cabinetului Vasile este mult mai demnă, chiar dacă are loc pe fondul unei mult mai mari nemulțumiri populare. Modul politicianist în care au reacționat principalii actori (democrații lui Român, dar și "reformiștii" lui Vasile) la încercările lui Ciorbea de a mai recupera ceva a fost posibil datorită faptului că lipsa unui protocol care să prevadă ce trebuie făcut în astfel de situații și mai ales prevenirea intervenției unor astfel de situații. A fost astfel posibil ca fiecare acuze sau să-și amenințe partenerul, cu convingerea că are dreptate, cînd era evident că nimeni nu avea dreptate; atrage atenția lipsa de flexibilitate, ca și intoleranța față de criticile colegilor de coaliție (un protocol serios ar fi trebuit să prevadă toate aceste tipuri de situații). De pildă, Ciorbea nu a acceptat reîntoarcerea în guvern a lui Băsescu, în ciuda revendicărilor PD, care amenințau că altminteri se vor retrage din cabinet, ceea ce au și făcut, iar reîntoarecerea lor nu s-a făcut decît după ce au obținut demisia lui Ciorbea; cînd vicepreședintele liberal Valeriu Stoica (în același timp ministru al justiției) a cerut partidului său rezolvarea crizei, inclusiv prin schimbarea lui Ciorbea, acesta din urmă a amenințat cu demiterea miniștrilor liberali.

Adesea, la puțină vreme după ce liderii coaliției ajungeau la un consens cu privire la o problemă anume, la scurtă vreme după aceea politicieni din eșaloanele doi și trei făceau ceva împotriva acelor înțelegeri. Este greu de presupus că asemenea incoerențe erau planificate, mai ales că ele zădărniceau prin votul în comisii parlamentare, de pildă, ceea ce un partid sau altul stabilise prin liderii săi. Exemplele cele mai flagrante vin din rîndurile PNȚCD, unde atît senatorul Pruteanu, cît și deputatul au contrazis prin acțiunile lor hotărîrile liderilor țărăniști (ambele cazuri au fost legate de discutarea problemelor învățămîntului de stat în limba maghiară).

Marele adversar în coaliție al PNȚCD-ului nu a fost PD-ul, ci tot PNȚCD-ul. În ciuda așteptărilor cu privire la duritatea relațiilor interpartinice și din interiorul coaliției, multe din probleme au apărut ca urmare a tensiunilor intrapartinice.

PD s-a comportat adesea de parcă ar fi fost aliatul PDSR și al celorlalte forțe ale coaliției decît aliatul celor din actuala coaliție majoritară. Reforma pe care o fac toate țările care s-au despărțit de comunism are o natură democratic-liberală. Diferența între țările angajate pe acest drum nu este una de esență – procesele democratizării și liberalizării sînt unele globale, cărora nu li se poate nimeni împotrivi, dar care pot fi întîrziate cu ani sau chiar decenii – ci de grad, de ritm. În acest sens, principalul sens al împotrivirilor pediste față de acțiunile țărănisto-liberale-udemeriste era legat de principii morale fundamentale ale corectării abuzurilor comise de comunism. Comunismul a atacat în primul rînd libertățile negative, care sînt fundamentul democrațiilor liberale, iar pediștii nu au avut capacitatea de a înțelege legătura intima dintre acțiunile partenerilor lor și esența unei reforme de tip liberal-democrat. Acțiunile lor au echivalat cu imposibilitatea despărțirii de trecutul fesenist și pun sub semnul întrebării fundamentul funcționării coaliției. În orice instanță, reprezentanții PD s-au împotrivit cînd a fost vorba despre regăsirea în legi a principiilor reformei democratice-liberale, care urmăreau în același timp să corecteze abuzurile (proiectele de "modificare" a Legii Fondului Funciar, a Legii caselor naționalizate, a Legii de retrocedare a proprietăților bisericii greco-catolice).

Modul imoral și lipsit de loialitate în care au acționat pediștii lui Român a culminat cu inițierea unor consultări între PD și PDSR, PRM în vederea formarii unei coaliții de stînga (lucru recunoscut de "sincerul" Traian Băsescu, în 27 martie 1998), care ar fi urmărit să contracareze influența PNȚCD, UDMR, AFDPR, a Alianței Ciorbea a demisionat,

dar este greu de spus dacă declarațiile lui Băsescu reprezentau doar o "cacialma" sau scoteau la iveală ceva din acel *blackmail potential* al PD-ului, care îl face să aibă de asemenea un *coalition potential*[19], de natură a pune acest partid în situația de a se alia cu oricine, numai să rămînă la putere. O asemenea viziune pragmatică are un anumit sens într-un context de "politică normală," dar nu într-unul de "politică constituțională"[20]. În primul sens, este vorba despre politici concrete (care poate fi pragul electoral, cît la sută rămîne în proprietatea statului într-o economie capitalistă); în al doilea sens, este vorba despre principiile legate de "contractul social" care stă la baza unui regim politic: în cazul nostru scoaterea țării din inerția comunistă, opțiunea fundamentală pentru anumite principii (cum ar fi problema proprietății).

Dar PD-ul este un partid dinamic, care după ce și-a criticat partenerii că nu fac reforma economică și că nu a primit ministere economice, pentru a-și demonstra disponibilitatea pentru reformă, a demonstrat că între vorbe și fapte nu există un divorț. Performanțele lui Băsescu și ale lui Radu Berceanu, în fruntea ministerelor transporturilor și al industriei și comerțului nu pot fi contestate. PD și-a asumat un mare risc, nemulțumind o parte a electoratului proletar, prin inițierea închiderii minelor și a altor sectoare lipsite de productivitate, funcționînd mereu în pierdere.

Nici PNȚCD nu a reușit să-și impună pînă la capăt reformele legate de proprietate, nici UDMR pe cele legate de învățămîntul în limba maghiară sau de administrația locală. După ce în 1997 obținuse de la cabinetul Ciorbea Ordonanțele 22 și 36, UDMR s-a văzut pus în anul 1998 de a pierde în parlament ceea ce cîștigase anterior. La începutul lunii iunie 1998, UDMR a anunțat că se va retrage de la guvernare dacă pînă la sfîrșitul sesiunii parlamentare de vară nu vor fi acceptate ordonanțele amintite. Atunci, coaliția a părut din nou că funcționează, deoarece s-a întrunit Consiliul Politic al Coaliției, care s-a angajat să finalizeze pînă la 25 iunie raportul la Ordonanța 36 de modificare a Legii învățămîntului, în conformitate cu programul de guvernare și protocoalele coaliției. În urma acestei decizii, cabinetul s-a angajat că va crea o comisie de evaluare a modului de înființare a unei universități de stat în limba maghiară. De atunci, s-a intrat iar în temporizare, astfel că la 5 septembrie 1998 UDMR își reînnoia amenințarea ieșirii de la guvernare, în cadrul Consiliului Reprezentanților Unionali ai UDMR.

Marea problemă cu UDMR este că a acționat în mod consecvent și unilateral pentru realizarea obiectivelor sale, în condițiile în care coaliția din care face parte a pierdut în mod constant din sprijinul și simpatia populației. Pe fondul întreținerii resentimentelor față de revendicările minorității maghiare, partenerii de coaliție nu au mișcat un deget pentru a explica în ce măsură există justificări ale acestor revendicări, ce fel de promisiuni s-au făcut, precum și poziția față de manifestările extremiste antimaghiare. În plus, moderații udemeriști au fost obligați să preia atitudinea dură a radicalilor, ceea ce a condus la scăderea simpatiei populației față de CDR și datorită acestei probleme. Greșeala de calcul a UDMR vine din ignorarea faptului că numai actualii parteneri vor putea să le satisfacă revendicările (cînd va veni timpul) și că forțarea lucrurilor, pe fondul lipsei de performanțe economice și al creșterii tensiunilor sociale nu va favoriza un cîștig. Situația s-a complicat, după ce Curtea de Apel București a respins hotărîrea guvernamentală cu privire la universitatea maghiară.

Principala dovadă a lipsei de *leadership* a fost legată atît de modul în care au fost desemnați cei doi premieri țărăniști, cît și modul în care premierul Ciorbea a fost schimbat. Nici unul dintre cei doi premieri nu corespunde "fișei de post" a unui premier pus să facă reforma capitalistă și să ducă la împlinire un program moral de recuperare destinat să recupereze ceea ce comunismul distrusese, pornind de la *restitutio in integrum* și continuînd cu legea accesului la dosarele Securității: Ciorbea din motivele unui *bakground* sindical și socialist; Vasile pentru că s-a autodesemnat, iar ceilalți au cedat, de la liderii țărăniști pînă la Cotroceni, în ciuda faptului că antecedentele politice nu îl recomandau[21], ba chiar îl contrarecomandau. Dincolo de selecția de la nivelul partidului (vezi, de pildă, gafa nominalizării ca ministru al agriculturii a lui Alexandru Bogdan, oportunist patentat și "navetist" politic, ajuns la PNȚCD după ce fusese pe la PUNR și PDSR), erorile de selecție au pornit de la Palatul Cotroceni. Acolo nu a existat o reprezentare prea clară cu privire la ceea ce urma să facă noul premier. Chiar dacă prezența președintelui a fost din ce în ce mai discretă în viața sa, președinția a fost destul de prezentă, mai ales în susținerea în anumite funcții a unor persoane care s-au dovedit a

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

fi "gropari" ai reformei, dar care erau fideli președintelui.

Lipsa de *leadership* i-a condus adesea pe actualii guvernanți la Cotroceni, unde președintele Constantinescu a intervenit pentru aplanarea – măcar momentană – a conflictelor. Președintele Constantinescu a pierdut în mod spectaculos din popularitate[22] nu pentru eșecurile din 1997 sau pentru politica sa externă (neintrarea în NATO, nici în UE), ci pentru modul defectuos și uneori partizan în care a înțeles să intervină în relațiile dintre forțele componente ale coaliției (iar în al doilea rînd pentru pasivitatea față de marile scandaluri de corupție – inclusiv "Țigareta II" – după ce promisese mari rezultate în lupta anticorupție). El nu a înțeles și chiar a negat multă vreme faptul că țara trecea printr-o criză de *leadership*. Deși coaliția includea PD-ul – fapt care a dus la nedeschiderea dosarului mineriadei din iunie 1990 și la sacrificarea lui Valerian Stan, pe care îl deranjau casele de protocal ale unor demnitari, deși vechii membri ai CC al PCR continuă să ocupe mult mai multe asemenea locuințe – președintele sugera motive obscure ale conflictului[23], care ar fi putut veni din cercurile de interese pediste. Unii jurnaliști au continuat speculațiile, vorbind despre o opoziție a "burgheziei roșii," corupte și interesate să stopeze sau măcar să întîrzie penetrarea capitalului străin, față de a cărui concurență nu ar rezista; de aceea, un cabinet care ar fi încurajat pătrunderea capitalului străin trebuia dat jos. Carențele coaliției și lipsa reciprocă de încredere au ieșit la iveală cu ocazia acelei presupuse scrisori confidențial trimise de Petre Roman președintelui Constantinescu (pe 19 august 1998), ajunsă chipurile în mod obscur în presă, în care președintele Senatului și al PD-ului sugerează existența în continuare în România a unei poliții politice, îndreptată (culmea!) împotriva partenerilor de coaliție: nu altfel pot fi interpretate plîngerile liderului pedist că liderii partidului sau sînt urmăriți și hărțuiți de serviciile secrete și de poliție. Lipsa de clarviziune a conducerii a continuat multă vreme, o dată cu criza, nefiind recunoscută nici de noul premier Radu Vasile.

Simptomatică pentru depersonalizarea tot mai accentuată a prezenței prezidențiale în politica țării a fost declarația lui Emil Constantinescu, în februarie 1998, la Davos, cu privire la faptul că este "complet scîrbit" de situația din țară. Acest tip de declarații, chiar dacă nu în termeni asemănători, dar în spirit similar, au fost făcute de președinte peste hotare, cu privire la atitudinea țărilor occidentale față de România sau cu privire la incompetență și corupția puterii juridice. Acestea nu sînt declarații ale unui om care *face politică*, ale unui lider *care construiește*, ci reprezintă o denaturare a ceea ce trebuie sa fie conducerea unei țări.

Modul defectuos al funcționării alianței parlamentare (disputele dintre cele trei coaliții membre ale coaliției mari, dintre partidele componente, disputele fracționiste din interiorul partidelor) nu reprezintă de fapt decît o lipsă de eficiență la nivel de *leadership*. Aceasta s-a concretizat mai ales în fractura parțială dintre executiv și legislativ. Multe dintre inițiativele guvernamentale sau dintre înțelegerile la nivel de lideri ai coaliției nu au devenit realități legislative, din pricina unei alte alchimii a relațiilor de interese și de putere din interiorul parlamentului. În acest sens, organismele de conducere ale coaliției (Consiliul de Coordonare al Coaliției, înlocuit ulterior de Consiliul Politic al Coaliției și de Consiliul de Coordonare Parlamentară al Coaliției) au fost mai mult forme fără fond sau forumuri ierarhice goale de conținut.

Prețul plătit

Este greu de anticipat care vor fi costurile finale ale modului în care fiecare dintre actualii parteneri a evoluat în cadrul fatalului sau beneficului algoritm. Dacă în 1997, România încă mai obținea împrumuturi de la FMI, anul 1998 a început (în ianuarie, din pricina conflictului între PNȚCD și PD) și s-a sfîrșit cu anunțurile făcute de reprezentanții acestei instituții că vor amîna misiunea de negociere. De neînțeles este cum de un simplu funcționar al FMI (Paul Thomsen) își putea permite (în iulie 1998) să discute cu premierul Vasile despre impactul afacerii Bell Helicopters asupra bugetului României; eroarea aceasta a făcut-o și "contabilul șef al țării", Dăianu[24], care s-a amestecat în chestiuni de strategie și geopolitică, cu mult peste competența și expertiza sa profesională. Guvernanții au ezitat însă a explica populației care era miza strategică a unui astfel de contract, cu toate că au încercat să explice rațiunile sale economice. Totuși, la nivelul Statului Major General existau studii extrem de întemeiate cu privire la aceste necesități. Dar actuala coaliție nu a reușit nici să permanentizeze acordurile cu instituțiile financiare internaționale și nici să încheie pînă la urmă contractul cu Bell Helicopters.

Singurul partid care a ieșit întărit din participarea la guvernare a fost PNL (la sfîrșitul lui februarie 1998, s-a semnat protocolul de fuzionare cu PAC, condus de Nicolae Manolescu). Cu toate că la începutul lui 1999, imaginea acestui partid a fost serios șifonată de vizita din proprie inițiativă a senatorului Viorel Catarama, care s-a angajat în tot felul de negocieri, fără mandat, aceste acte absurde și indisciplinate au fost repede sancționate de PNL, care l-a exclus din conducere și l-a demis din funcția de vicepreședinte.

Cea mai grea pierdere a CDR și implicit a coaliției a fost autosuspendarea Alianței Civice (în aprilie 1998) din CDR. Meritul AC de a-i fi creat pe Constantinescu și Ciorbea s-ar putea să nu mai fie considerat prea multă vreme un merit. Așa s-a întîmplat cel puțin în cazul lui Ciorbea.

Coaliția a fost supusă unui tir destul de dur de manipulări securiste: astfel, cîte un politician important din fiecare partid important a fost direct sau indirect demascat ca fiind informator al fostei Securități. Cazurile "Vilau" (PD), "Baranyi" (UDMR), "Lupu" (PNȚCD) au umplut paginile ziarelor și timpul de emisie al posturilor de televiziune și de radio. În schimb, nici un dosar al politicienilor din cadrul actualei opoziții nu a ieșit la iveală.

Note

14. Folosesc termenul în sensul de *capacitate de conducere*.
15. Un asemenea protocol exista la fosta coaliție de guvernare din Ungaria, cea care s-a aflat la putere pina în 1998, iar el cuprindea peste 100 de pagini. Exemplul este bun, mai ales pentru că, din motive lesne de înteles, politicienii noștri sînt mai sensibili la ceea ce se întîmplă acolo față de orice altă țară.
16. De pildă, schimbarea, în mai 1998, de către ministrul Berceanu, a conducerilor RENEL, ROMGAZ, SNP.
17. De altfel, chiar în momentul anunțării demisiei sale (30 martie 1998), Victor Ciorbea recunoștea indirect modul lent de înțelegere a reformei: "*nu am întîrziat nici reforma, nici privatizarea, ci le-am început încetul cu încetul, punîndu-le pe baze legale, fără de care aceste procese vitale ar fi devenit orice între arbitrar și fărădelege.*"
18. Rămîne de văzut dacă este vorba despre o rețetă kaghebistă sau de una autohtonă, securistă, însă oricum multe lucruri trebuie lămurite, dar nu se știe cu ce se ocupă serviciile de informații ale României.
19. Folosesc acești termeni în sensul consacrat de Giovanni Sartori, în clasica sa lucrare *Parties and Party Systems. A' Framework for Analysis* (London, New York: Cambridge University Press, 1976).
20. Folosesc acești termeni în sensurile definite de Ralph Dahrendorf, *Reflecții asupra revoluției din Europa. Într-o scrisoare ce ar fi urmat să fie trimisă unui domn din Varșovia, 1990*, traducere de Marina Sandu (București: Humanitas, 1993).
21. Pentru o analiză critică a profilului lui Radu Vasile, vezi Gabriel Andreescu, *Solidaritatea alergătorilor de cursă lungă. Jurnal tematic* (Iași: Polirom, 1998), pp. 43 –44: "nu o să fac declarații de ce aveam supiciuni privindu-l pe Radu Vasile, de mult timp. Mi se par convingătoare chiar numai manifestările lui din ultimul an. El era liderul țărănist care, înaintea alegerilor din 1996, a vorbit insistent de o viitoare coaliție între PDSR și PNȚCD. O idee aberantă, fatală politic și capabilă să împiedice victoria din noiembrie. Această formulă făcea parte dintr-o strategie bine pusă la punct, de vreme ce putea fi susținută în cele mai ciudate locuri, de cele mai diferite persoane: de la Ambasadorul Americii, Alfred Moses, la București, pînă la ambasadorul României, la Stockholm. Ceea ce îi asemăna pe susținători era legătura lor – vizibilă ori ocultă, cumpărată sau cîștigată – cu strategii cuplului Ion Iliescu – Adrian Năstase. Radu Vasile a avut constant o poziție anti-UDMR și împotriva tratatelor cu vecinii – iarăși o formulă politică comună cu PDSR. După victoria coaliției din 1996, eroul a forțat nota, prezentîndu-se pe sine drept viitorul prim-ministru. Peste noapte, a fost numit Victor Ciorbea, Radu Vasile devenind, pe moment, tăcut. Cînd a fost să revină în dezbaterea publică, Radu Vasile a făcut-o iarăși de pe poziții stranii, potrivnice politicii partidului – vezi declarația privitoare la obligația referirii, în Tratatul de bază cu Ucraina, la Pactul Ribbentrop-Molotov, într-un moment cînd Adrian Severin și președintele Constantinescu stabiliseră linia tratatului."
22. Vezi sondajele de opinie din întreaga perioadă postelectorală. Astfel, în ciclul de sondaje de opinie realizate în mod regulat, la cererea Fundației pentru o Societate Deschisă, președintele Emil Constantinescu a obținut următoarele rezultate, la întrebarea "*Cîtă încredere aveți în următoarele personalități politice?*": 57%- martie 1997 (sondaj MMT); 54% - iunie 1997(sondaj CURS); 54%- septembrie 1997 (sondaj LUAS); 53% - decembrie 1997 (sondaj CURS); 39% - iunie 1998 (sondaj CURS); 34% - noiembrie 1998 (sondaj MMT). Vezi Metro Media Transilvania, *Barometrul de opinie publică. Resurse socio-umane ale reformei*, România, Noiembrie 1998. De asemenea, vezi Trithenmius Media, *Sondaj de opinie publică. 2 ani de guvernare CDR – USD – UDMR. 9 ani de la revoluție. Dosarele Securității*, București, 1-7 decembrie 1998. La întrebarea "*Cine considerați că sînt principalii vinovați pentru actuala*

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

criză în care se găseşte România ?", pe primul loc se situează "Mafia internă" (48%), pe locul al doilea "guvernele anterioare" (37%), iar pe locul al treilea "preşedintele Constantinescu" (31%), în timp ce pe locul al patrulea se află "CDR" (28%).

23. În mesajul televizat din 17 ianuarie 1998, preşedintele Constantinescu declara că disputa dintre PD şi PNŢCD nu era reală, ci o situaţie de blocaj artificial. În plus, situaţia ar fi servit unor interese de grup, opuse interesului general al României, unor cercuri alarmate de lupta împotriva corupţiei şi a structurilor de tip mafiot, care au distrus flota comercială şi s-au manifestat în domeniile petrolului şi industriei chimice. Pînă la urmă, în aprilie 1998 guvernul a fost schimbat, iar preşedintele a recunoscut, în noiembrie 1998, că România se afla într-o criză profundă.
24. Daniel Dăianu a fost destituit pe bună dreptate, însă modul în care s-a procedat a fost total neelegant, aproape la fel ca şi în cazul lui Ilie Şerbănescu.

Premiile "Sfera Politicii"

Revista "*Sfera Politicii*" a demonstrat încă de anul trecut că acordarea a trei premii de factură europeană pentru scrieri socio-politice şi atitudini democratice, nu este o tentativă irealistă, nerealizabilă în societatea românească de azi. Cea de-a doua ediţie a *Premiilor "Sfera Politicii"* care a avut loc joi, 28 ianuarie, la Teatrul Foarte Mic, a fost poate chiar mai importantă decît primul pas, reprezentînd începutul unei tradiţii. După cum spunea politologul Stelian Tănase, începînd cu acest an *Premiile* se vor decerna anual în ultima zi de joi a lunii ianuarie, atîta timp cît va mai apărea revista *"Sfera Politicii"*.

Premiul "Europa" pentru Opera Omnia a fost decernat, pentru sprijinul acordat valorilor democratice domnului Alexandru Paleologu.

Premiul pentru cea mai bună lucrare originală românească în domeniul politologiei a fost acordat sociologului George Voicu pentru cartea *Pluripartidismul.O teorie a democraţiei*, publicată de editura All.

A treia nominalizare, pentru cea mai bună traducere, a fost doamna Janina Ianoşi, cu traducerea cărţii lui Jurgen Habermas, *Sfera publică şi transformarea ei structurală*, traducere apărută la editura Univers.

Cu sprijinul material acordat de Loteria Naţională, cea de-a doua ediţie a *Premiilor "Sfera Politicii"* a reuşit să continue şi din punct de vedere material tradiţia începută anul trecut, fiecare nominalizat primind echivalentul a 1.000 de dolari. La decernare au participat oameni de afaceri, şefi de companii, oameni de ştiinţă şi nume sonore ale culturii româneşti. Toate acestea au făcut din *Premiile "Sfera Politicii"* un eveniment extrem de bine mediatizat de toate ziarele importante, de posturile naţionale de radio şi televiziune.

Cu o tematică şi cu o consistenţă unice, *Premiile "Sfera Politicii"* sunt mai mult decît o strîngere de mînă şi o diplomă, sunt un sprijin real, un element de măsură a gîndirii politice româneşti.

Eva Szabo

Dan Pavel - Absolvent al Facultăţii de Filosofie, Universitatea Bucureşti. Doctor în filosofie. A fost director de cercetare la Institutul de Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară. A fost redactor-şef adjunct la revistele *22* şi *Polis*. Autor al lucrărilor *Bibliopolis* şi *Etica lui Adam. Sau de ce rescriem istoria*. Recent a publicat *Cine şi de ce? Interviuri despre politică şi alte tabuuri*. Este redactor-şef adjunct la revista *Sfera Politicii*.

1998: Anul şubrezirii structurilor internaţionale create în anii '40

MIHAI MUŞET

Suverana Marii Britanii descria în termeni deplorativi anul 1995, în care monarhia Windsor a trecut prin dezaprobare publică, divorţuri, şi incendiul reşedinţei. Parafrazînd-o pe suverana, anul 1998 a fost *annus horribilis* pentru structurile internaţionale de stabilitate şi economice adoptate la terminarea celui cel de-al doilea război mondial. SUA, naţiunea care a promovat ca învingător militar şi ca lider economic structurile colective internaţionale de atunci, se află acum în poziţia ingrată de a le apăra şi, simultan, de a le schimba. Prin urmare, SUA trece printr-un deficit crescut de credibilitate în relaţiile internaţionale, deficit accelerat şi de procese politice domestice. Acest deficit de credibilitate influenţează evenimentele majore ale anului 1998. În 1998, structurile internaţionale au început să se fisureze, ceea ce va afecta viitorul relaţiilor internaţionale şi modul de management al proceselor de globalizare. Scopul acestui articol este să analizeze tendinţele internaţionale stimulate de evenimentele din anul 1998, şi să evalueze impactul lor pe termen scurt.

I. Stabilitate: Conservatorism sau Dinamism?

Anul 1998 a compromis mitul că relaţiile economice determină relaţiile internaţionale şi a egalizat ca importanţă internaţională relaţiile de stabilitate cu cele economice. Evenimentul cel mai important al anului a fost decizia sub-continentului asiatic de a testa încărcături nucleare în ciuda avertismentelor primite din vest. Testele au trimis şocuri multiple în structurile de securitate şi au readus problemele de stabilitate acolo de unde nici nu trebuiau să dispară la sfîrşitul războiului rece: pe prim planul relaţiilor dintre naţiuni. Evident, în domeniul tehnologiei nucleare comunitatea internaţională, inclusiv SUA, descurajează schimbări şi încurajează *status quo* sau chiar regrese. Ceea ce este relevant este faptul că "puterea moale" a SUA este în scădere într-o arie în care a dominat pentru cinci decenii relaţiile internaţionale: evitarea unui conflict nuclear. Nu este la fel de relevant faptul că numărul ţărilor capabile să folosească arme nucleare, chiar şi rudimentare, este prea mare pentru stabilitate, şi nici faptul că armele nucleare pot fi obţinute relativ uşor de la un număr crescut de ţări dispuse să le vîndă celui care plăteşte cel mai mult. Aceste considerente erau deja cunoscute în timpul războiului rece. Deşi în trecut SUA stabilea în general agenda demersurilor în domeniul stabilităţii nucleare şi reacţiona cu succes la probleme create de alţi mari actori în acest domeniu, testele din Asia de sud au marcat prima dată cînd "puterea moale" a SUA a fost ignorată, în plus, de către un participant cu statut secundar în comunitatea stabilităţii nucleare. Testele au avut efecte insignifiante în raportul nuclear, chiar şi cel regional, dar în schimb au avut efecte psihologice drastice în percepţia globală a ecuaţiei stabilităţii nucleare; poziţia de lider global a SUA a fost sfidată de către o ţară care nici măcar nu este membru al Consiliului de Securitate. Confruntată cu factori psihologici, reacţia SUA la noua realitate nucleară avea, din păcate, opţiuni limitate. Administraţia SUA a încercat să influenţeze cursul evenimentelor prin sancţiuni economice (rar un factor esenţial pentru o ţară subdezvoltată economic) dar, atunci cînd Congresul a adoptat o rezoluţie cu caracter economic avînd drept scop convingerea Asiei de sud să renunţe la ambiţii nucleare, a optat în final pentru un proces de mediere diplomatică. În esenţă, aceste răspunsuri erau aproape contradictorii în mesaj şi prin urmare au avut un efect previzibil, adică nul. În decembrie 1998, India şi-a reafirmat poziţia că va continua să dezvolte arme nucleare şi rachete cu bătaie lungă. Este improbabil că India va menţine poziţia aceasta pe termen lung (SUA a trimis la negocieri pe unul dintre cei mai influenţi diplomaţi şi este determinată să deza-

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

morseze bomba proliferării nucleare în lumea a treia), dar evenimentele au expus o fisură în monolitul securității nucleare.

În plus, evenimentele din Asia de sud au discreditat conceptul progresiv că democrațiile, spre deosebire de națiunile autoritar-nedemocratice acomodează relațiile de stabilitate deoarece deciziile sînt luate deschis ținînd cont de interese multiple prezente în interiorul societății, și nu de către o elită ruptă de realitate. Totodată, aceste evenimente au avansat un concept nou care tinde să lege probleme nucleare de probleme economice, și care sprijină ideea că actorii mici pot deveni actori globali.

În fond, evenimentele din Asia de sud sînt substanțial similare cu cele din Coreea de Nord, una din societățile cele mai opace ale secolului și încă adeptă a comunismului. Și acolo, tentativele SUA de a acoperi o altă fisură a stabilității nucleare - capacitate nucleară ofensivă acaparată prin mijloace nucleare pașnice - continuau să fie deturnate. India, care pretinde, printr-un argument irațional, că în comunitatea internațională nu se acordă atenție problemelor ei de dezvoltare economică, susține afirmarea unei puteri nucleare. De asemenea, Coreea de Nord pretinde că o rezolvare a problemelor de stabilitate nucleară are un important component economic (în cazul acesta o foamete care a durat aproape o decadă) ce trebuie rezolvat de comunitatea internațională. Avansarea acestor argumente este în sine devastatoare deoarece soluțiile problemelor nucleare percepute ca o soluționare a problemelor economice creează o motivație în plus pentru ca țările în curs de dezvoltare să-și dezvolte arsenalul nuclear, prin urmare întîrziind mai mult dezvoltarea economică și chiar politică. Modul în care aceste argumente vor fi abordate și concluzionate poate influența dorința țărilor în tranziție de a sprijini procese de democratizare concomitent cu, sau alternativ, precedate de dezvoltare economică.

Mult mai complexe în comparație cu schimbările în structurile nucleare sînt însă schimbările în structurile de stabilitate colectivă adoptate prin ONU în anii '40. Aceste structuri au fost sprijinite de către Consiliul de Securitate și de Carta ONU, și de către principiul acțiunii colective autorizate pentru a elimina focarele de instabilitate. Și structurile și principiul au fost subminate de evenimentele din 1998, cînd puterii de veto în Consiliul de Securitate i s-a acordat o atenție diminuată și cînd principiul suveranității naționale a fost interpretat elastic.

Zona caldă a stabilității Euro-Asiatice a rămas aceeași ca și înainte de terminarea Războiului Rece: triunghiul Marea Baltică, Marea Adriatică, Golful Persic. Dezmembrarea Pactului de la Varșovia a lăsat NATO singura alianță în zonă, iar extinderea simbolică a NATO din 1997 nu a introdus noi factori de echilibru în aceasta zonă. Pentru o perioadă, Rusiei i-a fost acordată credibilitate, i s-au recunoscut interesele din "zona de aproape", și i-a fost alocat un rol important în stabilitatea acestei zone. Evenimentele din Rusia în 1998, însă, au reliefat aspecte cronice mai puțin încurajatoare ale tranziției – volatilitate politică, economie clientelară, corupție necontrolabilă, chiar și crimă organizată – aspecte care nu par că vor fi remediate în scurt timp și care discreditează capacitatea unei țări de a-și asigura stabilitatea proprie, cu atît mai puțin cea regională.

O dată cu declanșarea din vara '98 a crizei economice în Rusia, a devenit clar că aranjamentul informal de stabilitate din acest triunghi nu mai poate fi susținut de o Rusie care încă își caută identitatea, ci de alianța din zonă care are suportul celor mai stabile sisteme politice și economice din lume: NATO. Acest eveniment, de fapt un proces de redefinire a surselor de stabilitate din zonă, marchează anul 1998 din punctul de vedere al stabilității mondiale. În ultimii cincizeci de ani, este pentru prima dată cînd Rusiei i se pune la îndoială capacitatea de a asigura stabilitatea acestei zone, provocînd un dinamism care va necesita o serie de ajustări în relațiile internaționale. Apariția în 1998 a NATO-ului că factor de stabilitate în zonă a fost întîmpinată de Rusia, cum era și de așteptat, cu reticență și chiar cu declarații acuzatoare. Guvernul rus a calificat reprofilarea NATO drept "globalizarea alianței", "contra-productivă", sau " extrem de periculoasă" și se pare că nu a epuizat încă vocabularul. În plus, Rusia a reacționat avansînd spre finalizare proiectul unei uniuni cu fostele republici ale Uniunii Sovietice, proiect care ar trebui să contracareze profilul lărgit al NATO, proiect considerat însă a avea doar o valoare simbolică în raport cu valoarea lui strategică. O alianță între un datornic (Belarus) și un falit (Rusia) care cu greu își pot menține armatele la nivel minim de operabilitate, nu poate avea efecte strategice pe termen lung. În scurt timp însă, Rusia va trebui să realizeze că rolul NATO nu este ofensiv, ci stabilizator, și că Rusia beneficiază de pe urma noului rol al NATO. Așa cum Rusia deja a analizat corect dinamica relațiilor asiatice de la est de Marea Caspică și a propus pentru prima dată o colaborare strînsă cu India și China, tot așa Rusia va realiza că apariția NATO va tempera impulsuri iraționale într-o zonă pe care Rusia nu o mai poate

controla, impulsuri care o pot pune pe traiectorie de conflict.

Deoarece Rusia este membru permanent al Consiliului de Securitate, deci poate bloca prin veto inițiative de stabilitate, ea va accepta să nu se opună proiectelor NATO atîta timp cît i se va asigura integritatea pe perioada de tranziție. În această perioadă, Rusia poate deveni chiar un consumator de securitate și va plăti pentru securitate printr-o politică neobstrucționistă în Consiliul de Securitate. Inițiativele NATO trebuie să fie sensibile la problemele interne ale Rusiei și să nu creeze tensiuni în cercurile politice, așa cum a fost cazul primului val de extindere al NATO. Noul rol al NATO în triunghiul Marea Baltică, Marea Adriatică, Golful Persic necesită ajustări atît în Consiliul de Securitate, cît și în statutul alianței. Anul 1998 a arătat că aceste structuri nu mai corespund noii realități și trebuie reactualizate. Deoarece zonele de conflict nu așteaptă ca structurile de stabilitate să fie modificate, ele trebuiau ajustate din mers, în aceeași perioadă în care trebuiau susținute, dînd naștere la deficitul de credibiliate al SUA pe care îl menționam mai sus. Evenimentele petrecute în 1998 în Iugolsavia și Irak ilustrează necesitatea acestor ajustări. În ceea ce privește Iugoslavia, comunitatea internațională este frustrată de un regim ce violează perpetuu dreptul internațional și drepturile omului, și este dornică să soluționeze expeditiv problemele umanitare înainte ca ele să ajungă, ca și în Bosnia, la proporții catastrofice.

În cazul Irakului, comunitatea internațională este la fel de frustrată de lipsa de respect a obligațiilor asumate prin tratate de pace, și este mai ales alarmată că arme neconvenționale de distrugere în masă sînt controlate de un regim arogant și irațional. Ambele situații sînt grave, s-au perpetuat pe toată perioada scursă de la terminarea războiului rece, și afectează credibilitatea comunității internaționale de a soluționa efectiv stările de conflict.

S-a trecut deci la acțiune. În ambele situații, însă, avertismentele și intervenția militară nu au fost aprobate de către Consiliul de Securitate. Aceste evenimente au marcat o deviere bruscă de la normele de lege internațională respectate o jumătate de secol, norme care de fapt au evitat al treilea război mondial.

Aceiași actori care insistă asupra respectării legilor internaționale le interpretează elastic pentru a-și justifica agresivitatea? Gardieni păcii nu mai ascultă de regulile ei? Cei mai puternici impun un nou set de reguli pentru cei mai slabi? Răspunsul ține de faptul că ecuația de securitate în triunghiul euro-asiatic are variabile noi, introduse în 1998, încă neimplementate într-o politică constantă. Răspunsul nu ține de elasticitatea regulilor stricte internaționale, riscurile ca ele să fie ignorate și de alții ar fi prea mari. Pentru a-și asigura credibilitatea continuă, în 1999, este recomandabil ca membrii Consiliului de Securitate să formuleze clar sursa nouă de stabilitate în vecinătatea Rusiei europene.

Tot evenimentele din Iugoslavia și Irak ilustrează gradul de toleranță domestică al Rusiei la inițiative externe în acest triunghi, și este preferabil ca ele să fie analizate adecvat de NATO atunci cînd va adopta un nou mandat în 1999. Și în cazul Iugolslaviei și în cazul Irakului, Rusia și-a exprimat oficial dezaprobarea urmată de toate declarațiile de rigoare. În cazul Iugoslaviei, în 1998, Duma a adoptat unanim (fapt extrem de rar) o rezoluție împotriva intervenției NATO în Kosovo. Mesajul Rusiei este deci clar. O intervenție, chiar și umanitară, într-o zonă cu puternice afinități slave nu poate fi digerată ușor intern de Rusia, în timp ce o intervenție care urmărește stabilitate prin anihilarea unui focar de conflict în apropierea Rusiei are suficiente puncte comune cu interesele Rusiei, deci, deși respinsă declarativ, este acceptabilă. O deviere de la acest model va atrage o atitudine neconstructivă a Rusiei în Consiliul de Securitate și va alimenta politic un segment de fracțiuni extremiste din interiorul Rusiei, segment deja în creștere.

NATO a analizat corect noua situație în regiune și în 1998 a frînat procesul de lărgire; noi membri pe latura Marea Baltică - Marea Adriatică, cu excepția Sloveniei, nu pot clarifica incertitudinile Rusiei. Totodată, NATO a recunoscut că mandatul său este eminamente european, deci va căuta metode să integreze noul mandat cu cel al Uniunii Europene. Similar, NATO a recunoscut că tragedia umană din Kosovo are două părți responsabile, și încearcă să distingă între ajutor umanitar și intervenție militară echidistantă.

O intervenție militară, însă, chiar și cu scopul redus de a asigura despărțirea părților, va avea efecte negative pentru rolul mai larg al NATO. Celelalte țări din regiune pot interpreta intervenția NATO ca o relaxare a principiilor suveranității naționale sau ca lipsă de credibilitate, și ar putea respinge ofertele NATO din parteneriatul pentru pace. Dubiile asupra credibilității NATO, care apar concomitent cu incapacitatea Rusiei de a asigura stabilitatea regiunii, pot elibera forțe centrifuge, extremism de stînga și de dreapta, cît și iredentism, care pot reduce NATO la poziția sa inițială - alianța defensivă - și pot reversa procesele desfășurate în 1998.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

II. Economie Globală: Liberalism sau Intervenționism?

Evenimentele economice din 1998 au afectat prezumțiile care au fundamentat teoriile economiei internaționale, cît și structurile economice internaționale, dar, mai semnificativ, elementele de bază ale sistemului economic mondial capitalist au fost chestionate. Aceste evenimente au scos în evidență fricțiunile în teoriile economice de acum cinci decenii, dar au și demonstrat că schimbările rapide aduse de tehnologie, comunicații, și globalizare au dinamizat mediul relațiilor economice internaționale, reducînd relevanța variabilelor sacre ale fostelor teorii: timpul și spațiul. A devenit evident că modelele economice din anii '40 nu mai corespund realității, că dinamica economiei globale este mult mai complexă decît suma sistemelor economice din care este compusă și, prin urmare, un model nou, chiar dacă este confirmat, poate fi destituit arbitrar de schimbări rapide în societate.

Soluțiile prezentate pînă acum s-au ocupat numai de simptomele crizei economice globale, de calmarea piețelor de capital, de rezolvarea problemelor acute la nivel regional, și de clarificarea elementelor care au alimentat criza. Complexitatea problemelor, într-o economie aflată în proces de globalizare și care dispune de cantități uriașe de informații ce trebuiesc analizate, a întîrziat însă formarea unui nou model economic internațional. În alți termeni, ultimele luni ale lui 1998 au avut drept scop anestezierea pacientului - economia globală - înainte de intervenție. Din păcate, intervenția nu are un plan clar. Suportul pentru o economie de tip capitalist a fost diminuat de evenimentele din 1998, iar o soluție care să elimine tensiunile din sistemul economic global a devenit prioritatea anului 1999.

Una din tensiunile sistemului economic global se datorează subminării teoriei că piața liberă stabilizează economia prin ajustări rapide între cerere și ofertă. În 1998, în Asia, America de Sud și Europa, nici o ajustare rapidă nu a putut stăvili efectele devastatoare ale unor dezechilibre între oferta și cererea de instrumente de schimb autohtone. La nivel național teoria a supraviețuit datorită intervenției instituțiilor centrale de regularizare și stabilizare, dar la nivel supranațional intervenția asupra mecanismelor pieței este împiedicată de lipsa unor instituții internaționale abilitate. Cum abilitarea instituțiilor economice internaționale înseamnă un proces greoi de delegare a unui segment al suveranității și a unui buget adecvat în schimbul unor asigurări de stabilitate economică, este puțin probabil că deficitul de instituționalizare economică la nivel internațional poate fi redus pe termen scurt. În 1998, deficitul de instituționalizare a afectat, cum era și de așteptat, părțile cele mai vulnerabile ale economiei mondiale. Așa explicăm de ce criza parității devizelor (e drept, exacerbată de mobilitatea capitalului) a afectat zonele în dezvoltare economică și tranziție, dar nu și America de Nord sau Uniunea Europeană. Asta nu înseamnă că zonele dezvoltate vor fi neafectate de lipsa de instituționalizare a economiei globale; din contră, o redresare economică a zonelor depresionate în 1999 poate cauza o fugă spre lichiditate în piețele supraevaluate (dezvoltate), accelerînd un proces de redirecționare a investițiilor care poate destabiliza chiar și economiile mature.

Subminarea stabilității pieței libere internaționale în 1998 a atras și chestionarea conceptului adoptat cu entuziasm după cel de-al doilea război mondial: stabilitate economică colectivă. Economia globală are actori noi, pentru care "colectiv" nu reprezintă națiuni, ci membri ai elitelor financiare. Abundența capitalului speculativ și a profiturilor generate prin viteza de transfer a ridicat problema dacă termenul "colectiv" mai definește stabilitatea economică internațională. Drept urmare, țările în dezvoltare sau/și în tranziție, contemplează alternative de stabilitate economică, element care va tensiona în continuare structurile adoptate la Bretton Woods și poate încetini convergența economiilor naționale într-una globală. În țările dezvoltate, corporațiile mari au continuat procesul de externalizare a problemelor economiei globale (similar cu diversificarea riscului), căutîndu-și parteneri în piețe stabile sau mai rezistente la factori destabilizatori. În 1998, ritmul integrării internaționale a industriilor mature din țările dezvoltate (construcții de mașini, bănci, comunicații, mass-media) s-a dublat, cu efectul formării unei stabilități informale supranaționale a economiei mondiale. Viitorul stabilității economice colective într-un sistem în care unii membri își redefinesc opțiunile de stabilitate economică, iar alți membri caută stabilitate prin integrare selectivă, apare deci incert.

Dar elementul cel mai problematic al anului 1998 a fost incapaciatea finanțelor mondiale să susțină tranziția înspre o economie globală printr-o alocare eficientă de capital. Alocarea ineficientă de capital a distorsionat proiecțiile de profit și a frînat creșterea economică globală. Soluțiile au fost hazardate, adoptate în condiții de urgentă, nu au beneficiat de un fundament științific și au fost motivate predominant politic, creînd o nouă criză

de credibilitate în structuri internaționale. În plus, rolul proeminent al SUA și soluționarea problemelor economice prin factori politici au format imaginea că politica externă americană are două surse: Departamentul de Stat și Departamentul Trezoreriei. În lipsa unui model economic internațional pentru alocare eficientă de capital, soluția de intervenție cu sume masive pentru calmarea panicii va epuiza atît capitalul disponibil în țările dezvoltate, cît și convingerea politicienilor că banii pot rezolva orice probleme.

Alocarea ineficientă a capitalului mondial are însă și efecte mai sumbre. Date empirice arată în 1998 o creștere rapidă în veniturile generate de mișcarea capitalului comparate cu stagnarea veniturilor generate prin producție. Țările determinate să urmeze un model de dezvoltare prin mobilizarea resurselor domestice (frînarea consumului, accelerarea investițiilor, contractarea programelor sociale) nu mai au certitudinea că dezvoltarea economică se obține exclusiv prin exploatarea forței de muncă și, în schimb, acceptă noțiunea că factori economici externi, de multe ori independenți de politica internă, pot frîna și chiar nega progrese în domeniul dezvoltării. Relativizarea dezvoltării atrage apatia agenților economici și direcționarea capitalului autohton către activități speculative și cu risc sporit. Aceste condiții nu pot crea o economie robustă în țările în tranziție, care deja trec printr-o perioadă de sub-capitalizare. Soluția alocării de capital mondial va trebui să subordoneze finanțele intereselor economice globale.

O altă tensiune a sistemului economic internațional în 1998 s-a datorat chiar instituțiilor care ar trebui să-l dirijeze, Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială. Într-un articol recent, sugeram un rol global pentru tandemul Bancă - FMI, bazat pe convergența mandatelor și reglarea fluxului de capital. Anul 1998 a scos în evidență complementaritea rolurilor Băncii și ale FMI, unde prima instituție are un rol activ, de a implementa propuneri viabile de dezvoltare, iar a doua are un rol reactiv, în speță, de a corecta probleme economice internaționale. Aceste aspecte au creat un decalaj între activitățile lor, deși în trecut majoritatea deciziilor erau luate concomitent. De exemplu, în momentele cînd FMI intervenea masiv în Rusia, Banca a preferat să stea deoparte. Cînd a devenit clar că intervenția FMI nu poate preveni Rusia să declare imposibilitatea de a-și achita dobînzile, Banca a reactivat planurile de investiții.

Tot decalajul dintre activitățile Băncii și ale FMI a creat condiții pentru dezbateri publice. Banca a exprimat dubii în legătură cu lipsa de interes a FMI pentru probleme sociale și dorește un dialog în care matematica să nu domine umanitatea. În plus, într-un raport de sfîrșit de an, Banca a acuzat FMI de o politică economică ce a dus la înrăutățirea problemelor economice din Asia, punînd deci la îndoială funcția esențială a FMI: asigurarea stabilității economiei mondiale. Confruntat cu acuzații venite de la o instituție prestigioasă, FMI și-a adaptat parțial politica. În cazul înrăutățirii problemelor economice, a răspuns că ele au fost create de factori care țin de condițiile economice interne, respingînd argumentul Băncii. În schimb, pentru probleme sociale, FMI s-a focalizat asupra unui factor economic pe care l-a recunoscut numai în condiții de criză: capitalul uman. Implicit, FMI a acceptat că o economie viabilă are un capital uman robust, deci un risc social minimalizat. În ultimile zile ale lui 1998, FMI a modificat în cel puțin un exemplu condițiile standard de împrumut și a adăugat că o condiție de împrumut ca unul din membri săi să implementeze programe sociale, lucru rar întîlnit în recomandările FMI în ultimele decenii. Anul 1999 ar trebui să clarifice atît prioritățile FMI, cît și unele aspecte ale capitalului uman într-un model economic global.

Evenimentele din 1998 au împins relațiile internaționale într-o perioadă de tranziție. Perioadele de tranziție sînt definite de risc, instabilitate, neclaritate, atribute pe care nimeni nu le dorește în comunitatea internațională. Anul 1999 va trebui dedicat scurtării perioadei de tranziție și elaborării unui model de relații internaționale.

Mihai Mușet - Doctor în drept, Brooklyn Law School, New York 1998. În 1995 a absolvit Hunter College, City University of New York, obținînd Bachelor of Arts în economie și contabilitate. Este avocat la Biroul de avocatură al Statelor Unite, Brooklyn, New York.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

De ce vor pierde guvernanții viitoarele alegeri ?

GABRIEL IVAN

Coform unui sondaj de opinie realizat de televiziunea ABC în a doua săptămînă a lunii decembrie, ceva mai mult de 60% din americani nu sunt de acord cu înlăturarea lui Bill Clinton. Deşi Comisia Juridică a Congresului s-a pronunțat pentru inițierea procedurii de demitere a președintelui, este extrem de puțin probabil că două treimi din Senatul american vor vota pentru alungarea lui Clinton de la Casa Albă. La fel de improbabilă a fost şi trecerea prin Parlamentul României a moțiunii de neîncredere depuse împotriva Guvernului Vasile de majoritatea partidelor de opoziție. Deşi nu deține, conform sondajelor, un procent de încredere din partea populației similar celui de care beneficiază şeful executivului american şi nu se poate lăuda cu o performanță economică apropiată celei obținute în ultimii doi ani de administrația Clinton, guvernarea de la Bucureşti poate fi şi ea plasată într-o situație oarecum asemănătoare. Ea a scandalizat extrem de multă lume, inclusiv pe proprii ei susținători, dar o analiză ceva mai obiectivă a faptelor nu oferă suficiente argumente pentru debarcarea ei înainte de alegerile din anul 2000.

E greu de spus care dintre contra performanțele acumulate de guvernanți din 1996 pînă în prezent ar trebui considerată drept un fel de Monica Lewinsky pentru puterea din România. Există o puzderie de lucruri pentru care Emil Constantinescu, cele două cabinete de după decembrie 1996, parlamentarii din coaliția de guvernămînt şi partidele din care fac parte ar trebui să se rușineze. Practic nici unul dintre obiectivele cuprinse în programele anunțate în alegerile din octombrie 1996 şi cîteva luni după acestea nu a fost realizat. Desigur, spre deosebire de președintele american care suportă blamul public pentru ceea ce a făcut prin Biroul Oval sau prin dependințele acestuia în timpul orelor de program, guvernanții noştri ar trebui amendați mai degrabă pentru că nu au întreprins aproape nimic din ceea ce au lăsat să se înțeleagă că vor înfăptui după preluarea conducerii țării. Nu propunem aici o evaluare a nerealizărilor guvernării. Ele sunt nenumărate şi extrem de grave. Guvernul de la Bucureşti nu a făcut privatizare şi restructurare. Nu a stimulat pătrunderea capitalului străin. Nu a încurajat dezvoltarea întreprinderilor mici şi mijlocii. Nu a relaxat fiscalitatea. Nu a descentralizat administrația publică. Nu a reformat sănătatea, protecția socială şi alte servicii publice. Nu a valorificat fereastra de oportunitate pentru refacerea imaginii României în străinătate, pe care o oferise răsturnarea politică din toamna anului 1996 şi nu a atins nici una din țintele de politică externă pe care le-a urmărit în ultimii doi ani. O asemenea evaluare, mai mult sau mai puțin exactă, a activității coaliției de guvernămînt, a fost furnizată de dezbaterile parlamentare prilejuite de moțiunea de neîncredere şi de analizele produse în presă în ultimele săptămîni. În ce ne privește, credem că marele ei eşec nu s-a înregistrat pe terenul economic sau în celelalte domenii enumerate mai sus. Lucid vorbind, era greu de presupus că echipa instalată acum doi ani va face minuni pe terenul reformei economice, ținînd cont de inerția enormă a sectorului industriei de stat şi a mentalităților şi de problemele enorme acumulate prin întîrzierea tranziției spre piață. Multe dintre obiectivele integrării europene şi euro-atlantice erau deja compromise de indecizia guvernanților de după 1990 sau pur şi simplu iluzorii. Inacceptabilă mai ales pentru votanții Convenției Democratice este nerealizarea promisei reforme morale şi lipsa de rezultate palpabile în privința pedepsirii jafului produs după 1989 împotriva averii publice. Nerealizările din economie şi administrație demonstrează absența în cadrul coaliției a unor competențe manageriale pe care aproape nimeni nu spera că partidele care au cîştigat ultimele alegeri le dețin. Neîndeplinirea legatului moral de a face dreptate şi de a restabili adevărul în România probează însă lipsa voinței politice democratice şi a unui plus de caracter cu care ele au fost creditate înainte de 1996.

Centrul de Studii Politice şi Analiză Comparativă realiza în 1994, după doi ani de la instalarea guvernului Văcăroiu, un raport intitulat "Sindromul tergiversării". Un asemenea diagnostic nu ar fi decît în foarte mică măsură potrivit pentru a caracteriza prestația guvernării de după 1996. E greu de apreciat că partidele care se găsesc în prezent la putere nu au dorit o accelerare a reformei pentru recuperarea unei părți din decalajele ce ne despart de alte foste țări comuniste din Europa Centrală. Ceea ce se întîmplă în România de doi ani de zile poate fi aşezat sub semnul impotenței. Acest articol va încerca să analizeze una din cauzele văditei incapacități a actualilor guvernanți de a urni procesul tranziției din punctul în care a fost stopat de către fosta guvernare şi de a crea o diferență în raport cu aceasta. Nu vom descrie aici acele elemente din mediul extern sau intern care au contribuit din plin la aceste nereuşite ale acestora şi care au menținut reforma şi integrarea europeană sub spectrul stagnării. Conjunctura externă nu ne-a fost, cu siguranță, favorabilă. Felicitările adresate de cancelariile străine cu prilejul schimbării de regim de la Bucureşti nu au fost dublate de semne de bunăvoință palpabile, care ar fi putut ajuta prima conducere clar non-comunistă a României (cum se întîmplase la începutul anilor 1990 în cazul Poloniei, Ungariei şi Cehiei). Crizele economice din Asia de Sud-Est şi din Rusia şi celelalte semnale ale unei recesiuni economice mondiale au diminuat în mod simțitor accesul capitalului internațional în direcția țării noastre. Infirmarea prognozei că după cîştigarea alegerilor de către partidele democratice vom beneficia de un aflux uriaş de investiții străine reprezintă probabil cel mai sever dintre eşecurile guvernării. Acest eşec poate fi pus doar parțial pe seama erorilor conducerii de la Bucureşti, datorîndu-se în mare masură unor factori externi care nu se află sub controlul acesteia.

Guvernarea de după 1996 nu poate fi considerată în întregime responsabilă nici pentru acele blocaje ale reformei induse de caracteristici naționale, cum ar fi: birocratizarea, lipsa de profesionalism şi corupția care domnesc în cadrul administrației publice; mentalitățile de tip paternalist, nostalgiile totalitare şi comportamentele economice de tip etatist şi total neperformante ale majorității populației; substratul pre-modern al societății romîneşti; o industrie total depăşită din punct de vedere al progresului tehnologic etc. Toate aceste carențe structurale extrem de profunde ar putea fi clasate drept scuze pentru guvernanți, mai degrabă decît drept cauze ale neputinței cronice de care par să sufere aceştia.

Analiştii români şi străini care s-au aplecat asupra explicațiilor deficitului de performanță al guvernelor Ciorbea şi Vasile au fost în general unanimi în a considera că principala frînă în calea relizării reformelor au fost nesfîrşitele ciorovăieli din sînul coaliției. Certurile sau neînțelegerile persistente care tulbură de mai bine de un an viața politică şi au descurajat un demers susținut de reformă, probează faptul că partidele care ne conduc au sosit din opoziție nepregătite să guverneze. Forțele politice guvernamentale ar fi trebuit să-şi petreacă destul de lunga perioadă de dinainte de a veni în fruntea țării pentru a-şi rezolva în primul rînd problemele de identitate. Înclinăm să credem că, de exemplu, ruptura din sînul PNȚCD nu s-ar fi produs dacă acest partid ar fi dat acum cîțiva ani un răspuns unor întrebări fundamentale. Este, într-adevăr, PNȚCD un partid istoric sau unul dintre partidele noi apărute după Revoluție? În ce măsură îşi poate permite acest partid să ignore atunci cînd planifică propriile politici evoluțiile petrecute în România pe parcursul perioadei de după război? Pînă unde poate merge compromisul în privința colaborării cu forțe politice sau persoane care au un anumit trecut comunist? Ce înseamnă în definiția PNȚCD a avea un asemenea trecut? Este de acceptat scindarea partidului după criterii confesionale între o aripă ortodoxă şi una unită? Cît despre dreapta, poate merge acest partid pentru a nu-şi trăda tradiția de partid de masă şi cît de la stînga se poate plasa pentru a nu compromite şansele de reuşită ale reformei economice? Cum poate fi asigurat un echilibru între tendințele naționaliste şi tradiționaliste care predomină în PNȚCD şi opțiunea conducerii partidului pentru construcția unui partid modern, cu o abordare de tip european în chestiunea minorităților?

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Ştiințe Politice şi Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iaşi.

În perioada petrecută în opoziție, partidele din Convenția Democratică aveau timpul necesar lămuririi raporturilor dintre ele și, în general, a statutului acestei alianțe. Problemele extrem de dificile ale coabitării cu Partidul Democrat și cele ale relației dintre aceste două forțe politice și UDMR trebuiau și ele rezolvate, dacă nu pe parcursul celor patru ani de opoziție, cel puțin imediat după asumarea în comun a guvernării. Probabil că am fi prea exigenți dacă am cere unor partide românești să aibă deja pregătite, atunci cînd intră la guvernare, politici sectoriale concrete și propuneri clare pentru ocuparea posturilor ministeriale. Stagiul din opoziție trebuie însă cu siguranță utilizat pentru identificarea programelor și persoanelor care pot reprezenta o alternativă valabilă în raport cu programele și cadrele partidelor aflate la putere. Actualii guvernanți nu au fructificat acest timp de respiro în care te poți dedica formulării de strategii și consolidării aparatului de partid departe de presiunile la care sunt supuși cei aflați la conducere și avînd o comunicare mult mai bună cu societatea civilă decît pot avea aceștia. Posibilitatea de a te retrage o vreme de la putere, pentru reflecție strategică, un contact mai firesc cu publicul și împrospătarea rîndurilor partidului, este probabil unul dintre avantajele principale ale rotației la guvernare, ca mecanism esențial de funcționare a democrației. Aleșii din 1996 au venit în Palatul Victoria fără un program consistent de reformă. În absența propriilor specialiști, au fost nevoiți să utilizeze așa-zișii tehnicieni fideli *patrulaterului roșu* sau să accepte invazia de oportuniști în propriile rînduri. Nevalorificînd în mod suficient oportunitatea pe care au avut-o, de a sta mai mult de cinci ani departe de jilțurile puterii, ei au trebuit să consume timpul și energia cu soluționarea unor probleme care, în mod normal, nu aveau ce căuta în agenda unor partide de guvernămînt.

Această situație a răsturnat calendarul firesc al guvernării într-o țară aflată în tranziție spre economia de piață (și nu numai). În mod normal, partidele venite din opoziție cu un mandat teoretic de patru ani trebuie să pornească cu motoarele în plin și să mențină un ritm susținut al reformelor timp de cel mult trei ani, pentru a dedica al patrulea an unor măsuri ceva mai populare (chiar populiste) care le pot reface șansele în următoarele alegeri. Deoarece au sosit la guvernare cu temele nefăcute, cei din Convenția Democratică și din Partidul Democrat au trebuit să întîrzie timp de doi ani amorsarea reformelor dure, dar necesare, pe care majoritatea celor care i-au votat se așteptau că le vor întreprinde. În ciuda opiniei exprimate de actuala opoziție, că alegerile au fost cîștigate prin promisiuni demagogice, votul din 1994 a reprezentat un mandat dat de populație pentru închiderea întreprinderilor falimentare, privatizarea masivă și aducerea în România a companiilor străine. Partidele cîștigătoare au întreprins foarte puțin în această direcție, pentru că nu au știut cum să facă aceste lucruri și nu au avut cu cine să le facă. Ele sunt nevoite să relanseze reforma după ce au pierdut doi ani, în momentul în care ar trebui să se gîndească la următoarele alegeri. Probabil că din această cauză măsurile radicale anunțate de premierul Radu Vasile nu vor fi duse pînă la capăt.

Dacă programul realizat de experții FMI ar fi fost aplicat și întreprinderile cu datorii ar fi fost lichidate în prima parte a anului 1997, este de presupus că unda de șoc a acestor măsuri s-ar fi atenuat pînă acum și anul 1999 ar fi putut fi unul de creștere economică. Guvernanții au preferat să amîne atunci *sine die*, din așa zise rațiuni electorale, operația pe cord deschis pe care trebuie să o suporte industria românească. Membri coaliției de guvernămînt și-au gestionat propriul capital electoral, într-o perioadă în care trebuiau să administreze tranziția spre democrație și o economie de piață eficientă. Este probabil principalul motiv pentru care, deși au rezistat moțiunii depuse de opoziție, ei vor pierde următoarele alegeri.

Gabriel Ivan - Absolvent al Facultății de Filosofie, Universitatea București. În prezent, manager la Consiliul Britanic. A publicat articole în revistele *Sfera Politicii, 22* și altele.

Cealaltă parte: opoziția

CRISTINA CĂRTĂRESCU ILINCA

"În democrații, opoziția este un organ al suveranității populare la fel de important ca și guvernarea. A suprima opoziția înseamnă să suprimi suveranitatea poporului."
G.Ferrero

Un sistem bipolar

În ciuda sistemului multipartitist instaurat după căderea comunismului și consfințit prin Constituția adoptată în 1991 (art.8, #1), în viața politică a Romîniei post-revoluționare au funcționat și încă se mai păstrează urmele unor clivaje specifice, care i-au imprimat adeseori caracteristicile unui sistem bipolar, centrat în jurul a doi actori importanți: PDSR și CDR. Dacă în perioada 1990-1992, marcată puternic de clivajul comunist/anticomunist (suprapus în bună măsură peste cel urban/rural), a existat un dezechilibru major între poli, FSN-ul de atunci spulberînd cu un scor incontestabil la alegerile din mai 1990 partidele "istorice", neconstituite încă în coaliție, situația s-a echilibrat în perioada următoare ('92-'96, și în continuare '96-'98), odată cu apariția CDR-ului pe scena politică și cu re-grupările din interiorul, dar și din jurul principalului partid de guvernămînt, PDSR (fost FDSN, fost FSN). Este perioada în care, peste mai vechiul clivaj, a cărui importanță se diminuează pe măsură ce timpul scurs de la revoluție este mai mare, se suprapun altele noi: monarhist/antimonarhist, reformist/antireformist (legat și de desprinderea aripii reformatoare a FSN-ului, ce va deveni PD), și, în ultimul timp, tot mai explicit (și din ce în ce mai important pentru definirea partidelor politice românești în general) clivajul stînga/dreapta. Tendința a fost accentuată mai ales în cea de-a doua parte a anului 1998, cînd reprezentanții partidelor politice aflate la putere și în opoziție deopotrivă, au simțit nevoia unei autodefiniri exprese pe această axă.

Dincolo de afilierile ideologice sau conjuncturale, începînd cu 1992 și pînă astăzi se manifestă însă o polarizare a partidelor politice parlamentare, grupate în două tabere relativ stabile în funcție de participarea la formarea guvernului și la conducerea politică și administrativă efectivă: prima, actualmente în opoziție, are drept centru de greutate PDSR-ul, la care se adaugă principalii săi parteneri de guvernare din perioada '92-'96, PRM și PUNR; ea a reprezentat, între 1992-1996 *Puterea*, rol preluat după alegerile din '96 de fosta tabără a *Opoziției* centrată în jurul CDR, care și-a asociat la guvernare foștii "colegi" din opoziție, UDMR și PD. Această schimbare de roluri survenită în urma alegerilor din 1996 n-a însemnat neapărat și o abordare diferită a relațiilor dintre putere și opoziție, cele două grupări acționînd adeseori în practică într-o manieră pe care o criticaseră în poziția anterioară: prin șicanarea majorității sau, respectiv, ignorarea opoziției. Fără a ignora dimensiunile inevitabile ale jocului politic, o asemenea abordare a conlucrării parlamentare, dar și extra-parlamentare, este nu numai contraproductivă, ci poate reprezenta un potențial pericol pentru chiar menținerea democrației, fie prin reducerea la tăcere (prin ignorare) a opoziției, fie prin transformarea majorității în element de impunere nestingherită a voinței "puterii" și lipsirea de conținut a actului parlamentar. "*Menținerea democrației ca proces continuu* – arată G. Sartori - *cere să ne asigurăm că toți cetățenii (majoritatea plus minoritatea) au drepturile care sînt necesare modului de funcționare a democrației.*"[1]

În condițiile în care trăsăturile bipolarismului sînt încă suficient de pregnante (din fericire ele încep a fi contracarate de apariția fenomenelor de mobilitate a partidelor nou apărute, de felul PAR și ApR, care sînt predispuse la colaborare cu ambele "tabere", tendință manifestată dealtfel și de PD) pentru a împiedica apariția unor regrupări diferite, în sensul "minorităților schimbătoare" (Sartori[2]) sau al democrației poliarhice (Dahl[3]), activitatea opoziției trebuie considerată nu numai ca parte a

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

jocului politic democratic, ci și ca expresie a garantării lui în viitor. De aceea, față de prestația partidelor în opoziție ar trebui să se manifeste o atenție și o exigență similare cu cele de care beneficiază partidele aflate la guvernare.

Trei ipostaze ale opoziției

Coaliția care și-a asumat guvernarea țării în urma alegerilor din noiembrie '96 s-a confruntat cu trei tipuri de opoziție din partea partidelor reprezentate în Parlament:

- primul îl reprezintă *opoziția "clasică"*, a partidelor parlamentare ce au pierdut alegerile (PDSR, PUNR, PRM), ai căror parlamentari au acționat concertat în sensul cenzurării "puterii" și a guvernelor sale, prin susținerea în comun a moțiunilor simple și de cenzură prezentate în Parlament și prin solidarizarea în susținerea altor interese comune;

- cel de-al doilea tip de opoziție l-au reprezentat *partidele nou apărute* în Parlament, ulterior alegerilor – cazul Partidului Alianța pentru România, grup desprins din PDSR la Conferința Națională a partidului, din iunie 1997, și înregistrat ca partid la TMB în luna august a aceluiași an – sau intrate în opoziție în urma desprinderii din coaliția de guvernământ – cazul Partidului Alternativa Românîiei, care iese din CDR și de la guvernare la sfîrșitul lunii octombrie, 1998. Caracteristică pentru aceste partide este promovarea unei politici de independență în manifestările parlamentare și refuzul "afilierii" necondiționate la una dintre cele două tabere tradițional antagoniste "putere"/ "opoziție", ceea ce le conferă o anumită mobilitate a opțiunilor de vot și predispoziție spre o viitoare colaborare cu oricare dintre partidele aflate astăzi la putere sau în opoziție;

- un sindrom de opoziție marginală îl reprezintă opoziția din chiar interiorul CDR și al coaliției de guvernământ, unele partide și formațiuni politice comportîndu-se față de acestea ca și cum ar fi în opoziție. Este, de exemplu, cazul Alianței Civice, care adoptă, la Congresul din noiembrie 1997, o *moțiune de avertisment* adresată Convenției Democratice, prin care cere restructurarea acesteia, în caz contrar amenințînd cu retragerea din CDR. Un alt caz este cel al Partidului Democrat, care, deși participant la guvernare, a criticat constant performanțele guvernării, în special în ceea ce privește ritmul realizării reformei, amenințînd în repetate rînduri cu retragerea din coaliție. În plus, PD a reușit performanța neizbutită de opoziția reală, în ciuda moțiunilor depuse, de a provoca o criză guvernamentală și, în final, căderea guvernului Ciorbea.

Trilaterala forte a opoziției: PRM-PUNR-PDSR

PRM

Partid ce a obținut la alegerile din 1996 4,5% din voturi, PRM a urcat constant în popularitate de-a lungul celor doi ani, fiind cotat în ultimele sondaje de opinie din decembrie '98 cu 16% din voturi. Popularitatea partidului se leagă mai degrabă de personalitatea liderului său, C. V. Tudor (creditat la același sondaj cu 18%), și de discursul radical și adeseori extremist al acestuia, decît de propuneri alternative viabile la actuala guvernare. Fapt remarcabil, partidul, centrat în jurul liderului său, se bucură de coeziune internă, nefiind afectat de sciziunile care au zguduit celelalte partide. Mai mult, prin participarea, în noiembrie '97, a liderului Jean Marie Le Pen la cel de-al doilea Congres al PRM, unde acesta a lansat ideea unei Internaționale Naționaliste a conferit partidului recunoașterea internațională. Cooptarea unuia dintre cei mai influenți dintre foștii lideri PUNR – Gh. Funar, în structurile de conducere ale PRM (secretar general al PRM din 16 noiembrie,1998) a adus, fără îndoială, o parte din simpatiile politice de care acesta se bucura în fostul său partid. Rămîne de văzut în ce mod se va adapta partidul la existența în paralel a doi lideri puternici.

PUNR

Pornit în actuala legislatură de pe poziții aproape egale cu PRM, PUNR a avut de suferit în urma conflictelor interne dintre facțiunile rivale Gavra-Tabără/ Funar, care au scindat partidul pe parcursul anului 1997, determinînd scăderi ale popularității partidului. Sub conducerea lui Valeriu Tabără, PUNR-ul redevine activ ca partid de opoziție atît în acțiunile comune cu PDSR, ApR și PRM, cît și prin inițiative individuale. Astfel, în luna septembrie, 1998, Biroul Permanent al PUNR lansează un "Apel național pentru apărarea unității și integrității teritoriale a Românîiei", în care se cere suspendarea din funcție a președintelui Românîiei (cerută în același timp și de PDSR), dizolvarea

Parlamentului și demiterea guvernului Vasile. În plan concret, PUNR reușește o victorie în justiție în fața Guvernului, căruia i-a intentat proces contestînd constituționalitatea și legalitatea Hotărîrii nr.62 /98, cu privire la constituirea unei comisii parlamentare speciale în problema înființării universității cu predare în limba maghiară și germană.

PDSR

Principalul partid de opoziție, PDSR-ul și-a asumat, după o scurtă perioadă post-electorală de derută, rolul de lider al opoziției parlamentare. Trecut și în această legislatură prin proba scindărilor (o dată cu retragerea grupului Meleșcanu, ce va pune bazele ApR) păgubitoare nu numai ca imagine, ci și ca diminuare a numărului de parlamentari, PDSR-ul caută tot mai insistent să-și construiască o imagine nouă. Pentru aceasta folosește două instrumente: pe de o parte, în efortul de căutare a unei identități doctrinare partidul s-a definit ca partid de stînga, adept al social-democrației de tip european, încercînd să-și înscrie demersurile teoretice în această direcție; pe de altă parte, prin activitatea practică de partid de opoziție încearcă să atragă atenția electoratului atît prin mijloacele parlamentare uzuale (grevă parlamentară, proteste, inițierea de moțiuni la adresa guvernului, atacuri la adresa guvernanților, inclusiv), cît și prin propunerea unor programe ("Programul anticriză" și "Alternativa de guvernare a PDSR"). Aceste programe alternative contracarează imaginea de obstrucționare a majorității parlamentare, încercînd să creeze partidului avantajul imaginii unei opoziții constructive, dar și a deținerii unor soluții alternative ca mesaj electoral în perspectiva alegerilor.

Deși în practica parlamentară, ca și în activitatea extra-parlamentară colaborarea dintre PDSR, PRM și PUNR include uneori și conlucrarea cu alte partide, la nivel central sau la nivelul filialelor locale (cu titlu de exemplu pot fi citate mitingul de protest din 23 oct. 1997, organizat de filialele bucureștene ale PDSR, PRM, PSM și ale Partidului pensionarilor sau constituirea, în noiembrie 1997, a *Uniunii Forțelor Patriotice* la nivelul organizațiilor județene buzoiene ale acelorași partide plus PS sau, mai recent, în noiembrie '98, decizia celor 11 formațiuni politice care l-au susținut pe candidatul PDSR, Sorin Oprescu, în scrutinul final pentru primăria capitalei de a-și continua colaborarea, formînd *Opoziția Națională Unită*), principala coalizare a forțelor de opoziție s-a produs în activitatea celor trei partide parlamentare de opoziție, foste partenere de guvernare în legislatura anterioară: PDSR, PRM, PUNR, la care se adaugă, în ultima vreme, colaborarea cu ApR.

Mijloacele cele mai eficiente folosite concertat de aceste partide în decursul celor doi ani de opoziție au fost: refuzul de a participa la vot (de exemplu în cazul proiectului de modificare a Legii fondului funciar, adoptat de Senat în 16.09.'97), grevele parlamentare (în martie 1997 și noiembrie 1998), susținerea directă sau indirectă a protestelor, mitingurilor de protest și a altor manifestări îndreptate împotriva guvernanților, și, evident, moțiunile simple sau de cenzură, pentru depunerea cărora parlamentarii celor trei partide se aliază frecvent (dintre cele 8 moțiuni simple înaintate Camerei Deputaților în actuala legislatură, numai primele două sînt inițiate doar de grupul parlamentar PDSR, celelalte șase beneficiază de susținerea parlamentarilor PUNR și PRM, cărora li se adaugă, în două cazuri și alți parlamentari independenți sau ai altor partide; de asemenea două dintre cele trei moțiuni de cenzură (inclusiv ultima) sînt semnate de parlamentarii celor trei partide, cea de-a treia fiind rodul colaborării PDSR-PUNR.

Activitatea partidelor de opoziție în ultimii doi ani a fost, fără îndoială, ușurată de modul precar în care a funcționat coaliția la putere, care a dus la crize prelungite, remanieri guvernamentale și chiar demisia primului-ministru. Ca trăsături generale care definesc opoziția în această perioadă putem identifica:

- *instabilitatea organizațională:* și partidele din opoziție, ca și celelalte, sînt marcate de sciziuni, lupte interne între facțiuni, desprinderi provizorii sau cu caracter permanent, ce duc la continua remodelare a scenei politice, prin apariția partidelor noi (ApR funcționează chiar ca partid parlamentar, deși înființarea lui, prin desprinderea de PDSR, este ulterioară alegerilor), remodelarea sau regruparea celor deja existente (vezi fuziunea recentă a PS și PSM, care a dus la apariția Partidului Socialist Democrat). Rezultat al

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

perioadei totuși scurte de cînd sistemul politic actual funcționează și al imaturității partidelor, nevalidate prin proba timpului, instabilitatea și tentația scindărilor și a regrupărilor va continua, probabil, să se manifeste;

- *tentativa definirii doctrinare* – în mai mică sau mai mare măsură, partidele de opoziție au început să resimtă necesitatea definirii ideologice. Putem încadra în această tendință atît eforturile individuale ale partidelor (în special PAR, ApR, PDSR), cît și discuțiile dintre partide, pentru crearea unui pol al stîngii (vezi inițiativa "Vetrei Românești" de anul trecut, de coagulare a stîngii, dar și discuțiile – rămase fără rezultat deocamdată, dintre PDSR și PS și PSM.). Este de remarcat că partidele mai noi (PAR, ApR), în încercarea de a-și făuri o imagine, sînt mai preocupate de aspectele definirii doctrinare. Emergența polului stîng (multă vreme evitat, cel puțin la nivel declarativ) este de bun augur pentru clarificarea spectrului politic românesc;

- *propunerea unor programe alternative de guvernare* - deși procesul este la început, apariția unor programe alternative, cum sînt cele prezentate de PDSR ("Programul anticriză" și "Alternativa de guvernare a PDSR") sînt importante pentru o abordare mai responsabilă a actului guvernării. Aceste programe alternative ar trebui să fie cît mai complexe și viabile, ca să se poată constitui în programe reale de guvernare în momentul în care partidele de opoziție ar prelua puterea;

- *tendința de depășire a bipolarismului "CDR/PDSR"*, este dată de apariția în scenă a partidelor noi (ApR) sau mobile, dispuse să colaboreze cu parteneri din ambele tabere pentru o viitoare coaliție. Semnalul a fost dat de PD, care a migrat între cei doi poli, trecînd de la guvernare ca FSN în opoziție și iarași la guvernare alături de CDR. ApR-ul, în ciuda desprinderii sale din PDSR, dovedește disponibilitate de cooperare (în practica parlamentară, de exemplu) atît cu partidul de origine, cît și cu celelalte partide, atît din opoziție, cît și de la guvernare. Un alt exemplu în acest sens este dat de PAR, recent desprins din coaliția de guvernămînt, care și-a asumat o poziție independentă în blocul opoziției refuzînd să susțină ultima moțiune de cenzură inițiată de principalele partide de opoziție și anunțînd totodată că pregătește propria sa moțiune împotriva guvernului, pentru luna martie. PAR este, astfel, consecvent cu poziția (confirmată și prin lansarea "Manifestului Dreptei") de partid situat la dreapta eșicherului politic; rămîne de văzut, în acest context, care va fi evoluția lui ca partid de opoziție.

Deși într-un regim democratic opoziția parlamentară este doar o componentă a opoziției (văzută ca o contrapondere la puterea deținută de guvernanți), datorită valorilor asociate reprezentativității ea este una majoră.

Modul în care se desfășoară activitatea partidelor de opoziție este o garanție a posibilității noastre de opțiune în viitor, cu atît mai mult cu cît chiar noțiunea cu care se denumește uzual majoritatea guvernantă – **putere**, și nu *guvernare* sau *administrație* - conține în ea un potențial pericol. Care poate fi împiedicat să se materializeze atît timp cît există alternative democratice la guvernare și se menține posibilitatea afirmării lor.

Note:

1 G. Sartori – *The Theory of Democracy Revisited*, Chatham House Publishers Inc., Chatham, New Jersey, 1987, p. 31.
2 ibid.
3 Robert Dahl – *A Preface to Democratic Theory*, University of Chicago Press, 1956.

Cristina Cărtărescu Ilinca - A absolvit Facultatea de Litere, Universitatea București în 1991. Este studentă la Facultatea de Științe Politice din cadrul Școlii Naționale de Științe Politice și Administrative, București.

Trebuie să împărțim totul

JAN T. GROSS în dialog cu STELIAN TĂNASE

Jan T. Gross - Profesor de științe politice la Ney York University. Din 1995, este editor la revista *East European Politics and Societies*. Este autor al cărților *Revolution from Abroad: Soviet Conquest of Poland's Western Ukraine and Western Belorussia* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1988) și *Polish Society Under German Occupation - General Government, 1933 - 1944* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1979)

S.T: La sfârșitul anilor '80 ca și la mijlocul anilor '40, Europa se afla sub impactul catastrofei politice. Nu vreau să spun că e o catastrofă căderea comunismului sau a fascismului, ci că s-a produs o schimbare radicală în viața oamenilor. Se poate vorbi de o analogie? Există asemănări și deosebiri între aceste fenomene atât de diferite, petrecute la o distanță de 50 de ani?

J.G.: Aș spune că există anumite asemănări, mai ales în ceea ce se întâmplă înainte de criză și în felul în care reacționează populația. Desigur, în Europa anilor'40, experiența războiului a fost una traumatizantă pentru toată lumea. Unele țări au fost mai implicate în război decât altele, dar peste tot acesta a fost o calamitate pentru segmentul larg al populației. Ceea ce a venit după criză a fost privit de populație ca o mare oportunitate, o mare speranță și, în același timp, o provocare. În Europa de Est, situația a fost mai ambiguă pentru că devenise clar că viitorul, ca să spunem așa, nu va mai fi lăsat să fie în totalitate construit de popor, pentru că nici un popor nu este capabil să fie arhitectul propriului viitor. Trebuie să se străduiască, dar limitele a ceea ce ar putea realiza sunt foarte restrînse. Însă, cu toate acestea, trebuie spus că acest lucru a necesitat o imensă energie nu numai printre nostalgicii și suporterii regimurilor comuniste. Faptul că războiul se terminase și că oamenii puteau începe, în cele din urmă, o viață normală, era un lucru pozitiv.

În anii '80, situația a fost mai complicată. Mai întîi, acest fenomen nu a cuprins tot continentul, ca în anii '40. Oamenii sunt preocupați de ceea ce vor să construiască în viitor. E un mediu special în care există deja modelul unei societăți bune, adică ce e înrădăcinat în Vest, o economie de piață și o democrație. Dar, pe de altă parte, e fantastic pentru că această revoluție devine, într-un anume sens, mai ușoară din punct de vedere psihologic. Ușoară în termeni practici, pentru că fiecare știa ce are de făcut. Însă psihologic vorbind, e o provocare foarte dificilă pentru că te trezești aici și suferi, într-un fel, avînd sentimentul că ai merita o recompensă rapidă, un fel de compensație.

Vezi că masele de oameni par că se bucură de beneficiile revoluției, iar tu trebuie să te lupți să le obții. Mi se pare foarte descurajator, în primul moment cînd știi că lumea e deschisă succesului și, totuși, durează atît de mult pînă să rupi fructul copt din copac.

Dar, într-un anume sens, se poate spune că Europa e mai optimistă decît după război. Unii oameni din Vest se tem de venirea rușilor, dar, pe de altă parte, acum nu există constrîngeri din afară cu excepția barierelor psihologice pe care, fiind est europeni, le simțim în sensul că noi nu am ajuns unde ceilalți au ajuns deja.

S.T.: Una dintre problemele din zilele de după căderea comunismului ca și în anii '40, a fost problema colaborării. Ca întotdeauna, populația încearcă să găsească "țapi ispășitori". E ca o traumă. Există, de asemenea, problema eroilor, "oamenii buni din istoria noastră recentă". Sunt multe mituri despre eroi și despre acești țapi ispășitori, în

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

anii '40 şi în '90. Dezbateri nesfîrşite au loc în România pentru că unii oameni se opun legii accesului la dosarele personale ca în Polonia şi Germania. Unii au argumente raţionale, unii sunt speriaţi. Ce credeţi despre această traumă istorică?

J.G.: E o problemă foarte complicată. Am unele păreri personale, dar ele nu coincid neapărat cu ceea ce înţeleg despre această problemă ca cercetător al societăţii. Părerea mea e că trebuie să te îndepărtezi de aceste probleme cît mai repede posibil. Aud oameni spunînd că dacă nu faci asta, legătura cu trecutul se va rupe. Dar mă tem că aceste conturi s-ar putea regla doar folosind materiale şi resurse care au aparţinut, într-o formă sau alta, vechiului regim. Nu meritä. Aceasta este atitudinea lui Mazovieskii de a trasa o linie groasă de separaţie. Mai există şi cazuri care, în anumite circumstanţe, sunt dovezi clare de încălcare a legii, deci sunt susceptibile de pedepse legale. Aceste lucruri sunt foarte complicate, chiar dacă ar putea părea extrem de simple. Cred că ceva de genul comisiilor adevărului din Africa de Sud. Este ceva foarte potrivit, din punctul meu de vedere, fiind o modalitate de reconciliere cu trecutul. Cu alte cuvinte, chiar dacă nimeni nu este adus în faţa justiţiei, se pune accentul pe adevăr şi nu pe un fel de compromis. Nu sînt sigur că acest lucru este atît de urgent, că este o problemă stringentă în societăţile post-comuniste mai ales în Europa de est şi nici într-un caz în Polonia. Există o barieră de timp între timpurile cînd oamenii erau brutalizaţi fizic şi psihic şi timpurile cînd s-a produs schimbarea de regim, ca în Africa de Sud, bineînţeles. Deci există o nevoie mult mai actuală şi este destul de periculos să se realizeze un proces instituţionalizat de retribuţie. Dar cred că acesta este preţul care trebuie plătit pentru o revoluţie paşnică şi datorită faptului că vechile regimuri nu au recurs la violenţă, cu excepţia României. Au existat totuşi aproape peste tot unele negocieri, o anumită predare a puterii, însă preţul plătit a fost un fel de neîmplinire, din punct de vedere psihologic, a revoluţiei. Nereglarea de conturi de acum rezultă din faptul că nici vechiul regim nu i-a împuşcat pe toţi cei care le ameninţau poziţia. Oricît de imposibil de apărat ar fi fost aceste poziţii, ei ar produce un număr considerabil mai mare de victime în aceste societăţi. Şi cred că această situaţie a fost parte a unui contract nescris dintre societate şi stat. Trebuie să luăm în consideraţie şi faptul că aceste regimuri au durat foarte mult, iar oamenilor care le-au trăit le-a fost foarte greu să tragă o linie. În unele cazuri această linie se poate trage, chiar dacă este foarte subţire, mai ales cînd este vorba de privaţiuni. A existat într-un fel în fiecare dintre noi. Termenul *colaboraţionism* nu este cel mai potrivit, pentru că are o conotaţie atît de negativă. Cred că a existat un fel de colaborare, de implicare foarte subtilă pentru ca oamenii să poată trăi în aceste societăţi. Cu toate că în fiecare din aceste societăţi exista un grup cu păreri diferite, nu putea fi pur şi simplu ignorată marea masă numai din motivul că nu aşa funcţionează o democraţie. Democraţia este un proces de includere, nu de excludere, nici măcar în mod simbolic, a unor vaste părţi din populaţie. "Toţi suntem egali, dar eu sunt mai egal decît altul". Cred că, din nefericire, trebuie să îi suportăm, şi ei sunt într-un număr destul de mare, cei care au avut beneficii de pe urma regimurilor comuniste. Acesta este preţul pe care trebuie să îl plătim pentru a nu se contamina calitatea regimurilor pluraliste.

S.T: În Europa de Est descoperim la începutul anilor 90, prezenţa cu adevărat a tradiţiei. După colapsul din '89 am descoperit tradiţia istorică, tradiţie foarte diferită în România, Republica Cehă, Ungaria. Această diferenţă a jucat un rol important în evoluţia societăţii. Unele din acestea au realizat o trezire foarte puternică şi rapidă după comunism. Acesta a fost cazul cehilor. A existat şi la ei un foarte puternic regim stalinist ca cel din România, însă bineînţeles mai prosper şi nu la fel strict – cehii trăiau mai bine decît românii. Dar, în cîteva săptămîni, acesta s-a transformat într-o societate democratică, ca în Polonia unde exista o puternică tradiţie de rezistenţă împotriva comunismului. Un rol foarte important în acest proces a fost jucat tocmai

de această lungă tradiţie democratică a cehilor. V-aş ruga să explicaţi acest tip de dinamică socială prin care un popor îşi foloseşte propriile tradiţii, influenţa profundă pe care trecutul o are asupra prezentului

J.G.: Sunt de acord într-o oarecare măsură cu ceea ce aţi spus. Observînd procesul de după 89 îmi este foarte clar că speranţele privind continuitatea şi tradiţia nu au fost atinse. Este evidentă absenţa partidelor politice istorice...

S.T: *Nu şi în România. Aici partidele politice istorice nu sunt o ficţiune. Ei sunt acum la putere în guvern.*

J.G: Acest lucru nu şi-a găsit replica nicăieri altundeva. Cu toate că acest lucru părea o ipoteză extrem de realizabilă, avînd în vedere că naţiunile au tradiţii, comunismul a venit, le-a întrerupt, apoi a trecut, iar tradiţiile s-au putut reînnoda. Şi aşa s-a şi întîmplat, cu unele excepţii. S-ar putea spune că prea multe lucruri s-au întîmplat, prea multe s-au schimbat, iar reconstrucţia dramatică care a avut loc se datorează în egală măsură comunismului şi celui de-al doilea război mondial. Privind esenţa profilelor democratice ale acestor societăţi, din punctul de vedere al compoziţiei, evreii şi germanii lipsesc din Europa Centrală după război... Aceasta este o diferenţă majoră, atît la nivel etnic, cît şi social. În unele privinţe s-ar putea spune că a dispărut clasa de mijloc, şi că, bineînţeles, s-au modificat radical termenii disputelor politice. Oricum, nu înseamnă că aceste tradiţii au ieşit brusc la lumină. Dacă privim spectrul politic, nu vom putea vedea adevărata sa constituţie şi nici contradicţiile care îl animă. Teoria dumneavoastră se poate aplica doar la anumite stiluri de comportament politic; este tipul de rol pe care lideri individuali îl joacă realizînd o personalizare a politicii lucru care a devenit în mare măsură o trăsătură caracteristică tradiţiilor Central - Europene. Este destul de interesant , cu toate că în Cehoslovacia, înainte de război, lucrurile erau diferite faţă de restul Europei din punct de vedere politic, mai ales în privinţa relaţiilor dintre partide. În Europa Centrală, cu toate că au existat mai degrabă alegeri parlamentare, negocieri, totuşi personalizarea politicii a fost în mare măsură o caracteristică definitorie. Masarik şi apoi Beneş au avut o charisma la fel de mare ca cea pe care Pilsudski, Walesa sau mai tîrziu Havel, au avut-o în Polonia. Deci unele trăsături se păstrează. Nu aş vrea să exagerez importanţa ideii de continuitate, şi aş spune că atît în timpul comunismului, cît şi după, au existat, în spatele faţadei unor ideologii diferite şi complet noi, instituţii, şi practici comune acestor ţări şi regimurilor lor politice. Există şi azi nepotism. În cazul României acesta apare într-o formă foarte accentuată. Deci acestea erau regimuri care, într-o oarecare măsură, erau structurate după nişte structuri elementare bazate pe arii de interese şi de întrajutorare. Nu văd, în perioada comunistă, nici o influenţă drastică venită din tradiţii mai adînci. Personalizarea politicii, sau un anume tip de clientelism, şi tot ce derivă din asfel de situaţii, poate nu într-o formă aşa avansată de modernizare ca în Europa Centrală, au fost într-o continuă creştere pînă la al doilea război mondial.

S.T: Să discutăm despre relaţia Rusiei cu Europa. Pentru că în această dezbatere de proporţii – vorbind teoretic – despre lărgirea NATO, a existat, cred eu, o problemă foarte veche. Problema este definirea Europei. În secolul al XVIII-lea, cînd diplomaţii, inteligheţia şi înalta societate din Vest au descoperit Europa de Est şi Rusia, ei ştiau mai mult despre America decît despre această parte a propriului continent. Ei au început să călătorească datorită interesului comercial exercitat de Sankt Petersburg şi de Istanbul, şi au descoperit această lume: Europa de Est, Balcanii, Europa de Nord, Rusia, Ucraina, Kievul. Iar una dintre principalele argumente pentru acceptarea în NATO a fost tradiţia comună pe care Polonia, Ungaria şi Republica Cehă le au cu ţările occidentale. Are România acum o tradiţie comună cu ţările occidentale? Dar Rusia? Cum rămîne cu Tolstoi şi cu Ceaikovski? Aparţinem sau nu aceleiaşi civilizaţii? Această problemă e

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

legată de dilema străinilor. Dacă Rusia este ca noi, nu avem nici un motiv să ne temem. Dacă nu este, atunci ea devine, în mod absolut, străinul cel rău. Ce credeți, în noile circumstanțe despre problema Europei de Est și a Rusiei?

J.G.: În primul rînd că sunt uluit – mai ales în cazul Poloniei, care a avut o tradiție îndelungată în rîndul populației, de puternică animozitate și frică, ba chiar și de ură față de Rusia – de cît de puțină animozitate s-a filtrat în atitudinea generală a populației în momentul de față. Aceasta chiar în contextul în care mulți ruși veneau în Polonia – folosesc termenul de ruși într-un sens foarte general, ei putînd fi atît ucrainieni, cît și belorusi, sau popoare care vin din Asia Centrală și așa mai departe, dar în general, din fostul imperiu – și venind în Polonia făceau comerț și creau un fel de populație de tranzit, oarecum marginală, care era deseori responsabilă pentru anumite stări xenofobe. Nimic asemănător nu s-a mai întîmplat după 89. Iar oamenii spun "O.K, nu este nimic rău în asta. Și polonezii vor să meargă în Germania, așa că..." Însă acum, regulile jocului democratic sunt respectate, iar între Rusia și Europa Centrală au apărut mai multe state. Iarăși, acesta este un fenomen fără precedent și nu sunt sigur ce se va întîmpla cu Bielorusia și dacă personajului ciudat care este la putere în momentul de față îi vor reuși toate schemele pe care le are în minte. Ucraina s-a afirmat deja ca un stat de sine stătător. Să nu mai vorbesc de țările baltice... Prezența imperialistă care a existat acolo timp de mai multe secole, nu mai este, cel puțin momentan, o amenințare. Și apoi mai sunt și procesele interne. Avem de a face cu o țară care a suferit unele dislocări profunde, care trebuie să fie remediate și depășite timp de două – trei generații pînă va găsi o soluție de durată pentru prosperitate și pace socială. Cred că înțelegeți foarte bine că sunt atît de multe probleme pe care rușii trebuie să le rezolve între ei încît nu vor reprezenta, cel puțin pentru o vreme, centrul de interes pentru lumea exterioară. Eu am impresia că frica de Rusia nu mai există și acesta este un lucru extraordinar pentru că creează o situație în care se pot lua tot felul de decizii instituționale și politice care vor întări poziția Rusiei în lume ca o țară normală. Chiar dacă alte țări vor trata Rusia ca pe un monstru care îi amenință pe toți din jur, acest lucru nu va face decît să susțină procesul de care vorbeam. Eu sunt pentru extinderea NATO, pentru că cred că acest lucru este foarte mult dorit de populație în această parte a lumii și dacă așa stau lucrurile, am dovezi suficiente că NATO este o idee bună. În Rusia mi se pare că există un joc politic iar majoritatea oamenilor din afara elitei politice nu iau atît de mult în considerație situația externă. Ei sunt prea preocupați să facă ordine în propriile vieți, pentru ca acestea să fie folosite ca un element politic, în dezbateri interne. Însă oricine poate argumenta că NATO nu este o amenințare la adresa Rusiei, din simplul motiv că acest lucru este adevărat. Pe de o parte, restul Europei nu trebuie să se teamă de Rusia, iar extinderea NATO nu este necesară ca protecție față de o primejdie inexistentă și, cu siguranță, nu devine o amenințare pentru Rusia și, prin urmare, o problemă. Ideea, pe de altă parte, că Rusia ar putea avea, în viitor, vreo revenire la aspirațiile imperialiste, este o grijă naturală a popoarelor învecinate. Oricum, la nivelul dorit în momentul de față, la nivel local, cred că NATO este un element stabilizator. Nu izolează cu adevărat Rusia decît în ochii forțelor naționaliste din această țară, dar aceste forțe vor vedea orice dezvoltare ca pe o amenințare și vor prezenta Rusia sau ca pe o victimă, sau ca pe ceva care trebuie apărat. Deci nu-mi fac griji că această extindere ar stimula și ar aprinde focul unora ca Jirinovski. Cît despre întrebarea dacă Rusia este o parte a Europei, răspunsul este: bineînțeles că da! Vorbesc din punct de vedere cultural. Iar acum acest lucru va fi mai vizibil ca niciodată, parțial pentru că va demonstra că și celălalt program de modernizare implementat acolo, în timpul comunismului, nu este ceva chiar atît de viabil pentru a fi adus în față ca o alternativă pentru dezvoltare. Asemănarea și permeabilitatea culturală dintre est și vest face lipsită de sens divizarea, tragerea unei linii între cele două părți ale Europei.

S.T: Credeți că această veche rivalitate dintre germani și polonezi, sau dintre polonezi și ruși este de domeniul trecutului?

J.G: Și neînțelegerile dintre Marea Britanie și Franța au fost uitate și nu văd de ce acesta nu ar fi exemplu bun, chiar dacă pare banal, pentru că acea ură a durat secole și a fost scrisă cu sînge. Un alt exemplu ar fi amintirile oamenilor despre cel de-al doilea război mondial, mai ales sub aspectul victimelor. Iar dacă asemenea conflicte pot fi rezolvate în așa măsură încît Anglia și Franța sunt acum principalele forțe care împing spre unificarea europeană, atunci orice conflict dintre entitățile naționale și mesajele lor culturale poate fi soluționat.

S.T: Există într-adevăr modelul relațiilor franco-germane de după război. Însă există și exemplul rupturii Iugoslaviei, destul de puternică să ne sperie. La începutul anilor '90 Cehoslovacia și Iugoslavia au dispărut, iar dacă prima separare a fost negociată cu succes, în mod pașnic, cea de-a doua a fost extrem de sîngeroasă. Credeți că Europa viitorului va putea rezolva pașnic problemele sau e posibil să avem noi conflicte? Credeți că va fi o tranziție pașnică, sau trebuie să ne așteptăm la tensiuni și conflicte deschise?

J.G.: După părerea mea, și există o mulțime de exemple în acest sens, naționalismul este în primul rînd radical și intolerant, opus patriotismului, care este o altă față a aceluiași sentiment pe deplin înțeleasă, oamenii iubindu-și identitatea națională și avînd tot dreptul să o facă. Dar lipsirea de drepturi a oricărei alte națiuni care trăiește pe același teritoriu, acesta este naționalismul radical, e o forță extrem de distrugătoare și de înspăimîntătoare. Și am văzut în Iugoslavia ce forme poate lua o astfel de forță. Totul a început cu o perioadă de pregătire din partea intelectualilor și a politicienilor cinici care s-au folosit de ultra-naționalism pentru preluarea puterii. De vreme ce procesul de unificare a structurilor europene continuă, mi se pare că acest lucru are un efect civilizator, din punct de vedere instituțional. Astfel explic libertatea presei, liberul acces al mass-media. Oamenii vorbesc, văd, dezbat pericolele naționalismului agresiv. Acesta va exista fără îndoială, pentru că atunci cînd se trece de la sărăcie la prosperitate au loc o mulțime de conflicte. Vor exista o mulțime de situații din care se va dezvolta acest tip de conflict. Aceasta poate fi un fel de explicație imediată a faptului că oamenii trăiesc niște vremuri dificile, greu de analizat sau de argumentat. Trebuie să li se dea voie lucrurilor să se întîmple și să-și elimine furia. Prin aceasta vor trece toate țările care trebuie să se lupte pentru prosperitate. Cred că acest lucru este o consecință a războiului și a faptului că compoziția etnică a hărții Europei a fost dramatic simplificată de cei mai mari doi criminali, Stalin și Hitler, de ceea ce am putea numi prosperitate în general, și de turnura instituțională pe care a luat-o tot ce era deja bine stabilit, Comunitatea Europeană și așa mai departe. Există conștiința că viața pe continent este un proiect comun, un fel de colaborare. Noi nu o putem face singuri. Trebuie să împărțim totul, începînd cu resursele naturale. Acesta este un proces în desfășurare pe care îl privesc cu optimism.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Ceauşescu: anii numărătorii inverse*

PAVEL CÎMPEANU

Bucureşti, 21 decembrie 1989. O zi de iarnă neobişnuit de blîndă. Coloane masive se vor revărsa în Piaţa Palatului. Aici se va desfăşura mitingul menit să exprime sprijinul pentru hotărîrea preşedintelui Ceauşescu de a înăbuşi prin forţă tulburările de la Timişoara.

Aceste aşteptări par să-şi afle confirmarea în auspiciile liniştitoare sub care începe dimineaţa acelui solstiţiu. Cetăţenii se prezintă în număr mare la punctele de întîlnire şi la unităţile unde muncesc, organizatorii iau act de prezenţa lor, le distribuie portretele celor doi, panourile cu lozinci şi drapelele – verificînd proporţia celor roşii faţă de cele tricolore – apoi îl încolonează şi, la timpul dinainte stabilit, le dau pornirea. Vremea este clementă, miliţienii au deviat circulaţia auto pentru a degaja căile de acces. Pe traseu nu se semnalează nimic alarmant, la fel ca şi în Piaţă. Aici, precum şi în clădirile din jur, oamenii Securităţii au luat măsurile de rigoare, instalaţiile audio sînt din nou verificate, la fel amplasarea şi buna funcţionare a camerelor TV; mai sobră decît de obicei, decorarea Pieţei suferă ultimele retuşuri; echipele tehnice ale Securităţii verifică pentru a n-a oară "curăţenia" locurilor pe unde va trece ori în care va zăbovi alaiul prezidenţial şi mai cu seamă balconul de la care, prin tradiţie, se rostesc discursurile. Ritualul poate demara.

În afara elementelor de decor, ordinea rituală presupune o constelaţie de actori distribuiţi în roluri fixe, ale căror partituri sînt complementare. Actorii ritualurilor de tipul celui din 21 decembrie erau: organizatorii, a căror contribuţie viza mai curînd pregătirea ceremoniei decît desfăşurarea ei; supraveghetorii, mai mult sau mai puţin civili, avînd tocmai misiunea de a asigura buna desfăşurare a adunării; oficiantul – aducătorul mesajului şi obiectul ritualului de cult; membrii suitei lui, reduşi la un rol eminamente decorativ; şi, în sfîrşit, masa participanţilor, receptorul prezumtiv al mesajului căruia avea îndatorirea de a-i da intermitent replica sub formă de ovaţii şi sloganuri dinainte stabilite.

Transformarea revoltei provinciale în revoluţie naţională începe în Piaţa Palatului din Bucureşti, prin degringolada ritualului, sau mai exact printr-o bătălie acustică: din mulţime se ridică strigăte de protest care, crescînd în volum, acoperă mai întîi aclamaţiile prescrise, din ce în ce mai stinse, şi în cele din urmă glasul oratorului. Dereglarea nu izbucneşte în timpul altor cuvîntări, ci numai cînd la microfon se găseşte chiar Preşedintele. Zadarnicele lui tentative de a potoli rumoarea nu sînt susţinute prin intervenţii tehnice elementare, cum ar fi putut fi mărirea intensităţii microfoanelor de pe balcon, amuţirea celor din piaţă sau difuzarea unor urale înregistrate pe bandă. Dar clamoarea naturală a furiei populare este lăsată să copleşească tehnica de sonorizare de care puterea dispune, dar nu se foloseşte în această împrejurare crucială. Prima bătălie a Revoluţiei Române, bătălia acustică, se va încheia grabnic cu prima înfrîngere a lui Ceauşescu, o înfrîngere aparent benignă, din care însă el nu îşi va reveni.

Protestatarii din Piaţa Palatului perturbă ceremonialul de cult modificînd înainte de orice partitura masei. Prima consecinţă a intervenţiei lor neavenite este una cu caracter general: ordinea rituală nu poate fi decît cu totul inflexibilă, ea exclude orice alte modificări în afara celor pe care oficiantul le introduce de buna lui voie în mesajele sale.

Amintind topirea metalelor la temperaturii înalte, rolurile rituale trec din starea lor de rigiditate în una de fluiditate crescîndă. Supraveghetorii îşi pierd rolul care îşi pierde obiectul: ordinea rituală. Înlocuind sporadicele răspunsuri prescrise prin compactul său răspuns destabilizator, masa trece din rolul de receptor coparticipativ în cel de oficiant; ea îl scoate astfel din rolul său prin definiţie netransferabil pe oficiantul individual, al cărui cult urma să se celebreze, constrîngîndu-l la rolul de receptor

*Textul este un fragment din cartea cu acelaşi titlu, încă în lucru.

individual al mesajului emis de noul oficiant colectiv. Neacceptînd această intervertire a rolurilor oficiantului unic, acreditat de convenţie, dar discreditat de încălcarea ei, părăseşte locul care îi era rezerva, omologînd prin acest gest eşecul ceremoniei – adică prima fază a rupturii, căreia îi conferă astfel un plus de virulenţă.

Ritualul degenerează într-un act de erezie colectivă. Înlocuirea ordinii rituale prin dezordinea eretică vesteşte cea dintîi înlocuirea ordinii sociale staliniste prin dezordinea generală a tranziţiei.

De-a lungul ultimilor 25 de ani avuseseră loc mii de ceremoniale ale cultului lui Ceauşescu – nici unul nu a degenerat însă în acest fel. În acelaşi interval s-au ivit şi momente de tensiune – ele nu s-au manifestat însă cu prilejul unor astfel de ceremonii (Valea Jiului 1977, Braşov 1987). Episodul din 21 decembrie 1989 este inedit tocmai prin răsturnarea unei ceremonii de cult în contrariul său. O dată cu acest cult este respins obiectul său – personajul care îl omagiază.

Creatorul acestui episod istoric inedit este masa adunată în acea dimineaţă prin constrîngere în inima Capitalei, de unde şi interesul special pentru comportamentul ei în împrejurările date. Auzul celor dintîi huiduieli are un efect dezintegrator – mulţimea se divide în cîteva segmente, dintre care unele se extind rapid, altele dimpotrivă, toate fluide şi dispersate. Grupul cel mai important, nu ca dimensiuni, ci ca rol, este, evident, alcătuit din iniţiatorii protestului; se disting apoi cei care, dintr-un motiv sau altul, încearcă să reia ovaţiile; urmează grupul, în ultimă instanţă decisiv, al participanţilor care se lasă contaminaţi de exemplul celor dintîi; cei muţi, blocaţi în starea de incertitudine de presiunea unor impulsuri contrare; purtătorii de portrete, lozinci şi drapele, bunuri materiale pe care aveau obligaţia să le restituie şi pe care unii le aruncă, alţii le păstrează, iar alţii se ostenesc să le ascundă. Prin acest peisaj al derutei şi instabilităţii rătăcesc nedumeriţi oamenii de ordine, unii încercînd fără convingere să nu-şi uite îndatoririle, iar alţii, grăbindu-se să-şi piardă urma printre participanţi.

Orice colectivitate protestatară dezvoltă o propensiune firească spre încălcarea ordinii date căreia, de regulă, nu îi poate contrapune instantaneu o ordine distinctă, ci o stare de dezordine. Sub acest raport, mitingul în chestiune nu îşi afirmă originalitatea prin neorînduiala pe care o stîrneşte transfigurarea lui, ci prin iuţeala cu care parcurge distanţa în temeni psihologici imensă dintre stricta ordine rituală a începutului şi degringolada finală.

De altfel, datorită probabil şi acestei iuţeli, unele reflexe ale comportamentelor ritualistice persistă şi după colapsul ceremoniei rituale. Un simptom relevant al acestei persistenţe îl constituie faptul că, dereglarea odată produsă, purtătorii ei nu întreprind vreo tentativă serioasă de a părăsi spaţiul convenţional, pe care ritualul li-l alocase, pentru a se apropia de clădirea în care se refugiaseră Ceauşescu şi însoţitorii lui. Poate că persistenţa aceloraşi reflexe explică, pînă la un punct, una din trăsăturile cele mai izbitoare ale comportamentului acestei mulţimi răzvrătite: moderaţia.

Această trăsătură se concretizează mai puţin în acţiunile pe care masa le întreprinde, decît în cele de la care se reţine. Vehemenţa strigătelor nu se traduce în cea a gesturilor: nu se sparg vitrine, nu se devalizează magazine ori instituţii, ori locuinţe private, nu se aruncă cu pietre, nu iau naştere încăierări între grupuri de participanţi aflaţi în divergenţă, nu răsună focuri de armă, nu sînt agresaţi oamenii de ordine, nu sînt bruscate cordoanele de pază, nu sînt incendiate maşini ori instituţii publice – aşa cum se va întîmpla peste 6 luni cu Televiziunea, Ministerul de Interne, Universitatea, Poliţia şi sediile unor partide din opoziţie, şi, mai ales, nu este nici invadat, nici atacat sediul C. C. Impulsul vindicativ al masei nu pare să ţintească deocamdată partidul simbolizat de această clădire, ci pe şeful lui.

Violenţa Revoluţiei Române nu izbucneşte o dată cu Revoluţia Română şi nu este iniţiată de populaţia răsculată. Exasperarea acesteia faţă de puterea personală se concentrează asupra personajului care a acaparat în mîinile sale această putere.

Abţinerea de la violenţă nu caracterizează în acea zi numai comportamentul masei, ci şi comportamentul adoptat de aparatul dictaturii, înţeles în accepţia cea mai largă a termenului, adică incluzînd de la oamenii de ordine şi trupă pînă la membrii Cepex şi comandanţi ai Securităţii şi Armatei. În pofida extremei lui stratificări, acest aparat are în respectivele împrejurări un comportament remarcabil prin omogenitatea lui. Principalii parametri ai acestei omogenităţi sînt deruta, care tinde să se transforme în oportunism, şi o

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

pasivitate gravitînd spre paralizie. Sub presiunea crescîndă a răscoalei populare dinamica derutei şi a pasivităţii va duce rapid la situaţia în care aparatul dictaturii, în componentele lui vitale, îl abandonează pe dictator. Văzută de partea cealaltă a baricadei, pierderea puterii începe cu pierderea aparatului.

Ca şi în cazul masei, comportamentul aparatului în situaţia nou creată se caracterizează mai cu seamă prin acţiunile pe care el nu le întreprinde. Astfel, oamenii de ordine împrăştiaţi în mulţime nu încearcă să se grupeze pentru a-i neutraliza pe protestatarii cei mai turbulenţi; tehnicienii, aşa cum observam, nu procedează la rectificarea instalaţiilor de amplificare a sunetului; cordoanele de pază afişează faţă de zavera din piaţă indiferenţa unor simpli spectatori; după retragerea lui Ceauşescu, tentativa de a-i domoli pe perturbatorii mitingului nu este reluată de nici unul dintre înalţii oficiali prezenţi în balcon; ei nu încearcă să înjghebe un mic grup, care să coboare în piaţă pentru a stabili o comunicare directă cu unii dintre manifestanţi; nici unul – nici chiar primul secretar al Comitetului Municipal care răspunde personal de buna desfăşurare a mitingului – nu se gîndeşte să folosească microfonul pentru a-i reactiva pe oamenii de ordine; încremeniţi psihic în aşteptarea faimoaselor indicaţii ale şefului, ei nu schiţează nici cea mai vagă iniţiativă destinată fie să-l protejeze, fie să-l debarce şi să-l înlocuiască – aşa cum în zadar se va hazarda Verdeţ a doua zi.

Spre deosebire de comandanţii militari care, deşi tîrziu, se vor disocia totuşi de soarta dictaturii, elita ei politică va rămîne pînă la capăt pradă imobilismului. Ea nu va da urmare nici aluziilor echivoce ale lui Ceauşescu la eventuala lui înlocuire, neasumîndu-şi riscurile unei lovituri de palat, o posibilă continuitate istorică după înlăturarea lui Mihai de către Gheorghiu-Dej şi Groza în 1947, a lui Antonescu de către Mihai în 1944, a lui Carol II de către Antonescu în 1940, a regenţei şi a lui Mihai de către Carol II în 1930.

Pentru un observator interesat de adevărul faptelor, dereglarea ceremoniei rituale din 21 decembrie nu este cauza prăbuşirii dictaturii, ci forma sub care revoluţia împotriva acestei dictaturi a intrat în etapa ei finală. Pentru Ceauşescu, în lumina reacţiilor lui la respectivul incident, această dereglare pare să fi reprezentat cauza reală, imediată şi decisivă a dezagregării regimului şi a propriului său sfîrşit. Sensul general al reacţiilor lui nu este îndreptat spre recuperarea, ci spre amplificarea urmărilor acestui eşec. De aici, dezechilibrul dintre dramatismul totuşi temperat al episodului şi anvergura tragică a consecinţelor pe care le va avea.

Lipsa de imaginaţie dovedită de Ceauşescu în gestionarea propriei lui crize contrastează cu remarcabilele resurse de abilitate pe care le-a etalat în acţiuni de mare risc, precum înlăturarea vechii gărzi după decesul lui Gheorghiu-Dej, sau menţinerea în preajma pragului critic, dar fără a-l atinge, a tensiunilor Bucureşti-Moscova, sau obţinerea sprijinului occidental şi îndeosebi al Casei Albe în anii '70.

Conotaţiile de capitulare ale părăsirii balconului sînt substanţial amplificate de mutismul lui Ceauşescu pe parcursul orelor decisive care au urmat şi îndeosebi de momentul fugii (pe calea aerului), desprindere simbolică de pămîntul ţării care nu îi mai oferea nici un adăpost. În acele ore de inacţiune suicidară el ar fi putut iniţia o tentativă de dialog cu protestatarii, fie invitîndu-i să îşi trimită o delegaţie care să poarte pertractări în sediu, fie încropind o delegaţie alcătuită din cîţiva membri ai suitei lui pe care să o trimită să ducă tratative în piaţă, fie coborînd el însuşi în mulţime, ca în 1977 în Valea Jiului. Ar fi putut să anunţe, ori chiar să negocieze formarea unui nou guvern, înlăturîndu-l pe brutalul Dăscălescu şi scoţînd-o de sub presiunea directă a resentimentului obştesc pe soţia lui, prim-vice-prim-ministru. Ar fi putut încuviinţa constituirea unor sindicate paralele împreună cu care să se pregătească semnarea unui nou contract colectiv. Ar fi putut încerca să se pună în contact cu reprezentanţi notorii ai disidenţei şi chiar ai opoziţiei, solicitîndu-i să i se alăture în strădania de a evita o baie de sînge. S-ar fi putut declara gata să accepte legalizarea partidelor politice (ca Imre Nagy în 1956) şi organizarea de alegeri parlamentare şi prezidenţiale sub supraveghere internaţională. Ar fi putut ordona încetarea represiunii din Timişoara sau dizolvarea formală a Securităţii. Folosind tehnicile audio-vizuale car încă îi stăteau la dispoziţie, i-ar fi putut chema în ajutor pe membrii partidului, ai sindicatelor, ai celorlalte organizaţii de masă, ar fi putut adresa un apel la acţiune clasei muncitoare sau o propunere de reconciliere întregii naţiuni; ar fi putut recurge, în sfîrşit, la una din cele două opţiuni extreme (lăsînd de o parte varianta sinuciderii): fie, preluînd personal comanda trupelor credincioase, să

transforme clădirea Comitetului Central într-un bastion militar, în stare să reziste pînă la venirea unor ajutoare – fie să-şi anunţe demisia din toate funcţiile.

În comportamentul lui Ceauşescu, locul unor asemenea modalităţi de acţiune ori de contraacţiune l-a luat întîi inacţiunea şi apoi fuga. Catastrofală în sine, această opţiune devine ireparabilă prin detaliile realizării ei şi prin semnificaţiile acestor detalii.

Atît momentul, cît şi instrumentul ei transformă fuga într-un spectacol care se desfăşoară sub privirile zecilor de mii de oameni adunaţi în pivniţă şi prin camerele TV ale întregii naţiuni şi ale întregii planete. Cuplul încă prezidenţial ar fi putut probabil părăsi clădirea strecurîndu-se printr-o ieşire secretă. Unei dispariţii discrete, cei doi i-au preferat însă una mai mult decît spectaculară. Amintind într-un fel de Kerensky, care se salvase în 1917 deghizat în femeie, şi în cazul lui Ceauşescu tehnica fugii dublează semnificaţia penibilă a actului. Desigur, recursul la elicopter îşi are raţiunile lui. Pe de o parte, el demonstrează că Armata continuă să execute ordinele cuplului, chiar şi atunci cînd este vorba despre decizia de a fugi; pe de altă parte, încetăţenită în ultimii ani, deplasarea cu elicopterul simboliza în ochii populaţiei menţinerea unui atribut al puterii supreme; şi în sfîrşit, dar nu în cele din urmă, fuga aeriană îi ferea de primejdiile imprevizibile ale unei călătorii terestre. Un semn al precipitării fugii, mult mai categoric, este însuşi zborul: direcţia şi durata lui.

În privinţa direcţiei, cel dintîi aspect agravant îl constituie faptul că suindu-se în elicopter, şeful statului nu părăseşte numai clădirea asediată de populaţie, ci şi Capitala pe care populaţia nu o asediază, ci pur şi simplu o locuieşte. Abandonarea Capitalei de către reprezentanţii instituţiilor centrale are o încărcătură simbolică, atît de importantă încît liderii politici fac tot ce pot pentru a o evita, chiar şi în circumstanţe de-a dreptul disperate. Bombardamentele cumplite ale aviaţiei naziste nu l-au determinat pe Churchill să părăsească Londra în 1940, după cum şi Stalin a rămas în Moscova chiar şi atunci cînd, spre sfîrşitul lui 1941, trupele hitleriste ajunseseră la porţile ei. Abandonarea Capitalei semnifică, în bună măsură, abandonarea prerogativelor puterii pentru orice şef de stat, dar mai cu seamă pentru unul care a confiscat puterea pînă la completa ei personificare.

Pe lîngă celelalte dezavantaje ale fugii cu elicopterul, mai apare unul: în loc să se îndrepte spre obscura unitate militară din Tîrgovişte, Ceauşescu ar fi putut ateriza mult mai uşor – în termeni tehnici – în incinta unei mari uzine bucureştene, de exemplu 23 august, al cărei personal îi propusese candidatura şi îl votase în unanimitate la ultimele alegeri. Protecţiei evident inaccesibile a clasei muncitoare el i-a preferat însă protecţia cel puţin aparent mult mai la îndemînă a Armatei. Procedînd în acest fel el urmăreşte însă să opună contestării lui politice o rezistenţă militară. Dar pe cînd contestarea politică nu lasă loc nici unei îndoieli, rezistenţa militară se va dovedi mai mult decît iluzorie. Opţiunea porneşte de la asumarea unei realităţi: ostilitatea explicită a clasei, şi se bazează pe ignorarea altei realităţi: ostilitatea încă latentă a Armatei.

Inoportunitatea fugii cu elicopterul este demonstrată şi de natura zborului: între decolare, care a avut loc la ora 12 şi 8 minute, şi aterizare, al cărei moment exact nu s-a stabilit, nu s-au scurs decît puţine minute. Atunci cînd pilotul, semnalînd un pericol autentic, ori exprimînd o anxietate reală ori născocind, ori executînd un ordin primit înaintea plecării, îşi avertizează pasagerii asupra unui posibil atac antiaerian sau aerian. Aceştia nu se decid să înfrunte riscul ci să îl evite – şi deci zborul este întrerupt. Alarma dată de pilot ar fi putut fi însă îndreptăţită, iar dacă şefii militari ar fi vrut, eliminarea Ceauşeştilor s-ar fi putut petrece în acele clipe sub forma unui suspect accident de aviaţie şi nu trei zile mai tîrziu sub forma unui proces care nici măcar suspect nu poate fi considerat. Dar adevăratul verdict încă nu fusese şi astfel Ceauşeştii coboară din văzduh pe un pămînt care, înainte de ai primi pentru vecie, li se arată din ce în ce mai puţin primitor. Intrînd cu greu şi de multe ori la voia întîmplării pe drumurile locale, ei vor ajunge la ţintă după ce se întunecase – după ora 17 – fără ca cineva să le fi clintit un fir de păr.

Comportamentul lor de-a lungul ultimelor 24 de ore decisive prezintă o coerenţă care frizează monotonia – o monotonie a fugii. Ei fug prima oară din balcon în clădirea Comitetului Central, din faţa unei ceremonii ratate – această fugă are caracterul unei refugieri; ei fug apoi din aceeaşi clădire, cu elicopterul, din faţa unei mulţimi care îi asediază – această fugă are caracterul unei evadări; ei fug, în sfîrşit, din elicopter, fără să ştie încotro, din faţa

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

unui atac imaginar – această fugă are un caracter în același timp nemotivat și suicidar, așa cum îl vor dovedi faptele. Procedeul fugii se reproduce, în timp ce urmările lui devin tot mai inexorabile. Inadecvarea reacțiilor lui Ceaușescu reprezintă singurul fenomen coerent pe fondul prăbușirii sistemului de putere pe care l-a impus atîta vreme.

Perseverența, pînă la urmă fatală în erori, apare ca o pedeapsă pe care destinul i-o administrează pentru nesăbuitele lui pretenții la infailibilitate. Ca și dezastroasele greșeli comise de le ca lider în funcțiune, cele pe care le repetă în calitate de lider alungat nu pot fi atribuite numai uzurii, ignoranței, impermeabilității la sugestii, ori senilității; și unele și altele se datorează totalei lui alienări de societatea pe care ruinînd-o pretindea că o fericește. Ruptura dintre el și societate semnalează ruptura crescîndă dintre două realități care au început prin a se îndepărta una de alta și au sfîrșit prin a se opune una alteia.

Pierderea contactului cu realitatea operează la Ceaușescu în două planuri: cel al modului în care își reprezintă societatea și cel al reprezentării de sine, incluzînd, inevitabil, relația dintre ele. În reprezentarea lui el se crede conducătorul unei națiuni mîndre de sine și entuziaste – în vreme ce națiunea reală este profund umilită și exasperată; în aceeași reprezentare națiunea nu încetează să își exprime sub cele mai variate forme admirația și recunoștință față de el – pe cîtă vreme națiunea reală nu îi poartă admirație și recunoștință, ci o ură de moarte care îl va duce sub tirul plutonului de execuție. Ambele mistificate, cele două reprezentări nu au același regim de existență. Pseudo-realitatea unei fericiri generale este contrazisă, în chip flagrant, la fiecare pas, de realitatea ostentativă a mizeriei generale; din contră, pseudo-realitatea admirației față de el este confirmată de realitatea, la rîndul său ostentativă, a nenumăratelor reuniuni, scrieri, spectacole, concursuri, defilări, telegrame, titluri decernate, emisiuni de televiziune, și de radio, omagii adresate cu orice prilej de personalități din cele mai diferite domenii, binecuvîntări ecleziastice, avalanșa de citate care ajung să îi reitereze "Operele"... societatea nu poate participa prin fapte la starea de fericire care i se atribuie – dar ea participă prin nenumărate fapte la proslăvirea liderului pe care îl detestă. Cultul personalității este realitatea istorică a unui sentiment popular absolut inexistent.

Societatea poate fi silită să practice acest cult, dar nu poate fi silită să îi dea crezare. Dimpotrivă: constrîngîndu-i pe oameni să afișeze public sentimente potrivnice celor pe care le nutresc în forul lor interior, fenomenul social al culturii Ceaușeștilor ajunge să genereze cu timpul fenomenul general a urii generalizate față de personajele care fac obiectul acestui cult.

Ceaușescu nu avea cum să accepte că exasperarea și ura strigate de mulțimea care îl gonise constituie unica realitate autentică a societății românești. De aceea, el se mișca în acele zile pe terenul unei realități ignorate, călăuzindu-se după reperele unei iluzorii realități opuse. Din această inadaptabilitate provine, în ultimă instanță, seria neîntreruptă a erorilor săvîrșite de el în acele împrejurări, erori care își pun pecetea atît asupra propriului său sfîrșit, cît și asupra precipitării în violență a Revoluției române.

PAVEL CÂMPEANU - Director executiv al Centrului Independent pentru Studii și Cercetări Sociale și profesor la Facultatea Internațională, Universitatea București. A devenit membru al PCR înainte de al doilea război mondial, a fost arestat și închis. Fără să părăsească România, a publicat în SUA, între 1980-1990, o analiză sociologică a societăților staliniste, în patru volume: *The Syncretic Society, The Origins, The Genesis* și *Exit*.

Document

Universul concentrațional
-legi, decrete, hotărîri-

(urmare din numărul trecut)

COPIE

Abrogată prin HCM nr. 337/1954, nepublicată.

CONSILIUL DE MINIȘTRI
AL
REPUBLICII POPULARE ROMÂNE
Hotărîrea nr. 1554/22.VIII.1952

CAPITOLUL III

Art. 6 – Se va stabili domiciliu obligatoriu și locul de muncă obligatoriu, elementelor dușmănoase și suspecte din orașe și centre muncitorești, în locurile stabilite de Guvern, pentru:

a) Toți foștii exploatatori: foști moșieri, foști bancheri, foști mari negustori care au avut comerț cu ridicata sau cu amănuntul, care au fost expropriați sau ale căror bunuri au fost naționalizate pe baza legilor în vigoare, foști fabricanți a căror întreprinderi au fost naționalizate prin legea din 11 iunie 1948, sau ulterior. Fac excepție foștii patroni ai farmaciilor, drogheriilor, micilor ateliere și micilor magazine.

b) Rudele trădătorilor de patrie și spioni, care au fugit peste graniță din 1945 (mamă, soră, tată).

c) Rudele trădătorilor de patrie, elemente dușmănoase regimului nostru, care au fugit peste granița înainte de 1944 și duc activitate dușmănoasă, de defăimare a regimului nostru (mamă, soră, tată).

d) Familiile condamnaților pentru crime: trădare de patrie și spionaj.

Art. 7. – Din categoriile enumerate la Capitolul anterior – a, b, c, d, fac excepție marii artiști, sculptori, pictori, compozitori, academicieni, dacă au dovedit că muncesc cinstit și sînt folositori societății.

Art. 8 – De asemenea, nu se va stabili domiciliu obligatoriu părinților care au un fiu în armată, pînă la rezolvarea situației în armată a fiului lor.

Art. 9. – Toți acei care părăsesc domiciliul obligatoriu vor fi trimiși în judecată, fiind pasibili de pedeapsă de la 15-20 ani.

Art. 10 – Toți acei cărora li s-au stabilit domiciliu obligatoriu și locul de muncă obligatoriu, care refuză să muncească în condițiile și locul destinat, vor fi trimiși în judecată, fiind pasibili de pedeapsă de la 3-5 ani închisoare. După terminarea pedepsei vor fi trimiși înapoi la locul de unde au fugit.

Art. 11 – Stabilirea domiciliului obligatoriu va fi făcută de către o comisie regională, formată din: Secretarul de partid, șeful regiunii securității statului și șeful regiunii de miliție care vor studia dosarele și propunerile pregătite și prezentate de securitate și miliție (fiecare organ pentru elementele care intră în competența lui).

După aprobarea comisiei regionale, tot materialul cu concluziile și propunerile acestei comisii, va fi înaintat Comisiei centrale, care va fi formată la Ministerul Afacerilor Interne.

După aprobarea Comisiei M.A.I., hotărîrea rămîne definitivă și prin Decizia acestei comisii ea va fi dusă la îndeplinire de către organele competente.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

CAPITOLUL IV
BATALIOANE DE MUNCĂ

Art. 12 – Vor fi obligaţi a munci în batalioane de muncă, acolo unde statul va avea necesităţi, toţi bărbaţii apţi de muncă, care vor fi dovediţi că circa 6 luni pe an nu muncesc şi că nu au o ocupaţie precisă şi permanentă.

Art. 13 – În batalioane de muncă vor fi trimise elemente ca: misiţi, mici speculanţi, meseriaşii fără autorizaţie şi neîncadraţi în cîmpul muncii, cei ce trăiesc din vînzarea obiectelor personale acumulate şi care nu se încadrează în cîmpul muncii etc.

Art. 14 – În batalioane de muncă, oamenii vor fi mobilizaţi pentru muncă şi vor munci sub pază.

Art. 15 – Ei vor fi salarizaţi, primind un salariu asemănător cu al muncitorilor care prestează aceiaşi muncă.

Art. 16 – Cei mobilizaţi pentru muncă în batalioane de muncă, vor fi demobilizaţi atunci cînd vor termina lucrarea sau dacă au avut merite în muncă.

Art. 17 – Hotărîrea de trimitere în batalioane de muncă va fi luată de aceeaşi comisie regională instituită pentru cei care au domiciliu obligatoriu. În plus, această comisie regională, după luarea hotărîrii, o va transmite unei a doua comisii, care va fi formată din: reprezentantul Sfatului popular regional, reprezentantul regiunii de securitate şi reprezentantul regiunii de miliţie.

Această comisie va avea ca sarcină de a chema pe cetăţean, a-i comunica hotărîrea de mobilizare pentru lucru şi de a-l repartiza şi încadra pe loc în unitatea de muncă respectivă.

Art. 18 – Toţi acei care vor fugi din batalioane de muncă, vor fi trimişi în judecată, fiind pasibili de pedeapsă de la 5-10 ani închisoare.

CAPITOLUL V
DISPOZIŢIUNI FINALE ŞI TRANZITORII

Art. 19 – Ministerul Afacerilor Interne va tocmi instrucţiuni dezvoltatoare pentru aplicarea prevederilor decretului, fiind autorizat să organizeze colonii de muncă, batalioane de muncă şi organul necesar de conducere şi coordonare.

Art. 20 – Unităţile de muncă înfiinţate pe baza Decretului-Lege nr. 6/1950 se transformă automat în colonii de muncă.

Dată în Bucureşti la 22 august 1952.

PREŞEDINTE
AL CONSILIULUI DE MINIŞTRI
AL REPUBLICII POPULARE ROMÂNE
Gheorghe Gheorghiu Dej

* * *

HOTĂRÎREA Nr. 337

pentru abrogarea H.C.M. nr. 1554/1952

Consiliul de Miniştri al Republicii Populare Române, hotărăşte:

I. – Hotărîrea nr. 1554 din 22 august 1952 pentru înfiinţarea coloniilor de muncă, a domiciliului obligatoriu şi a batalioanelor de muncă, precum şi toate dizpoziţiunile contrare prezentei hotărîri, se abrogă.

II. – Toate persoanele care la data prezentei Hotărîri se află internate administrativ în colonii de muncă, organizate de Ministerul Afacerilor Interne în baza H.C.M. nr. 1554/1952, vor fi deferite organelor de urmărire penală pentru cercetarea faptelor comise, sau vor fi puse în libertate potrivit criteriilor stabilite în indicaţiunile alăturate.

III. – Ministerul Afacerilor Interne va stabili domiciliu obligatoriu acelor elemente care la expirarea pedepsei executată în închisori sau în lagăre, dovedesc că nu s-au reeducat şi prezintă pericol deosebit pentru securitatea statului.

IV. – Fixarea domiciliului obligatoriu se va face pe o perioadă de la 6 luni la 5 ani şi se va executa în următoarele localităţi:

- comuna Dropia	raionul Călăraşi
- comuna Pelicani	raionul Călăraşi
- comuna Ezerul	raionul Călăraşi
- comuna Olaru	raionul Călăraşi
- comuna Măzăreni	raionul Brăila
- comuna Zagna	raionul Brăila
- comuna Rubla	raionul Călmăţui
- comuna Schei	raionul Călmăţui
- comuna Bumbăcari	raionul Călmăţui
- comuna Brateş	raionul Galaţi
- comuna Salcîmi	raionul Feteşti
- comuna Valea Viilor	raionul Feteşti
- comuna Răchitoasa	raionul Feteşti
- comuna Moila Gîldăului	raionul Feteşti
- comuna Lăteşti	raionul Feteşti
- comuna Fundata	raionul Slobozia
- comuna Viişoara	raionul Slobozia
- comuna Dîlga Nouă	raionul Lehliu

V. – Părăsirea domiciliului obligatoriu se pedepseşte conform Decretului nr. 77/1954.

PREŞEDINTELE CONSILIULUI DE MINIŞTRI
SS/Gh. Gheorghiu Dej
Bucureşti, 11 martie 1954
Nr. 337

* * *

CONSILIUL DE MINIŞTRI
AL
REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

HOTĂRÎRE

Pentru completarea articolului III din H.C.M. nr. 337 din 11 martie 1954, pentru abrogarea H..M. nr. 1554 din 22 august 1952.

Consiliul de Miniştri al Republicii Populare Române, hotărăşte:

Articol unic – Art. III din H.C.M. nr. 337 din 11 martie 1954, pentru abrogarea H.C.M. nr. 1554 din 22 august 1952, se completează şi va avea următorul cuprins:

III – "Ministerul Afacerilor Interne va stabili domiciliu obligatoriu acelor elemente care la expirarea pedepsei executată în închisori sau în lagăre, dovedesc că nu s-au reeducat şi prezintă pericol deosebit pentru securitatea statului.

De asemenea, Ministerul Afacerilor Interne va putea stabili domiciliu obligatoriu şi celor care prin faptele sau manifestările lor primejduiesc sau încearcă să primejduiască regimul de democraţie populară".

PREŞEDINTELE CONSILIULUI DE MINIŞTRI
SS/Chivu Stoica

Bucureşti, 12 februarie 1947
Nr. 237

* * *

CONSILIUL DE MINIŞTRI
AL
REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

HOTĂRÎRE

Pentru modificarea pct. IV din Hotărîrea Consiliului de Miniştri nr. 337 din 11 martie 1954.

Consiliul de Miniştri al Republicii Populare Române, hotărăşte:

Articol unic – Punctul IV din H.C.M. nr. 337 din 11 martie 1954, pentru abrogarea H.C.M. nr. 1554/1952, se modifică şi va avea următorul cuprins:

"Fixarea domiciliului obligatoriu se va face pe o perioadă de 6 luni la 5 ani şi se va executa în următoarele localităţi:

- comuna Viişoara – raionul Slobozia
- comuna Fundata – raionul Slobozia
- comuna Lăteşti – raionul Feteşti
- comuna Rubla – raionul Călmăţui

PREŞEDINTELE CONSILIULUI DE MINIŞTRI
SS/Chivu Stoica

Bucureşti, 2 august 1960
Nr. 1108

* * *

CONSILIUL DE MINIŞTRI
AL
REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

HOTĂRĂŞTE

Privind situaţia terenurilor agricole şi casele persoanelor strămutate pe baza H.C.M. nr. 326/1951 şi care se reîntorc la fostul lor domiciliu.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

Consiliul de Miniştri al Republicii Populare Române, hotărăşte:

1) Persoanele de naţionalitate sîrbă care au fost strămutate în baza H.C.M. nr. 326/1951, de la apariţia prezentei hotărîri, au dreptul să se întoarcă în localităţile de unde au fost strămutate.

2) Persoanele care se întorc în localităţile de unde au fost strămutate, li se vor restitui terenurile agricole şi casele pe care le-au posedat la data părăsirii acestor localităţi.

3) În cazul cînd terenurile agricole au fost comasate la gospodăriile agricole de stat sau la gospodăriile agricole colective, ori au fost date in schimb ca urmare a operaţiunilor de comasare, li se vor atribui in proprietate terenuri agricole din rezerva de stat.

Dacă terenurile agricole au fost date in folosinţa ţăranilor muncitori sau întovărăşirilor agricole pentru lucrarea în comun a pămîntului, după strîngerea recoltei vor fi restituite celor care le-au posedat la data strămutării.

Se recomandă gospodăriilor agricole colective din raza localităţilor udne se întorc persoanele prevăzute în art. 1, ca la cerere, să fie primite în aceste gospodării, conform normelor statutare cu privire la primirea de membri în G.A.C., independent, dacă li s-a atribuit sau nu pămîntul în proprietate.

4) Casele persoanelor prevăzute la art. 1 al prezentei hotărîri, ocupate de unităţi de stat, unităţi cooperatiste şi obşteşti, rămîn în folosinţa acestor unităţi.

În cazul în care nu li se restituie casele, precum şi atunci cînd acestea sînt complet distruse, li se vor da alte case echivalente ca valoare, din proprietatea statului sau li se vor da despăgubiri reprezentînd 50% din valoare şi 50% credite pe termen lung.

Restituirea terenurilor agricole şi a caselor, precum şi atribuirea de terenuri agricole din rezerva de stat şi de case din proprietatea statului, se va face de către comitetele executive ale sfaturilor populare din localităţile în raza cărora se găsesc aceste imobile.

În cazul cînd se acordă despăgubiri, comitetele executive ale sfaturilor populare comunale, vor face propuneri care vor fi verificate la faţa locului de o comisie compusă din vicepreşedintele comitetului executiv al sfatului popular al raionului respectiv, ca preşedinte, şeful secţiunii agricole, şeful secţiunii financiare şi delegatul Băncii R.P.R. în calitate de membri.

Propunerile, după verificare şi însuşire, se înaintează comitetului executiv al sfatului popular regional spre aprobare.

Cei care vor fi despăgubiţi potrivit alin. 2 sînt obligaţi să-şi refacă casa în termen de 1 an de la data cînd au primit despăgubirea şi creditele.

Comitetele executive ale sfaturilor populare comunale vor asigura cazarea persoanelor de mai sus pe timpul cît durează refacerea locuinţei.

5) Casele persoanelor prevăzute la art. 1 din prezenta hotărîre, ocupate de angajaţii unităţilor socialiste sau alte persoane, vor fi eliberate şi predate persoanelor care se întorc.

Comitetele executive ale sfaturilor populare vor da tot sprijinul necesar celor rămaşi fără locuinţă.

6) Pe baza documentaţiei înaintate de comitetele executive ale sfaturilor populare regionale, Ministerul Finanţelor va propune Consiliului de Miniştri suplimentarea bugetelor sfaturilor populare regionale cu sumele necesare pentru plata despăgubirilor prevăzute la art. 4 a prezentei hotărîri, în maximul 3 luni.

7) Comitetele executive ale sfaturilor populare regionale, raionale, orăşeneşti şi comunele în raza cărora se întorc persoanele arătate la art. 1, răspund de aplicarea întocmai a prezentei hotărîri.

PREŞEDINTELE CONSILIULUI DE MINIŞTRI
SS/Chivu Stoica

Bucureşti, 7 dec. 1995
Nr. 2694

* * *

**CONSILIUL DE MINIŞTRI
AL
REPUBLICII POPULARE ROMÂNE**

DISPOZIŢIE

Privind situaţia terenurilor agricole şi caselor persoanelor strămutate pe baza Hotărîrii Consiliului de Miniştri nr. 362/1951 şi care se reîntorc la fostul domiciliu.

Consiliul de Miniştri al Republicii Populare Române, dispune:

1) Persoanelor prevăzute în alăturatele 3 tabele nominale, care au fost strămutate li se vor restitui terenurile agricole colective, ori au fost date în schimb ca urmare a operaţiunilor de comasare, li se vor atribui în proprietate terenuri agricole din rezerva de stat.

2) În cazul cînd terenurile agricole au fost comasate la gospodăriile agricole de stat sau la gospodăriile agricole colective, ori au fost date în schimb ca urmare a operaţiunilor de comasare, li se vor atribui în proprietate terenuri agricole din rezerva de stat.

Dacă terenurile agricole au fost date în folosinţa ţăranilor muncitori sau întovărăşirilor agricole colective pentru lucrarea în comun a pămîntului, după strîngerea recoltei vor fi restituite celor care le-au posedat la data strămutării.

Se recomandă gospodăriilor agricole colective din raza localităţilor unde se reîntorc persoanele prevăzute la art. 1, ca la cerere să fie primiţi în aceste gospodării, independent dacă li s-a atribuit sau nu pămîntul în proprietate.

3) Casele persoanelor prevăzute la art. 1 al prezentei dispoziţii, ocupate de unităţile de stat, unităţile cooperatiste şi obşteşti, rămîn în folosinţa acestor unităţi.

În cazul cînd nu li se restituie casele, precum şi atunci cînd acestea sînt complet distruse, li se vor da alte case echivalente ca valoare, din proprietatea statului sau li se vor da despăgubiri reprezentînd 50% din valoare şi 50% credite pe termen lung.

Restituirea terenurilor agricole şi a caselor, precum şi atribuirea de terenuri agricole din rezerva de stat şi de case din proprietatea statului, se va face de către comitetele executive ale sfaturilor populare din localităţile în raza cărora se găsesc aceste imobile.

În cazul cînd se acordă despăgubiri, comitetele executive ale sfaturilor populare comunale vor face propuneri care vor fi verificate la faţa locului de o comisie compusă din vicepreşedintele comitetului executiv al sfatului popular al raionului respectiv, ca preşedinte, şeful secţiunii agricole şi şeful secţiunii financiare, precum, şi delegatul Băncii R.P.R. în calitate de membri.

Propunerile după verificare şi însuşire se înaintează comitetului executiv al sfatului popular regional spre aprobare.

Cei care vor fi despăgubiţi potrivit al. 2 sînt obligaţi să-şi refacă casa în termen de un an de la data cînd au primit despăgubirea şi creditele.

Comitetele executive ale sfaturilor populare comunale vor asigura cazarea persoanelor de mai sus pe timpul cît durează refacerea locuinţei.

4) casele persoanelor prevăzute la art. 1 din prezenta dispoziţie, ocupate de angajaţii unităţilor socialiste sau alte persoane, vor fi eliberate şi predate persoanelor care se reîntorc.

Comitetele executive ale sfaturile populare vor da sprijinul necesar celor rămaşi fără locuinţă.

5) Pe baza documentaţiei înaintate de comitetele executive ale sfaturilor populare regionale, Ministerul Finanţelor va propune Consiliului de Miniştri suplimentarea bugetelor sfaturilor populare regionale cu sumele necesare pentru plata despăgubirilor prevăzute la art. 3 din prezenta dispoziţie.

PREŞEDINTELE
CONSILIULUI DE MINIŞTRI
Gh. Gheorghiu-Dej

DIRECTOR GENERAL AL TREBURILOR
CONSILIULUI DE MINIŞTRI
SS/Petre Costache

Bucureşti, 1 sept. 1955
Nr. 29

* * *

**CONSILIUL DE MINIŞTRI
AL
REPUBLICII POPULARE ROMÂNE**

HOTĂRÎRE

Privind situaţia terenurilor agricole şi caselor unor persoane strămutate pe baza Hotărîrii

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

Consiliului de Miniştri nr. 326/1951 şi care se reîntorc la fostul lor domiciliu.

Consiliul de Miniştri al Republicii Populare Române, hotărăşte:

1) persoanele strămutate în baza H.C.M. – nr. 326/1951 care n-au fost cuprinse în prevederile Dispoziţiei Consiliului de Miniştri nr. 29/1955 şi a H.C.M. nr. 2694/1955 şi care se reîntorc la localităţile de unde au fost strămutate beneficiază de aceleaşi drepturi care s-au acordat persoanelor prevăzute în H.C.M. nr. 2694/1955.

PREŞEDINTELE CONSILIULUI DE MINIŞTRI
SS/Chivu Stoica

Bucureşti, 14 aprilie 1956
Nr. 623

* * *

PREZIDIUL MARII ADUNĂRI NAŢIONALE AL REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

În temeiul art. 44, pct. 2 şi art. 45 din Constituţia R.P. Române;

Văzînd hotărîrea Consiliului de Miniştri nr. 2 din 13.I.1950;

Emite următorul:

DECRET Nr. 6/1950

Pentru înfiinţarea unităţilor de muncă

Art. 1 – pentru reeducarea elementelor duşmănoase R. P. Române şi în vederea pregătirii şi încadrării lor în viaţa socială în condiţiunile democraţiei populare şi construirii socialismului, se înfiinţează unităţi de muncă.

Art. 2 – pot fi trimişi în unităţile de muncă:

a) acei care prin faptele sau manifestările lor, direct sau indirect, primejduiesc sau încearcă să primejduiască regimul de democraţie populară, îngreunează sau încearcă să îngreuneze construirea socialismului în R. P. Română precum şi acei care în acelaşi mod, defăimează puterea de stat sau organele sale, dacă aceste fapte nu constituie sau nu pot constitui prin analogie, infracţiuni.

b) condamnaţii pentru infracţiuni împotriva securităţii Republicii Populare Române care la expirarea executării pedepsei nu se dovedesc a fi reeducaţi.

Art. 3 - Trimiterea în unităţile de muncă se face prin Decizia Ministerului Afacerilor Interne.

Art. 4 - Durata reeducării în unităţile de muncă va fi de 6 luni pînă la 2 ani. Ea poate fi redusă sau prelungită, în raport cu rezultatele reeducării, fără a putea depăşi 5 ani.

Art. 5 - Părăsirea unităţii de muncă fără autorizaţie scrisă prealabilă se pedepseşte cu închisoare corecţionară de la 6 luni la 5 ani.

Art. 6 - În cadrul Ministerului Afacerilor Interne se creează o direcţie a unităţilor de muncă.

Art. 7 - Organizarea şi funcţionarea unităţilor de muncă se va stabili prin H.C.M.

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
MINISTERUL JUSTIŢIEI

(continuare în numărul viitor)

Mitul Nae Ionescu (II)

GEORGE VOICU

(urmare din numărul trecut)

Concepţia politică a lui Nae Ionescu, aşa cum s-a afirmat ea în toată perioada interbelică, are – dincolo de variaţiile tematice şi argumentative, dincolo chiar de ezitările ei teleologice – o redutabilă constantă: *poziţionarea antidemocratică*. Democraţia – mai ales în ipostaza ei liberală, individualistă – a fost consecvent apreciată ca răul absolut al lumii moderne, motiv de a o supune unui incontinent rechizitoriu. Discursul public al lui Nae Ionescu s-a construit consecvent pe această *negaţie* fundamentală, pentru impunerea căreia a utilizat o varietate de argumente, cîteodată chiar contradictorii; dacă subminau într-un fel sau altul credibilitatea democraţiei, ele erau utilizabile şi, prin extensie, considerate bune, indiferent de natura lor ideologică (radical-conservatoare, de extremă stîngă sau de extremă dreaptă, anarhistă). Întreaga acţiune ideologică şi politică a lui Nae Ionescu a stat deci sub semnul acestui "nu" inflexibil, intransigent faţă de modernizarea politică declanşată în Occident încă din secolul al XVII-lea (prin impunerea monarhiei constituţionale şi prin afirmarea filosofiei politice a drepturilor omului) şi ajunsă în secolul trecut şi în România. Discreditarea democraţiei, atît ca teorie cît şi ca practică politică, a fost aşadar laitmotivul discursului public al celui care avea un ascendent considerabil asupra "tinerei generaţii", prin rolul său pedagogic (şi care nu se reducea doar la Universitate), şi asupra opiniei publice, ca jurnalist redutabil (îndeosebi prin articolele sale de la *Cuvântul*, care au făcut din acest ziar unul din cele mai importante, mai citite, mai influente publicaţii ale timpului). Începînd, de pildă cu "Descartes – părinte al democratismului contemporan", articol publicat în 1921 în *Ideea europeană*, şi ajungînd la articolul "Naţionalismul de import" apărut 17 ani mai tîrziu în *Cuvântul*, şi trecînd desigur prin abundenta publicistică de la acest ziar, dar şi prin cursurile de "logica colectivelor", tema antidemocratică este omniprezentă şi obsesivă.

Arsenalul folosit de-a lungul acestei perioade împotriva democraţiei este variat, adesea eclectic, cîteodată chiar incongruent, dînd astfel impresia că e folosit conjunctural, potrivit necesităţilor de moment, fără o ideologie politică unificatoare şi "inspiratoare". Scopul (delegitimarea democraţiei) pare să justifice orice argument. Analitic, lucrurile par să stea în acest fel. În acelaşi timp, retrospectiv şi în ansamblu privite, ideile negative se recompun – potrivit unor virtualităţi nebănuite anterior – într-o construcţie ideologică destul de coerentă. Mai mult, în mesajele politice naeionesciene, indiferent de momentul lor, sînt frapante cîteva constante ideatice, cînd mai dezvoltate cînd mai sumare, unele într-o armură teoretică evidentă, motiv temeinic de a vedea în ele directe abordări ideologice sau de a presupune că îndărătul lor se află o viziune ideologică articulată în linii mari încă de la începuturi. Totodată, este neîndoielnic că gîndirea politică a lui Nae Ionescu a cunoscut şi o evoluţie, constînd într-o organizare treptată a ideilor, într-o mai strînsă articulare a lor, într-o construcţie tot mai tentată de coerenţă, pe scurt, într-o "raţionalizare" de tip ideologic şi, desigur, într-o accentuare progresivă a radicalismului politic. Concepţia filosofică din care îşi extrage argumentele antidemocratice este dintru început una holist-organicistă, identificabilă fragmentar încă de la începuturile publicistice ale lui Nae Ionescu de la *Ideea europeană* (în 1919, după întoarcerea din Germania, scrie aici un articol, semnificativ în acest sens, despre Petre Carp); ea capătă un plus de consistenţă şi o mai decisă direcţionare pro-totalitară odată cu trecerea timpului, desăvîrşindu-se spre mijlocul anilor '30, cînd mai multe procese politice europene par să o confirme. La o primă vedere, pare deci greu de spus dacă această concepţie este o consecinţă a îndelungatului exerciţiu criticist sau, dimpotrivă, dacă ea este o cauză a acestuia. Personal, sînt înclinat să dau crezare ultimei variante. Oricum ar

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

fi, cert este că teoria colectivistă propusă este surclasată, în economia textelor naeionesciene, de critica democrației, de unde probabil impresia de produs derivat și secundar. Este, din punctul meu de vedere, nu numai o greșită judecată de fapt, dar și o eronată judecată de valoare. Un discurs public antidemocratic atît de susținut precum cel al lui Nae Ionescu avea nevoie de un fundament filosofic cît de cît solid, altminteri nu s-ar fi putut articula cu atîta obstinație. Concepția aceasta a rămas totuși prea puțin vizibilă în ansamblul textelor lui Nae Ionescu, fiind pusă întrucîtva în umbră de dezvoltările critice arborescente, ceea ce nu înseamnă însă că ea nu există. Ea există și, mai mult, ea "explică" sau, mai bine zis, permite înțelegerea mecanismului ideologic al negării valorii democrației și, pe cale de consecință, al afirmării unui alt model politic, diametral opus.

Așadar, deși negația a continuat să rămînă definitorie pentru Nae Ionescu pînă la sfîrșit, subsecvent își face apariția – inițial oarecum timid, nesigur, dar ulterior, mai exact odată cu anii '30, tot mai răspicat – un proiect politic alternativ. În locul democrației, demolate la început pe cale intelectuală, trebuia pus altceva, categoric opus, în consonanță cu ceea ce se întîmpla în mai multe țări europene. Acest altceva este, fără îndoială, totalitarismul. Proiectul politic totalitar pe care Nae Ionescu îl tatonează în prima fază este oarecum indecis, și modelul lui Mussolini și modelul lui Stalin înfățișîndu-i-se – la rigoare – deopotrivă de atrăgătoare, dar nici unul îndeajuns de seducător; el capătă însă cu timpul – îndeosebi după 1933, cînd Hitler accede la putere – un conținut tot mai precis: totalitarismul de extremă dreaptă.

Filosofie colectivistă, absolutism politic

Paradigma organicistă în care se înscrie concepția politică a lui Nae Ionescu avea deja tradiție în cultura română. Fusese folosită în secolul trecut de Titu Maiorescu, în celebrul său studiu "În contra direcției de astăzi în cultura română" (1868), prin care impunea teoria formelor fără fond; Eminescu uzase de asemenea de ea, și încă – pe alocuri - într-un chip mai apăsat. Și unul și celălalt, ca dealtfel mai toți junimiștii (partizani, ca buni conservatori, ai modelului "organic" și "ierarhic"), se formaseră în spațiul cultural german, unde teoriile organiciste erau destul de susținut cultivate atunci (ca răspuns la individualismul liberal), mai ales în mediile universitare. Nu întîmplător, probabil, Nae Ionescu însuși începe să-și propage teoria "realității organice" după un stagiu de cîțiva ani în Germania (1916-1919). Dacă luăm în considerare și curentul cultural semănătorist animat de Nicolae Iorga la începutul secolului, care se baza pe idei similare, se poate spune că Nae Ionescu nu a făcut altceva decît să reia un sistem de gîndire care avea deja un trecut și o răspîndire considerabile. În mediile intelectuale ale epocii, atît din România cît și din Germania, de unde fusese împrumutat, era paradigma cea mai accesibilă și mai întrebuințată, pentru că părea să răspundă eficient provocărilor politice ale începutului de secol. Ea ajuta la stabilirea, pe o cale etiologică simplă și inteligibilă pentru mulți, a unui diagnostic sever pentru societatea democratică, marcată atunci de puternice suferințe, și, totodată, furniza o strategie de "însănătoșire" a "organismului" social. Nae Ionescu n-a fost deci un creator în acest perimetru. Cu toate aceste, moștenirea culturală în cauză a fost supusă de el unei accentuate radicalizări, căci el a reținut în mod selectiv și șarjat idei din vulgata organicistă, pe care le-a turnat adesea în forme retorice de mare efect; toate acestea au însemnat, la rigoare, o recreare sau o personalizare a unui sistem altminteri destul de eclectic și de vulgar. Rezultatul a fost o concepție politică în fond mediocră și în formă "spectaculoasă".

Nae Ionescu a fost așadar partizanul unei ideologii politice după care determinant este întregul social, conceput ca un organism, locul individului de rînd în acest ansamblu fiind definit în termenii dependenței absolute. Individul face întotdeauna parte din structuri sociale care-l transcend și care-l domină pînă la deplina servitute și chiar, în unele cazuri, pînă la desființare. Filosoful român lucrează uneori cu imaginea unui holism halucinant (dar în care el își rezervă – cum se va vedea mai departe –un loc confortabil): "Nu există în univers decât colectivități; ceea ce noi numim individ nu e decât o existență colectivă; organizată și unificată după un anumit principiu."[1]

În sprijinul acestei idei, conform căreia individul nu contează ca entitate, metafizicianul mobilizează o varietate de argumente, cele mai multe din zona criticii conservatoare: de la cele principial filosofice, pro-naturaliste și vehement anti-contractualiste, pînă la cele vizînd disfuncțiile punctuale ale unui regim democratic. Uneori sînt însă folosite și probe ad-hoc, furnizate de cîte o observație sau regularitate sesizată sociologic, care n-au nici un sens antidemocratic, dar pe care logicianul îl "descoperă" prin lectura sa politică, puternic montată în favoarea întregului social. Bunăoară, el vine cu un argument durkheimist, pe care-l valorizează în chip inedit: "eu pot să mă sinucid și pot să nu mă sinucid. Poate că nu vreau să mă sinucid. Totuși numărul total al sinuciderilor la sfîrșitul anului în orașul București va fi un număr pe care eu pot să-l spun dinainte."[2] O lege statistică a numerelor mari devine astfel – prin răstălmăcire – o probă asupra insignifianței ontologice a individului. Identitatea personală, dacă există, este una derivată dinspre grupul căruia îi aparține. Ființa umană este doar o "celulă" a organismului social; ea trebuie să-și îndeplinească funcția fiziologică predestinată. În caz contrar, o curativă intervenție chirurgicală devine obligatorie pentru a asigura sănătatea corpului social.

Astfel conceput, individul este doar o concesie socială, pentru că *stricto sensu* el nu există și nici nu poate exista. În acest prim stadiu al demonstrației, individul este mai degrabă o ficțiune decît o realitate. Căci, nefiind de sine stătător, existența sa poate fi oricînd nerecunoscută, retrasă, extirpată chiar. Nae Ionescu însuși "operează" asupra realității sociale în acest chip atunci cînd ajunge la concluzia că un ne-ortodox nu poate fi român. Minoritarului evreu nu-i găsește nici un loc în cadrul "românismului". Chiar și greco-catolicul, de pildă, îi pare directorului de la *Cuvântul* un fel de celulă tumorală în corpul național. Lui Samuel Micu, spre exemplu, îi concede calitatea de "bun român", nu însă și pe aceea de "român", după ce precizează însă că "a fi «bun român» este, sub raportul etnic sau spiritual, mai puțin decât a fi «român» pur și simplu"[3]. "Călugărul acesta papistaș", scrie el minimalizator, e condamnat să rămînă în afara "românismului".

Dar singură esența ortodoxă nu e suficientă pentru "românism". Ea e o primă condiție, capitală, de apartenență, operînd o cernere preliminară, nu însă și ultimă. Dacă în cazul evreului sau al corifeului Școlii Ardelene Nae Ionescu își motivează "operația chirurgicală" pe motive confesionale, în alte cazuri rațiunile extirpării țin doar de caracterul "malign" al unei individualități, căci aceasta (spiritul, acțiunea ei politică) este percepută ca o dezvoltare neoplazică în corpul social. E cazul, bunăoară, al lui I. C. Brătianu, despre care Nae Ionescu spune că pur și simplu "«român» nu a fost"[4]; motivele acestei excluderi țineau, desigur, de modernizarea politică a României concepută și pusă în operă de liderul liberal, care – potrivit etaloanelor lui Nae Ionescu – contravenea "realităților organice" românești. Românul nu trebuie să fie doar ortodox, ci trebuie deopotrivă să "simtă" și să "acționeze" românește, să împărtășească spiritualitatea unui "românism" unitar, canonic.

Cei ce formează un tot au – se poate deduce și din exemplele de mai sus – o "esență" etnospirituală comună; aceasta îi sudează într-un chip indisolubil. Organismul social apare – în acest moment al demonstrației – ca o solidarizare de tip mecanic, bazată – cum spunea Durkheim, referindu-se la societățile arhaice – pe asemănare. În cazul poporului român, susține Nae Ionescu, esența-liant bazală o constituie ortodoxia: "A fi român, nu «bun român», ci român pur și simplu, înseamnează a fi ortodox."[5] Ortodoxia reprezintă însă doar o condiție, esențială, a românității, dar nu și automat suficientă. Ideologia politică împărtășită de cineva – și, desigur, acțiunea politică adiacentă – se constituie într-un alt criteriu care poate justifica – în opinia lui Nae Ionescu – excluderea din organismul social. Exemplul lui I. C. Brătianu, edificator în acest sens, nu poate fi însă "înțeles" fără cîteva preliminarii teoretice.

Structura înglobantă și dizolvantă pentru individ este numită de Nae Ionescu "colectiv". În cuvintele sale, colectivul se definește prin "legături organice între elementele constitutive", dar și prin faptul că este animat de "legi speciale, care depășesc elementele constitutive". Astfel stînd lucrurile, ne spune filosoful mai departe, "nu poate să fie vorba de voință individuală, ci e vorba de cu totul altceva: de voința acelui colectiv la care fiecare membru al colectivului se împărtășește"[6].

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Poporul sau naţiunea sînt, după logicianul român, exemple de colective cu efect subordonator total asupra indivizilor componenţi. Cu toate acestea, între cele două noţiuni este o diferenţă importantă, de natură politică, aşa cum vom vedea mai departe.

Pentru a înţelege această deosebire, sînt necesare alte cîteva precizări, menite să creioneze conceptul de "colectiv politic" forjat de Nae Ionescu în anii '30. Căci, cum lesne se poate deduce, nu orice colectiv este politic. Poporul, bunăoară, este un colectiv în sens organic, dar nu un colectiv politic. Fiind însă o realitate organică, el poate cunoaşte saltul în colectiv politic atunci cînd devine naţiune. "Naţiunea este colectivul politic"[7], precizează Nae Ionescu. Cum se petrece această transformare calitativă? Prin dobîndirea unei conştiinţe sau a unei voinţe comune, ca resort al acţiunii colective. Iar acest proces nu e posibil decît în cadrul luptei. "Eu numesc aceste colective, care se constituie în momentul apariţiei fenomenului de luptă, eu le numesc *colective politice*. Aşa că, dacă vă va întreba vreodată cineva – susţinea Nae Ionescu în faţa studenţilor, într-un curs de logica colectivelor – ce este politica, să-i spuneţi că *politica este ştiinţa colectivelor în luptă*. Momentul luptei, trecerea pe planul luptei, înseamnă trecerea în politic."[8] Politica e reductibilă astfel la un fel de confruntare de natură belicoasă în scopul dominării. Ideea e formulată limpede de Nae Ionescu: "De cînd există omenirea, a face politică înseamnă a stăpâni."[9] Dacă lupta este cosubstanţială istoriei, atunci rămîne un mister de ce naţiunea – care, aşa cum am văzut, are nevoie de această condiţie pentru a se împlini – este un produs atît de tardiv. Logicianul român nu sesizează acest grav neajuns. Or, aici e un indiciu că cel puţin una din cele două noţiuni cu care logicianul îşi construieşte raţionamentele – politica sau naţiunea – este în suferinţă.

În acelaşi timp, susţine Nae Ionescu, "conştiinţa colectivă" (redusă, de cele mai multe ori, la "voinţa colectivă") nu este o emanaţie automată a "colectivului" aflat în luptă. Cei ce compun grosul unui popor, deşi formează o "unitate organică", sînt mai degrabă amorfi din punct de vedere spiritual şi incapabili să-şi developeze singuri conştiinţa colectivă care le e proprie şi care, odată revelată, îi urcă pe o treaptă superioară a existenţei, înălţîndu-i la rang de naţiune. Fără această conştiinţă, colectivul este o mulţime, compactă şi organică, dar neisprăvită. Este, cum ne spune Nae Ionescu, o "massă". Iar "*massa* este însuşi suportul vieţii colective, insul întreg al naţiunii. Massa trăieşte deci, îşi are legile ei, necesităţile ei precise, liniile ei de mişcare; însă *nu le formulează*. (...) Căci «ce vrea massa» însemnază de fapt «ce trebuie massei», iar ceea ce îi trebuie e prea adesea deosebit de ceea ce ea cere în chip expres."[10] Pentru a scoate acest spirit colectiv din starea latentă, este nevoie – se poate deduce acum – de personalităţi excepţionale care dispun de capacitatea de a se substitui – printr-un soi de empatie – colectivului din care fac parte şi a cărui voinţă să o exprime. Astfel stînd lucrurile, "nu fiecare individ face parte dintr-un colectiv în acelaşi fel şi în aceeaşi măsură"[11]. Indivizii sînt funciarmente inegali. Stratificarea aceasta are capitale consecinţe politice: "pentru ca să hotărăşti în numele acestei naţiuni, trebuie să trăieşti conştiinţa acestei totalităţi, a acestui colectiv de natură spirituală".[12] "Asta înseamnează că orice om poate să hotărască înlăuntrul unui colectiv, în măsura în care el trăieşte această colectivitate. Este o chestiune de trăire, nu o chestiune de judecată."[13] Participarea politică a tuturor indivizilor care formează o colectivitate naţională, cultivată de democraţie, devine astfel o eroare, fiindcă "noi ne adresăm greşit individului atunci cînd îi cerem părerea într-o problemă a unei realităţi, alta decît a lui, a unei realităţi care îl depăşeşte pe el."[14] În acest fel, politica devine apanajul unei elite: "într-o naţiune nu toată naţiunea face politică, politica nu este o funcţiune a tuturor indivizilor dinlăuntrul unei naţiuni. Politica este funcţiunea naţiei, în totalitatea ei, dar elementele purtătoare de acţiune şi gîndire politică, astea sînt diferenţiate înlăuntrul naţiei; de ce? Tocmai pentru că *nu pot să facă politică, propriu-zis, decît acei indivizi pentru care naţia, în întregul ei, este un concret.*"[15] Masa este deci condamnată să execute o hotărîre politică luată de cîţiva aleşi – de fapt, cum se va vedea, de unul singur – sub considerentul că numai aceştia o pot exprima adecvat şi eficient; chipurile, dă de înţeles autorul *Rozei vânturilor*, nu ar fi vorba de faptul că cei mulţi sînt inepţi, ci că rostul (funcţia) lor e altul (alta). Mai mult, incapacitatea politică a

masei îndreptăţeşte elita politică să folosească orice mijloc, oricît de dur şi de nepopular ar fi acesta, întrucît roadele benefice ale acestuia sînt prezumate, chiar şi atunci cînd cei mulţi au motive reale de nefericire. Nae Ionescu face o lectură a istoriei în urma căreia apare mereu un – s-ar zice – legitim dispreţ elitist. Iată un exemplu: "Va trebui totuşi să subliniem faptul destul de ciudat că toţi marii aşezători de ţară au fost lipsiţi de dragostea şi aplauzele mulţimii. Aşa Bismarck şi Richelieu, aşa Petru cel Mare şi Ludovic al XI, aşa Cromwel şi Stalin. E firesc. Căci toţi aceşti oameni nu au căutat aplauzele mulţimii, ci binele acesteia. A fost deci în toată atitudinea lor un efort care mergea către fiinţa întreagă a colectivităţii, şi care tocmai pentru aceasta călca prea des în picioare necazurile şi poftele individuale, cari de fapt nici nu se suprapun cu marile nevoi ale naţiunii."[16]

Nae Ionescu pare să împărtăşească în acest moment – fără însă a o numi – teoria *tory* a "reprezentării virtuale". Numai că aceasta se bazează, în cazul conservatorismului britanic, pe interese precise, pe un paternalism asumat şi, mai ales, verificat istoric, rodat, nu pe "trăire". Neîncrederea în raţiune sînt comune ambelor variante teoretice, cu deosebirea – fundamentală, pentru că generează efecte politice opuse – că teoria britanică pune în locul raţiunii experienţa, precedentul, tradiţia, iar teoria lui Nae Ionescu – un soi de revelaţie de moment, de iluminare instantanee, de hipnoză sau autosugestie colectivă. "Trăirea" politică, înţeleasă ca o substituţie iraţională a mulţimii de către lider, a dus în cele din urmă la formularea unui *Führerprinzip* irezistibil: selecţia "căpeteniei" devine un soi de miracol care se impune printr-un fel de vrajă unanimă, de colectiv şi irezistibil delir mesianic, în măsură să sfideze orice procedură legal-raţională. Cum se impune totuşi "conducătorul" sau "căpetenia"? Reţeta pe care o propune Nae Ionescu merită consemnată: "Aci nu încap ghicitori. Omul masselor *e cel care este*. Cel pe care massele îl recunosc ca atare. Îl recunosc. După care metodă? După aceea că *cred* în el. Voturi? Desigur şi voturi. Dar nu voturi pe care le obţii, ci voturi care ţi se dau. Dar dincolo de voturi, actul de credinţă – de credinţă, nu de încredere – care leagă pe oameni de el, şi care, după intensitatea însăşi a momentului istoric, poate lua chiar forma de fanatică exaltare."[17]

Un substituţionism de acelaşi tip şi-l revendică dealtfel Nae Ionescu însuşi, în calitatea sa de lider de opinie, de "îndrumător" al tineretului şi al poporului. *"Noi exprimăm – scria într-un articol din 1932 – o realitate: realitatea românească. Este funcţia noastră în viaţa noastră publică. Nu construim voit un sistem politic. Noi nu cunoaştem sisteme; ci numai realităţi organice."*[18] Publicistul n-are nici cea mai mică îndoială asupra valorii colective a mărturiei sale. Dealtfel, asemenea declaraţii abundă în articolele sale. Şi, dacă se ia în calcul şi forma în care sînt făcute – mereu accentuată, izbitoare, ca un fel de gesticulaţie memorabilă –, se poate deduce că autorul operează în politică cu o noţiune de adevăr care epuizează realitatea şi care nu admite replica: "Iată în numele cui vorbim. De şase ani, zi de zi, ÎN NUMELE ŞI ÎN SLUJBA – jertfelnică de atâtea ori – a REALITĂŢILOR ROMÂNEŞTI."[19]

Nae Ionescu vorbeşte în numele unui adevăr absolut, care i s-ar fi revelat printr-un soi de contopire empatică cu sufletul naţiunii. Certitudinile sale politice sînt, de aceea, fără fisură; în plus, ele conţin, atunci cînd sînt negative, o făgăduinţă izbăvitoare, iar atunci cînd sînt "pozitive" – una mesianică . Modul în care el concepe autoritatea politică derivă direct dintr-o asemenea natură a adevărului.

În concluzie, holismul "organic", esenţialismul, elitismul, adevărul absolut, autoritatea politică absolută sînt fundamentele concepţiei sale politice. Acestea sînt însă şi fundamentele oricărei ideologii totalitare.

Asaltul asupra democraţiei

Discursul politic al lui Nae Ionescu se construieşte deci încă de la început pe tema antidemocratică. Imediat după primul război mondial, celui ce va deveni "învăţătorul tineretului" şi "îndrumătorul neamului" nu-i era încă limpede de pe ce poziţii trebuie să atace ordinea politică existentă. Aşa se face că asaltul ideologic naeionescian asupra democraţiei debutează cu argumente preponderent de extremă stîngă. Proaspătul conferenţiar suplinitor de logică şi teoria cunoştinţei de la Universitatea Bucureşti

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

susține, de pildă, în această primă fază (mai precis în 1923) "sindicalismul revoluționar", pe care-l definește ca o "respingere în bloc a ordinii constituite și înlocuirea ei cu o alta, cu desăvîrșire nouă"[20], viziune inspirată, mărturisește el, de G. Sorel. Deși, retoric, se distanțează de marxism, mai multe idei ale lui Marx îi susțin în mare măsură demersul ideologic. Bunăoară, el utilizează, comprehensiv și chiar simpatetic, găsindu-le legitime, opoziția exploatatori-exploatați sau teza luptei de clasă ca premise ale concluziei privind ineluctabila revoluție. Discursul său are, în această primă fază, o stilistică apăsat academică, părînd să fie rezultatul unor reflecții detașate și dezinteresate politic; democrației, bunăoară, i se reproșează contractualismul și egalitarismul, ca și raționalismul, pozitivismul științific. Interesant este că toate acestea sînt mai degrabă argumente conservatoare decît sindicaliste. Conștientizînd întrucîtva această contradicție, Nae Ionescu o "rezolvă" într–o manieră surprinzătoare: "Să nu ne înșelăm și să nu ne încurcăm în cuvinte. Nici sindicalismul și nici o nouă formație politică – întrucît e cu adevărat nouă – nu e democratică, în sensul democrației clasice, singurul sens posibil. Ci toate sînt conservatoare."[21] Surpriza aceasta finală – sindicalismul ni se dezvăluie ca fiind conservator, după ce aflasem că e revoluționar – ține de contradicția lui Nae Ionescu; aceasta era totuși, probabil, o moștenire, fiind preluată din vechea cultură politică germană, în care se afirmase noțiunea oximoronică a "revoluției conservatoare". În subtext, Nae Ionescu tatonează de fapt ideile corporatiste ale fascismului italian aflat în acel moment la începutul experimentării sale politice. Probă în acest sens e că mai toate argumentele demolatoare pe care le va folosi apoi sînt de extrema dreaptă. Ceea ce nu înseamnă însă că, din cînd în cînd, "opera" politică a lui Stalin nu e folosită pentru a lovi în democrație.

Armele cu care Nae Ionescu atacă democrația sînt *grosso modo* de două feluri: pe de o parte, *principial teoretice*, generale, atacînd rațiunea de a fi a democrației, și, pe de altă parte, *punctual practice*, țintind la imperfecțiunile de fapt ale unui regim democrat-liberal concret. Le voi lua pe rînd.

1) Critica abstractă/generală a democrației.

De cînd a apărut, susține Nae Ionescu, democrația a fost o năpastă pentru cei care i-au fost subiecți. Caracterul ei rău derivă din aceea că ea este originar un produs intelectual, nu un proces real; ea încearcă să modeleze o realitate, grație popularității de care se bucură, dar prin forța lucrurilor aceasta e refractară la idei care-i sînt potrivnice. *"Sunt vreo 300 de ani – scrie el – de cînd omenirea toată a căzut victima unei «teorii»; aceea a individualismului; care a provocat, provoacă și va mai provoca încă multe dezastre și adîncă mizerie în toate ramurile existenței umane."*[22]

Vinovații principali sînt, după Nae Ionescu, filosofii dreptului natural, cei ce au acreditat teza drepturilor naturale și a contractului social, căci aceste idei stau la baza ordinii democratice. Reacțiile sale anti-intelectuale, motivate de faptul că teoriile au mutilat ordinea armonică a lumii, au însă nenumărate ținte, pentru că nenunărate sînt vinovățiile. Recriminările sale vizează, în consecință, o moștenire culturală mult mai largă, acuzată că ar fi contribuit într-un fel sau la altul la modernizarea politică (și nu numai) a lumii. Lupta ideologică a lui Nae Ionescu se îndreaptă spre o pluralitate de ținte. Cîteodată, aceasta este năucitoare. Iată un exemplu: "Pentru ca rezultate să fie obținute ar trebui ca în același timp lupta aceasta anti-masonică să fie purtată: împotriva individualismului liberal, a științismului, a cartesianismului și kantianismului, a democrației, a monarhiei constituționale și republicanismului (cari structural sunt aproape același lucru), a socialismului, a protestantismului religios de toate formele, a romanismului, dar și a galicanismului catolic, a misticei individualiste de la Fericitul Augustin pâna la Francisc de Assisi, a kabalisticei, a teosofiei, a asiatismului panteist, a umanitarismului, etc. etc."[23] Riposta de acest tip nu e un accident, pentru că se declanșează periodic în publicistica lui Nae Ionescu[24]. Pornirea sa anti-intelectuală, mai precis anti-rațională și anti-iluministă, se năpustește și asupra unor adversari politici imediați. Este supus unei asemenea critici, de pildă, fondatorul poporanismului, C. Stere, a cărui erudiție politologică, reală, e tratată ca un simptom al alienării intelectuale: "Ideologia dlui Stere o cunoaștem. Teoretic nu ne-a impus niciodată. Este un prea mare aparat științific

livresc, prea puțină cugetare personală, și mai ales prea puțină viață; fostul profesor de la Iași a rămas ceea ce a fost: un profesor; care citește, învață, știe – dar nu trăiește."[25] Fixația aceasta vitalistă este – în aprecierea lui Nae Ionescu, așa cum am văzut – unicul criteriu al aderenței la "realitățile organice" românești; or, J. Locke, Tocqueville, J. S. Mill, Ed. Bernstein etc., care-i erau atît de familiari directorului de la *Viața românească*, erau pentru celălalt director, de la *Cuvântul*, tot atîtea semne de rătăcire și de înstrăinare[26].

Democrația, impusă fiind de asemenea idei, operează o ruptură totală cu trecutul: prezentul democratic nu mai are rădăcini istorice, așa cum vechile așezări politice au avut întotdeauna. "Democrația este negarea tradiției și a ereditații; ea este atomizare, aritmetizarea societății, și ca urmare anularea trecutului pur și simplu. Mai pretențios spus, mentalitatea democratică este ametafizică și ca atare ahistorică. Încercarea de a confisca pentru ea metoda istorică și mai ales viziunea istorică a lumii este o scandaloasă aberație intelectuală."[27] Sentințele grele pronunțate de Nae Ionescu n-au însă niciodată motivația sau premisele sociologice care să le susțină. Pentru că, în realitate, democrația, chiar dacă într-adevăr reprezintă o ruptură istorică în plan politic (nu însă în toate cazurile brutală), ea cultivă deopotrivă continuitatea culturală.

Dar Nae Ionescu, evident, nu putea fi nicicum de acord cu așa ceva. Cultural, democrația – susținea el – este sterilă și, în consecință, indezirabilă. "Marii oameni de cultură, marii creatori în ordine spirituală nu au fost niciodată democrați; nu au fost democrați nici prin temperament, nici prin practica politică."[28] Strict logic, un asemenea argument e inacceptabil (chiar dacă lucrurile ar sta așa, ceea ce, evident, nu e cazul)... Dar democrația – pretinde metafizicianul – e dăunătoare cultural și în sens sociologic, nu numai în sensul marii creații. Chiar dacă Nae Ionescu concede că într-un regim democratic accesul la cultură este mult mai extins, el nu poate să nu judece calitatea jalnică a acesteia: *"Căci e adevărat, în regimul democratic se poate identifica o mai mare răspândire a culturii. Dar cultura aceasta a masselor nu e cultură; ci (...) mai degrabă instrumentul tehnic al unei forme speciale – foarte aproximative – de civilizație. Este cultura al cărui summum se atinge în așa numitele universități populare, plagă paralizantă a adevăratei culturi."*[29] Elitistul găsește preferabilă ignoranța completă, pentru că e "sănătoasă", adică "organică", nu contrafăcută și alienantă precum cultura de masă.

Ceea ce se întîmplă însă în democrație și atrage mînia cea mai aprigă a lui Nae Ionescu este – se poate deja întrevedea – egalitatea juridică a cetățenilor. Faptul că într-o asemenea ordine politică "toți oamenii sînt considerați ca egali, [că] votul fiecăruia, părerea fiecăruia este considerată ca egală" este pentru metafizicianul nostru – altminteri, și paradoxal, cu o origine socială modestă – motivul esențial al negației sale. "Ăsta cred eu – și cred că sîntem cu toții de acord –, cred că este viținl fundamental al sistemului acesta de exprimare a voinței naționale: sînt chemați oameni care trebuie să hotărască într-o problemă care nu le este proprie, adică n-au căderea să judece." Democrația, se poate deduce, ar fi contra naturii umane, pentru că oamenii în chip natural sînt inegali. Si pentru ca lucrurile să fie limpezi, Nae Ionescu precizează în ce constă inegalitatea: "sînt chemați cu aceleași drepturi oameni care n-au aceleași posibilități"[30] Iată deci că nu (numai) funcțiile în cadrul "organismului" social îi diferențiază pe oameni, așa cum dădea de înțeles altă dată, ci (și) înzestrările intelectuale deosebite; mai direct spus, masa e de fapt "prostimea". O asemenea judecată de valoare, totalmente inacceptabilă, este pricinuită de o confuzie de planuri (egalitate politică = egalitate în general) menită să-i susțină elitismul revolut. Percepția politică a lui Nae Ionescu se dovedește destul de primară, de pre-judecată. Pașoptistul care spunea că "în gloată, oamenii au întotdeauna dreptate" e, în fond, mult mai adînc într-ale politicului (în ciuda populismului de care este suspectat) decît cel care se mulțumește cu observația epidermică, incapabilă să iasă din bunul simț, a inegalității. Cît privește ideea că egalitatea în drepturi politice nu se opune developării unei elite politice, dimpotrivă, o presupune (prin mecanismele electorale, ale competiției democratice), dar într-un mod dinamic (stratarhic), pentru care chiar clasa politică interbelică din România putea fi un exemplu, aceasta rămîne pentru Nae Ionescu fără suport, deși

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

el însuşi era, în definitiv, beneficiar al ascensiunii politice de acest fel.

2) Critica concretă

Prăbuşirea democraţiei, care stă pe fundamente atît de şubrede, îi apare lui Nae Ionescu ca un proces legic. Chiar şi în situaţia – pe care el o admite undeva ca ipoteză de lucru, contrar axiomelor sale obişnuite – în care democraţia ar fi "o poziţie, o etapă a procesului istoric", aşadar ca ordine politică naturală, chiar şi "atunci evoluţia omenirii poate foarte bine să depăşească acest moment". Desigur, în principiu e greu de respins această idee, care – cum exact formulează de data aceasta logicianul – este "de logică mai mult decît de istorie"; cu toate acestea, credinţa lui că democraţiei i-a sunat deja ceasul e mult prea grăbită pentru a presupune că vine dintr-o filosofie înaltă şi dezinteresată a istoriei. Credinţa negativă a lui Nae Ionescu venea mai degrabă din ideologie (sau dintr-o lectură de tip ideologic a istoriei prezentului său). În 1926 metafizicianul era deja convins de iminentul colaps al ordinii democratice: "Noi afirmăm că astăzi puterile de viaţă ale naţiunii stau în anumite raporturi noi, pentru care conceptul de democraţie nu mai este relevant."[31]. Acest proces de descompunere i se confirmă cu fiecare an, astfel că în 1933 putea să afirme răspicat şi triumfător că "omenirea a intrat într-o criză din care drum *de întoarcere* la cele vechi nu mai există"[32]. În societăţile epocii de după primul război mondial, metafizicianul vedea, aşadar, "toate elementele care indică disoluţia regimului democratic"[33].

Care sînt aceste semne ale disoluţiei? Înainte de a le inventaria, trebuie precizat că – potrivit lui Nae Ionescu – sînt nenumărate şi copleşitoare. Într-o primă enumerare, ele sînt mai degrabă de natură ideologică, fapt destul de curios pentru un adversar al "teoriilor". Astfel, într-un tablou simptomatologic întocmit în 1926, Nae Ionescu stabileşte: "monarhismul lui Maurras, dictatura lui Mussolini şi minoritatea conştientă a lui Lenin sînt tot atîtea elemente care dovedesc criza regimului democratic şi îndreptarea omenirii spre alte forme de gospodărire socială. Modificarea structurii morale şi economice a Europei este un fapt general astăzi; el nu poate fi negat nici de observatorii cei mai superficiali. Iar proporţiile acestei modificări sînt de aşa natură, încît depăşesc formula democrată"[34] Resentimentul lui Nae Ionescu la adresa democraţiei liberale e atît de puternic încît nu poate să nu salute, entuziasmat cîteodată, orice formulă politică alternativă. Ba, s-ar părea, multă vreme (pînă cînd în Germania s-a instaurat cel de-al III-lea Reich, aşa cum am mai arătat) a fost mai fascinat de ceea ce se întîmpla în Uniunea Sovietică decît de ceea ce se petrecea în Italia fascistă. Iată încă un exemplu, luat practic la întîmplare, dintr-un articol scris în 1932: "În Rusia se caută astăzi, cinstit, patetic de cinstit, şi cu mijloace adesea impresionante, o nouă formulă de viaţă."[35]

Dar Nae Ionescu îşi culege probele acuzatoare la adresa democraţiei nu numai din exterior, ci şi din ceea ce se întîmpla în România acelui timp. Regimul ei democrat-liberal, cu atîtea imperfecţiuni şi disfuncţii, i le furnizează din abundenţă. Cu toate acestea, interpretarea lor este ca de obicei şarjată, înscrisă adică într-un sens demolator stabilit aprioric pe cale ideologică. Niciodată Nae Ionescu nu înaintează ipoteza – în fond, la fel de îndreptăţită intelectual şi politic – că nu democraţia este vinovată de neajunsurile, indiscutabil numeroase, din perimetrul statului român, ci *deficitul de democraţie*, destul de însemnat.

Ce reproşează liderul de opinie de la *Cuvântul* aşezămîntului democratic românesc? Toate neajunsurile, desigur. Iar acestea îi par pricinuite în lanţ. Cauza originară a răului ar rezida în importul unei ordini politice totalmente nepotrivite, ba chiar ostile "realităţilor noastre organice". În treacăt fie spus, Nae Ionescu se află – prin această acuză – într-o situaţie contradictorie, pentru că el operează de data aceasta cu ipoteza inclusă că democraţia n-ar mai fi o ordine artificială într-o altă societate (de vreme ce a produs-o şi o "exportă"). Ca de obicei, însă, propensiunea lui antidemocratică nu se inhibă în faţa unor asemenea detalii. Responsabili de transplantul ideilor şi instituţiilor democratice în spaţiul românesc fuseseră paşoptiştii, prilej pentru Nae Ionescu de a-i vitupera în fel şi chip, de a-i exclude (cum am văzut că o face în privinţa lui I. C. Brătianu) din patrimoniul politic şi cultural român. "De când ne-am constituit ca stat modern, noi am

avut o politică naţională mai mult de «bogdaprosti». Actul nostru politic de naştere a fost milogit de fugarii de la 1848 pe la porţile tuturor oamenilor mari – mai adesea oficiali – ai Europei apusene."[36] Figura retorică a demnităţii naţionale pe care o adoptă în articolul "Marea" – datînd din 1926 – din care am extras acest citat, contrapusă "mimetismului slugarnic" paşoptist, nu mai are însă pic de susţinere dacă o comparăm cu texte de după 1933.

Tirul lui Nae Ionescu se îndreaptă apoi către ţinte de fond. Democraţia ar fi, de exemplu, funciarmente nefuncţională, contra-productivă, perdantă, pauperizantă. Pe scurt, "democraţia lichidează"[37] nu numai cultural, cum am văzut, ci şi economic. De ce? Fundamental, pentru că ar încuraja nepriceperea, amatorismul, parvenitismul. Efectul acesta e pricinuit – consideră Nae Ionescu – de acecaşi acuzată egalitate. În cuvintele sale, "democraţia a înlăturat pe specialişti; şi i-a înlocuit cu oameni politici; ea a instituit – nu e numai vorbă – cultul incompetenţei." Această ilegitimă înlocuire ar avea în primul rînd consecinţe politice nefaste. Căci, arată autorul mai departe, democraţia "este regimul care crează instabilitatea conducerii, prin aşezarea în capul treburilor a unei clase de incompetenţi."[38]

Dar democraţia este contestată şi pentru că este mult prea costisitoare şi risipitoare, antrenînd regulat povara unui deficit bugetar: "STATUL nostru este prea scump pentru ŢARA noastră. Prea scump şi nepotrivit."[39]. La începutul anilor '30, directorul *Cuvântului*, constatînd că statul existent nu mai corespunde societăţii, accepta soluţia revoluţiei. Între motivele invocate pentru a legitima revoluţia figurau şi politicile statului democratic român orientate înspre dezvoltarea de tip urban şi industrial, ele făcîndu-se dealtfel vinovate de deficitul bugetar cronic şi fără leac în perimetrul democraţiei. "Realităţile organice româneşti", esenţialmente rurale, erau astfel trădate şi stricate. Aceasta pentru că "statul românesc modern a fost creat de orăşeni sau de închinători ai spiritului citadin. Şi ăsta a fost păcatul originar al acestui stat."[40] Orientarea României pe calea dezvoltării de tip occidental i se părea lui Nae Ionescu un act politic sinucigaş. Filosoful român care dispunea de un "splendid automobil Maybach" şi de un cuter de ultimă modă – după cum îşi aminteşte un admirator de-al său[41] - pleda pentru "paradisul" politic ruralist. Dar cu această stranie utopie intrăm deja în etajul "superior" al ideologiei naeionesciene (de care mă voi ocupa data viitoare): proiectul politic.

Note

1. Nae Ionescu, *Roza vânturilor* (Bucureşti, Editura "Cultura naţională", 1937), p. 282.
2. Nae Ionescu, *Introducere în istoria logicei* (Bucureşti, Editura Eminescu, 1997), p. 158.
3. *Roza vânturilor*, p. 194.
4. Ibid., p. 197.
5. Ibid., p. 201.
6. *Introducere în istoria logicii*, p. 168.
7. Ibid., p. 171.
8. Ibid., p. 170. Dincolo de valoarea – democratic nulă – a unui asemenea concept al politicii, este de remarcat – fie şi numai în treacăt – că el are o origine intelectuală precisă, origine însă nemenţionată de autorul român; dualitatea "prieten-duşman", pe care mai apoi Nae Ionescu o explorează ca "bază a luptei" pentru a definit politicul, aparţine unui autor cu un anumit impact în cultura politică germană a acelei epoci: Carl Schmitt. A se vedea *op. cit.*, pp. 169, 171.
9. *Roza vânturilor*, p. 333.
10. *Roza vânturilor*, p. 332
11. *Introducere în istoria logicii.*, p. 157.
12. Ibid., p. 158.
13. Ibid., p. 159.
14. Ibid., p. 157.
15. Ibid., p. 160.
16. *Roza vânturilor*, p. 333.
17. Nae Ionescu, "Dictatură şi democraţie", *Cuvântul*, 27 ianuarie 1938.
18. *Roza vânturilor*, p. 310.
19. Ibid., p. 313.
20. Nae Ionescu, "Sindicalismul", în *Doctrinele partidelor politice*, (Bucureşti, Editura Garamond, f. a.), p. 244.
21. Ibid., p. 258
22. *Roza vânturilor*, p. 224.
23. Ibid., p. 291.
24. Iată, de pildă, o altă mostră lămuritoare pentru obsesiile negative ale lui Nae Ionescu: "Ştiu însă că, structural, este o strânsă corelaţie între

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

iluminism, pozitivism, iacobinism, gândire anglo-saxonă, gândire iudaică şi gândirea din care precede invenţia şi maşinăria Ligii Naţiunilor." (Nae Ionescu, "Fratele meu democrat", *Cuvântul*, 15 ianuarie 1927)

25. Nae Ionescu, "Confuzii... ideologice", *Cuvântul*, 17 august 1929.
26. E simptomatic ca Nae Ionescu nu face în general referinţe bibliografice pozitive nici în cursurile de logica colectivelor şi nici în textele publicistice. Doar cîteva nume (G. Sorel, Ch, Maurras, Alain) sînt invocate aprobativ în opera sa politică, dar şi acestea cu destulă parcimonie şi – mai ales – aproximativ sub raportul ideii politice aflate în joc. Un Ed. Burke sau un Bossuet, pe care în mod normal ar fi trebuit să se întemeieze discursul său, lipsesc.
27. *Roza vînturilor*., pp. 359-360.
28. Ibid., p. 370.
29. Ibid., p. 371.
30. *Introducere în istoria logicii*., p. 161.
31. Skythes [pseudonim folosit de Nae Ionescu], "Democraţia evoluează", *Cuvântul*, 15 august 1926.
32. *Roza vânturilor*, p. 335.
33. Skythes, "Democraţia evoluează".
34. Nae Ionescu, "Despre «feudalismul francez» şi alte articole de import ale noastre", *Cuvântul*, 19 august 1926.
35. *Roza vânturilor*, p. 117.
36. Ibid., p. 365.
37. Ibid., p. 372.
38. Skythes, "Ţărănism şi democraţie", *Cuvântul*, 26 august 1926.
39. Nae Ionescu, "Premise. Stat şi ţară", *Cuvântul*, 10 octombrie 1931.
40. Idem
41. Mircea Vulcănescu, *Nae Ionescu. Aşa cum l-am cunoscut* (Bucureşti, Humanitas, 1992), pp. 71, 113.

GEORGE VOICU - doctor în filosofie, conferenţiar universitar în cadrul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative a Universităţii Bucureşti. Este autorul volumului, recent apărut, *Pluripartitismul. O teorie a democraţiei.*

Din sumarul tematic al numerelor viitoare

- Trinomul stat-societate civilă-biserici
- Politica de securitate a României, într-un nou context geopolitic
- Capital autohton şi capital străin
- Riscul de ţară şi investiţiile străine
- Relaţia guvernanţi - sindicate - patronat
- Instituţiile capitalismului românesc
- Extremismul politic

Revista *Sfera Poiticii*

intenţionează să abordeze arii tematice mai puţin familiare cititorilor şi specialiştilor români. Întrucît mulţi dintre colaboratorii noştri se află la studii în străinătate, îşi definitivează doctorate sau ocupă funcţii înalte în executiv şi legislativ, iar majoritatea temelor au fost studiate de unii şi aceiaşi oameni, ceea ce a dus la o supraîncărcare de sarcină intelectuală, apelăm la noi colaboratori, mai ales pentru unele dintre temele anunţate.
Aşteptăm în special studenţi şi absolvenţi la ştiinţe politice, jurnalism, relaţii internaţionale, sociologie, filosofie, drept, istorie, dar şi alţi specialişti ce pot participa la analiza unora dintre temele anunţate (şi a altora noi).

Redacţia

I.D. ADUMITRĂCESEI, E. NICULESCU (coord.)
Economie politică. Teorie şi politică economică pentru România. (partea întâi)
Polirom, Iaşi, 1998

Autorii au elaborat lucrarea de faţă pe baza unei ample activităţi de cercetare desfăşurată după decembrie 1998, îndeosebi cu privire la tranziţia României spre economia modernă de piaţă. Autorii şi-au propus să realizeze un curs de economie politică destinat în mod expres pentru economia românească actuală. Lucrarea este destinată pregătirii economice a unor categorii principale de specialişti care trebuie să cunoască problemele tranziţiei şi modul în care se poate realiza o politică economică adecvată, atât pe plan intern, cât şi pe plan extern.

PETRE ANDREI
Sociologia revoluţiei. Studii de sociologie politică.
Polirom, Iaşi, 1998

Prezentul volum reuneşte o parte dintre cele mai importante studii realizate de sociologul Petre Andrei, în domeniul sociologiei revoluţiei şi culturii. Pentru prima parte a cărţii, s-a utilizat ca text de bază ediţia apărută în 1992, la care s-au adăugat o serie de articole complementare temei scrise după *Sociologia revoluţiei*. În partea a doua, "Sociologia culturii", sunt cuprinse două studii publicate iniţial de autor în volumul *Probleme de sociologie*, publicat în 1927.

ŞTEFAN AFLOROAEI
Cum este posibilă filosofia în estul Europei
Polirom, Iaşi, 1997

Tânărul filosof ieşean, autor al unor lucrări extrem de apreciate de critica de specialitate, dintre care amintim *Ipostaze ale raţiunii negative. Scenarii istorico-simbolice*, carte distinsă cu premiul "Vasile Conta" al Academiei Române, propune o abordare a specificităţii filosofii din spaţiul est-european, o metateorie a filosofiei din punctul de vedere al situării în spaţiu. Autorul porneşte de la ideea existenţei unui spaţiu mental ce poate fi analizat simptomatologic, scoţând la suprafaţă ceea ce era destinat a rămâne învăluit de discursul filosofic manifest. Cartea se constituie ca o genealogie a ideilor ce au luat naştere în spaţiul pe care convenţional îl numim Europa de Est. .

JOACHIM WACH
Sociologia religiei,
Traducere de Florin Iorga, studiu introductiv de Nicu Gavriluţă, Iaşi, Polirom, Colecţia "Collegium," Seria "Sociologie. Ştiinţe politice," 254 pagini, preţ neprecizat

Precursor al lui Mircea Eliade la Catedra de Istorie a Religiilor din Chicago, Joachim Wach se ocupă de relaţiile dintre religie şi societate, de implicaţiile sociale ale fenomenului religios la nivel economic, juridic, cultural şi instituţional.

SORIN ALEXANDRESCU
Paradoxul român, Bucureşti, Editura Univers, Colecţia "Restituiri – eseişti români din exil," 334 pagini, preţ neprecizat

Istoric şi teoretician al literaturii prin formaţie, Sorin Alexandrescu a emigrat în 1969 în Olanda. Acolo, a continuat să ţină legătura cu ţara, cultura şi problemele ei în forme specifice (cursuri de literatură şi istorie românească, reviste de specialitate, proteste împotriva regimului comunist, emisiuni de radio şi televiziune). După 1989, a revenit în cultura romînă de la distanţă, iar acum publică o carte polemică şi critică cu privire la istoria României în acest secol. Iată structura cărţii: "O (imposibilă) pre-faţă," "Paradoxul român," "Construcţia României Mari," "România interbelică democrată, pe scurt," "Un erou ratat: Carol al II-lea," "Dubla structură a lui Ion Antonescu," "<<Fenomenul legionar>>: cuvîntul şi fapta," "Partidul Naţional Ţărănesc Creştin şi Democrat." Este semnificativă dedicaţia cărţii: *"Murmurului indistinct, venit din interbelic, în care îmi pare a auzi firave, deja pierdute, şi vocile părinţilor mei, îi dedic această carte."*

THOMAS LAQUER
Corpul şi sexul. De la greci la Freud
Traducere de Narcis Zarnescu, Bucureşti, Humanitas, Colecţia "Istoria ideilor," 295 pagini, preţ neprecizat

Titlul în original al cărţii este *Making Sex. Body and Gender from the Greeks to Freud*. În afară de o stranie pudibonderie care explică de ce nu s-a tradus în româneşte titlul, este greu de înţeles de ce un termen atît de complex precum *gender* (=gen) poate fi tradus prin "sex". Oricum, cartea este fascinantă, mai ales prin erudiţia cu care Laquer reconstituie modul în care politicul a influenţat reprezentările despre sex şi gen.

FLORIN MIRGHEŞIU
Elitele politice şi modernitatea românească, Cluj, Editura NAPOCA STAR, 170 pagini, preţ neprecizat

Cartea îi aparţine lui Florin Mirgheşiu, absolvent al Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administraţie Publică, Universitatea "Babeş-Bolyai" din Cluj, promoţia 1996 (care este şi prima promoţie de

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

ştiinţă politică la zi, cu studiu integral de *political science* din România. Autorul este şi primul absolvent de *political science* care publică o carte. Apariţia trebuie salutată cu atît mai mult cu cît încă există destule cadre didactice universitare din acest domeniu şi din altele învecinate care nu au cărţi publicate. Cartea este incitată prin cuprins, cuprinzînd următoarele capitole: "Cine a realizat România Mare?", "România Mare: elitele politice de la spirit civic la politicianism," "Elitele comuniste: de la rolul mesianic la opulenţa filistină", "Elitele politice după 1989," incluzînd de asemenea un *Antract* ("Ce ne învaţă istoria?"), un *Intermezzo* ("De la Brucan la Tismăneanu"), note, reper bibliografic, anexe, bibliografie.

HANNAH ARENDT
Crizele republicii
Traducere din engleză de Ion Dur şi D. -I. Cenuşer, Editura Humanitas.

Sub acest titlu au fost reunite patru studii de filosofie politică referitoare la crizele traversate de America în anii '60 - 70, crize care i-au pus la grea încercare sistemul de guvernămînt. Piesa de rezistenţă a volumului este celebrul eseu Despre violenţă. Minciuna în politică analizează cu luciditate rolul de creator de imagine al Documentelor Pentagonului. Nesupunerea civilă examinează diversele mişcări contestatare, de la cele care se împotrivesc discriminării rasiale pînă la formele de opoziţie faţă de războiul din Vietnam. Gînduri despre politică şi revoluţie conţine, sub forma unui interviu luat autoarei în 1970 de scriitorul german Adalbert Reif, un comentariu la tezele expuse în Despre violenţă.
Iată un eşantion caracteristic pentru filozofia politică practicată de Hannan Arendt: revoluţiile nu sînt conduse de cei oprimaţi şi nici "făcute" de revoluţionari; ultimii culeg puterea "lăsată în stradă". Sau: atît capitalismul, cît şi comunismul sînt sisteme bazate pe expropriere; nici unul nu este remediul celuilalt.

ROBERT CONQUEST
Marea teroare. O reevaluare
Editura Humanitas.
Traducere din engleză de Marilena Dumitrescu

Publicată din 1990 încoace într-o ediţie revăzută şi adusă la zi (de unde subtitlul *O reevaluare*), dar cunoscută încă din 1971, cartea istoricului britanic Robert Conquest continuă să fie considerată - atît în vest, cît şi în Est - drept unica relatare completă privind epurările staliniste din anii '30. Această veritabilă biblie a istoriei stalinismului sovietic se bazează pe mărturii de prima mînă, provenite de la transfugi şi disidenţi care au cunoscut nemijlocit dictatura. Ele au fost confirmate ulterior de scrierile sovietice apărute în *samizdat* după 1970 şi de cele din anii *glasnost*-ului.

Sir ANGUS FRASER
Ţiganii. Originile, migraţia şi prezenţa lor în Europa
Editura Humanitas, traducere din engleză de Dan Şerban Sava.

Deşi România se confruntă cu o "problemă ţigănească", ea nu face obiectul unei investigaţii sistematice, rămînînd mai degrabă apanajul presei. Cartea lui Sir Angus Fraser, cercetător cu renume al comunităţilor ţigăneşti, umple aşadar un mare gol de informaţie.
Autorul face istoricul prezenţei ţiganilor în Europa din Evul Mediu pînă în zilele noastre, pornind de la documente ce le atestă migraţia pe teritoriul continentului (scrieri literare sau memorialistice, cronici ori simple acte din arhivele primăriilor). Accentul cade pe moravurile acestei etnii şi raporturile cu populaţia locală, ca şi pe corolarul lor - atitudinea xenofobă a celui din urmă. Un întreg capitol al cărţii se ocupă de limba *romani* şi transformările ei sub influenţa diverselor limbi naţionale.

MICHEL DIDIER
Economia: regulile jocului
Editura Humanitas. Traducere din franceză de Emil Călin-Dunga, Rodica Dănescu, Cătălin Huidumac şi Gheorghe Oprescu

Prima ediţie românească a acestui manual foarte popular în Franţa, adresat explicit de autor studentului care se pregăteşte pentru examen, a avut mare succes, titlul intrând în bibliografia recomandată de profesorii din facultăţile unde se predă economia.
Secretul acestui succes se datorează atît conţinutului, cît şi stilului de prezentare: limitîndu-se la mecanismele şi problemele constante ale economiei, autorul le tratează simplu şi accesibil, ilustrîndu-le cu numerele exemple. Fără a-l plictisi pe cititor cu abstracţiile teoriei economice, cartea răspunde unor întrebări firesti: de ce o întreprindere renunţă la o anumită producţie, de ce decide să se implanteze în străinătate ori să fie absorbită de o firmă multinaţională? Ce factori duc la creşterea cursului acţiunilor, la scăderea ratei dobînzilor sau la căderea dolarului? Cum poate fi sufocată economia de prea multe legi şi impozite şi cum, pe de altă parte, se poate ea dezorganiza dacă intervenţia statului e insuficientă?
Prin generalitatea şi actualitatea lor, aceste probleme interesează, cu siguranţă, un public mai larg decît cel universitar.

2.	*Editorial*		The Failure of the Alternation?
5.	*Two years*	**Daniel Dăianu**	How to Turn the Boat Around (Or How to Achieve the Breakthrough)
9.		**Mircea Răceanu**	A Few Observations About the Relations Between Romania and the United States
13.		**Dan Oprescu**	Public Policies for the National Minorities in Romania (1996-1998)
19.		**Dan Pavel**	The Achievement of the Coalition? Staying Together
25.		**Mihai Muşet**	1998: The Year of the Weakening of International Structures Created in 1940
30.		**Gabriel Ivan**	Why Will the Power Lose the Next Elections?
33.		**Cristina Cărtărescu Ilinca**	The Other Side: the Opposition
37.	*Interview*	**Jan T. Gross** talking with **Stelian Tănase**	We Have to Share Everything
42.	*Ten Years After: 1989-1999*	**Pavel Câmpeanu**	Ceauşescu: the years of the countdown
47..	*Archive* Sfera Politicii	**Document**	The Universe of Concentration Camps -laws, decrees, resolutions-
53.	*IdeoSphere*	**George Voicu**	Nae Ionescu Mith (II)
63.	*Book Reviews*		

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Sfera Politicii 66

REVISTĂ LUNARĂ DE ŞTIINŢE POLITICE EDITATĂ DE FUNDAŢIA «SOCIETATEA CIVILĂ»

Anul VII 1999

BILANŢ '98

Editorial Board:

CĂLIN ANASTASIU
DANIEL CHIROT
DENNIS DELETANT
GAIL KLIGMAN
DAN OPRESCU
STELIAN TĂNASE (*Editor*)
VLADIMIR TISMĂNEANU
G.M. TAMAS

Fundatia Societatea Civilă

Președinte: DAN GRIGORE

Redacție:
Dan Pavel
(*Redactor șef adjunct*)
Valentin Stan
Adrian Cioroianu
Laurențiu Ștefan-Scalat

Culegere text, traduceri, corectură
Alina Seghedi
Eva Szabo
Mirela Șendruc

Coperta:
Irina Chiovcanu

Acest număr apare cu sprijinul
Grupului de Presă NORD-EST,
editorul cotidianului
Monitorul

SFERA POLITICII este înregistrată în *Catalogul publicațiilor din România* la numărul 4165.

Reproducerea articolelor apărute în publicația noastră se face numai cu acordul redacției.

Tehnoredactare:
Corina Bardaș

Tiparul executat la:
S.C. Multiprint S.A. – Iasi

Sfera Politicii

este citită de membrii Parlamentului, de cei mai importanți oameni de afaceri, de intelectuali, oameni politici și studenți.
SFERA POLITICII ajunge acolo unde se iau decizii, se creează imagine, se câștigă influență.

Sfera Politicii apare la data de 1 a fiecărei luni. Revista poate fi procurată și direct de la sediul Fundației, str. Piața Amzei nr. 13, etaj 1, sector 1. Un abonament pe șase luni costă 50.000 lei, inclusiv taxele poștale, și se poate face numai la sediul redacției.

Outside Romania: Yearly subscription in $50 or its equivalent in your country's currency (12 issues).
Please send checks only to: PO Box 22/212, Bucharest, Romania.
Include the following information: name, address, institution, phone number.

Cont FUNDAȚIA "SOCIETATEA CIVILĂ"
Lei: 25110246602642003
USD: 25110246602840000
BANCKOOP ROSETTI

În atenția cititorilor:
Adresa Fundației "Societatea Civilă" este:
Str. Piața Amzei nr. 13, Etaj 1
oficiul poștal 22/212, București
Fundație tel.: 659 57 90; tel./fax.: 312 84 96
EMAIL sfera@ dnt.ro
Adresa noastră Internet: http://dntb.ro./sfera

Găsiți **Sfera Politicii** la:

Librăriile Humanitas: din București și provincie
Librăria '95 (Academiei): București, Calea Victoriei 12
Librăria 155 (Drept): București, Bd. Kogălniceanu 24
Librăria Luceafărul: Bulevardul Unirii
Librăria M. Sadoveanu: București, Bd. Magheru 35
Euromedia: București, str. General Berthelot 41
Fundația Cărții: București, Bd. Ana Ipătescu 3
Librăria Bihari Naplo: Oradea
Librăria Omniscop: Craiova
Nord-Est (*Monitorul*): Iași, str. Smîrdan 5
Librăriile VED: Cluj, str. Heltai 59...
...precum și în alte centre din București și din țară.

Cuprins

2.	*Editorial*		Scadența
5.	*Bilanț 1998*	**Daniel Dăianu**	Cum să întorci barca cu fundul în sus (sau cum să realizezi străpungerea)
9.		**Mircea Răceanu**	Cîteva considerente pe baza relațiilor româno-americane
13.		**Dan Oprescu**	Politici publice pentru minoritățile naționale din România (1996-1998)
19.		**Dan Pavel**	Performanța coaliției? Rămînerea împreună
25.		**Mihai Mușet**	1998 - Anul șubrezirii structurilor internaționale create în anii '40
30.		**Gabriel Ivan**	De ce vor pierde guvernanții viitoarele alegeri?
33.		**Cristina Cărtărescu Ilinca**	Cealaltă parte: opoziția
37.	*Interviu*	**Jan T. Gross** în dialog cu **Stelian Tănase**	Trebuie să împărțim totul
42.	*După zece ani:* 1989-1999	**Pavel Câmpeanu**	Ceaușescu: anii numărătorii inverse
47.	*Arhiva* Sfera Politicii	**Document**	Universul concentrațional -legi, decrete, hotărîri-
53.	*IdeoSfera*	**George Voicu**	Mitul Nae Ionescu (II)
63.	*Semnale*		

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Scadența

Cei mai bine de doi ani de tergiversări în reforme politice și economice ai coaliției CDR-USD-UDMR au condus – într-un mod **evitabil** – la cea de-a cincea mineriadă[1]. Actuala clasă politică s-a complăcut într-o luptă sterilă pentru poziții de putere și influență, pentru împărțirea unor resurse și cîștigarea de capital electoral. Problema este că – într-un fel – era normal să aibă loc aceste confruntări, cu condiția să se facă reforma, ceea ce ar fi condus la sporirea resurselor și la împărțirea lor mai echitabilă între mai multe categorii sociale, în special cele dezavantajate de reformă. Or, resursele tot limitate au rămas, iar singurii care au cîștigat capital electoral sunt extremiștii.

Există un aparent mister, legat de felul în care funcționează statul de drept în România. În ciuda faptului că există o constituție și o mulțime de legi (chiar dacă nu destule încă), ele parcă nu au nici o valoare, din moment ce nu sunt respectate. Democrația liberală este un regim politic al normelor, procedurilor și instituțiilor. Pentru ca legea să fie lege, mai trebuie să existe și oameni care să acționeze în litera și spiritul acestor legi. Aceasta înseamnă că pentru a pune în practică aceste legi, ei trebuie să fie primii care să le respecte. Altminteri ele sunt vorbe goale sau simple semne pe hârtie, nu realități legale. Statul de drept nu este doar statul care are legi, ci acela în care legile se respectă. Datorită unei culturi politice profund afectate de comunism, unde constituția și legile nu însemnau decît o formă de punere la respect a populației, în numele deținerii puterii absolute de către oligarhia nomenclaturisto-securistă, clasa politică (provenită în mare parte din foștii comuniști) nu are pentru lege decît un respect formal. Legea nu este interiorizată. De asemene, nici mentalitatea contractualistă. În afară de "Contractul cu România" mai există contractul pe care întreaga coaliție l-a făcut și care nu se respectă. Iar cel mai rău este că valoarea cuvîntului dat este egală cu zero. Nu se țin promisiunile făcute. Or, în lipsa performanțelor economice, în lipsa legilor politice și a promisiunilor morale, pe ce să se bazeze încrederea populației?

Cine urmărește arhitectura noii puteri va observa că președintele țării nu își sprijină autoritatea și puterea pe nimic. Propulsat în fruntea țării de către partidul istoric cel mai important (PNȚCD), Emil Constantinescu a reprezentat mai degrabă acel consens temporar realizat la nivelul Convenției Democratice decît o anume idee politică, forța sau interesele unui grup. După ce a ajuns la Cotroceni, președintele s-a înconjurat de consilieri care reprezentau mai degrabă acel consens de moment decît vreo forță politică anume sau vreun grup important al societății civile. Avînd la îndemînă o mulțime de mecanisme ale puterii și profitând de existența fracțiunilor și grupurilor de interese intrapartinice și interpartinice, președintele Constantinescu a manevrat în mod constant pentru a slăbi o formațiune în beneficiul alteia și a asmuți fracțiunile una împotriva celeilalte. De la scandalul Severin și încercarea de marginalizare a lui Cataramă[2] în PNL, pînă la subminarea constantă și sistematică a PNȚCD[3], președintele nu a făcut altceva decît să încerce a-și consolida propria poziție și a-și pregăti viitorul post de președinte al partidului țărănist. S-ar putea vorbi, la Constantinescu, de un "complex Coposu". Mai grav este că actualul președinte a reușit să se înstrăineze de Alianța Civică, formațiunea care l-a propulsat în cadrul CDR, iar apoi în viața politică a țării. Consilierii prezidențiali nu sunt nici mai buni, nici mai răi decît foștii consilieri ai Alianței Civice, însă punerea în funcție a primilor a împiedicat influența în continuare a ultimilor.

Președintele a încercat să își consolideze poziția sprijinindu-se pe Armată, Ministerul de Interne și mai ales pe serviciile secrete. În fruntea acestora din urmă a pus însă niște oameni demni de tot respectul și încrederea prezidențială, dar fără nici o expertiză în domeniu. La presiunea societății civile sau a avangardei morale țărăniste și liberale, cu privire la legea deconspirării Securității, aflarea adevărului despre decembrie 1989, despre mineriade, președinția a preferat să ignore toate semnalele. Totul s-a făcut în numele iluziei că a nu începe incizia în putregaiul din serviciile secrete, de la Interne, din Armată, din diplomație, etc. înseamnă a-ți asigura loialitatea tuturor acestor segmente. Nimic mai fals.

Venirea către București a minerilor nu a făcut decît să scoată la iveală caracterul fantasmagoric al calculelor prezidențiale. Actuala putere era să cadă

din pricina lipsei de loialitate a celor pe care președintele se sprijinea, pentru că nu se poate spune că forțele respective pot avea vreo preferință coerentă pentru un segment sau altul al unei coaliții policolore. Am făcut parte dintre cei care sperau că președintele va decreta starea de urgență. Dar am stat de vorbă cu oameni din mijlocul evenimentelor, iar Armata nu ar fi tras în mineri. Poate că unii ar fi tras, dar majoritatea nu aveau această motivație. Prea era încă proaspătă amintirea lui decembrie 1989, iar lipsa de claritate în rezolvarea acelui episod crucial al istoriei naționale nu era de natură să le ofere militarilor vreo certitudine. Mai ales că se acționa pe un vid legislativ, pe care improvizațiile din ultima noapte de criză nu reușise să-l umple decât formal. În momente de criză, autoritatea republicii Constantinescu era o ficțiune.

Este greu de spus dacă actualii consilieri îl sfătuiesc pe președinte în sensul încurajării propriilor sale idei, nefăcînd decît să-i ofere argumente pentru o linie politică deja adoptată, dar care are nevoie de anumite rafinamente, sau dacă ei reușesc să îi impună propria lor expertiză. De fapt, nici nu mai contează. Indiferent cum ar fi, rezultatul este la fel de dezastruos. Nici el, nici ei nu înțeleg nimic din problemele de strategie, geopolitică, *intelligence*, după cum nu promovează nici o linie politică realistă sau măcar una idealistă, bazată pe valori morale promovate cu fermitate. Președintele României nu este nici un politician pur sînge, puternic, capabil să-și asume riscuri, dar nici un Havel. Pînă acum credeam că la viitoarele alegeri îl voi vota din nou pe Constantinescu. Acum, am deja îndoieli. Să vedem cine mai apare. Însă, Constantinescu mai merită o șansă. Dacă nu profită de ea, atunci voi face parte dintre cei care se vor împotrivi ideii realegerii sale. Mai există oameni capabili și poate că nu vor fi atît de impenetrabili la sugestiile intelectualilor critici sau presiunile părții civice a societății civile. Pleșu, Meleșcanu, Frunda, Vosganian – sunt politicieni în care se poate avea încredere, dintr-un anumit punct de vedere sau altul. Nici unul dintre ei nu va face o figură mai proastă. Iar după revelațiile lui Vadim Tudor cu privire la faptul că tatăl președintelui a fost evreu rus (ceea ce nu este o rușine, dar îngrijorător este că președintele nici nu a confirmat, nici nu a infirmat informația, zvonul, sau ce o fi), cad și obiecțiile cu privire la faptul că Frunda și Vosganian sunt maghiar, respectiv armean.

Am dat pînă acum vina pe serviciile de informații pentru faptul de a nu își fi îndeplinit funcțiile firești. Amestecul de incompetență, lipsa de loialitate, penetrarea de la înființare a acestora de către serviciile mamă sovietice, puternica moștenire a Securității, toate acestea sunt argumente în defavoarea acestor servicii. Desigur, ținînd cont de infuzia de tinerețe, de schimbarea mentalităților, există și potențialul pentru a crede contrariul. Dar declarațiile președintelui Constantinescu de după mineriadă pun totul într-o lumină nouă. El a afirmat că dacă serviciile nu și-au făcut datoria, este din pricina faptului că au fost oprite de către el (Președintele) să facă "poliție politică". În concepția lui Constantinescu, a face poliție politică înseamnă a fi infiltrat partidele politice, sindicatele, etc. Uneori, diletantismul este mult mai periculos pentru siguranța națională și interesele de stat decît toate riscurile de securitate interne și externe la un loc.

Nici președintele, nici consilierii săi nu înțeleg – dacă întoarcem această declarație pe toate fețele – care este specificul muncii de *intelligence* într-o democrație liberală, într-un stat de drept. Dacă vreunul dintre președinții americani de după cel de-al doilea război mondial ar fi declarat sau ar fi crezut o asemenea aberație, SUA ar fi încetat de mult să mai fie o supraputere și poate chiar ar fi dispărut ca stat federal. Probabil că nu se știe sau poate că nu se înțelege care este importanța serviciilor de *intelligence* în țări precum Marea Britanie, Franța, Germania, ca să nu le menționez decît pe cele mai prestigioase. Este greu de crezut că avînd o asemenea concepție, serviciile noastre de informații își vor aduce vreodată vreo contribuție de expertiză în susținerea efortului de integrare europeană și transatlantică, la oprirea exercitării influenței unor servicii ostile ieșirii României din Zona Gri sau din fosta regiune controlată de la Moscova[4] sau din calea marilor mafii internaționale, care pătrund ca în brînză într-o țară ale cărei legi nu sunt respectate nici măcar de proprii cetățeni sau de propriile organe de ordine. Să ai mijloacele necesare la îndemînă și să nu le folosești corect sau să mai faci și greșeli este una, însă este cu totul altceva să nu le folosești pentru că nu știi ce să faci cu ele sau ai idei eronate cu privire la asta. Afirmația lui Constantinescu echivalează cu a declara că țara pe care o conduci este handicapată, că nu se poate apăra în fața pericolelor și că tu – Președintele – îți asumi responsabilitatea pentru asta. Orice om cu puțină minte nu poate să nu își dea seama că, în caz de forță majoră, nu se poate baza decît pe propriile lui forțe, așa cum s-a întîmplat în vremea celei de-a cincea mineriade. Dacă veneau la București se declanșa un război civil. Oricine ar fi câștigat, nimeni nu ar mai fi

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

dorit ca actuala putere – neputincioasă, lipsită de voință politică, coruptă, măcinată de lupte interne, condusă de diletanți – să mai rămînă acolo unde este. Iar ceea ce s-a obținut acum nu este decît o amînare a scadenței.

În aceste condiții, mă întreb oare de ce nu a reușit tentativa de lovitură de stat? Să fi fost trădare? Poate că este adevărat scenariul închipuit de unii, anume că Miron Cozma a primit o sumă mare de bani (de la serviciile secrete) și că i s-a dat un timp de grație pentru a dispărea înainte de a fi judecat și arestat din nou. Mulți se simt acum în propria țară la fel de lipsiți de apărare cum erau înainte de decembrie 1989. Asta te poate forța să îți schimbi destinul. Dacă nu ești dintre cei care vor să emigreze, dacă nu ești dintre cei care acceptă lipsit de demnitate pe oricine la putere, atunci nu mai rămîne decît să intri în politică, pentru a scăpa de incompetenți, găgăuțe, corupți, pentru a pune în loc oameni cu principii morale și fermitate în acțiune.

Mai există oameni capabili și poate că nu vor fi atît de impenetrabili la sugestiile intelectualilor critici sau la presiunile părții civile a societății civile. Pleșu, Meleșcanu, Frunda, Vosganian – sunt politicieni în care se poate avea încredere, dintr-un anumit punct de vedere sau altul. Nici unul dintre ei nu va face o figură mai proastă. Iar după revelațiile lui Vadim Tudor cu privire la faptul că tatăl președintelui a fost evreu rus (ceea e nu este o rușine, dar este îngrijorător că președintele nici nu a confirmat, nici nu a infirmat afirmația, zvonul, sau ce o fi), cad și obiecțiile cu privire la faptul că Frunda și Vosganian sînt maghiar, respectiv armean.

Am dat pînă acum vina pe serviciile de informații pentru faptul de a nu-și fi îndeplinit funcțiile firești. Amestecul de incompetență, lipsa de loialitate, penetrarea de al înființarea acestora de către serviciile mamă sovietice, puternica moștenire a Securității, toate acestea sînt argumente în favoarea acestor servicii. Desigur, ținînd seama de infuzia de tinerețe, de schimbarea mentalităților, există și potențialul pentru a crede contrariul. Dar declarațiile președintelui Constantinescu de după mineriadă pun totul într-o lumină nouă. El a afirmat că dacă serviciile nu și-au făcut datoria este din pricina faptului că au fost oprite de către el (Președintele) să facă "poliție politică". În concepția lui Constantinescu a face poliție politică înseamnă să fi infiltrat partidele politice, sindicatele, etc. Uneori, diletantismul este mult mai periculos pentru siguranța națională și interesele de stat decît toate riscurile de securitate interne și externe le un loc.

Nici președintele, nici consilierii săi nu înțeleg – dacă întoarcem această declarație pe toate fețele – care este specificul muncii de *intelligence* într-o democrație liberală, într-un stat de drept. Dacă vreunul dintre președinții americani de după cel de-al doilea război mondial ar fi declarat sau ar fi crezut o asemenea aberație, SUA ar fi încetat de mult să mai fie o supraputere și poate chiar ar fi dispărut ca stat federal.

Note:

1. Revista *Sfera Politicii* își propune ca viitorul număr tematic să fie închinat celei de-a cincea mineriade.
2. Care a susținut puternic din punct de vedere financiar campania electorală a CDR.
3. Mă bazez pe interviurile personale făcute cu lideri importanți din PNȚCD, precum și cu personalități ale societății civile cărora Emil Constantinescu le datorează chiar faptul că a fost inventat.
4. Această influență se poate face mai ales prin penetrarea partidelor politice, a sindicatelor, a mijloacelor de comunicare în masă, etc. Cine face astfel de declarații, mai ales în condițiile cînd - de capul lor sau prin ordin - serviciile continuă să facă chiar și poliție politică, contribuie în mod substanțial la crearea unei confuzii tragice între poliția politică și serviciile de *intelligence* dintr-o democrație liberală.

Redacția

România: cum să întorci barca cu fundul în sus
(sau cum să realizezi străpungerea)[1]

DANIEL DĂIANU

Aproape toată lumea vorbește astăzi despre răspîndirea crizei financiare mondiale și impactul ei asupra economiilor naționale. Chiar și entități financiare performante pot sucomba sub presiunea acestui "El Nino" financiar. Să nu uităm evenimentele care au zguduit ERM (?), în perioada 1992-1993. Oricum, trepidațiile de pe piețele financiare mondiale pot doar să accentueze fisurile naționale. Cînd lucrurile merg anapoda peste tot, ceea ce este putred devine vizibil. Din pricina transformării lor incomplete, țările postcomuniste au o mulțime de motive de îngrijorare; este mult mai probabil ca criza financiară mondială și recesiunea economică să le împovăreze și mai tare pe cele care au rămas în urmă în străduințele lor de a crea entități economice bazate pe piață și corpuri politice democratice.

În acest context, economia română pare să continue a fi încurcată într-o nesfîrșită căutare pentru o "cale afară din pădure" și pare să fie sub un fel de atingere nefastă a lui Midas. După alegerile din noiembrie 1996, schimbarea politicilor, semnalată de setul de intenții și de cîteva din măsurile inițiate la începutul anului 1997, și-a pierdut avîntul. Privatizarea înceată, influxurile slabe de capital, lipsa de profunzime a restructurării, toate acestea paralizează efortul de stabilizare macroeconomică. Există o percepție crescîndă atît pe plan autohton, cît și în afara țării, cu privire la incapacitatea României de a trece de un fel de "barieră a sunetului." Am auzit chiar oameni comentînd despre un anume "sindrom al impotenței", asociat nu numai rezultatelor de pînă acum ale reformei, felului în care politicul domestic își pune amprenta asupra politicilor economice, dar și cu structura mentală a unei mari părți a populației. În vremea din urmă, principalele agenții de *rating* au scăzut rata României, iar "Standard and Poor's" și-a exprimat îngrijorarea cu privire la abilitatea țării de a-și plăti datoria, pe fondul crizei financiare mondiale. Cu toate că în conjunctura financiară a lumii actuale scăderea ratei nu este ceva neobișnuit, o întrebare este legitimă: de ce este atît de greu în România, cu atît mai mult cu cît dacă te uiți la cîteva din țările învecinate și faci deosebirea între ceea ce apare ca o consecință a unei contagiuni cu situația mondială, pe de o parte, și slăbiciunile politicilor intrinseci, pe de alta?

Aș spune că durerile economiei românești pot fi văzute prin intermediul mai multor lentile analitice. Se poate sublinia povara trecutului, care este mai grea decît în cazul Poloniei și Ungariei, de pildă; în esență, lipsa unei istorii a reformelor parțiale înainte de 1989 și moștenirea unei industrializări făcute pe tipul de economie centralizată (un număr mare de uzine enorme și ineficiente) explică de ce există o atît de mare încordare în economie și de ce schimbarea economică este atît de tergiversată și de ambiguă. De fapt, dificultățile în a muta resurse din domenii cu productivitate joasă în cele cu productivitate înaltă reprezintă o trăsătură evidentă a transformării în România. La fel, sărăcia capitalului organizațional și uman potrivit economiei de piață împiedică o schimbare instituțională mai rapidă. În legătură cu chestiunea din urmă, este clar că nu se poate face un fel de "politică de transformare hocus-pocus (voodoo)", deoarece intituțiile – înțelese, de asemenea, ca norme sociale – trebuie să aibă o solidă rădăcină într-un sol autohton, ele neputînd fi "cumpărate din magazin," fie că acesta este din Bruxelles sau Washington, D.C. Experiențele din Rusia și Albania sînt chiar grăitoare în această privință, dacă ne reamintim, de asemenea, că ambele țări se mîndreau cu rate anuale ale inflației mai mici de 10% în diferite perioade de timp, înaintea colapsului lor răsunător. Indicatorii macroeconomici pot ascunde cu ușurință fisurile structurale care, pînă la urmă, ies la iveală.

O altă cale de a judeca drumul României se referă la inconsistențele la nivelul măsurilor politice. Deși ceea ce numesc "încordare structurală" face ca restructurarea rapidă să fie nerealistă, iar stabilizarea să fie inerent fragilă, cu toate acestea este o aserțiune validă cea care spune că politica de reformă din România a fost infestată de serioase deficiente. Cele din urmă pot fi detectate atît pe tărîm cognitiv, cît și practic: o anume

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

inabilitate în a înțelege imaginea de ansamblu, capacitate de conducere deficitară în actul guvernării, atenție insuficientă față de negocieri și stabilirea priorităților, fie ele de scurtă sau de lungă durată, precum și pasul înapoi cînd a fost vorba de luarea taurului de coarne (închiderea companiilor ineficiente și care lucrează în pierdere) – toate acestea au fost trăsături constante ale mediului politic local. Dinamica intereselor întemeiate din societate a făcut ca aceste neajunsuri să fie chiar mai rele, ceea ce a scos la iveală o față urîtă a societății pluraliste în devenire. Nu este scopul meu aici, însă se pot ridica întrebări fundamentale: care este natura capitalismului local în devenire, se naște o cleptocrație, gîndesc și acționează elitele conducătoare astfel încît cetățenii să nu se simtă lipsiți de drepturile lor cetățenești, etc.?

Cel mai evident exemplu de miopie în formularea politicilor este neglijarea relativă a privatizării, ca modalitate de a atrage capital străin, cînd acesta din urmă ar fi putut și ar fi trebuit să fie motorul restructurării. Desigur, trebuie subliniată problema controversată a conducerii societăților (din nou ne vine în minte exemplul Rusiei), însă este greu de contestat că înăsprirea constrîngerilor bugetare – în impunerea disciplinei financiare – este sporită prin definirea clară a drepturilor de proprietate, adică a privatizării, prin promovarea transparenței. Ca observator al scenei economice și ca membru al cabinetului pentru o vreme, sînt convins că un ritm mai rapid al privatizării ar fi fost ingredientul critic în angrenajul de politici.

În cele din urmă, dificultățile cu care se confruntă economia românească ar trebui legate de o înrăutățire a climatului internațional. Recesiunea economică mondială și costurile prohibitive ale accesului la piețele de capital, în urma crizei rusești, au complicat starea de lucruri. Deoarece, în 1999, România are de plătit 2,2 miliarde de dolari ca datorie publică, alături de un deficit curent probabil de 2,5 miliarde de dolari, ne dăm seama de magnitudinea nevoii de finanțare externă. De asemenea, trebuie făcute, în anul care vine, plăți în valoare de 1,7 miliarde de dolari.

Cîteva detalii legate de ce s-a întîmplat în anii din urmă vor întări aserțiunile de mai sus. După perioada de scădere generală din regiune, România a manifestat rate înalte de creștere, în anii 1995 și 1996, de circa 7% și respectiv 4,1%. De asemenea, în 1995 inflația a scăzut mult, atingînd 28% [/Dec. on Dec.]. Oricum, în anul următor, sub vraja politicilor populiste, inflația a crescut, din nou, la aproximativ 57%, iar deficitul curent a crescut considerabil, la sfîrșitul anului rata lunară a inflației depășind 10%. Unii oameni se delectau cu ideea că politicile gradualiste duseseră la culegerea roadelor. Însă ei dădeau uitării unele amenințări majore. De pildă, ajungerea la capătul procesului de remonetizare a economiei făcea imposibilă continuarea acordării de subsidii pentru diferite sectoare, doar prin tipărirea de monedă, fără un salt major al inflației. Mai mult, în ciuda împrumutării a peste 1,5 miliarde din exterior în 1996, rezervele oficiale de valută ale țării erau de mai puțin de 600 de milioane la sfîrșitul acelui an. Politicile urmărite în acea vreme erau clar de nesusținut și conduceau către un impas, către o criză majoră. Iată de ce alegerile din 1996 au fost salutate, de asemenea, pentru perspectiva declanșării unei politici diferite prin hotărîre și promptitudine. S-a pus capăt cursului controlat al schimbului de valută, au fost oprite multe din subsidii, Banca Națională a fost ușurată de îndatoririle ei cvasifiscale, a existat o enormă ajustare fiscală (deficitul fiscal și cvasifiscal a coborît de la 8%, în 1996, la mai puțin de 4% în 1997), a apărut piața Rasdacq și s-au făcut mai multe schimburi la Stock Exchange, rezervele de valută ale Băncii Naționale au crescut vertiginos (la peste 2,5 miliarde de dolari). Cu avantajul celui care privește în urmă, se poate aprecia drept înțeleaptă rezistența față de ideea de a deschide *T-bill market* pentru investitorii nonrezidenți. Partea rea a poveștii, pentru anul 1997, a fost marele declin al PNB cu 6,6% și inflația corectivă care stă în spatele ratei anuale de peste 150%.

Oricum, au persistat aceleași verigi lipsă, ceea ce a dus la pierderea vitezei reformei în ultimii doi ani. Din nou, restructurarea a fost călcîiul lui Ahile, atît în domeniul economiei reale, cît și în sistemul bancar. Cît de puternic era putregaiul nu s-a văzut decît în 1997, cînd guvernul a venit în ajutorul a două bănci proprietate de stat, punînd aproape 1 miliard de dolari în ele. Din nefericire, operația nu a fost însoțită de planuri solide de restructurare și a ridicat semne de întrebare cu privire la temeiurile unei asemenea operații. Viteza privatizării – deși mai rapidă decît în anii anteriori – s-a dovedit a fi sub nivelul așteptărilor și al nevoilor țării. Aceasta explică de ce investițiile străine directe au continuat să rămînă la un nivel neconvingător. Ce alte lucruri semnificative s-au mai petrecut în 1998? Efortul de a reduce inflația a avut anumite rezultate palpabile, în timp ce rata anuală a fost aproape de 42-44%. Controlarea deficitului bugetar a devenit din ce în ce mai dificilă datorită dinamicii economiei (un declin viitor al PNB de 4%) și presiunii intereselor legitime asupra unor cheltuieli mai ridicate. Cu toate acestea, rectificarea bugetului din august va menține bugetul în jurul a 4%. În cele din urmă, paralizia politică de la începutul anului, ca și coabitarea dificilă între partenerii coaliției nu a ajutat în sensul luării măsurilor radicale în cîmpul

restructurării industriale.

Aș pune în discuție ideea că, păstrînd în minte moștenirea teribilei alocări greșite de resurse, este mai mult decît naiv să credem că restructurarea poate să apară fără un influx masiv de capital. Iar aici intervine probabil cea mai mare inconsistență la nivelul politicilor, care a devenit un profil tot mai mare în anii din urmă.

Înainte de a încerca să explorăm viitorul, aș spune cîteva cuvinte despre cîteva probleme controversate. Una este legată de politica stabilizării. Există în România voci care argumentează în favoarea unui așa-numit "model turc", despre care se presupune că ar combina o inflație mai mare, cu rate economice de creștere mai mari. Sînt profund sceptic în legătură cu acest model, din două motive. Unul este legat de circumstanțele istorice și de ciudățeniile unei economii care a putut să se bazeze pe ajutorul extern masiv, vreme de decenii (fiind un bastion al NATO), a avut răgazul de timp de a dobîndi o pronunțată orientare către export, iar în ciuda sectorului public supradimensionat (și ineficient) are un sector privat performant, care respectă în mod esențial regula constrîngerilor bugetare. Un al doilea set de motive se leagă de accesul la finanțare externă cînd deficitele bugetare sînt largi. Ar putea România să-și permită mari deficite bugetare și valutare, în special în condițiile internaționale actuale și viitoare? Răspunsul mi se pare evident. A doua problemă controversată privește mărimea deficitului bugetar într-o economie cu un grad jos de monetarizare (*base money* reprezentînd aproximativ 4,5% din PNB al României) și piețe financiare subțiri. Cu cît este mai scăzut deficitul bugetar, cu atît există mai mult credit disponibil pentru sectorul nonguvernamental, cu atît mai puțină presiune asupra dobînzilor și se va cere mai puțină sterilizare de către banca centrală. Un deficit bugetar redus ar reduce de asemenea vulnerabilitatea economiei față de revărsarea capitalului pe termen scurt. Iată de ce a trebuit să mă lupt cu aceia (inclusiv cu membri ai cabinetului), care au favorizat mari deficite bugetare pentru a stimula economia.

Ce ne așteaptă? Starea economiei este critică și ar putea să devină mai complicată dacă nu se iau măsuri hotărîte. Există trei provocări majore interconectate cu care se vor confrunta cei care iau deciziile în viitorul imediat:

1) să asigure finanțarea externă într-un climat internațional nefavorabil;

2) să evite o criză financiară care ar putea să fie cauzată de un larg (sau în creștere) deficit bugetar;

3) să evite o criză bancară care ar putea fi adusă de o criză de încredere (cînd rezervele de valută ale Băncii Naționale ar putea să acopere doar *base money*).

A urma același curs al politicilor, fie prin omisiune, fie prin comisiune, ar putea fi interpretat în mai multe feluri. Unul ar putea fi că așteptările cu privire la dificultățile țării ar putea să îi oblige pe creditorii externi să o ajute, într-un fel sau altul, ca un semn de mărinimie, în perspectiva înrăutățirii climatului internațional (care ar putea fi văzută drept o "externalitate" negativă teribilă). Acest tip de așteptare s-ar putea transforma în ceva de tipul "așteptîndu-l pe Godot," cu urmări dramatice. Teoretic, ar putea fi concepute, pe baza unui scenariu de acest tip, o cauțiune *de facto*: dacă pentru multe dintre țările în curs de dezvoltare presiunea creditului ar deveni atît de apăsătoare încît tentința nelegiferată de pe plan mondial, de a nu returna creditele, să devină o normă, creditorii ar putea să ia în considerare un moratoriu organizat (un fel de împrumut general) care să limiteze pierderile pentru toate părțile. Dar, încă o dată, este acest scenariu ceva demn de a fi luat în considerare de către un guvern responsabil? O altă interpretare ar fi concepția cinică, conform căreia un eșec complet este șocul de care românii – atît cetățeanul obișnuit, cît și clasa politică – ar avea mare nevoie pentru a se trezi și a trece chinurile măsurilor radicale. Prefer să resping această opțiune, de vreme ce cred în posibilitatea unei guvernări responsabile și pline de compasiune, chiar dacă durerile, pe durată scurtă, pot fi chinuitoare; cei care poartă responsabilitatea ultimă pentru soarta unei țări sînt elitele sale politice. În plus, nu îmi este clar dacă efectele sociale cumplite ale unei descompuneri economice ar rezulta într-o epocă a reformelor luminate și hotărîte. Dar dacă mizeria și lipsurile economice ar conduce la răsturnări economice care să meargă dincolo de controlul monetar, care este experimentat în mod curent în Asia, în direcția unei cvasi-*Kriegswirtschaft*? Nu ar condamna o asemenea dinamică situarea țării la periferia Europei? Ar mai putea România să-și continue urmărirea obiectivului de a fi mai aproape de UE? Aici s-ar putea obiecta că nu există o lege de fier care să garanteze prosperitatea unei țări. Pentru că ne putem întreba cîte țări prospere există în lume? Dar chiar acest argument ne previne cu privire la o dependență negativă de drumul acesta, care să prindă țara în cursă pentru o lungă perioadă de timp. În plus, controalele pe scară largă (raționalizarea cantității) pot fi favorizate de o anumită dinamică politică a țării, care (ironic) își poate găsi consolarea în noul *Zeitgeist* politic și al măsurilor politice (intervenționiste) al vechiului continent. Sînt unul dintre cei care nu subestimează baza socială a reformelor și nevoia de coeziune socială în

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

societate, însă evitarea unei acțiuni hotărîte acum, cînd este deja prea tîrziu, ar invita consecințe nedorite.

Alternativa la nivelul măsurilor politice este de a trece la acțiunile reformiste amînate, care ar ajuta, de asemenea, pentru ajungerea la înțelegeri cu FMI și Banca Mondială și, prin urmare, să facă față celor trei provocări menționate mai sus. În ce ar consta această alternativă politică?

În primul rînd, este nevoie de o capacitate autentică de conducere în actul de guvernare. În al doilea rînd, guvernul trebuie să accelereze restructurarea și privatizarea. Trebuie trecut de dincolo de acțiunile majore făcute în legătură cu ROMTELECOM, compania de telefon a statului, și cele două bănci (BRD și BANCPOST). S-ar putea folosi în mod inteligent posibile *debt-equity swaps*, care ar putea să atragă puternici investitori strategici în companiile românești majore. Ar fi o greșeală mare a considera că se poate aștepta cu privatizarea, din pricina circumstanțelor internaționale; acestea ar putea să se agraveze anul viitor. Mai mult, acest tip de calcule poate să inducă în eroare, într-un context în care există mai multe țeluri de măsuri politice critice în joc: ieșirea din impas și crearea unui nou moment favorabil pentru reforme, nevoia de a impune constrîngeri bugetare puternice și de a îmbunătăți conducerea întreprinderilor, urgența concentrării resurselor pentru serviciul datoriei publice, etc. De asemenea, guvernul ar trebui să înceapă, simultan, să restructureze și să privatizeze alte utilități publice. Acest demers i-ar sprijini credibilitatea și ar aduce venituri semnificative; ar putea, de asemenea, să ajute în crearea unor accesorii pentru a aduna bani de pe piețele străine de capital. În al treilea rînd, ar trebui închise companiile care înregistrează pierderi mari în operațiunile lor curente. În al patrulea rînd, politicile fiscale și monetare ar trebui îndreptate către reducerea inflației și protejarea creditelor către sectorul nonguvernamental. Pentru 1999, un obiectiv al ratei inflației în jurul lui 25% nu pare nerezonabil, iar deficitul consolidat de buget ar trebui coborît la aproximativ 2,5%, incluzînd cheltuielile legate de reformă. În acest scop, guvernul ar trebui să reziste presiunii diferitelor grupuri de interese. În al cincilea rînd, ar trebui realizată o implementare strictă a noului cadru de reglementare cu privire la sectorul bancar; supravegherea băncilor trebuie puternic întărită. Acțiuni prioritare hotărîte ar ajuta guvernul să ajungă la înțelegeri cu IFO și să micșoreze durerile asigurării finanțării externe pentru 1999 și anul următor.

Care este cadrul temporal și care sînt precondițiile politice pentru a face față celor trei provocări subliniate mai sus? Este clar că există tot mai puțin timp disponibil. Implicația este că România are nevoie de o guvernare cu intenții serioase de reformă pentru 1999. Lucrul acesta nu este probabil dacă procesul politic va fi modelat de bătăliile vizibile și cele ascunse pentru cîștigarea alegerilor, indiferent de costurile acestora asupra reformelor de care este nevoie urgentă. România are nevoie de o capacitate puternică de conducere și de o guvernare care să se concentreze asupra reformelor și nu asupra modului în care să dețină puterea de dragul puterii sau al clientelelor servile. Nu ar trebui uitat că alegerile sînt planificate pentru anul 2000, că unii oameni doresc să le provoace chiar mai devreme, în 1999. Amenințarea pentru reforme vine din tentația unor politicieni de a lua măsurile nepopulare, de a încurca situația și chiar de a o împinge către o stare ce nu poate fi controlată. Înțelepciunea celor care guvernează acum România, dar și a opoziției politice va fi testată prin modul în care reformele vor fi protejate de capriciile și de tentațiile populiste ale vremurilor preelectorale.

Ghidurile de acțiune prezentate mai sus nu răspund unor chestiuni mai profunde, care au relevanță economică, asupra modului de a da putere cetățenilor, de a construi în societate un sistem de control și echilibru, de a reforma administrația publică, de a stabili reguli clare ale jocului și de a crește transparența, a reduce corupția și alte noxe sociale, etc. "*It's a long way to Tiperrary*", către tipul de societate la care visează românii; însă un pas gigantic în acea direcție depinde de imediata acțiune, hotărîtă și generoasă, din partea actualilor deținători ai puterii.

Traducere din engleză de
Dan Pavel

Notă:

1 Aceasta este varianta în românește a studiului intitulat "România: how to turn the boat around (or how to achieve the breakthrough), pregatit de Daniel Daianu pentru o reuniune internationala.

DANIEL DĂIANU - Profesor la Academia de Științe Economice. Doctor în economie, Academia Română de Științe, București, 1988. A absolvit Advanced Management Program, Harvard Business School, în 1994. Președinte al IRII din 1990 și al Societății Economice Române din 1992. A fost ministru de finanțe în 1997-1998.

Cîteva considerente pe marginea relațiilor româno-americane

MIRCEA RĂCEANU

În numărul 57 al revistei *Sfera Politicii* de anul trecut am intitulat articolul meu cu privire la relațiile româno-americane: "Anul 1997, o cotitură radicală sau "Mult zgomot pentru nimic"?". Așteptata cotitură nu s-a produs. Dimpotrivă, aceste relații au ajuns într-o fază de stagnare, ca să nu spun că au dat chiar un pas înapoi față de anul 1997, reflectînd în mare măsură starea generală în care se află astăzi situația politică și economică a României.

Mai mult, în condițiile în care Bucureștiul nu a reușit în ultimii doi ani să pună în aplicare reformele promise, capitalul politic de care s-a bucurat România după victoria în alegeri a forțelor democratice în noiembrie 1996, precum și optimismul generat de acel prilej pe plan intern și extern, au început treptat să dispară. Aici se găsește și explicația dificultăților pe care România le-a întîmpinat în ultima perioadă în procesul de integrare în structurile euroatlantice (NATO și Uniunea Europeană). Edificatoare în acest sens este concluzia raportului Comisiei Europene prezentat în fața Parlamentului European, în luna noiembrie 1998, în care se arată că în comparație cu alte state candidate la Uniunea Europeană, România este singura țară care "nu a făcut nici un fel de progrese față de perioada anterioară".

I. Sînt sigur că mulți specialiști vor afirma că anul 1998 a fost un an "bun" pentru relațiile româno-americane, în timp ce alții vor susține că a fost un an "mai puțin bun". Primii vor aduce ca argumente: vizita la nivel înalt în SUA, în iulie 1998, a președintelui Emil Constantinescu, continuarea "Parteneriatul strategic", alte acțiuni pe plan bilateral, precum și cooperarea celor două părți în unele probleme internaționale și regionale (sud-estul Europei). Ceilalți vor menționa în favoarea concluziei lor: poziția SUA față de admiterea României în NATO, reticența comunității de afaceri și financiare americane de a se angaja activ într-un program de investiții de capital în România, nivelul scăzut al schimburilor comerciale bilaterale, precum și ignorarea României în mass-media americană.

Situația mi se pare însă a fi puțin mai complicată.

Evident, prezența la Washington în vara trecută a președintelui Emil Constantinescu a dominat agenda bilaterală româno-americană în cursul anului 1998. Deși la momentul respectiv vizita s-a bucurat de succes, în ultima instanță, efectul ei asupra evoluției acestor raporturi va depinde în mare măsură de modul cum partea română va înțelege să respecte angajamentele asumate și promisiunile făcute. Deocamdată, la șase luni după consumarea dialogului la nivel înalt în capitala SUA, rezultatele se lasă încă așteptate. În orice caz, nu s-a produs "accelerarea" promisă a economiei românești, fără de care este greu de presupus că se va putea realiza o relație stabilă și de lungă durată cu Statele Unite. Un rezultat direct al acestei întîrzieri este și înăsprirea poziției SUA față de realizarea reformelor, așa cum reiese și din declarația Secretarului Apărării, William Cohen, în care se arată: "Important este ca reformele să se înfăptuiască, iar ușa (n.n. Alianței Nord-Atlantice) e deschisă".

II. Experiența de ani de zile pe care o am în urmărirea relațiilor dintre România și Statele Unite m-a învățat că un singur an nu este întotdeauna edificator pentru evaluarea stării de fapt în care se găsesc raporturile dintre cele două țări. De aceea, m-am obișnuit să le privesc și să le analizez nu sub prisma unei perioade limitate sau a unui act singular (de exemplu, vizita la nivel înalt din iulie 1998), ci în contextul unei etape mai îndelungate,

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

ceea ce mi-am propus să fac și de această dată.

Principala concluzie la care am ajuns făcînd o astfel de analiză, din nefericire, nu este încurajatoare, în sensul că nu se poate vorbi de o evoluție dramatică în relațiile româno-americane, care ar fi fost normală după prăbușirea dictaturii comuniste din România în decembrie 1989 și mai ales după noiembrie 1996. Mai mult, și o spun cu regret, nu se poate afirma nici măcar că s-a realizat vreun progres substanțial în ultimii doi ani, în comparație cu perioada anterioară, deși guvernarea instalată la putere în noiembrie 1996 a beneficiat la început de sprijinul politic din partea Administrației americane (dovadă: vizita la București a președintelui Clinton și primirea la Washington a președintelui Constantinescu).

Nu este în intenția mea să minimalizez progresele realizate pe parcursul ultimilor nouă ani (de exemplu, redobîndirea clauzei, unele contacte la nivel înalt, "Parteneriatul strategic", semnarea unor acorduri bilaterale în diferite domenii de activitate, etc.), dar realitatea rămîne una singură, și anume: România, care dintre fostele state socialiste est-europene a avut cele mai bune relații cu SUA în anii '70 și în prima parte a anilor '80, astăzi se află în urma majorității lor.

Cum de s-a ajuns aici? Răspunsul, după părerea mea, trebuie căutat în primul rînd la București. Astfel:

1. Din decembrie 1989 și pînă în prezent, nu cred că oficialitățile ce au guvernat sau guvernează România și-au definit în mod clar opțiunile și prioritățile de politică externă, inclusiv față de SUA. Am în vedere nu o politică de conjunctură, ci una de lungă durată. Sigur, s-au făcut declarații și s-a vorbit mult pe această temă, subliniindu-se opțiunea României în favoarea alinierii la democrațiile occidentale și, în context, pentru integrarea euroatlantică. Dar în realitate s-a făcut prea puțin pe plan intern pentru a susține această politică, iar pe plan extern, de multe ori, pozițiile adoptate au fost oscilatorii.

În orice caz, acest lucru este valabil în privința raporturilor cu SUA. M-aș referi numai la două exemple:

Primul: deși se vorbește că în ultimii ani, România ar fi avut o politică proamericană, atunci cînd s-a pus problema admiterii României în NATO, autoritățile de la București, în loc să ia în serios poziția SUA, au ignorat-o, căutînd să-și impună punctul de vedere prin intermediul unor state vest europene, în primul rînd Franța. Acțiunea Bucureștiului, în condițiile în care pentru orice observator politic era clar că ultimul cuvînt în chestiunea admiterii în NATO, îl aveau Statele Unite, nu cred că a contribuit la întărirea dialogului politic româno-american.

Al doilea: văzînd eșuate, cel puțin pentru o anumită perioadă, perspectivele admiterii în NATO, acum se avansează teza că România ar trebui să se decidă dacă dorește să opteze pentru America sau Europa.

Sigur, cei ce conduc destinele țării, sînt singurii în măsură să decidă asupra opțiunii de viitor a României, bineînțeles cu condiția ca o asemenea decizie să exprime voința poporului român. În context, România va trebui să decidă dacă vrea sau nu să intre în raporturile de alianță cu SUA. Personal consider că viitorul României este alături de democrațiile occidentale și structurile politice, militare și economico-financiare ale acestora. De asemenea, sînt convins că este în interesul României, avînd în vedere rolul dominant al SUA pe plan mondial, ca Bucureștiul să aibă relații apropiate cu Washingtonul.

2. Ignorarea de către partea română a faptului că după 1989 criteriul principal și dominant care a stat la baza politicii SUA față de fostele state socialiste din zonă nu a fost considerentul geostrategic, ci gradul de democratizare pe toate planurile, a societăților respective. Republica Cehă, Polonia și Ungaria, care au acționat cu fermitate de la început, în această direcție, au ajuns astăzi să aibă o relație de alianță cu Statele Unite. Nu același lucru se poate afirma despre România, unde procesul de democratizare, îndeosebi pe linia reformelor economice și a privatizării, a bătut pasul pe loc, deși poziția americană a fost reafirmată ani de zile. Ea și-a găsit expresia inclusiv în Declarația comună adoptată cu prilejul vizitei la nivel înalt în SUA, în iulie 1998, în care se subliniază "nevoia esențială de accelerare a privatizării marilor întreprinderi de stat și a băncilor", în contextul "integrării" României în instituțiile euroatlantice.

Concluzia care se desprinde este foarte clară: dacă România va continua să tărăgăneze procesul de reforme, este puțin probabil că în următorii ani relațiile româno-americane vor cunoaște un curs ascendent.

3. Ignorarea sau interpretarea greșită a pozițiilor SUA și factorul credibilității în evoluția relațiilor româno-americane. Ambele aspecte sînt la fel de importante și trebuie abordate cu toată seriozitatea.

Legat de primul aspect, am în vedere o cunoaștere profundă a pozițiilor SUA, indiferent dacă este vorba de aspecte bilaterale sau internaționale, concomitent cu renunțarea la practica des folosită în toți acești ani, de partea română, pe de o parte, de-a îmbrățișa propriile dorințe prin ignorarea realității, iar, pe de altă parte, de a da o interpretare proprie diferită, conținutului pozițiilor avansate de partea americană.

Astfel, deși Administrația americană a făcut cunoscută, încă de la început, poziția SUA cu privire la șansele admiterii României în primul val al NATO, Bucureștiul a ignorat-o și, luînd dorința drept realitate, s-a lansat într-o campanie care, evident, era sortită eșecului. De asemenea, în timp ce oficialitățile americane au subliniat că prin "Parteneriatul strategic" se urmărește realizarea unui mecanism cu obiective concrete, partea română a dat la început o interpretare proprie, precum că ar fi fost vorba de o schemă grandioasă, cu implicarea unui ajutor masiv, economic și financiar, din partea SUA, interpretarea care a făcut din "Parteneriatul strategic" o lozincă fără conținut luni de zile. În cazul vizitei la Washington a președintelui Emil Constantinescu, partea americană a anunțat oficial că este vorba de o "vizită oficială de lucru". Cu toate acestea, oficialitățile române au continuat să susțină că, de fapt, a fost o "vizită oficială", practic echivalentă cu o "vizită de stat". O insistență fără obiect, pentru că documentele vremii vor înregistra caracterul vizitei, așa cum a fost oficial anunțată de partea americană. În ultimă instanță însă, conținutul convorbirilor și al înțelegerilor încheiate determină importanța unei astfel de vizite, și nu caracterul acesteia.

Deși pot fi date și alte exemple, mă opresc aici. Rămîne la latitudinea părților române să remedieze această situație sau să o perpetueze și în viitor, evident asumîndu-și consecințele de rigoare.

În ceea ce privește factorul credibilității, care este esențial în dezvoltarea și consolidarea unei relații bilaterale, scurta analiză a evoluției raporturilor româno-americane după decembrie 1989, inclusiv după noiembrie 1996, de asemenea, nu este prea încurajatoare. În primul rînd, datorită folosirii ani de zile – sub pretextul că sînt "profesioniști" – a acelorași cadre care au fost implicate în aceste raporturi și în perioada dictaturii, deși nu era un secret pentru nimeni, în nici un caz pentru partea americană, că multe din aceste cadre erau de mult compromise.

Tot în contextul credibilității intră și continuarea procesului de democratizare a Armatei și serviciilor secrete. O viitoare admitere în nato sau o alianță cu SUA nu va fi posibilă în condițiile în care, de exemplu, o parte a aparatului serviciilor secrete, inclusiv în funcții de răspundere, continuă să provină din fosta Securitate, o instituție profund antidemocratică care a considerat nato și SUA drept principalul lor dușman. De aceea, reținatenția cele afirmate de Steve Flanagan, consilierul președintelui SUA pentru Europa Centrală și de Est, în cadrul Consiliului pentru Securitate Națională, la postul de radio Vocea Americii, în luna iulie 1998, citez: "... este important ca, pe măsură ce dezvoltăm relații de cooperare, în anumite sectoare – între care servicii secrete și armate – să se poată vedea că, într-adevăr, orice persoană care ar fi putut avea în trecut legături dubioase nu va continua să fie implicată în cooperarea cu forțele noastre armate și serviciile de informații. Este important de știut că cei aflați în poziții de influență în aceste domenii sînt persoane responsabile și de încredere".

În al doilea rînd, este preluarea automată a metodelor din trecut în abordarea relațiilor româno-americane, deși datele problemei s-au schimbat radical.

Se știe că pe măsură ce România a îmbrățișat principiile democratice de guvernare, a fost normal să se diminueze și rolul celor două guverne în dezvoltarea și diversificarea relațiilor dintre cele două țări. Libera circulație de idei și persoane și existența sectorului particular dau o substanță nouă, extrem de importantă, cu perspective de a deveni factorul determinant al acestor relații. Dacă în perioada regimului comunist raporturile cu SUA, indiferent de nivel sau de domeniu de activitate, erau difihate și controlate de dictatură, pînă la cel mai mic detaliu (să nu uităm că orice vizită, fie a unui membru al Guvernului, fie a unui om de cultură sau de știință necesită o aprobare superioară) și cînd contactele particulare erau practic interzise, astăzi tabloul este cu totul diferit. Nu cred, de exemplu, că astăzi schimbul de vizite

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

efectuat la nivel guvernamental, mai are aceeași semnificație și pondere ca în perioada dictaturii.

De aici și necesitatea noii abordări în relațiile româno-americane.

Cu toate acestea, experiența din ultimii ani evidențiază faptul că partea română continuă să se cramponeze de vechea mentalitate de a centraliza și controla la nivel guvernamental aceste relații. Politica Bucureștiului față de comunitatea americană de origine română din SUA nu vine decît să sprijine această concluzie.

În al treilea rînd, necesitatea respectării angajamentelor asumate și a promisiunilor făcute.

Acest aspect este extrem de important, avînd în vedere natura pragmatismului american. De aceea, este esențial ca în procesul de colaborare și cooperare cu partea americană, indiferent dacă este vorba de contracte guvernamentale, inclusiv cele la nivel înalt sau nonguvernamentale, promisiunile făcute și angajamentele asumate trebuie respectate. Altminteri se produce procesul de erodare a încrederii reciproce, baza unor raporturi solide și de lungă durată. De asemenea, este extrem de dăunător să susții fapte și să insiști asupra unor situații care nu corespund realității.

Următorul exemplu este poate cel mai edificator în această privință, deoarece reflectă problema în ansamblul ei.

În campania desfășurată în cursul anului 1997 în vederea admiterii României în primul val al NATO, oficialitățile române au declarat în repetate rînduri, în contactele avute cu oficialitățile americane, că România a îndeplinit toate criteriile de aderare: politice, economice și militare, realitatea era cu totul alta. În urma hotărîrii Reuniunii de la Madrid era de așteptat ca guvernarea de la București să treacă la analizarea cauzelor rămînerii României în afara primului val, concomitent cu adoptarea neîntîrziată a unor măsuri concrete pentru remedierea acestei situații. Bucureștiul a continuat însă să se mențină pe vechile poziții. Dovadă critica adresată Alianței de președintele Emil Constantinescu, care, în cadrul unui discurs ținut la Institutul Nobel de la Oslo (octombrie 1998) a declarat că "neadmiterea României în NATO a fost o mare greșeală...". Cu alte cuvinte, vina aparține Alianței și nu României care, chipurile, ar fi îndeplinit condițiile de aderare.

Evident, o asemenea poziție nu este de natură să contribuie la consolidarea credibilității Bucureștiului la Washington. Dimpotrivă, ea duce la diminuarea avantajului cîștigat după noiembrie 1996.

III. În lumina celor de mai sus, mă abțin să fac previziuni cu privire la evoluția raporturilor româno-americane. Cred, însă, că a sosit momentul ca partea română să se decidă asupra naturii relației pe care dorește să o aibă cu Statele Unite în următorul mileniu. Cu alte cuvinte, să se complacă în actuala situație, să opteze pentru statutul de partener sau să meargă pînă la capăt, intrînd într-un raport de alianță cu SUA.

MIRCEA RĂCEANU - este coautor al lucrării *Romania versus United States. Diplomacy of the Absurd 1985-1989* (New York: St. Martin's, 1990). Înainte de 1989, a lucrat ca secretar al ambasadei Române din Washington și a avut un rol important în dezvoltarea relațiilor dintre România, Canada și Statele Unite. A fost arestat în ianuarie 1989, fiind considerat spion de către regimul comunist. Condamnat la pedeapsa capitală, el a fost eliberat în decembrie 1989.

Politici publice pentru minoritățile naționale din România (1996 - 1998)

DAN OPRESCU

__Avertisment:__ Aceste rînduri le-am scris în calitate de Dan Oprescu, iar nu de funcționar public sau de expert guvernamental; ca atare, ele trebuiesc socotite drept o părere foarte personală și, adesea, nedreaptă sau extrem de subiectivă. Ca atare, paginile care urmează nu angajează în nici un fel Guvernul României sau/și Departamentul pentru Protecția Minorităților Naționale, ci numai și numai pe semnatarul lor.

1. Despre politica generală față de minoritățile naționale

Pînă la alegerile din Noembrie 1996, politica feluritelor guvernări iliesciene a fost una dictată de realitățile electorale, precum și de aritmetica jocului parlamentar. În genere, această politică poate fi caracterizată prin cîteva trăsături importante: (a) anexarea organizațiilor minorităților naționale, altele decît cele aparținînd maghiarilor, la politica guvernamentală; (b) acordarea de privilegii acestor organizații, îndeosebi prin legea electorală (dar nu numai), pentru a asigura guvernanților o anumită imagine în afara țării; (c) concentrarea criticii doar asupra UDMR, învinuită de tendințe, atitudini și chiar acțiuni antiromânești.

Principala pîrghie în realizarea acestei politici a reprezentat-o o anumită prevedere din Legea electorală (Legea 68/15 Iunie 1992, art. 4), prin care ONG-urile minorităților naționale pot participa la alegeri, și pot trimite un reprezentant în Camera Deputaților a Parlamentului României dacă vor putea aduna cel puțin 5 la suta din media voturilor de care au nevoie reprezentanții partidelor politice. ONG-urile minorităților naționale sînt formate potrivit prevederilor Legii 21 din 1924 (cu excepția Confederației Comunităților Evreiești, care este înregistrată conform Legii cultelor). Principiul după care se desfășoară alegerile este, bineînțeles, *cîștigătorul ia tot*, ceea ce asigură un control "de sus" atît asupra liderilor organizațiilor cîștigătoare, cît și asupra celor ce au rămas afară, în frigul postelectoral; spre a instituționaliza acest control, s-a creat, în Aprilie 1993, Consiliul pentru Minoritățile Naționale (CptMN), din care făceau parte reprezentanții organizațiilor minorităților naționale reprezentate în Parlament; sesizînd scopurile nu foarte bine ascunse ale CptMN, UDMR s-a retras imediat de la lucrările acestuia. Cu alte cuvinte, și din acest punct de vedere, politica guvernamentală a fost încununată de succes. Cele aproximativ 15 voturi ale minorităților naționale (altele decît maghiarii) au fost practic cumpărate prin subsidii de la buget, precum și prin "acțiuni" plătite tot de la buget - și desfășurate de preferință peste hotare. Subsidiile - veritabile "pensii alimentare", necondiționate - au fost destinate întăririi organizatorice a "cîștigătorilor", în sensul asigurării unor dotări așa-zis minime (uneori, aceasta însemna cumpărarea unui automobil Cielo, în locul Daciei inițiale), precum și a susținerii costurilor de apariție a ziarelor si revistelor organizațiilor respective. Această presă a minorităților naționale din România, nefiind supusă defel regulilor concurențiale ale pieței, are, în genere, un caracter tern și mai mult decît parohial, reprezentînd însă un important element de propagandă electorală pentru (a) conducerile respectivelor organizații - conduceri dominate, cu foarte rare exceppții, de persoane în vîrstă și foarte în vîrstă -, și (b) organizația "cîștigătoare", care va căuta cu regularitate sa fagociteze sau să sugrume organizațiile potențial concurente. Un însemnat element de "cointeresare" a liderilor organizațiilor minorităților naționale reprezentate în CptMN l-a constituit și participarea la "acțiuni" cu caracter preponderent turistic, mai ales în străinătate; au existat, de pildă, excursii de "documentare" în SUA, dar avionul a făcut o escala de cîteva zile la... Beijing ș.a.m.d. Așa se face că destui lideri de organizații au încă nostalgia "truțer"-ismului și a "hrebe"-nismului. Așa-numitele "programe",

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

pentru care se încasau alți bani, la fel de frumoși, erau în principal festivaluri mai mult sau mai puțin folclorice, însoțite de chiolhanuri.

Alegerile din Noembrie 1996 au adus la putere o coaliție foarte amestecată, din care făcea parte și UDMR. Două au fost motivele principale pentru care UDMR a fost admisă să facă parte din coaliția guvernamentală: (a) convingerea partenerilor că, prin participarea la guvernare, UDMR va fi castrată din punct de vedere politic, iar ascuțișul critic al UDMR va deveni nesemnificativ, și (b) faptul că includerea reprezentanților UDMR în Guvernul României "dă bine" în străinătate. Dimpotrivă, UDMR a crezut că prin participarea la coaliția guvernamentală își va putea impune agenda, va reuși să materializeze scopurile corporatiste ale comunității maghiare din România; a doua jumătate a anului 1997 va dovedi că toate socotelile menționate mai sus au fost greșite.

Departamentul pentru Protecția Minorităților Naționale (DPMN) a fost înființat în primăvara anului 1997 din următoarele cauze: (a) UDMR dorea să aibe un instrument guvernamental, condus de un ministru delegat pe lîngă primul ministru (cu statut de membru plin al Cabinetului), pentru a constitui vîrful de lance in vederea prefacerilor dorite pentru minoritatea maghiară; (b) ceilalți membri ai coaliției de guvernămînt doreau sa acorde UDMR un post de ministru - conform "algoritmului" -, dar pe o poziție cît mai minoră (celălalt ministru UDMR va fi la Turism, apoi, din 1998, la Sănătate); (c) întregul Guvern era convins că prezența unui aproape Minister al Minorităților Naționale, condus de un ministru membru al UDMR, nu poate decît sa îmbunătățească și mai mult imaginea României în Occident. Se poate lesne observa divergența intereselor UDMR, pe de o parte, si CD-PD, pe de alta.

În același timp, a fost menținută și structura esențialmente clientelară a CptMN (rebotezat Consiliul Minorităților Naționale - CMN), care nu a privit niciodattă DPMN altfel decît ca pe o slugă, ca pe un fel de secretariat al CMN, avînd menirea să asigure primirea la timp a "pensiilor alimentare", mărite an de an. Așa se face că presa minorităților naționale este la fel de plicticoasă ca și pînă in 1996, acțiunile - la fel, chiolhanurile - a așișderea; mai mult încă, filosofia truteristică a excursiilor în străinătate pare să fi avut, pînă la urmă, cîștig de cauză (numai pentru 1998, cf. deplasările *in corpore* în Grecia, Ungaria sau Franța). Să fie limpede: n-am nimic împotriva deplasărilor în străinătate; dimpotrivă. Dar asemenea deplasări trebuie să facă parte dintr-un proiect sau program, la finele căruia să se poată face o evaluare a eficienței "excursiilor".

2. Politica față de minoritatea maghiară

Încă înainte de Noembrie 1996 a avut loc semnarea (la Timișoara, 16 Septembrie 1996) și ratificarea tratatului bilateral dintre Romania si Ungaria, tratat ce include, printre anexele sale, și Recomandarea 1201 a Consiliului Europei. După alegeri, odată cu semnarea protocoalelor coaliției, se părea că România nu mai are cum să aibă probleme (de substanță sau de imagine) în legătură cu minoritatea maghiară; în definitiv, UDMR era la putere, chiar dacă în calitate de mai mărunt partener în cadrul coaliției guvernamentale. Atîta vreme cît a durat semi-isteria speranțelor nesăbuite de integrare în NATO (i.e.: prima oarte a guvernării Ciorbea), toată lumea a fost mulțumită, mai cu seamă că UDMR a acceptat să păstreze o discreție mediatică ce friza invizibilitatea. În prima parte a anului 1997, prin intermediul DPMN, UDMR a putut să obțină două mari succese: (a) Ordonanța de urgență nr. 22/1997, privind modificarea Legii 69/1991 cu privire la administrația publică locală, și (b) Ordonanța de urgență nr. 36/1997 privind modificarea Legii 84/1995 a învățămîntului. În esență, cea dintîi se referă la plăcuțele bilingve, plus folosirea limbii materne în administrația publică, iar cea de-a doua dădea lumina verde înființării unei universități de stat cu limba de predare maghiară.

Odată cu alegerile din Noembrie 1996, revendicările minorității maghiare, exprimate prin UDMR, aveau un pronunțat caracter simbolic, în măsura în care nici plăcuțele bilingve, nici chiar universitatea nu reprezintă, după părerea mea, chestiuni de viață și de moarte pentru ungurii din Romania (scriind acestea, mă aștept să fiu aspru criticat). În definitiv, poate că universitatea maghiară deja există, la Cluj, doar că statutul ei nu este recunoscut ca atare. Pentru Romania, este limpede că problema încă a unei universități, fie și pe ungurește, este o chestiune cu totul secundară, care nu aduce în nici un fel atingere, nici în rău, nici în bine, reformelor pe care țara trebuie să le întreprindă spre a se desprinde de trecutu-i comunist.

În UDMR se pot distinge mai multe tendințe politice și economice, dintre care cele mai importante par să fie două: cea "liberală", conciliatorie și minimalistă, care propune participarea UDMR la Guvernul de la București pentru a obține astfel satisfacerea revendicărilor minorității maghiare (reprezentanți: Marko Bela, G. Frunda sau G. Tokay), și tendința impropriu numită "radicală", ce preferă mai degrabă modelul spaniol (catalan etc.), preconizînd neparticiparea la Guvernul central, dar asigurarea sprijinului deputaților și senatorilor UDMR în Parlament, față de orice guvernare, în schimbul autoconducerii locale, în zonele în care minoritatea maghiară din România este demografic majoritară (de fapt, aceasta înseamnă doar zona județelor Covasna și Harghita). "Liberalii" refuză, cu alte cuvinte, regionalizarea și provincializarea (în ambele sensuri ale acestui ultim cuvînt) a politicii UDMR, propunînd în schimb transformarea UDMR într-o forță politică națională, la scara întregii țări. Pînă acum, "liberalii" au avut ciștig de cauză, și personal cred că ei au dreptate în principiu; o asemenea abordare nu pare să ia foarte serios în calcul nerespectarea de către aliați (CD și PD) a angajamentelor semnate înainte de formarea primului Guvern Ciorbea. "Aliații" nu au sperat decit că, prin venirea UDMR la guvernare, această formațiune politică va ține în frîu consistenta minoritate maghiară din România, iar străinătatea ne va felicita pentru "rezolvarea exemplară" a problemei naționale, pentru "modelul românesc" de protecție a minorităților.

N-a fost să fie așa. Relativ repede, membrii marcanți ai CD-PD (precum și reprezentanți ai noii Opoziții) "s-au demascat" în calitate de naționaliști, mai mult sau mai puțin șovini; situația de la Odorheiul Secuiesc s-a agravat pînă aproape de deteriorare și datorită faptului că anumiți membrii proeminenți ai PNȚCD și ai Guvernului au avut comportamente resimțite de mulți drept provocatoare la adresa populației locale și a UDMR. Dar marea încercare a solidității coaliției a venit atunci cînd s-a încercat trecerea prin Parlament a modificărilor la Legea învățămîntului; piatra de poticneală a constituit-o, bineînțeles, universitatea în limba maghiară.

Pe de o parte, ungurii din România au dat dovada de o exemplară capacitate de organizare și mobilizare, reușind în două săptămîni să strîngă 500 de mii de semnături pe o petiție/referendum cerînd înființarea acestei universități; pe de altă parte, clasa politică românească (Opoziția și Puterea, deopotrivă) nu a știut să reacționeze într-o manieră rațională și generoasă la o asemenea solicitare (după părerea mea, perfect îndreptățită). S-a preferat utilizarea mecanică a mecanismelor democrației parlamentare pentru a ne face de rușine, în țară și în străinătate. Încă o dată, oamenii politici români au pornit prematur la vînătoarea de voturi – la fel cum vor fi făcut și atunci cînd au respins aproape în unanimitate (excepția: reprezentanții UDMR, care s-au dovedit a fi cei mai apropiati de standardele Europei celei adevărate...) decriminalizarea relațiilor sexuale consensuale între persoane adulte și de același sex, spre nespusa mirare a Occidentului. S-a dovedit, încă o dată – dacă mai era nevoie – că la noi majoritatea clasei politice (reflectînd majoritatea opiniei publice) gîndește și acționează încă în termenii unor ideologii revolute, ale căror origini trebuiesc căutate prin secolul al XIX-lea.

Prin jocul multiplu al Ordonanțelor guvernamentale s-a ajuns, spre sfîrșitul anului 1998, la o aburire, se pare satisfăcătoare pentru toată lumea, a chestiunii de principiu privind înființarea unei universități bilingve, maghiaro-germană (cf., spre amuzament aproape, textele urmatoare: HG 378/1998, HG 678/1998 și HG 759/1998). Adevărul este că întreaga "dezbatere" referitoare la universitatea în limba maghiară a blocat practic vreme de un an de zile activitatea Ministrului G. Tokay, aflat sub puternica presiune din partea UDMR (dar și a presei de factură naționalistă sau/și cripto-naționalistă). Mai toata lumea îl învinovățea pe Ministrul Tokay că nu se mai ocupă decît de "ungurii lui", în vreme ce la ședințele conducerii UDMR același György Tokay era acuzat că ar fi transformat DPMN într-un "minister al romilor". Cu siguranță, nu toată lumea poate fi multumită, în același timp.

Cu toate acestea, DPMN a reușit să finalizeze, prin hotărîri de Guvern, mai multe acte ce reglementează restituirea unor bunuri ce au apartinut comunităților cetățenilor aparținînd minorităților naționale din România. De asemenea, DPMN a produs mai multe proiecte de legi, care actualmente se află pe masa Guvernului sau/și a Parlamentului, cum ar fi: Legea privind minoritățile naționale (în treacăt fie spus, ne aflăm astăzi încă sub incidența Statutului Minorităților Naționale – Decretul-Lege nr. 86/6 Februarie 1945, deși Declarația FSN din 6 Ianuarie 1990 proclama, la articolul 3: "Elaborarea și adoptarea Legii minorităților naționale, care să concretizeze prevederile Constituției. Legea urmează să fie adoptată de Parlament cel tîrziu la 6 luni după intrarea în vigoare a noii Constituții."), Legea privind eliminarea tuturor formelor de discriminare pe bază de rasă, naționalitate, limbă sau origine etnică, Legea

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

privind restituirea bunurilor imobile și a celor mobile aferente lor care au aparținut comunităților cetățenilor aparținînd minorităților naționale, Legea privind ratificarea Chartei europene a limbilor regionale sau minoritare, Legea cultelor (aceasta din urmă în colaborare cu Secretariatul de Stat pentru Culte) ș.a.

3. Către o politică față de romi

Realitatea este că în România există, dupa părerea mea, doar două minorități naționale cu probleme specifice și majore: ungurii și romii. Toate celelalte minorități naționale (armenii, evreii, croații, grecii, bulgarii, polonezii, italienii, albanezii, turcii etc.) au insemnate probleme de rezolvat în ceea ce privește păstrarea tezaurului lor cultural, precum și în alte domenii; în același timp, aceste comunități au, în genere, resursele necesare pentru a-și asigura satisfacerea intereselor corporative (sau au acces la surse de finanțare în măsură să contribuie la îndeplinirea acestor deziderate). Mi-aș permite chiar să afirm că ungurii știu să aibă foarte bine grijă de comunitățile lor, iar situația de după Noembrie 1996 îi avantajează în mod vădit – fără să spun, desigur, că le este și ușor să facă aceasta. Experiența anilor de după Decembrie 1989 arată că ungurii de la noi au remarcabile resurse (politice și umane, în primul rînd) pentru a-și face auzit glasul și pentru a obține satisfacerea principalelor revendicări ale comunităților maghiare din România.

Dimpotrivă, situația romilor este mult mai serioasă, problemele (organizatorice, sociale, educaționale, sanitar-medicale, ocupaționale, culturale etc.) cu care se confruntă actualmente comunitățile de romi din România impun măsuri hotărîte și rapide pentru îmbunătățirea semnificativă a condiției celor mai mulți concetățeni ai noștri de etnie roma. Departe de a fi doar o chestiune de "integrare socială", problematica romilor din România este extrem de complexă, după cum extrem de complexă este și situația romilor; specificul populației de romi de la noi din țară îl constituie un înalt grad de stratificare, în paralel cu un avansat grad de asimilare în masa populației majoritare (fie ea românească sau ungurească). Acestei realități îi corespunde în plan organizatoric o mare varietate de forme, unele cu caracter tradițional, altele inspirate din dezvoltări recente. Nu cred ca actualmente este posibilă "unirea" sau "unitatea" organizatorică a romilor din România; mai mult încă, nici nu socotesc o asemenea "unire" drept ceva de dorit.

Pe drept cuvînt, pot exclama împreună cu cronicarul: "Să sparie gîndul!" – și "să sparie" întîi pentru că nu știm cu ce avem de-a face, nici măcar în ceea ce privește numărul romilor. Dar nu știm nici cum să se stabilească prioritățile după care s-ar cuveni să întreprindem, la nivel național, un program de ameliorare și îmbunătățire a situației celor mai multe comunități de romi din România. De asemenea, este încă un mister nedezlegat *cine* trebuie să se apuce de această treabă, și *cu ce* bani.

Din Decembrie 1997, la solicitarea Ministrului Tokay, am preluat funcția de șef al Oficiului Național pentru Romi (ONR) din cadrul DPMN; și am acceptat această provocare pentru că mi se părea (după experiența de la Fundația Soros, unde coordonasem, printre altele, și Programul Roma, de 500 de mii de US$ numai în 1997) că ar fi un fel de "misiune imposibilă", dată fiind puținătatea resurselor Guvernului (de pildă, pînă în clipa de azi, ceea ce pompos se numeste ONR are doar doi salariați: Dan Oprescu și Iulius Rostaș). M-am înhămat la această muncă nu din pricina avantajelor materiale – leafa e, dupa Buget ... – și nici pentru că mi-aș fi făcut oarece iluzii deșarte cu privire la existența anumitor avantaje morale (recunoștință etc.); am făcut-o pentru că realmente cred cu toată convingerea că trebuie întreprins ceva pentru romii din România, iar faptul că pînă în Decembrie 1997 nu se petrecuse mai nimic la ONR m-a pus, cum s-ar zice, la ambiție. A fost nevoie de o persoană "neutră", și cred că m-am învrednicit să fiu astfel; n-am fost și nu sînt "omul" nimănui, nici al UDMR, nici al Partidei Romilor – pur si simplu sînt Dan Oprescu.

Aveam convingerea (pe care o împărtășesc și astăzi, întrutotul) că problematica minorităților naționale este esențialmente o chestiune ce ține de societatea civilă, iar Statul sau Guvernul nu trebuie decît să aibă un rol general-regulator, prin promovarea unei legislații care să permită societății civile să se dezvolte și să aibă grijă de ea însăși. În România, problema e însă aceea că societatea civilă este slabă și, cu excepțiile de rigoare, imatură, iar cadrul legislativ este defectuos (de regulă, înăbușă inițiativele societății civile, prin atotputernicia presupusă a centralismului statal). Exemplul UDMR și, în genere, cel al ungurilor din România, dovedește însă că și un asemenea cadru defectuos poate fi folosit pentru afirmarea intereselor fundamentale ale unei anumite minorități naționale, cu condiția ca acea minoritate să se organizeze în structuri ale societății civile capabile să

negocieze cu statul ultracentralizat. Desigur, ceea ce este posibil pentru unguri nu este posibil și pentru romi, din multe și felurite pricini. Cînd ungurii au vrut universitate în limba maghiară, au reusit să strîngă în două săptămîni 500 de mii de semnături; cînd un senator extremist a propus asta vară internarea "țiganilor" în lagăre de muncă, nu s-a reușit decît strîngerea a vreo 300 de semnături de protest din partea romilor. UDMR are în Parlamentul României 24 de deputați și 11 senatori; romii nu au decît un deputat, pe Mădălin Voicu. Și așa mai departe.

La 20 Februarie 1998, la o manifestare a romilor, Președintele Emil Constantinescu a promis că, în termen de "două săptămîni", va avea la Cotroceni un consilier pentru problemele romilor; din pricina luptelor ce s-au iscat între diferitele organizații ale romilor, precum și între proeminenți lideri romi, nici pînă astăzi un asemenea consilier (al cărui rol ar fi fost mai mult simbolic, după părerea mea) nu există. Din această întîmplare eu, unul, m-am învățat minte ceva: aceea mișcare care trebuie începută nu va trebui să depindă inițial nici de liderii romilor, nici de clasa politică românească.

În Aprilie 1998, împreună cu un consultant străin (Kristian Sorensen) și după o lună de zile de muncă îndrăcită, am elaborat schița unui program PHARE de 2 milioane de ECU, program prevăzut a se întinde pe durata anilor 1999-2000. Este vorba de un program de sprijinire a Guvernului Romaniei și a DPMN pentru a putea produce, pînă în anul 2000, o strategie națională pentru îmbunătățirea substanțială a situației romilor. Este evident faptul că suma de 2 milioane de ECU este absolut insuficientă pentru rezolvarea marilor și dificilelor probleme cu care se confruntă multe comunități de romi din România; în același timp, această sumă *nu e destinată romilor ca atare, ci Guvernului României*, pentru a fi în stare să elaboreze strategia națională și apoi, pe baza ei, să promoveze proiecte vizîndu-i pe romi (în domeniul sănătății, educației, calificării și ocupării forței de muncă etc.). În cadrul progamului PHARE pentru romi, aproximativ 1 milion de ECU vor fi destinați finanțării unor proiecte-pilot (selecționate pe baza de concurs public), iar apoi se va face evaluarea lor și, în măsura în care proiectele-pilot s-au dovedit de succes, se va trece la generalizarea lor pe o bază regională sau chiar națională.

În virtutea condiționalităților acestui program PHARE, Guvernul Romaniei a înființat, în August 1998, Comitetul Interministerial pentru Minoritățile Naționale (CIMN), din care fac parte 17 ministere și departamente ale Guvernului; practic, avem de-a face cu reprezentarea întregului Guvern. De asemenea, în cadrul CIMN a luat ființă Subcomisia Interministerială pentru Romi (SIR), prezidată de șeful ONR. Ședintele CIMN au arătat că nu există o singură viziune în ceea ce privește poziția ce este de adoptat referitor la minoritățile naționale în genere și la romi în particular. De pildă, Externele, Protecția Copilului și Agricultura au, în mod vădit, o atitudine mult mai conservatoare, în vreme ce Internele, Cultura și Educația sînt cele mai deschise în căutarea unor soluții viabile. Se mai poate remarca și faptul că poziția ministerelor diferă și în funcție de minoritatea națională despre care este vorba: față de romi, să spunem, conducerea Ministerului Educației Naționale are o atitudine extrem de promițătoare, în primul rînd prin demararea mai multor programe de acțiune afirmativă; pe de altă parte, aceeași conducere a MEN se opune din răsputeri înființării unei universități de stat cu limba de predare maghiara. Tratarea diferențiată a minorităților naționale are o oarece tradiție la noi, după principiul "pentru unii mumă, pentru alții ciumă" (cf. Cazul lui Mihail Kogalniceanu, care a militat pentru eliberarea și emanciparea "robilor țigani", opunîndu-se în același timp oricăror tentative, interne și externe, ca evreiii să primească drepturi cetățenești).

Pînă acum, există atît dificultăți majore în calea funcționării CIMN și SIR, cît și semne foarte încurajatoare. Iar cel mai încurajator lucru este însăși existența CIMN și a SIR.

Dar în România nu se cîștigă voturi susținînd cauza minorităților (fie ele naționale, confesionale sau sexuale), iar clasa politică de la noi a știut, din păcate, să facă în repetate rînduri dovada ușurinței cu care este dispusă să derapeze înspre naționalism și izolaționism. Comisia Europeană de la Bruxelles ne-a atras atenția, în rapoartele sale anuale, că problema romilor este o *condiție politică* pentru aderarea țării noastre la structurile occidentale (alături de întărirea statului de drept); am speranța că semnalele de alarmă ale străinătății (organisme guvernamentale internaționale, presa, ONG-uri etc.) vor fi luate foarte în serios de oamenii noștri politici. Trebuie însă să recunosc faptul că actualul nivel de mobilizare a societății românești (atît a celei politice, cît și a celei civile) nu îndreptățește o atitudine euforică în privința minorităților naționale în genere, și nici – mai ales – în privința condiției pe termen scurt a comunităților de romi.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Există încă prea puține elemente ale societății civile dispuse să-și asume riscurile avangardei, îndeosebi în ceea ce-i privește pe romi. Puținătății "făcătorilor" îi corespunde puținătatea finanțatorilor. Sînt, desigur, și excepții remarcabile (cum ar fi Liga Pro Europa sau APADOR-CH), dar ele stau în principal în dedicația și activismul unor oameni cu totul deosebiți, ca Smaranda Enache sau Gabriel Andreescu. Recent, au început să se facă simțite și eforturile altor ONG-uri, precum Project on Ethnic Relations (director: Dan Pavel) sau Freedom House Foundation (directoare: Cristina Guseth). Referitor la Fundația Minoritas de la Cluj, prefer deocamdată să-mi amin judecata, pînă cînd transparența acțiunilor ei va deveni convingătoare (încă nu știu cine face parte din board-ul fundației, cum se numește directorul executiv sau directorul financiar, unde își are sediul, ce buget are, ce procent din buget e alocat cheltuielilor administrative etc.). Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile (FDSC) pare să fi intrat, din păcate, într-o anumită nesiguranță și chiar derivă, de cînd a plecat Karen Fogg de la postul ei, de la Delegația Comisiei Europene; n-ar fi trebuit să fie așa. Fundația pentru o Societate Deschisă (fostă Soros) încă n-a isprăvit restructurarea începută acum un an și jumătate; din perspectiva mea, FSD este o reală dezamăgire la ora actuală, poate și pentru că a existat într-o vreme o veritabilă amăgire. Doar un mărunt exemplu: prin macro-proiectul de Reformă Legislativă, FSD urma să finanțeze DPMN cu suma de 70 de mii de US$ în 1998, pentru echipamente și pregătirea salariaților; sub pretexte subțiri, DPMN nu a primit nici un capăt de ață, astfel încît mă întreb dacă lipsa de cooperare cu DPMN în problematica minorităților naționale se datorează aroganței staff-ului fundației sau pur și simplu incompetenței acestuia.

Cît privește ONG-urile aparținînd minorităților naționale, inclusiv cele ale romilor, cred că vor trebui să depașească actualul *dependency syndrom* față de sursele de finanțare (între care se prenumără și Guvernul). Să facă proiecte și programe, și vor primi bani, inclusiv de la Buget; dacă nu – nu. Sînt sătul de atîtea seminarii, colocvii și mese rotunde; vreau să văd la ce au folosit toate aceste acțiuni din 1990 încoace. În teorie, ele trebuiau să slujească la formarea de "activiști", care să activeze în cadrul comunităților respective. Unde sînt acei "activiști"? Unde sînt toți banii cheltuiți pentru formarea lor?

Destule sînt de făcut și la Guvern pentru ca protecția minorităților naționale (și a romilor îndeosebi) să depășească impasul actual – impas determinat, pe de o parte, de lipsa voinței politice, iar pe de alta de lipsa resurselor materiale și umane avute la dispoziție de DPMN. Insuficiența fondurilor financiare reprezintă numai un element – nu cel mai important, după părerea mea – de natură să aducă prejudicii unui viitor model românesc în sectorul minorităților naționale. Nici lipsa unor dotări minime (birouri, calculatoare, scaune ergonomice etc.) nu mi se pare decisivă; adevărata și marea problemă o constituie lipsa oamenilor bine pregatiți în domeniu. Cîtă vreme DPMN va avea doar 27 de salariați, cîtă vreme vor exista numai trei calculatoare decente (doar două cu e-mail) și un singur fax, cîtă vreme conectarea la Internet va fi doar un vis frumos – tare mi-e teamă că nu vom putea face prea mult. Dacă nu vom investi în oameni (cursuri de limbi străine, de mînuirea calculatorului, de *conflict prevention, conflict management* și *conflict resolution* ș.a.m.d.), nu vom putea depăși stadiul improvizației și al pompierismului; desigur, accentul va trebui să cadă pe prevenire, iar nu pe stingerea eventualelor conflicte cu caracter interetnic. DPMN și ONR nu sînt și nu trebuie să fie *hot-lines*, ci să asigure prezența cadrului instituțional și legislativ pentru ca autoritățile locale și comunitățile locale să-și poată rezolva singure problemele. De pildă, problemele romilor nu sînt doar probleme ale romilor, ci sînt probleme ale întregii comunități, ale noastre, ale tuturor.

De la o "cultură" a revendicărilor unilaterale și a conflictului, va trebui să trecem la una a negocierilor și a compromisului; dar pentru aceasta este mai întîi nevoie să ne clarificăm opțiunile, să ne delimităm interesele generale și cele specifice. Pe scurt, sînt optimist.

București, 18 Decembrie 1998

Dan Oprescu – Doctor în filosofie, Universitatea București (1992), membru asociat, St. Antony's College, Oxford University (1990-1991). În prezent, este președintele Biroului Național pentru Roma, Departmentul pentru protecția minorităților naționale, Guvernul României.

Performanța coaliției? Rămînerea împreună

DAN PAVEL

(urmare din numărul trecut)

Relațiile dintre elementele componente

Presa și diferiți comentatori de ocazie au acordat o atenție disproporționată tensiunilor dintre elementele componente ale coaliției, precum și întîlnirilor la nivel înalt dintre liderii acestora. Nu s-au observat însă elementele cruciale:

- organismele de conducere ale coaliției au funcționat în principal ca forumuri formale sau informale de aplanare a tensiunilor și conflictelor dintre partenerii coaliției, precum și de alocare a diferitelor tipuri de resurse;

- tensiunile și conflictele s-au manifestat mai mult între eșaloanele doi și trei ale partidelor și coaliților, sau în cel mai rău caz între acestea și conducerile partidelor sau coaliților componente; faptul nu trebuie pus atît pe o manevră tactică de folosire de către lideri a unor interpuși, cît mai mult din lipsa de control a liderilor de partid asupra formațiunilor conduse de ei;

- interesele concrete legate de diferite resurse și interese particulare au fost adesea mai puternice decît interesele generale ale reformei, astfel incît de multe ori unii dintre parteneri au fost mai aproape de cei din opoziție decît de colegii lor de la putere;

- ca urmare a slabei capacități de negociere și consens între parteneri, nici una dintre forte nu a reușit să-și impună pînă la capăt vreo inițiativă legislativă legată de marile sale interese sau de puncte importante din programul sau politic și ideologic;

- dacă forumurile de conducere s-au concentrat mai mult asupra aplanării conflictelor, iar liderii nu au autoritate asupra propriilor partide, se poate spune despre forumurile de conducere ale partidelor că *nu sînt cu adevărat forumuri conducătoare*. **Principala carență a actualei coaliții este lipsa de *leadership*[14].**

Încă din noiembrie 1996, actuala coaliție nu și-a pierdut prea multă vreme pentru discutarea protocolului de coaliție, ci a trecut direct la probleme concrete.

Un protocol serios de guvernare ar fi presupus – pe lîngă principiile extrem de generale ale reformei, față de care aparent exista un consens – stabilirea cu exactitate a tuturor principiilor particulare, a modalităților de abordare a unor situații delicate, a unor posibile conflicte de interese, a unor ieșiri necugetate, atacuri reciproce în media, precum și, mai ales, a unor proceduri concrete de ieșire din orice situație[15]. Prin urmare, eforturile s-au concentrat pe chestiuni extrem de concrete, legate de *alocarea resurselor între parteneri*, ceea ce a fixat de la bun început un *pattern* al preocupărilor politice și al conflictelor între parteneri. Chestiunile concrete au fost: stabilirea algoritmului de alcătuire a guvernului; împărțirea posturilor în administrația centrală și locală; împărțirea posturilor de conducere ale băncilor, consiliilor de administrație, comisiilor de control sau de corupție, regiilor autonome[16], etc.

Certurile pe probleme de principii doctrinare sau de opțiuni partinice fundamentale au scos în primul rînd la iveală că nu au existat înțelegeri clare cu privire la acestea, iar cînd au existat, ele nu au fost respectate. Cazul cel mai flagrant a fost legat de promisiunile făcute la sfîrșitul anului 1996 UDMR-ului, care au fost condiția intrării acestei formațiuni la guvernare, dar care nu au fost respectate nici în litera, nici în spiritul lor.

Lipsa unui protocol serios al coaliției a dus în primul rînd la criza care în final s-a soldat cu căderea guvernului Ciorbea și înlocuirea sa prin guvernul Vasile. Partizanii CDR acuză PD de declanșarea acestei crize, dar aceștia din urmă aveau dreptate să acuze ritmul exasperant de lent al reformei. Deși evenimentele care au declanșat criza au fost "scandalul Severin," urmat de forțarea demisiei sale, iar apoi demisia lui Traian Băsescu

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

din funcția de ministru al transporturilor, criza a fost provocată de faptul că în fruntea unui guvern însărcinat cu o reformă capitalistă se afla un fost lider sindical, care nu a înțeles nici o clipă de ce reforma, privatizarea erau urgente[17]. **Marea eroare a cabinetului Ciorbea a fost pierderea startului, care a devenit tot mai greu de recuperat, pe măsură ce anunțatele privatizări și restructurări.** Paradoxal este că și cabinetul Vasile a pornit cam la fel de lent, numai că în ultima lună și jumătate a anului 1998 și în primele două săptămîni ale anului 1999 s-a recuperat serios. Este greu de anticipat în ce măsură se va reuși continuarea acestui ritm, în condițiile în care greva minerilor din Valea Jiului amenință cu venirea la București – formula "clasică" de întrerupere a pornirilor reformiste ale unui guvern[18]. Ciorbea a dat înapoi de la primele proteste ale muncitorilor (de la Brașov), iar cedarea guvernului a creat un adevărat model al relațiilor cu sindicatele și cu sectoarele care stăteau în viață doar datorită enormelor subvenții de la buget. În comparație, reacția cabinetului Vasile este mult mai demnă, chiar dacă are loc pe fondul unei mult mai mari nemulțumiri populare. Modul politicianist în care au reacționat principalii actori (democrații lui Român, dar și "reformiștii" lui Vasile) la încercările lui Ciorbea de a mai recupera ceva a fost posibil datorită faptului că lipsa unui protocol care să prevadă ce trebuie făcut în astfel de situații și mai ales prevenirea intervenției unor astfel de situații. A fost astfel posibil ca fiecare acuze sau să-și amenințe partenerul, cu convingerea că are dreptate, cînd era evident că nimeni nu avea dreptate; atrage atenția lipsa de flexibilitate, ca și intoleranța față de criticile colegilor de coaliție (un protocol serios ar fi trebuit să prevadă toate aceste tipuri de situații). De pildă, Ciorbea nu a acceptat reîntoarcerea în guvern a lui Băsescu, în ciuda revendicărilor PD, care amenințau că altminteri se vor retrage din cabinet, ceea ce au și făcut, iar reîntoarecerea lor nu s-a făcut decît după ce au obținut demisia lui Ciorbea; cînd vicepreședintele liberal Valeriu Stoica (în același timp ministru al justiției) a cerut partidului său rezolvarea crizei, inclusiv prin schimbarea lui Ciorbea, acesta din urmă a amenințat cu demiterea miniștrilor liberali.

Adesea, la puțină vreme după ce liderii coaliției ajungeau la un consens cu privire la o problemă anume, la scurtă vreme după aceea politicieni din eșaloanele doi și trei făceau ceva împotriva acelor înțelegeri. Este greu de presupus că asemenea incoerențe erau planificate, mai ales că ele zădărniceau prin votul în comisii parlamentare, de pildă, ceea ce un partid sau altul stabilise prin liderii săi. Exemplele cele mai flagrante vin din rîndurile PNȚCD, unde atît senatorul Pruteanu, cît și deputatul au contrazis prin acțiunile lor hotărîrile liderilor țărăniști (ambele cazuri au fost legate de discutarea problemelor învățămîntului de stat în limba maghiară).

Marele adversar în coaliție al PNȚCD-ului nu a fost PD-ul, ci tot PNȚCD-ul. În ciuda așteptărilor cu privire la duritatea relațiilor interpartinice și din interiorul coaliției, multe din probleme au apărut ca urmare a tensiunilor intrapartinice.

PD s-a comportat adesea de parcă ar fi fost aliatul PDSR și al celorlalte forțe ale coaliției decît aliatul celor din actuala coaliție majoritară. Reforma pe care o fac toate țările care s-au despărțit de comunism are o natură democratic-liberală. Diferența între țările angajate pe acest drum nu este una de esență – procesele democratizării și liberalizării sînt unele globale, cărora nu li se poate nimeni împotrivi, dar care pot fi întîrziate cu ani sau chiar decenii – ci de grad, de ritm. În acest sens, principalul sens al împotrivirilor pediste față de acțiunile țărănisto-liberale-udemeriste era legat de principii morale fundamentale ale corectării abuzurilor comise de comunism. Comunismul a atacat în primul rînd libertățile negative, care sînt fundamentul democrațiilor liberale, iar pediștii nu au avut capacitatea de a înțelege legătura intima dintre acțiunile partenerilor lor și esența unei reforme de tip liberal-democrat. Acțiunile lor au echivalat cu imposibilitatea despărțirii de trecutul fesenist și pun sub semnul întrebării fundamentul funcționării coaliției. În orice instanță, reprezentanții PD s-au împotrivit cînd a fost vorba despre regăsirea în legi a principiilor reformei democratice-liberale, care urmăreau în același timp să corecteze abuzurile (proiectele de "modificare" a Legii Fondului Funciar, a Legii caselor naționalizate, a Legii de retrocedare a proprietăților bisericii greco-catolice).

Modul imoral și lipsit de loialitate în care au acționat pediștii lui Român a culminat cu inițierea unor consultări între PD și PDSR, PRM în vederea formarii unei coaliții de stînga (lucru recunoscut de "sincerul" Traian Băsescu, în 27 martie 1998), care ar fi urmărit să contracareze influența PNȚCD, UDMR, AFDPR, a Alianței Ciorbea a demisionat,

dar este greu de spus dacă declarațiile lui Băsescu reprezentau doar o "cacialma" sau scoteau la iveală ceva din acel *blackmail potential* al PD-ului, care îl face să aibă de asemenea un *coalition potential*[19], de natură a pune acest partid în situația de a se alia cu oricine, numai să rămînă la putere. O asemenea viziune pragmatică are un anumit sens într-un context de "politică normală," dar nu într-unul de "politică constituțională"[20]. În primul sens, este vorba despre politici concrete (care poate fi pragul electoral, cît la sută rămîne în proprietatea statului într-o economie capitalistă); în al doilea sens, este vorba despre principiile legate de "contractul social" care stă la baza unui regim politic: în cazul nostru scoaterea țării din inerția comunistă, opțiunea fundamentală pentru anumite principii (cum ar fi problema proprietății).

Dar PD-ul este un partid dinamic, care după ce și-a criticat partenerii că nu fac reforma economică și că nu a primit ministere economice, pentru a-și demonstra disponibilitatea pentru reformă, a demonstrat că între vorbe și fapte nu există un divorț. Performanțele lui Băsescu și ale lui Radu Berceanu, în fruntea ministerelor transporturilor și al industriei și comerțului nu pot fi contestate. PD și-a asumat un mare risc, nemulțumind o parte a electoratului proletar, prin inițierea închiderii minelor și a altor sectoare lipsite de productivitate, funcționînd mereu în pierdere.

Nici PNȚCD nu a reușit să-și impună pînă la capăt reformele legate de proprietate, nici UDMR pe cele legate de învățămîntul în limba maghiară sau de administrația locală. După ce în 1997 obținuse de la cabinetul Ciorbea Ordonanțele 22 și 36, UDMR s-a văzut pus în anul 1998 de a pierde în parlament ceea ce cîștigase anterior. La începutul lunii iunie 1998, UDMR a anunțat că se va retrage de la guvernare dacă pînă la sfîrșitul sesiunii parlamentare de vară nu vor fi acceptate ordonanțele amintite. Atunci, coaliția a părut din nou că funcționează, deoarece s-a întrunit Consiliul Politic al Coaliției, care s-a angajat să finalizeze pînă la 25 iunie raportul la Ordonanța 36 de modificare a Legii învățămîntului, în conformitate cu programul de guvernare și protocoalele coaliției. În urma acestei decizii, cabinetul s-a angajat că va crea o comisie de evaluare a modului de înființare a unei universități de stat în limba maghiară. De atunci, s-a intrat iar în temporizare, astfel că la 5 septembrie 1998 UDMR își reînnoia amenințarea ieșirii de la guvernare, în cadrul Consiliului Reprezentanților Unionali ai UDMR.

Marea problemă cu UDMR este că a acționat în mod consecvent și unilateral pentru realizarea obiectivelor sale, în condițiile în care coaliția din care face parte a pierdut în mod constant din sprijinul și simpatia populației. Pe fondul întreținerii resentimentelor față de revendicările minorității maghiare, partenerii de coaliție nu au mișcat un deget pentru a explica în ce măsură există justificări ale acestor revendicări, ce fel de promisiuni s-au făcut, precum și poziția față de manifestările extremiste antimaghiare. În plus, moderații udemeriști au fost obligați să preia atitudinea dură a radicalilor, ceea ce a condus la scăderea simpatiei populației față de CDR și datorită acestei probleme. Greșeala de calcul a UDMR vine din ignorarea faptului că numai actualii parteneri vor putea să le satisfacă revendicările (cînd va veni timpul) și că forțarea lucrurilor, pe fondul lipsei de performanțe economice și al creșterii tensiunilor sociale nu va favoriza un cîștig. Situația s-a complicat, după ce Curtea de Apel București a respins hotărîrea guvernamentală cu privire la universitatea maghiară.

Principala dovadă a lipsei de *leadership* a fost legată atît de modul în care au fost desemnați cei doi premieri țărăniști, cît și modul în care premierul Ciorbea a fost schimbat. Nici unul dintre cei doi premieri nu corespunde "fișei de post" a unui premier pus să facă reforma capitalistă și să ducă la împlinire un program moral de recuperare destinat să recupereze ceea ce comunismul distrusese, pornind de la *restitutio in integrum* și continuînd cu legea accesului la dosarele Securității: Ciorbea din motivele unui *bakground* sindical și socialist; Vasile pentru că s-a autodesemnat, iar ceilalți au cedat, de la liderii țărăniști pînă la Cotroceni, în ciuda faptului că antecedentele politice nu îl recomandau[21], ba chiar îl contrarecomandau. Dincolo de selecția de la nivelul partidului (vezi, de pildă, gafa nominalizării ca ministru al agriculturii a lui Alexandru Bogdan, oportunist patentat și "navetist" politic, ajuns la PNȚCD după ce fusese pe la PUNR și PDSR), erorile de selecție au pornit de la Palatul Cotroceni. Acolo nu a existat o reprezentare prea clară cu privire la ceea ce urma să facă noul premier. Chiar dacă prezența președintelui a fost din ce în ce mai discretă în viața sa, președinția a fost destul de prezentă, mai ales în susținerea în anumite funcții a unor persoane care s-au dovedit a

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

fi "gropari" ai reformei, dar care erau fideli președintelui.

Lipsa de *leadership* i-a condus adesea pe actualii guvernanți la Cotroceni, unde președintele Constantinescu a intervenit pentru aplanarea – măcar momentană – a conflictelor. Președintele Constantinescu a pierdut în mod spectaculos din popularitate[22] nu pentru eșecurile din 1997 sau pentru politica sa externă (neintrarea în NATO, nici în UE), ci pentru modul defectuos și uneori partizan în care a înțeles să intervină în relațiile dintre forțele componente ale coaliției (iar în al doilea rînd pentru pasivitatea față de marile scandaluri de corupție – inclusiv "Țigareta II" – după ce promisese mari rezultate în lupta anticorupție). El nu a înțeles și chiar a negat multă vreme faptul că țara trecea printr-o criză de *leadership*. Deși coaliția includea PD-ul – fapt care a dus la nedeschiderea dosarului mineriadei din iunie 1990 și la sacrificarea lui Valerian Stan, pe care îl deranjau casele de protocal ale unor demnitari, deși vechii membri ai CC al PCR continuă să ocupe mult mai multe asemenea locuințe – președintele sugera motive obscure ale conflictului[23], care ar fi putut veni din cercurile de interese pediste. Unii jurnaliști au continuat speculațiile, vorbind despre o opoziție a "burgheziei roșii," corupte și interesate să stopeze sau măcar să întîrzie penetrarea capitalului străin, față de a cărui concurență nu ar rezista; de aceea, un cabinet care ar fi încurajat pătrunderea capitalului străin trebuia dat jos. Carențele coaliției și lipsa reciprocă de încredere au ieșit la iveală cu ocazia acelei presupuse scrisori confidențial trimise de Petre Roman președintelui Constantinescu (pe 19 august 1998), ajunsă chipurile în mod obscur în presă, în care președintele Senatului și al PD-ului sugerează existența în continuare în România a unei poliții politice, îndreptată (culmea!) împotriva partenerilor de coaliție: nu altfel pot fi interpretate plîngerile liderului pedist că liderii partidului sau sînt urmăriți și hărțuiți de serviciile secrete și de poliție. Lipsa de clarviziune a conducerii a continuat multă vreme, o dată cu criza, nefiind recunoscută nici de noul premier Radu Vasile.

Simptomatică pentru depersonalizarea tot mai accentuată a prezenței prezidențiale în politica țării a fost declarația lui Emil Constantinescu, în februarie 1998, la Davos, cu privire la faptul că este "complet scîrbit" de situația din țară. Acest tip de declarații, chiar dacă nu în termeni asemănători, dar în spirit similar, au fost făcute de președinte peste hotare, cu privire la atitudinea țărilor occidentale față de România sau cu privire la incompetență și corupția puterii juridice. Acestea nu sînt declarații ale unui om care *face politică*, ale unui lider *care construiește*, ci reprezintă o denaturare a ceea ce trebuie sa fie conducerea unei țări.

Modul defectuos al funcționării alianței parlamentare (disputele dintre cele trei coaliții membre ale coaliției mari, dintre partidele componente, disputele fracționiste din interiorul partidelor) nu reprezintă de fapt decît o lipsă de eficiență la nivel de *leadership*. Aceasta s-a concretizat mai ales în fractura parțială dintre executiv și legislativ. Multe dintre inițiativele guvernamentale sau dintre înțelegerile la nivel de lideri ai coaliției nu au devenit realități legislative, din pricina unei alte alchimii a relațiilor de interese și de putere din interiorul parlamentului. În acest sens, organismele de conducere ale coaliției (Consiliul de Coordonare al Coaliției, înlocuit ulterior de Consiliul Politic al Coaliției și de Consiliul de Coordonare Parlamentară al Coaliției) au fost mai mult forme fără fond sau forumuri ierarhice goale de conținut.

Prețul plătit

Este greu de anticipat care vor fi costurile finale ale modului în care fiecare dintre actualii parteneri a evoluat în cadrul fatalului sau beneficului algoritm. Dacă în 1997, România încă mai obținea împrumuturi de la FMI, anul 1998 a început (în ianuarie, din pricina conflictului între PNȚCD și PD) și s-a sfîrșit cu anunțurile făcute de reprezentanții acestei instituții că vor amîna misiunea de negociere. De neînțeles este cum de un simplu funcționar al FMI (Paul Thomsen) își putea permite (în iulie 1998) să discute cu premierul Vasile despre impactul afacerii Bell Helicopters asupra bugetului României; eroarea aceasta a făcut-o și "contabilul șef al țării", Dăianu[24], care s-a amestecat în chestiuni de strategie și geopolitică, cu mult peste competența și expertiza sa profesională. Guvernanții au ezitat însă a explica populației care era miza strategică a unui astfel de contract, cu toate că au încercat să explice rațiunile sale economice. Totuși, la nivelul Statului Major General existau studii extrem de întemeiate cu privire la aceste necesități. Dar actuala coaliție nu a reușit nici să permanentizeze acordurile cu instituțiile financiare internaționale și nici să încheie pînă la urmă contractul cu Bell Helicopters.

Singurul partid care a ieșit întărit din participarea la guvernare a fost PNL (la sfîrșitul lui februarie 1998, s-a semnat protocolul de fuzionare cu PAC, condus de Nicolae Manolescu). Cu toate că la începutul lui 1999, imaginea acestui partid a fost serios șifonată de vizita din proprie inițiativă a senatorului Viorel Catarama, care s-a angajat în tot felul de negocieri, fără mandat, aceste acte absurde și indisciplinate au fost repede sancționate de PNL, care l-a exclus din conducere și l-a demis din funcția de vicepreședinte.

Cea mai grea pierdere a CDR și implicit a coaliției a fost autosuspendarea Alianței Civice (în aprilie 1998) din CDR. Meritul AC de a-i fi creat pe Constantinescu și Ciorbea s-ar putea să nu mai fie considerat prea multă vreme un merit. Așa s-a întîmplat cel puțin în cazul lui Ciorbea.

Coaliția a fost supusă unui tir destul de dur de manipulări securiste: astfel, cîte un politician important din fiecare partid important a fost direct sau indirect demascat ca fiind informator al fostei Securități. Cazurile "Vilau" (PD), "Baranyi" (UDMR), "Lupu" (PNȚCD) au umplut paginile ziarelor și timpul de emisie al posturilor de televiziune și de radio. În schimb, nici un dosar al politicienilor din cadrul actualei opoziții nu a ieșit la iveală.

Note

14. Folosesc termenul în sensul de *capacitate de conducere*.
15. Un asemenea protocol exista la fosta coaliție de guvernare din Ungaria, cea care s-a aflat la putere pina în 1998, iar el cuprindea peste 100 de pagini. Exemplul este bun, mai ales pentru că, din motive lesne de înteles, politicienii noștri sînt mai sensibili la ceea ce se întîmplă acolo față de orice altă țară.
16. De pildă, schimbarea, în mai 1998, de către ministrul Berceanu, a conducerilor RENEL, ROMGAZ, SNP.
17. De altfel, chiar în momentul anunțării demisiei sale (30 martie 1998), Victor Ciorbea recunoștea indirect modul lent de înțelegere a reformei: "*nu am întîrziat nici reforma, nici privatizarea, ci le-am început încetul cu încetul, punîndu-le pe baze legale, fără de care aceste procese vitale ar fi devenit orice între arbitrar și fărădelege.*"
18. Rămîne de văzut dacă este vorba despre o rețetă kaghebistă sau de una autohtonă, securistă, însă oricum multe lucruri trebuie lămurite, dar nu se știe cu ce se ocupă serviciile de informații ale României.
19. Folosesc acești termeni în sensul consacrat de Giovanni Sartori, în clasica sa lucrare *Parties and Party Systems. A' Framework for Analysis* (London, New York: Cambridge University Press, 1976).
20. Folosesc acești termeni în sensurile definite de Ralph Dahrendorf, *Reflecții asupra revoluției din Europa. Într-o scrisoare ce ar fi urmat să fie trimisă unui domn din Varșovia, 1990*, traducere de Marina Sandu (București: Humanitas, 1993).
21. Pentru o analiză critică a profilului lui Radu Vasile, vezi Gabriel Andreescu, *Solidaritatea alergătorilor de cursă lungă. Jurnal tematic* (Iași: Polirom, 1998), pp. 43 –44: "nu o să fac declarații de ce aveam supiciuni privindu-l pe Radu Vasile, de mult timp. Mi se par convingătoare chiar numai manifestările lui din ultimul an. El era liderul țărănist care, înaintea alegerilor din 1996, a vorbit insistent de o viitoare coaliție între PDSR și PNȚCD. O idee aberantă, fatală politic și capabilă să împiedice victoria din noiembrie. Această formulă făcea parte dintr-o strategie bine pusă la punct, de vreme ce putea fi susținută în cele mai ciudate locuri, de cele mai diferite persoane: de la Ambasadorul Americii, Alfred Moses, la București, pînă la ambasadorul României, la Stockholm. Ceea ce îi asemăna pe susținători era legătura lor – vizibilă ori ocultă, cumpărată sau cîștigată – cu strategii cuplului Ion Iliescu – Adrian Năstase. Radu Vasile a avut constant o poziție anti-UDMR și împotriva tratatelor cu vecinii – iarăși o formulă politică comună cu PDSR. După victoria coaliției din 1996, eroul a forțat nota, prezentîndu-se pe sine drept viitorul prim-ministru. Peste noapte, a fost numit Victor Ciorbea, Radu Vasile devenind, pe moment, tăcut. Cînd a fost să revină în dezbaterea publică, Radu Vasile a făcut-o iarăși de pe poziții stranii, potrivnice politicii partidului – vezi declarația privitoare la obligația referirii, în Tratatul de bază cu Ucraina, la Pactul Ribbentrop-Molotov, într-un moment cînd Adrian Severin și președintele Constantinescu stabiliseră linia tratatului."
22. Vezi sondajele de opinie din întreaga perioadă postelectorală. Astfel, în ciclul de sondaje de opinie realizate în mod regulat, la cererea Fundației pentru o Societate Deschisă, președintele Emil Constantinescu a obținut următoarele rezultate, la întrebarea "*Cîtă încredere aveți în următoarele personalități politice?*": 57%- martie 1997 (sondaj MMT); 54% - iunie 1997(sondaj CURS); 54%- septembrie 1997 (sondaj LUAS); 53% - decembrie 1997 (sondaj CURS); 39% - iunie 1998 (sondaj CURS); 34% - noiembrie 1998 (sondaj MMT). Vezi Metro Media Transilvania, *Barometrul de opinie publică. Resurse socio-umane ale reformei*, România, Noiembrie 1998. De asemenea, vezi Trithenmius Media, *Sondaj de opinie publică. 2 ani de guvernare CDR – USD – UDMR. 9 ani de la revoluție. Dosarele Securității*, București, 1-7 decembrie 1998. La întrebarea "*Cine considerați că sînt principalii vinovați pentru actuala*

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

criză în care se găseşte România ?", pe primul loc se situează "Mafia internă" (48%), pe locul al doilea "guvernele anterioare" (37%), iar pe locul al treilea "preşedintele Constantinescu" (31%), în timp ce pe locul al patrulea se află "CDR" (28%).

23. În mesajul televizat din 17 ianuarie 1998, preşedintele Constantinescu declara că disputa dintre PD şi PNŢCD nu era reală, ci o situaţie de blocaj artificial. În plus, situaţia ar fi servit unor interese de grup, opuse interesului general al României, unor cercuri alarmate de lupta împotriva corupţiei şi a structurilor de tip mafiot, care au distrus flota comercială şi s-au manifestat în domeniile petrolului şi industriei chimice. Pînă la urmă, în aprilie 1998 guvernul a fost schimbat, iar preşedintele a recunoscut, în noiembrie 1998, că România se afla într-o criză profundă.
24. Daniel Dăianu a fost destituit pe bună dreptate, însă modul în care s-a procedat a fost total neelegant, aproape la fel ca şi în cazul lui Ilie Şerbănescu.

Premiile "Sfera Politicii"

Revista "*Sfera Politicii*" a demonstrat încă de anul trecut că acordarea a trei premii de factură europeană pentru scrieri socio-politice şi atitudini democratice, nu este o tentativă irealistă, nerealizabilă în societatea românească de azi. Cea de-a doua ediţie a *Premiilor "Sfera Politicii"* care a avut loc joi, 28 ianuarie, la Teatrul Foarte Mic, a fost poate chiar mai importantă decît primul pas, reprezentînd începutul unei tradiţii. După cum spunea politologul Stelian Tănase, începînd cu acest an *Premiile* se vor decerna anual în ultima zi de joi a lunii ianuarie, atîta timp cît va mai apărea revista *"Sfera Politicii"*.

Premiul "Europa" pentru Opera Omnia a fost decernat, pentru sprijinul acordat valorilor democratice domnului Alexandru Paleologu.

Premiul pentru cea mai bună lucrare originală românească în domeniul politologiei a fost acordat sociologului George Voicu pentru cartea *Pluripartidismul.O teorie a democraţiei*, publicată de editura All.

A treia nominalizare, pentru cea mai bună traducere, a fost doamna Janina Ianoşi, cu traducerea cărţii lui Jurgen Habermas, *Sfera publică şi transformarea ei structurală*, traducere apărută la editura Univers.

Cu sprijinul material acordat de Loteria Naţională, cea de-a doua ediţie a *Premiilor "Sfera Politicii"* a reuşit să continue şi din punct de vedere material tradiţia începută anul trecut, fiecare nominalizat primind echivalentul a 1.000 de dolari. La decernare au participat oameni de afaceri, şefi de companii, oameni de ştiinţă şi nume sonore ale culturii româneşti. Toate acestea au făcut din *Premiile "Sfera Politicii"* un eveniment extrem de bine mediatizat de toate ziarele importante, de posturile naţionale de radio şi televiziune.

Cu o tematică şi cu o consistenţă unice, *Premiile "Sfera Politicii"* sunt mai mult decît o strîngere de mînă şi o diplomă, sunt un sprijin real, un element de măsură a gîndirii politice româneşti.

Eva Szabo

Dan Pavel - Absolvent al Facultăţii de Filosofie, Universitatea Bucureşti. Doctor în filosofie. A fost director de cercetare la Institutul de Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară. A fost redactor-şef adjunct la revistele *22* şi *Polis*. Autor al lucrărilor *Bibliopolis* şi *Etica lui Adam. Sau de ce rescriem istoria*. Recent a publicat *Cine şi de ce? Interviuri despre politică şi alte tabuuri*. Este redactor-şef adjunct la revista *Sfera Politicii*.

1998: Anul şubrezirii structurilor internaţionale create în anii '40

MIHAI MUŞET

Suverana Marii Britanii descria în termeni deplorativi anul 1995, în care monarhia Windsor a trecut prin dezaprobare publică, divorţuri, şi incendiul reşedinţei. Parafrazînd-o pe suverana, anul 1998 a fost *annus horribilis* pentru structurile internaţionale de stabilitate şi economice adoptate la terminarea celui cel de-al doilea război mondial. SUA, naţiunea care a promovat ca învingător militar şi ca lider economic structurile colective internaţionale de atunci, se află acum în poziţia ingrată de a le apăra şi, simultan, de a le schimba. Prin urmare, SUA trece printr-un deficit crescut de credibilitate în relaţiile internaţionale, deficit accelerat şi de procese politice domestice. Acest deficit de credibilitate influenţează evenimentele majore ale anului 1998. În 1998, structurile internaţionale au început să se fisureze, ceea ce va afecta viitorul relaţiilor internaţionale şi modul de management al proceselor de globalizare. Scopul acestui articol este să analizeze tendinţele internaţionale stimulate de evenimentele din anul 1998, şi să evalueze impactul lor pe termen scurt.

I. Stabilitate: Conservatorism sau Dinamism?

Anul 1998 a compromis mitul că relaţiile economice determină relaţiile internaţionale şi a egalizat ca importanţă internaţională relaţiile de stabilitate cu cele economice. Evenimentul cel mai important al anului a fost decizia sub-continentului asiatic de a testa încărcături nucleare în ciuda avertismentelor primite din vest. Testele au trimis şocuri multiple în structurile de securitate şi au readus problemele de stabilitate acolo de unde nici nu trebuiau să dispară la sfîrşitul războiului rece: pe prim planul relaţiilor dintre naţiuni. Evident, în domeniul tehnologiei nucleare comunitatea internaţională, inclusiv SUA, descurajează schimbări şi încurajează *status quo* sau chiar regrese. Ceea ce este relevant este faptul că "puterea moale" a SUA este în scădere într-o arie în care a dominat pentru cinci decenii relaţiile internaţionale: evitarea unui conflict nuclear. Nu este la fel de relevant faptul că numărul ţărilor capabile să folosească arme nucleare, chiar şi rudimentare, este prea mare pentru stabilitate, şi nici faptul că armele nucleare pot fi obţinute relativ uşor de la un număr crescut de ţări dispuse să le vîndă celui care plăteşte cel mai mult. Aceste considerente erau deja cunoscute în timpul războiului rece. Deşi în trecut SUA stabilea în general agenda demersurilor în domeniul stabilităţii nucleare şi reacţiona cu succes la probleme create de alţi mari actori în acest domeniu, testele din Asia de sud au marcat prima dată cînd "puterea moale" a SUA a fost ignorată, în plus, de către un participant cu statut secundar în comunitatea stabilităţii nucleare. Testele au avut efecte insignifiante în raportul nuclear, chiar şi cel regional, dar în schimb au avut efecte psihologice drastice în percepţia globală a ecuaţiei stabilităţii nucleare; poziţia de lider global a SUA a fost sfidată de către o ţară care nici măcar nu este membru al Consiliului de Securitate. Confruntată cu factori psihologici, reacţia SUA la noua realitate nucleară avea, din păcate, opţiuni limitate. Administraţia SUA a încercat să influenţeze cursul evenimentelor prin sancţiuni economice (rar un factor esenţial pentru o ţară subdezvoltată economic) dar, atunci cînd Congresul a adoptat o rezoluţie cu caracter economic avînd drept scop convingerea Asiei de sud să renunţe la ambiţii nucleare, a optat în final pentru un proces de mediere diplomatică. În esenţă, aceste răspunsuri erau aproape contradictorii în mesaj şi prin urmare au avut un efect previzibil, adică nul. În decembrie 1998, India şi-a reafirmat poziţia că va continua să dezvolte arme nucleare şi rachete cu bătaie lungă. Este improbabil că India va menţine poziţia aceasta pe termen lung (SUA a trimis la negocieri pe unul dintre cei mai influenţi diplomaţi şi este determinată să deza-

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

morseze bomba proliferării nucleare în lumea a treia), dar evenimentele au expus o fisură în monolitul securității nucleare.

În plus, evenimentele din Asia de sud au discreditat conceptul progresiv că democrațiile, spre deosebire de națiunile autoritar-nedemocratice acomodează relațiile de stabilitate deoarece deciziile sînt luate deschis ținînd cont de interese multiple prezente în interiorul societății, și nu de către o elită ruptă de realitate. Totodată, aceste evenimente au avansat un concept nou care tinde să lege probleme nucleare de probleme economice, și care sprijină ideea că actorii mici pot deveni actori globali.

În fond, evenimentele din Asia de sud sînt substanțial similare cu cele din Coreea de Nord, una din societățile cele mai opace ale secolului și încă adeptă a comunismului. Și acolo, tentativele SUA de a acoperi o altă fisură a stabilității nucleare - capacitate nucleară ofensivă acaparată prin mijloace nucleare pașnice - continuau să fie deturnate. India, care pretinde, printr-un argument irațional, că în comunitatea internațională nu se acordă atenție problemelor ei de dezvoltare economică, susține afirmarea unei puteri nucleare. De asemenea, Coreea de Nord pretinde că o rezolvare a problemelor de stabilitate nucleară are un important component economic (în cazul acesta o foamete care a durat aproape o decadă) ce trebuie rezolvat de comunitatea internațională. Avansarea acestor argumente este în sine devastatoare deoarece soluțiile problemelor nucleare percepute ca o soluționare a problemelor economice creează o motivație în plus pentru ca țările în curs de dezvoltare să-și dezvolte arsenalul nuclear, prin urmare întîrziind mai mult dezvoltarea economică și chiar politică. Modul în care aceste argumente vor fi abordate și concluzionate poate influența dorința țărilor în tranziție de a sprijini procese de democratizare concomitent cu, sau alternativ, precedate de dezvoltare economică.

Mult mai complexe în comparație cu schimbările în structurile nucleare sînt însă schimbările în structurile de stabilitate colectivă adoptate prin ONU în anii '40. Aceste structuri au fost sprijinite de către Consiliul de Securitate și de Carta ONU, și de către principiul acțiunii colective autorizate pentru a elimina focarele de instabilitate. Și structurile și principiul au fost subminate de evenimentele din 1998, cînd puterii de veto în Consiliul de Securitate i s-a acordat o atenție diminuată și cînd principiul suveranității naționale a fost interpretat elastic.

Zona caldă a stabilității Euro-Asiatice a rămas aceeași ca și înainte de terminarea Războiului Rece: triunghiul Marea Baltică, Marea Adriatică, Golful Persic. Dezmembrarea Pactului de la Varșovia a lăsat NATO singura alianță în zonă, iar extinderea simbolică a NATO din 1997 nu a introdus noi factori de echilibru în aceasta zonă. Pentru o perioadă, Rusiei i-a fost acordată credibilitate, i s-au recunoscut interesele din "zona de aproape", și i-a fost alocat un rol important în stabilitatea acestei zone. Evenimentele din Rusia în 1998, însă, au reliefat aspecte cronice mai puțin încurajatoare ale tranziției – volatilitate politică, economie clientelară, corupție necontrolabilă, chiar și crimă organizată – aspecte care nu par că vor fi remediate în scurt timp și care discreditează capacitatea unei țări de a-și asigura stabilitatea proprie, cu atît mai puțin cea regională.

O dată cu declanșarea din vara '98 a crizei economice în Rusia, a devenit clar că aranjamentul informal de stabilitate din acest triunghi nu mai poate fi susținut de o Rusie care încă își caută identitatea, ci de alianța din zonă care are suportul celor mai stabile sisteme politice și economice din lume: NATO. Acest eveniment, de fapt un proces de redefinire a surselor de stabilitate din zonă, marchează anul 1998 din punctul de vedere al stabilității mondiale. În ultimii cincizeci de ani, este pentru prima dată cînd Rusiei i se pune la îndoială capacitatea de a asigura stabilitatea acestei zone, provocînd un dinamism care va necesita o serie de ajustări în relațiile internaționale. Apariția în 1998 a NATO-ului că factor de stabilitate în zonă a fost întîmpinată de Rusia, cum era și de așteptat, cu reticență și chiar cu declarații acuzatoare. Guvernul rus a calificat reprofilarea NATO drept "globalizarea alianței", "contra-productivă", sau " extrem de periculoasă" și se pare că nu a epuizat încă vocabularul. În plus, Rusia a reacționat avansînd spre finalizare proiectul unei uniuni cu fostele republici ale Uniunii Sovietice, proiect care ar trebui să contracareze profilul lărgit al NATO, proiect considerat însă a avea doar o valoare simbolică în raport cu valoarea lui strategică. O alianță între un datornic (Belarus) și un falit (Rusia) care cu greu își pot menține armatele la nivel minim de operabilitate, nu poate avea efecte strategice pe termen lung. În scurt timp însă, Rusia va trebui să realizeze că rolul NATO nu este ofensiv, ci stabilizator, și că Rusia beneficiază de pe urma noului rol al NATO. Așa cum Rusia deja a analizat corect dinamica relațiilor asiatice de la est de Marea Caspică și a propus pentru prima dată o colaborare strînsă cu India și China, tot așa Rusia va realiza că apariția NATO va tempera impulsuri iraționale într-o zonă pe care Rusia nu o mai poate

controla, impulsuri care o pot pune pe traiectorie de conflict.

Deoarece Rusia este membru permanent al Consiliului de Securitate, deci poate bloca prin veto inițiative de stabilitate, ea va accepta să nu se opună proiectelor NATO atîta timp cît i se va asigura integritatea pe perioada de tranziție. În această perioadă, Rusia poate deveni chiar un consumator de securitate și va plăti pentru securitate printr-o politică neobstrucționistă în Consiliul de Securitate. Inițiativele NATO trebuie să fie sensibile la problemele interne ale Rusiei și să nu creeze tensiuni în cercurile politice, așa cum a fost cazul primului val de extindere al NATO. Noul rol al NATO în triunghiul Marea Baltică, Marea Adriatică, Golful Persic necesită ajustări atît în Consiliul de Securitate, cît și în statutul alianței. Anul 1998 a arătat că aceste structuri nu mai corespund noii realități și trebuie reactualizate. Deoarece zonele de conflict nu așteaptă ca structurile de stabilitate să fie modificate, ele trebuiau ajustate din mers, în aceeași perioadă în care trebuiau susținute, dînd naștere la deficitul de credibiliate al SUA pe care îl menționam mai sus. Evenimentele petrecute în 1998 în Iugolsavia și Irak ilustrează necesitatea acestor ajustări. În ceea ce privește Iugoslavia, comunitatea internațională este frustrată de un regim ce violează perpetuu dreptul internațional și drepturile omului, și este dornică să soluționeze expeditiv problemele umanitare înainte ca ele să ajungă, ca și în Bosnia, la proporții catastrofice.

În cazul Irakului, comunitatea internațională este la fel de frustrată de lipsa de respect a obligațiilor asumate prin tratate de pace, și este mai ales alarmată că arme neconvenționale de distrugere în masă sînt controlate de un regim arogant și irațional. Ambele situații sînt grave, s-au perpetuat pe toată perioada scursă de la terminarea războiului rece, și afectează credibilitatea comunității internaționale de a soluționa efectiv stările de conflict.

S-a trecut deci la acțiune. În ambele situații, însă, avertismentele și intervenția militară nu au fost aprobate de către Consiliul de Securitate. Aceste evenimente au marcat o deviere bruscă de la normele de lege internațională respectate o jumătate de secol, norme care de fapt au evitat al treilea război mondial.

Aceiași actori care insistă asupra respectării legilor internaționale le interpretează elastic pentru a-și justifica agresivitatea? Gardieni păcii nu mai ascultă de regulile ei? Cei mai puternici impun un nou set de reguli pentru cei mai slabi? Răspunsul ține de faptul că ecuația de securitate în triunghiul euro-asiatic are variabile noi, introduse în 1998, încă neimplementate într-o politică constantă. Răspunsul nu ține de elasticitatea regulilor stricte internaționale, riscurile ca ele să fie ignorate și de alții ar fi prea mari. Pentru a-și asigura credibilitatea continuă, în 1999, este recomandabil ca membrii Consiliului de Securitate să formuleze clar sursa nouă de stabilitate în vecinătatea Rusiei europene.

Tot evenimentele din Iugoslavia și Irak ilustrează gradul de toleranță domestică al Rusiei la inițiative externe în acest triunghi, și este preferabil ca ele să fie analizate adecvat de NATO atunci cînd va adopta un nou mandat în 1999. Și în cazul Iugolslaviei și în cazul Irakului, Rusia și-a exprimat oficial dezaprobarea urmată de toate declarațiile de rigoare. În cazul Iugoslaviei, în 1998, Duma a adoptat unanim (fapt extrem de rar) o rezoluție împotriva intervenției NATO în Kosovo. Mesajul Rusiei este deci clar. O intervenție, chiar și umanitară, într-o zonă cu puternice afinități slave nu poate fi digerată ușor intern de Rusia, în timp ce o intervenție care urmărește stabilitate prin anihilarea unui focar de conflict în apropierea Rusiei are suficiente puncte comune cu interesele Rusiei, deci, deși respinsă declarativ, este acceptabilă. O deviere de la acest model va atrage o atitudine neconstructivă a Rusiei în Consiliul de Securitate și va alimenta politic un segment de fracțiuni extremiste din interiorul Rusiei, segment deja în creștere.

NATO a analizat corect noua situație în regiune și în 1998 a frînat procesul de lărgire; noi membri pe latura Marea Baltică - Marea Adriatică, cu excepția Sloveniei, nu pot clarifica incertitudinile Rusiei. Totodată, NATO a recunoscut că mandatul său este eminamente european, deci va căuta metode să integreze noul mandat cu cel al Uniunii Europene. Similar, NATO a recunoscut că tragedia umană din Kosovo are două părți responsabile, și încearcă să distingă între ajutor umanitar și intervenție militară echidistantă.

O intervenție militară, însă, chiar și cu scopul redus de a asigura despărțirea părților, va avea efecte negative pentru rolul mai larg al NATO. Celelalte țări din regiune pot interpreta intervenția NATO ca o relaxare a principiilor suveranității naționale sau ca lipsă de credibilitate, și ar putea respinge ofertele NATO din parteneriatul pentru pace. Dubiile asupra credibilității NATO, care apar concomitent cu incapacitatea Rusiei de a asigura stabilitatea regiunii, pot elibera forțe centrifuge, extremism de stînga și de dreapta, cît și iredentism, care pot reduce NATO la poziția sa inițială - alianța defensivă - și pot reversa procesele desfășurate în 1998.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

II. Economie Globală: Liberalism sau Intervenționism?

Evenimentele economice din 1998 au afectat prezumțiile care au fundamentat teoriile economiei internaționale, cît și structurile economice internaționale, dar, mai semnificativ, elementele de bază ale sistemului economic mondial capitalist au fost chestionate. Aceste evenimente au scos în evidență fricțiunile în teoriile economice de acum cinci decenii, dar au și demonstrat că schimbările rapide aduse de tehnologie, comunicații, și globalizare au dinamizat mediul relațiilor economice internaționale, reducînd relevanța variabilelor sacre ale fostelor teorii: timpul și spațiul. A devenit evident că modelele economice din anii '40 nu mai corespund realității, că dinamica economiei globale este mult mai complexă decît suma sistemelor economice din care este compusă și, prin urmare, un model nou, chiar dacă este confirmat, poate fi destituit arbitrar de schimbări rapide în societate.

Soluțiile prezentate pînă acum s-au ocupat numai de simptomele crizei economice globale, de calmarea piețelor de capital, de rezolvarea problemelor acute la nivel regional, și de clarificarea elementelor care au alimentat criza. Complexitatea problemelor, într-o economie aflată în proces de globalizare și care dispune de cantități uriașe de informații ce trebuiesc analizate, a întîrziat însă formarea unui nou model economic internațional. În alți termeni, ultimele luni ale lui 1998 au avut drept scop anestezierea pacientului - economia globală - înainte de intervenție. Din păcate, intervenția nu are un plan clar. Suportul pentru o economie de tip capitalist a fost diminuat de evenimentele din 1998, iar o soluție care să elimine tensiunile din sistemul economic global a devenit prioritatea anului 1999.

Una din tensiunile sistemului economic global se datorează subminării teoriei că piața liberă stabilizează economia prin ajustări rapide între cerere și ofertă. În 1998, în Asia, America de Sud și Europa, nici o ajustare rapidă nu a putut stăvili efectele devastatoare ale unor dezechilibre între oferta și cererea de instrumente de schimb autohtone. La nivel național teoria a supraviețuit datorită intervenției instituțiilor centrale de regularizare și stabilizare, dar la nivel supranațional intervenția asupra mecanismelor pieței este împiedicată de lipsa unor instituții internaționale abilitate. Cum abilitarea instituțiilor economice internaționale înseamnă un proces greoi de delegare a unui segment al suveranității și a unui buget adecvat în schimbul unor asigurări de stabilitate economică, este puțin probabil că deficitul de instituționalizare economică la nivel internațional poate fi redus pe termen scurt. În 1998, deficitul de instituționalizare a afectat, cum era și de așteptat, părțile cele mai vulnerabile ale economiei mondiale. Așa explicăm de ce criza parității devizelor (e drept, exacerbată de mobilitatea capitalului) a afectat zonele în dezvoltare economică și tranziție, dar nu și America de Nord sau Uniunea Europeană. Asta nu înseamnă că zonele dezvoltate vor fi neafectate de lipsa de instituționalizare a economiei globale; din contră, o redresare economică a zonelor depresionate în 1999 poate cauza o fugă spre lichiditate în piețele supraevaluate (dezvoltate), accelerînd un proces de redirecționare a investițiilor care poate destabiliza chiar și economiile mature.

Subminarea stabilității pieței libere internaționale în 1998 a atras și chestionarea conceptului adoptat cu entuziasm după cel de-al doilea război mondial: stabilitate economică colectivă. Economia globală are actori noi, pentru care "colectiv" nu reprezintă națiuni, ci membri ai elitelor financiare. Abundența capitalului speculativ și a profiturilor generate prin viteza de transfer a ridicat problema dacă termenul "colectiv" mai definește stabilitatea economică internațională. Drept urmare, țările în dezvoltare sau/și în tranziție, contemplează alternative de stabilitate economică, element care va tensiona în continuare structurile adoptate la Bretton Woods și poate încetini convergența economiilor naționale într-una globală. În țările dezvoltate, corporațiile mari au continuat procesul de externalizare a problemelor economiei globale (similar cu diversificarea riscului), căutîndu-și parteneri în piețe stabile sau mai rezistente la factori destabilizatori. În 1998, ritmul integrării internaționale a industriilor mature din țările dezvoltate (construcții de mașini, bănci, comunicații, mass-media) s-a dublat, cu efectul formării unei stabilități informale supranaționale a economiei mondiale. Viitorul stabilității economice colective într-un sistem în care unii membri își redefinesc opțiunile de stabilitate economică, iar alți membri caută stabilitate prin integrare selectivă, apare deci incert.

Dar elementul cel mai problematic al anului 1998 a fost incapaciatea finanțelor mondiale să susțină tranziția înspre o economie globală printr-o alocare eficientă de capital. Alocarea ineficientă de capital a distorsionat proiecțiile de profit și a frînat creșterea economică globală. Soluțiile au fost hazardate, adoptate în condiții de urgentă, nu au beneficiat de un fundament științific și au fost motivate predominant politic, creînd o nouă criză

de credibilitate în structuri internaționale. În plus, rolul proeminent al SUA și soluționarea problemelor economice prin factori politici au format imaginea că politica externă americană are două surse: Departamentul de Stat și Departamentul Trezoreriei. În lipsa unui model economic internațional pentru alocare eficientă de capital, soluția de intervenție cu sume masive pentru calmarea panicii va epuiza atît capitalul disponibil în țările dezvoltate, cît și convingerea politicienilor că banii pot rezolva orice probleme.

Alocarea ineficientă a capitalului mondial are însă și efecte mai sumbre. Date empirice arată în 1998 o creștere rapidă în veniturile generate de mișcarea capitalului comparate cu stagnarea veniturilor generate prin producție. Țările determinate să urmeze un model de dezvoltare prin mobilizarea resurselor domestice (frînarea consumului, accelerarea investițiilor, contractarea programelor sociale) nu mai au certitudinea că dezvoltarea economică se obține exclusiv prin exploatarea forței de muncă și, în schimb, acceptă noțiunea că factori economici externi, de multe ori independenți de politica internă, pot frîna și chiar nega progrese în domeniul dezvoltării. Relativizarea dezvoltării atrage apatia agenților economici și direcționarea capitalului autohton către activități speculative și cu risc sporit. Aceste condiții nu pot crea o economie robustă în țările în tranziție, care deja trec printr-o perioadă de sub-capitalizare. Soluția alocării de capital mondial va trebui să subordoneze finanțele intereselor economice globale.

O altă tensiune a sistemului economic internațional în 1998 s-a datorat chiar instituțiilor care ar trebui să-l dirijeze, Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială. Într-un articol recent, sugeram un rol global pentru tandemul Bancă - FMI, bazat pe convergența mandatelor și reglarea fluxului de capital. Anul 1998 a scos în evidență complementaritea rolurilor Băncii și ale FMI, unde prima instituție are un rol activ, de a implementa propuneri viabile de dezvoltare, iar a doua are un rol reactiv, în speță, de a corecta probleme economice internaționale. Aceste aspecte au creat un decalaj între activitățile lor, deși în trecut majoritatea deciziilor erau luate concomitent. De exemplu, în momentele cînd FMI intervenea masiv în Rusia, Banca a preferat să stea deoparte. Cînd a devenit clar că intervenția FMI nu poate preveni Rusia să declare imposibilitatea de a-și achita dobînzile, Banca a reactivat planurile de investiții.

Tot decalajul dintre activitățile Băncii și ale FMI a creat condiții pentru dezbateri publice. Banca a exprimat dubii în legătură cu lipsa de interes a FMI pentru probleme sociale și dorește un dialog în care matematica să nu domine umanitatea. În plus, într-un raport de sfîrșit de an, Banca a acuzat FMI de o politică economică ce a dus la înrăutățirea problemelor economice din Asia, punînd deci la îndoială funcția esențială a FMI: asigurarea stabilității economiei mondiale. Confruntat cu acuzații venite de la o instituție prestigioasă, FMI și-a adaptat parțial politica. În cazul înrăutățirii problemelor economice, a răspuns că ele au fost create de factori care țin de condițiile economice interne, respingînd argumentul Băncii. În schimb, pentru probleme sociale, FMI s-a focalizat asupra unui factor economic pe care l-a recunoscut numai în condiții de criză: capitalul uman. Implicit, FMI a acceptat că o economie viabilă are un capital uman robust, deci un risc social minimalizat. În ultimile zile ale lui 1998, FMI a modificat în cel puțin un exemplu condițiile standard de împrumut și a adăugat că o condiție de împrumut ca unul din membri săi să implementeze programe sociale, lucru rar întîlnit în recomandările FMI în ultimele decenii. Anul 1999 ar trebui să clarifice atît prioritățile FMI, cît și unele aspecte ale capitalului uman într-un model economic global.

Evenimentele din 1998 au împins relațiile internaționale într-o perioadă de tranziție. Perioadele de tranziție sînt definite de risc, instabilitate, neclaritate, atribute pe care nimeni nu le dorește în comunitatea internațională. Anul 1999 va trebui dedicat scurtării perioadei de tranziție și elaborării unui model de relații internaționale.

Mihai Mușet - Doctor în drept, Brooklyn Law School, New York 1998. În 1995 a absolvit Hunter College, City University of New York, obținînd Bachelor of Arts în economie și contabilitate. Este avocat la Biroul de avocatură al Statelor Unite, Brooklyn, New York.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

De ce vor pierde guvernanții viitoarele alegeri ?

GABRIEL IVAN

Coform unui sondaj de opinie realizat de televiziunea ABC în a doua săptămînă a lunii decembrie, ceva mai mult de 60% din americani nu sunt de acord cu înlăturarea lui Bill Clinton. Deşi Comisia Juridică a Congresului s-a pronunțat pentru inițierea procedurii de demitere a președintelui, este extrem de puțin probabil că două treimi din Senatul american vor vota pentru alungarea lui Clinton de la Casa Albă. La fel de improbabilă a fost şi trecerea prin Parlamentul României a moțiunii de neîncredere depuse împotriva Guvernului Vasile de majoritatea partidelor de opoziție. Deşi nu deține, conform sondajelor, un procent de încredere din partea populației similar celui de care beneficiază şeful executivului american şi nu se poate lăuda cu o performanță economică apropiată celei obținute în ultimii doi ani de administrația Clinton, guvernarea de la Bucureşti poate fi şi ea plasată într-o situație oarecum asemănătoare. Ea a scandalizat extrem de multă lume, inclusiv pe proprii ei susținători, dar o analiză ceva mai obiectivă a faptelor nu oferă suficiente argumente pentru debarcarea ei înainte de alegerile din anul 2000.

E greu de spus care dintre contra performanțele acumulate de guvernanți din 1996 pînă în prezent ar trebui considerată drept un fel de Monica Lewinsky pentru puterea din România. Există o puzderie de lucruri pentru care Emil Constantinescu, cele două cabinete de după decembrie 1996, parlamentarii din coaliția de guvernămînt şi partidele din care fac parte ar trebui să se rușineze. Practic nici unul dintre obiectivele cuprinse în programele anunțate în alegerile din octombrie 1996 şi cîteva luni după acestea nu a fost realizat. Desigur, spre deosebire de președintele american care suportă blamul public pentru ceea ce a făcut prin Biroul Oval sau prin dependințele acestuia în timpul orelor de program, guvernanții noştri ar trebui amendați mai degrabă pentru că nu au întreprins aproape nimic din ceea ce au lăsat să se înțeleagă că vor înfăptui după preluarea conducerii țării. Nu propunem aici o evaluare a nerealizărilor guvernării. Ele sunt nenumărate şi extrem de grave. Guvernul de la Bucureşti nu a făcut privatizare şi restructurare. Nu a stimulat pătrunderea capitalului străin. Nu a încurajat dezvoltarea întreprinderilor mici şi mijlocii. Nu a relaxat fiscalitatea. Nu a descentralizat administrația publică. Nu a reformat sănătatea, protecția socială şi alte servicii publice. Nu a valorificat fereastra de oportunitate pentru refacerea imaginii României în străinătate, pe care o oferise răsturnarea politică din toamna anului 1996 şi nu a atins nici una din țintele de politică externă pe care le-a urmărit în ultimii doi ani. O asemenea evaluare, mai mult sau mai puțin exactă, a activității coaliției de guvernămînt, a fost furnizată de dezbaterile parlamentare prilejuite de moțiunea de neîncredere şi de analizele produse în presă în ultimele săptămîni. În ce ne privește, credem că marele ei eşec nu s-a înregistrat pe terenul economic sau în celelalte domenii enumerate mai sus. Lucid vorbind, era greu de presupus că echipa instalată acum doi ani va face minuni pe terenul reformei economice, ținînd cont de inerția enormă a sectorului industriei de stat şi a mentalităților şi de problemele enorme acumulate prin întîrzierea tranziției spre piață. Multe dintre obiectivele integrării europene şi euro-atlantice erau deja compromise de indecizia guvernanților de după 1990 sau pur şi simplu iluzorii. Inacceptabilă mai ales pentru votanții Convenției Democratice este nerealizarea promisei reforme morale şi lipsa de rezultate palpabile în privința pedepsirii jafului produs după 1989 împotriva averii publice. Nerealizările din economie şi administrație demonstrează absența în cadrul coaliției a unor competențe manageriale pe care aproape nimeni nu spera că partidele care au cîştigat ultimele alegeri le dețin. Neîndeplinirea legatului moral de a face dreptate şi de a restabili adevărul în România probează însă lipsa voinței politice democratice şi a unui plus de caracter cu care ele au fost creditate înainte de 1996.

Centrul de Studii Politice şi Analiză Comparativă realiza în 1994, după doi ani de la instalarea guvernului Văcăroiu, un raport intitulat "Sindromul tergiversării". Un asemenea diagnostic nu ar fi decît în foarte mică măsură potrivit pentru a caracteriza prestația guvernării de după 1996. E greu de apreciat că partidele care se găsesc în prezent la putere nu au dorit o accelerare a reformei pentru recuperarea unei părți din decalajele ce ne despart de alte foste țări comuniste din Europa Centrală. Ceea ce se întîmplă în România de doi ani de zile poate fi aşezat sub semnul impotenței. Acest articol va încerca să analizeze una din cauzele văditei incapacități a actualilor guvernanți de a urni procesul tranziției din punctul în care a fost stopat de către fosta guvernare şi de a crea o diferență în raport cu aceasta. Nu vom descrie aici acele elemente din mediul extern sau intern care au contribuit din plin la aceste nereuşite ale acestora şi care au menținut reforma şi integrarea europeană sub spectrul stagnării. Conjunctura externă nu ne-a fost, cu siguranță, favorabilă. Felicitările adresate de cancelariile străine cu prilejul schimbării de regim de la Bucureşti nu au fost dublate de semne de bunăvoință palpabile, care ar fi putut ajuta prima conducere clar non-comunistă a României (cum se întîmplase la începutul anilor 1990 în cazul Poloniei, Ungariei şi Cehiei). Crizele economice din Asia de Sud-Est şi din Rusia şi celelalte semnale ale unei recesiuni economice mondiale au diminuat în mod simțitor accesul capitalului internațional în direcția țării noastre. Infirmarea prognozei că după cîştigarea alegerilor de către partidele democratice vom beneficia de un aflux uriaş de investiții străine reprezintă probabil cel mai sever dintre eşecurile guvernării. Acest eşec poate fi pus doar parțial pe seama erorilor conducerii de la Bucureşti, datorîndu-se în mare masură unor factori externi care nu se află sub controlul acesteia.

Guvernarea de după 1996 nu poate fi considerată în întregime responsabilă nici pentru acele blocaje ale reformei induse de caracteristici naționale, cum ar fi: birocratizarea, lipsa de profesionalism şi corupția care domnesc în cadrul administrației publice; mentalitățile de tip paternalist, nostalgiile totalitare şi comportamentele economice de tip etatist şi total neperformante ale majorității populației; substratul pre-modern al societății romîneşti; o industrie total depăşită din punct de vedere al progresului tehnologic etc. Toate aceste carențe structurale extrem de profunde ar putea fi clasate drept scuze pentru guvernanți, mai degrabă decît drept cauze ale neputinței cronice de care par să sufere aceştia.

Analiştii români şi străini care s-au aplecat asupra explicațiilor deficitului de performanță al guvernelor Ciorbea şi Vasile au fost în general unanimi în a considera că principala frînă în calea relizării reformelor au fost nesfîrşitele ciorovăieli din sînul coaliției. Certurile sau neînțelegerile persistente care tulbură de mai bine de un an viața politică şi au descurajat un demers susținut de reformă, probează faptul că partidele care ne conduc au sosit din opoziție nepregătite să guverneze. Forțele politice guvernamentale ar fi trebuit să-şi petreacă destul de lunga perioadă de dinainte de a veni în fruntea țării pentru a-şi rezolva în primul rînd problemele de identitate. Înclinăm să credem că, de exemplu, ruptura din sînul PNȚCD nu s-ar fi produs dacă acest partid ar fi dat acum cîțiva ani un răspuns unor întrebări fundamentale. Este, într-adevăr, PNȚCD un partid istoric sau unul dintre partidele noi apărute după Revoluție? În ce măsură îşi poate permite acest partid să ignore atunci cînd planifică propriile politici evoluțiile petrecute în România pe parcursul perioadei de după război? Pînă unde poate merge compromisul în privința colaborării cu forțe politice sau persoane care au un anumit trecut comunist? Ce înseamnă în definiția PNȚCD a avea un asemenea trecut? Este de acceptat scindarea partidului după criterii confesionale între o aripă ortodoxă şi una unită? Cît despre dreapta, poate merge acest partid pentru a nu-şi trăda tradiția de partid de masă şi cît de la stînga se poate plasa pentru a nu compromite şansele de reuşită ale reformei economice? Cum poate fi asigurat un echilibru între tendințele naționaliste şi tradiționaliste care predomină în PNȚCD şi opțiunea conducerii partidului pentru construcția unui partid modern, cu o abordare de tip european în chestiunea minorităților?

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Ştiințe Politice şi Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iaşi.

În perioada petrecută în opoziție, partidele din Convenția Democratică aveau timpul necesar lămuririi raporturilor dintre ele și, în general, a statutului acestei alianțe. Problemele extrem de dificile ale coabitării cu Partidul Democrat și cele ale relației dintre aceste două forțe politice și UDMR trebuiau și ele rezolvate, dacă nu pe parcursul celor patru ani de opoziție, cel puțin imediat după asumarea în comun a guvernării. Probabil că am fi prea exigenți dacă am cere unor partide românești să aibă deja pregătite, atunci cînd intră la guvernare, politici sectoriale concrete și propuneri clare pentru ocuparea posturilor ministeriale. Stagiul din opoziție trebuie însă cu siguranță utilizat pentru identificarea programelor și persoanelor care pot reprezenta o alternativă valabilă în raport cu programele și cadrele partidelor aflate la putere. Actualii guvernanți nu au fructificat acest timp de respiro în care te poți dedica formulării de strategii și consolidării aparatului de partid departe de presiunile la care sunt supuși cei aflați la conducere și avînd o comunicare mult mai bună cu societatea civilă decît pot avea aceștia. Posibilitatea de a te retrage o vreme de la putere, pentru reflecție strategică, un contact mai firesc cu publicul și împrospătarea rîndurilor partidului, este probabil unul dintre avantajele principale ale rotației la guvernare, ca mecanism esențial de funcționare a democrației. Aleșii din 1996 au venit în Palatul Victoria fără un program consistent de reformă. În absența propriilor specialiști, au fost nevoiți să utilizeze așa-zișii tehnicieni fideli *patrulaterului roșu* sau să accepte invazia de oportuniști în propriile rînduri. Nevalorificînd în mod suficient oportunitatea pe care au avut-o, de a sta mai mult de cinci ani departe de jilțurile puterii, ei au trebuit să consume timpul și energia cu soluționarea unor probleme care, în mod normal, nu aveau ce căuta în agenda unor partide de guvernămînt.

Această situație a răsturnat calendarul firesc al guvernării într-o țară aflată în tranziție spre economia de piață (și nu numai). În mod normal, partidele venite din opoziție cu un mandat teoretic de patru ani trebuie să pornească cu motoarele în plin și să mențină un ritm susținut al reformelor timp de cel mult trei ani, pentru a dedica al patrulea an unor măsuri ceva mai populare (chiar populiste) care le pot reface șansele în următoarele alegeri. Deoarece au sosit la guvernare cu temele nefăcute, cei din Convenția Democratică și din Partidul Democrat au trebuit să întîrzie timp de doi ani amorsarea reformelor dure, dar necesare, pe care majoritatea celor care i-au votat se așteptau că le vor întreprinde. În ciuda opiniei exprimate de actuala opoziție, că alegerile au fost cîștigate prin promisiuni demagogice, votul din 1994 a reprezentat un mandat dat de populație pentru închiderea întreprinderilor falimentare, privatizarea masivă și aducerea în România a companiilor străine. Partidele cîștigătoare au întreprins foarte puțin în această direcție, pentru că nu au știut cum să facă aceste lucruri și nu au avut cu cine să le facă. Ele sunt nevoite să relanseze reforma după ce au pierdut doi ani, în momentul în care ar trebui să se gîndească la următoarele alegeri. Probabil că din această cauză măsurile radicale anunțate de premierul Radu Vasile nu vor fi duse pînă la capăt.

Dacă programul realizat de experții FMI ar fi fost aplicat și întreprinderile cu datorii ar fi fost lichidate în prima parte a anului 1997, este de presupus că unda de șoc a acestor măsuri s-ar fi atenuat pînă acum și anul 1999 ar fi putut fi unul de creștere economică. Guvernanții au preferat să amîne atunci *sine die*, din așa zise rațiuni electorale, operația pe cord deschis pe care trebuie să o suporte industria românească. Membri coaliției de guvernămînt și-au gestionat propriul capital electoral, într-o perioadă în care trebuiau să administreze tranziția spre democrație și o economie de piață eficientă. Este probabil principalul motiv pentru care, deși au rezistat moțiunii depuse de opoziție, ei vor pierde următoarele alegeri.

Gabriel Ivan - Absolvent al Facultății de Filosofie, Universitatea București. În prezent, manager la Consiliul Britanic. A publicat articole în revistele *Sfera Politicii, 22* și altele.

Cealaltă parte: opoziția

CRISTINA CĂRTĂRESCU ILINCA

"În democrații, opoziția este un organ al suveranității populare la fel de important ca și guvernarea. A suprima opoziția înseamnă să suprimi suveranitatea poporului."
G.Ferrero

Un sistem bipolar

În ciuda sistemului multipartitist instaurat după căderea comunismului și consfințit prin Constituția adoptată în 1991 (art.8, #1), în viața politică a Romîniei post-revoluționare au funcționat și încă se mai păstrează urmele unor clivaje specifice, care i-au imprimat adeseori caracteristicile unui sistem bipolar, centrat în jurul a doi actori importanți: PDSR și CDR. Dacă în perioada 1990-1992, marcată puternic de clivajul comunist/anticomunist (suprapus în bună măsură peste cel urban/rural), a existat un dezechilibru major între poli, FSN-ul de atunci spulberînd cu un scor incontestabil la alegerile din mai 1990 partidele "istorice", neconstituite încă în coaliție, situația s-a echilibrat în perioada următoare ('92-'96, și în continuare '96-'98), odată cu apariția CDR-ului pe scena politică și cu re-grupările din interiorul, dar și din jurul principalului partid de guvernămînt, PDSR (fost FDSN, fost FSN). Este perioada în care, peste mai vechiul clivaj, a cărui importanță se diminuează pe măsură ce timpul scurs de la revoluție este mai mare, se suprapun altele noi: monarhist/antimonarhist, reformist/antireformist (legat și de desprinderea aripii reformatoare a FSN-ului, ce va deveni PD), și, în ultimul timp, tot mai explicit (și din ce în ce mai important pentru definirea partidelor politice românești în general) clivajul stînga/dreapta. Tendința a fost accentuată mai ales în cea de-a doua parte a anului 1998, cînd reprezentanții partidelor politice aflate la putere și în opoziție deopotrivă, au simțit nevoia unei autodefiniri exprese pe această axă.

Dincolo de afilierile ideologice sau conjuncturale, începînd cu 1992 și pînă astăzi se manifestă însă o polarizare a partidelor politice parlamentare, grupate în două tabere relativ stabile în funcție de participarea la formarea guvernului și la conducerea politică și administrativă efectivă: prima, actualmente în opoziție, are drept centru de greutate PDSR-ul, la care se adaugă principalii săi parteneri de guvernare din perioada '92-'96, PRM și PUNR; ea a reprezentat, între 1992-1996 *Puterea*, rol preluat după alegerile din '96 de fosta tabără a *Opoziției* centrată în jurul CDR, care și-a asociat la guvernare foștii "colegi" din opoziție, UDMR și PD. Această schimbare de roluri survenită în urma alegerilor din 1996 n-a însemnat neapărat și o abordare diferită a relațiilor dintre putere și opoziție, cele două grupări acționînd adeseori în practică într-o manieră pe care o criticaseră în poziția anterioară: prin șicanarea majorității sau, respectiv, ignorarea opoziției. Fără a ignora dimensiunile inevitabile ale jocului politic, o asemenea abordare a conlucrării parlamentare, dar și extra-parlamentare, este nu numai contraproductivă, ci poate reprezenta un potențial pericol pentru chiar menținerea democrației, fie prin reducerea la tăcere (prin ignorare) a opoziției, fie prin transformarea majorității în element de impunere nestingherită a voinței "puterii" și lipsirea de conținut a actului parlamentar. "*Menținerea democrației ca proces continuu* – arată G. Sartori - *cere să ne asigurăm că toți cetățenii (majoritatea plus minoritatea) au drepturile care sînt necesare modului de funcționare a democrației.*"[1]

În condițiile în care trăsăturile bipolarismului sînt încă suficient de pregnante (din fericire ele încep a fi contracarate de apariția fenomenelor de mobilitate a partidelor nou apărute, de felul PAR și ApR, care sînt predispuse la colaborare cu ambele "tabere", tendință manifestată dealtfel și de PD) pentru a împiedica apariția unor regrupări diferite, în sensul "minorităților schimbătoare" (Sartori[2]) sau al democrației poliarhice (Dahl[3]), activitatea opoziției trebuie considerată nu numai ca parte a

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

jocului politic democratic, ci și ca expresie a garantării lui în viitor. De aceea, față de prestația partidelor în opoziție ar trebui să se manifeste o atenție și o exigență similare cu cele de care beneficiază partidele aflate la guvernare.

Trei ipostaze ale opoziției

Coaliția care și-a asumat guvernarea țării în urma alegerilor din noiembrie '96 s-a confruntat cu trei tipuri de opoziție din partea partidelor reprezentate în Parlament:

- primul îl reprezintă *opoziția "clasică"*, a partidelor parlamentare ce au pierdut alegerile (PDSR, PUNR, PRM), ai căror parlamentari au acționat concertat în sensul cenzurării "puterii" și a guvernelor sale, prin susținerea în comun a moțiunilor simple și de cenzură prezentate în Parlament și prin solidarizarea în susținerea altor interese comune;

- cel de-al doilea tip de opoziție l-au reprezentat *partidele nou apărute* în Parlament, ulterior alegerilor – cazul Partidului Alianța pentru România, grup desprins din PDSR la Conferința Națională a partidului, din iunie 1997, și înregistrat ca partid la TMB în luna august a aceluiași an – sau intrate în opoziție în urma desprinderii din coaliția de guvernământ – cazul Partidului Alternativa Românîiei, care iese din CDR și de la guvernare la sfîrșitul lunii octombrie, 1998. Caracteristică pentru aceste partide este promovarea unei politici de independență în manifestările parlamentare și refuzul "afilierii" necondiționate la una dintre cele două tabere tradițional antagoniste "putere"/ "opoziție", ceea ce le conferă o anumită mobilitate a opțiunilor de vot și predispoziție spre o viitoare colaborare cu oricare dintre partidele aflate astăzi la putere sau în opoziție;

- un sindrom de opoziție marginală îl reprezintă opoziția din chiar interiorul CDR și al coaliției de guvernământ, unele partide și formațiuni politice comportîndu-se față de acestea ca și cum ar fi în opoziție. Este, de exemplu, cazul Alianței Civice, care adoptă, la Congresul din noiembrie 1997, o *moțiune de avertisment* adresată Convenției Democratice, prin care cere restructurarea acesteia, în caz contrar amenințînd cu retragerea din CDR. Un alt caz este cel al Partidului Democrat, care, deși participant la guvernare, a criticat constant performanțele guvernării, în special în ceea ce privește ritmul realizării reformei, amenințînd în repetate rînduri cu retragerea din coaliție. În plus, PD a reușit performanța neizbutită de opoziția reală, în ciuda moțiunilor depuse, de a provoca o criză guvernamentală și, în final, căderea guvernului Ciorbea.

Trilaterala forte a opoziției: PRM-PUNR-PDSR

PRM

Partid ce a obținut la alegerile din 1996 4,5% din voturi, PRM a urcat constant în popularitate de-a lungul celor doi ani, fiind cotat în ultimele sondaje de opinie din decembrie '98 cu 16% din voturi. Popularitatea partidului se leagă mai degrabă de personalitatea liderului său, C. V. Tudor (creditat la același sondaj cu 18%), și de discursul radical și adeseori extremist al acestuia, decît de propuneri alternative viabile la actuala guvernare. Fapt remarcabil, partidul, centrat în jurul liderului său, se bucură de coeziune internă, nefiind afectat de sciziunile care au zguduit celelalte partide. Mai mult, prin participarea, în noiembrie '97, a liderului Jean Marie Le Pen la cel de-al doilea Congres al PRM, unde acesta a lansat ideea unei Internaționale Naționaliste a conferit partidului recunoașterea internațională. Cooptarea unuia dintre cei mai influenți dintre foștii lideri PUNR – Gh. Funar, în structurile de conducere ale PRM (secretar general al PRM din 16 noiembrie,1998) a adus, fără îndoială, o parte din simpatiile politice de care acesta se bucura în fostul său partid. Rămîne de văzut în ce mod se va adapta partidul la existența în paralel a doi lideri puternici.

PUNR

Pornit în actuala legislatură de pe poziții aproape egale cu PRM, PUNR a avut de suferit în urma conflictelor interne dintre facțiunile rivale Gavra-Tabără/ Funar, care au scindat partidul pe parcursul anului 1997, determinînd scăderi ale popularității partidului. Sub conducerea lui Valeriu Tabără, PUNR-ul redevine activ ca partid de opoziție atît în acțiunile comune cu PDSR, ApR și PRM, cît și prin inițiative individuale. Astfel, în luna septembrie, 1998, Biroul Permanent al PUNR lansează un "Apel național pentru apărarea unității și integrității teritoriale a Românîiei", în care se cere suspendarea din funcție a președintelui Românîiei (cerută în același timp și de PDSR), dizolvarea

Parlamentului și demiterea guvernului Vasile. În plan concret, PUNR reușește o victorie în justiție în fața Guvernului, căruia i-a intentat proces contestînd constituționalitatea și legalitatea Hotărîrii nr.62 /98, cu privire la constituirea unei comisii parlamentare speciale în problema înființării universității cu predare în limba maghiară și germană.

PDSR

Principalul partid de opoziție, PDSR-ul și-a asumat, după o scurtă perioadă post-electorală de derută, rolul de lider al opoziției parlamentare. Trecut și în această legislatură prin proba scindărilor (o dată cu retragerea grupului Meleșcanu, ce va pune bazele ApR) păgubitoare nu numai ca imagine, ci și ca diminuare a numărului de parlamentari, PDSR-ul caută tot mai insistent să-și construiască o imagine nouă. Pentru aceasta folosește două instrumente: pe de o parte, în efortul de căutare a unei identități doctrinare partidul s-a definit ca partid de stînga, adept al social-democrației de tip european, încercînd să-și înscrie demersurile teoretice în această direcție; pe de altă parte, prin activitatea practică de partid de opoziție încearcă să atragă atenția electoratului atît prin mijloacele parlamentare uzuale (grevă parlamentară, proteste, inițierea de moțiuni la adresa guvernului, atacuri la adresa guvernanților, inclusiv), cît și prin propunerea unor programe ("Programul anticriză" și "Alternativa de guvernare a PDSR"). Aceste programe alternative contracarează imaginea de obstrucționare a majorității parlamentare, încercînd să creeze partidului avantajul imaginii unei opoziții constructive, dar și a deținerii unor soluții alternative ca mesaj electoral în perspectiva alegerilor.

Deși în practica parlamentară, ca și în activitatea extra-parlamentară colaborarea dintre PDSR, PRM și PUNR include uneori și conlucrarea cu alte partide, la nivel central sau la nivelul filialelor locale (cu titlu de exemplu pot fi citate mitingul de protest din 23 oct. 1997, organizat de filialele bucureștene ale PDSR, PRM, PSM și ale Partidului pensionarilor sau constituirea, în noiembrie 1997, a *Uniunii Forțelor Patriotice* la nivelul organizațiilor județene buzoiene ale acelorași partide plus PS sau, mai recent, în noiembrie '98, decizia celor 11 formațiuni politice care l-au susținut pe candidatul PDSR, Sorin Oprescu, în scrutinul final pentru primăria capitalei de a-și continua colaborarea, formînd *Opoziția Națională Unită*), principala coalizare a forțelor de opoziție s-a produs în activitatea celor trei partide parlamentare de opoziție, foste partenere de guvernare în legislatura anterioară: PDSR, PRM, PUNR, la care se adaugă, în ultima vreme, colaborarea cu ApR.

Mijloacele cele mai eficiente folosite concertat de aceste partide în decursul celor doi ani de opoziție au fost: refuzul de a participa la vot (de exemplu în cazul proiectului de modificare a Legii fondului funciar, adoptat de Senat în 16.09.'97), grevele parlamentare (în martie 1997 și noiembrie 1998), susținerea directă sau indirectă a protestelor, mitingurilor de protest și a altor manifestări îndreptate împotriva guvernanților, și, evident, moțiunile simple sau de cenzură, pentru depunerea cărora parlamentarii celor trei partide se aliază frecvent (dintre cele 8 moțiuni simple înaintate Camerei Deputaților în actuala legislatură, numai primele două sînt inițiate doar de grupul parlamentar PDSR, celelalte șase beneficiază de susținerea parlamentarilor PUNR și PRM, cărora li se adaugă, în două cazuri și alți parlamentari independenți sau ai altor partide; de asemenea două dintre cele trei moțiuni de cenzură (inclusiv ultima) sînt semnate de parlamentarii celor trei partide, cea de-a treia fiind rodul colaborării PDSR-PUNR.

Activitatea partidelor de opoziție în ultimii doi ani a fost, fără îndoială, ușurată de modul precar în care a funcționat coaliția la putere, care a dus la crize prelungite, remanieri guvernamentale și chiar demisia primului-ministru. Ca trăsături generale care definesc opoziția în această perioadă putem identifica:

- *instabilitatea organizațională:* și partidele din opoziție, ca și celelalte, sînt marcate de sciziuni, lupte interne între facțiuni, desprinderi provizorii sau cu caracter permanent, ce duc la continua remodelare a scenei politice, prin apariția partidelor noi (ApR funcționează chiar ca partid parlamentar, deși înființarea lui, prin desprinderea de PDSR, este ulterioară alegerilor), remodelarea sau regruparea celor deja existente (vezi fuziunea recentă a PS și PSM, care a dus la apariția Partidului Socialist Democrat). Rezultat al

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

perioadei totuși scurte de cînd sistemul politic actual funcționează și al imaturității partidelor, nevalidate prin proba timpului, instabilitatea și tentația scindărilor și a regrupărilor va continua, probabil, să se manifeste;

- *tentativa definirii doctrinare* – în mai mică sau mai mare măsură, partidele de opoziție au început să resimtă necesitatea definirii ideologice. Putem încadra în această tendință atît eforturile individuale ale partidelor (în special PAR, ApR, PDSR), cît și discuțiile dintre partide, pentru crearea unui pol al stîngii (vezi inițiativa "Vetrei Românești" de anul trecut, de coagulare a stîngii, dar și discuțiile – rămase fără rezultat deocamdată, dintre PDSR și PS și PSM.). Este de remarcat că partidele mai noi (PAR, ApR), în încercarea de a-și făuri o imagine, sînt mai preocupate de aspectele definirii doctrinare. Emergența polului stîng (multă vreme evitat, cel puțin la nivel declarativ) este de bun augur pentru clarificarea spectrului politic românesc;

- *propunerea unor programe alternative de guvernare* - deși procesul este la început, apariția unor programe alternative, cum sînt cele prezentate de PDSR ("Programul anticriză" și "Alternativa de guvernare a PDSR") sînt importante pentru o abordare mai responsabilă a actului guvernării. Aceste programe alternative ar trebui să fie cît mai complexe și viabile, ca să se poată constitui în programe reale de guvernare în momentul în care partidele de opoziție ar prelua puterea;

- *tendința de depășire a bipolarismului "CDR/PDSR"*, este dată de apariția în scenă a partidelor noi (ApR) sau mobile, dispuse să colaboreze cu parteneri din ambele tabere pentru o viitoare coaliție. Semnalul a fost dat de PD, care a migrat între cei doi poli, trecînd de la guvernare ca FSN în opoziție și iarași la guvernare alături de CDR. ApR-ul, în ciuda desprinderii sale din PDSR, dovedește disponibilitate de cooperare (în practica parlamentară, de exemplu) atît cu partidul de origine, cît și cu celelalte partide, atît din opoziție, cît și de la guvernare. Un alt exemplu în acest sens este dat de PAR, recent desprins din coaliția de guvernămînt, care și-a asumat o poziție independentă în blocul opoziției refuzînd să susțină ultima moțiune de cenzură inițiată de principalele partide de opoziție și anunțînd totodată că pregătește propria sa moțiune împotriva guvernului, pentru luna martie. PAR este, astfel, consecvent cu poziția (confirmată și prin lansarea "Manifestului Dreptei") de partid situat la dreapta eșicherului politic; rămîne de văzut, în acest context, care va fi evoluția lui ca partid de opoziție.

Deși într-un regim democratic opoziția parlamentară este doar o componentă a opoziției (văzută ca o contrapondere la puterea deținută de guvernanți), datorită valorilor asociate reprezentativității ea este una majoră.

Modul în care se desfășoară activitatea partidelor de opoziție este o garanție a posibilității noastre de opțiune în viitor, cu atît mai mult cu cît chiar noțiunea cu care se denumește uzual majoritatea guvernantă – **putere**, și nu *guvernare* sau *administrație* - conține în ea un potențial pericol. Care poate fi împiedicat să se materializeze atît timp cît există alternative democratice la guvernare și se menține posibilitatea afirmării lor.

Note:

1 G. Sartori – *The Theory of Democracy Revisited*, Chatham House Publishers Inc., Chatham, New Jersey, 1987, p. 31.
2 ibid.
3 Robert Dahl – *A Preface to Democratic Theory*, University of Chicago Press, 1956.

Cristina Cărtărescu Ilinca - A absolvit Facultatea de Litere, Universitatea București în 1991. Este studentă la Facultatea de Științe Politice din cadrul Școlii Naționale de Științe Politice și Administrative, București.

Trebuie să împărțim totul

JAN T. GROSS în dialog cu STELIAN TĂNASE

Jan T. Gross - Profesor de științe politice la Ney York University. Din 1995, este editor la revista *East European Politics and Societies*. Este autor al cărților *Revolution from Abroad: Soviet Conquest of Poland's Western Ukraine and Western Belorussia* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1988) și *Polish Society Under German Occupation - General Government, 1933 - 1944* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1979)

S.T: La sfârșitul anilor '80 ca și la mijlocul anilor '40, Europa se afla sub impactul catastrofei politice. Nu vreau să spun că e o catastrofă căderea comunismului sau a fascismului, ci că s-a produs o schimbare radicală în viața oamenilor. Se poate vorbi de o analogie? Există asemănări și deosebiri între aceste fenomene atât de diferite, petrecute la o distanță de 50 de ani?

J.G.: Aș spune că există anumite asemănări, mai ales în ceea ce se întâmplă înainte de criză și în felul în care reacționează populația. Desigur, în Europa anilor'40, experiența războiului a fost una traumatizantă pentru toată lumea. Unele țări au fost mai implicate în război decât altele, dar peste tot acesta a fost o calamitate pentru segmentul larg al populației. Ceea ce a venit după criză a fost privit de populație ca o mare oportunitate, o mare speranță și, în același timp, o provocare. În Europa de Est, situația a fost mai ambiguă pentru că devenise clar că viitorul, ca să spunem așa, nu va mai fi lăsat să fie în totalitate construit de popor, pentru că nici un popor nu este capabil să fie arhitectul propriului viitor. Trebuie să se străduiască, dar limitele a ceea ce ar putea realiza sunt foarte restrînse. Însă, cu toate acestea, trebuie spus că acest lucru a necesitat o imensă energie nu numai printre nostalgicii și suporterii regimurilor comuniste. Faptul că războiul se terminase și că oamenii puteau începe, în cele din urmă, o viață normală, era un lucru pozitiv.

În anii '80, situația a fost mai complicată. Mai întîi, acest fenomen nu a cuprins tot continentul, ca în anii '40. Oamenii sunt preocupați de ceea ce vor să construiască în viitor. E un mediu special în care există deja modelul unei societăți bune, adică ce e înrădăcinat în Vest, o economie de piață și o democrație. Dar, pe de altă parte, e fantastic pentru că această revoluție devine, într-un anume sens, mai ușoară din punct de vedere psihologic. Ușoară în termeni practici, pentru că fiecare știa ce are de făcut. Însă psihologic vorbind, e o provocare foarte dificilă pentru că te trezești aici și suferi, într-un fel, avînd sentimentul că ai merita o recompensă rapidă, un fel de compensație.

Vezi că masele de oameni par că se bucură de beneficiile revoluției, iar tu trebuie să te lupți să le obții. Mi se pare foarte descurajator, în primul moment cînd știi că lumea e deschisă succesului și, totuși, durează atît de mult pînă să rupi fructul copt din copac.

Dar, într-un anume sens, se poate spune că Europa e mai optimistă decît după război. Unii oameni din Vest se tem de venirea rușilor, dar, pe de altă parte, acum nu există constrîngeri din afară cu excepția barierelor psihologice pe care, fiind est europeni, le simțim în sensul că noi nu am ajuns unde ceilalți au ajuns deja.

S.T.: Una dintre problemele din zilele de după căderea comunismului ca și în anii '40, a fost problema colaborării. Ca întotdeauna, populația încearcă să găsească "țapi ispășitori". E ca o traumă. Există, de asemenea, problema eroilor, "oamenii buni din istoria noastră recentă". Sunt multe mituri despre eroi și despre acești țapi ispășitori, în

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

anii '40 şi în '90. Dezbateri nesfîrşite au loc în România pentru că unii oameni se opun legii accesului la dosarele personale ca în Polonia şi Germania. Unii au argumente raţionale, unii sunt speriaţi. Ce credeţi despre această traumă istorică?

J.G.: E o problemă foarte complicată. Am unele păreri personale, dar ele nu coincid neapărat cu ceea ce înţeleg despre această problemă ca cercetător al societăţii. Părerea mea e că trebuie să te îndepărtezi de aceste probleme cît mai repede posibil. Aud oameni spunînd că dacă nu faci asta, legătura cu trecutul se va rupe. Dar mă tem că aceste conturi s-ar putea regla doar folosind materiale şi resurse care au aparţinut, într-o formă sau alta, vechiului regim. Nu meritä. Aceasta este atitudinea lui Mazovieskii de a trasa o linie groasă de separaţie. Mai există şi cazuri care, în anumite circumstanţe, sunt dovezi clare de încălcare a legii, deci sunt susceptibile de pedepse legale. Aceste lucruri sunt foarte complicate, chiar dacă ar putea părea extrem de simple. Cred că ceva de genul comisiilor adevărului din Africa de Sud. Este ceva foarte potrivit, din punctul meu de vedere, fiind o modalitate de reconciliere cu trecutul. Cu alte cuvinte, chiar dacă nimeni nu este adus în faţa justiţiei, se pune accentul pe adevăr şi nu pe un fel de compromis. Nu sînt sigur că acest lucru este atît de urgent, că este o problemă stringentă în societăţile post-comuniste mai ales în Europa de est şi nici într-un caz în Polonia. Există o barieră de timp între timpurile cînd oamenii erau brutalizaţi fizic şi psihic şi timpurile cînd s-a produs schimbarea de regim, ca în Africa de Sud, bineînţeles. Deci există o nevoie mult mai actuală şi este destul de periculos să se realizeze un proces instituţionalizat de retribuţie. Dar cred că acesta este preţul care trebuie plătit pentru o revoluţie paşnică şi datorită faptului că vechile regimuri nu au recurs la violenţă, cu excepţia României. Au existat totuşi aproape peste tot unele negocieri, o anumită predare a puterii, însă preţul plătit a fost un fel de neîmplinire, din punct de vedere psihologic, a revoluţiei. Nereglarea de conturi de acum rezultă din faptul că nici vechiul regim nu i-a împuşcat pe toţi cei care le ameninţau poziţia. Oricît de imposibil de apărat ar fi fost aceste poziţii, ei ar produce un număr considerabil mai mare de victime în aceste societăţi. Şi cred că această situaţie a fost parte a unui contract nescris dintre societate şi stat. Trebuie să luăm în consideraţie şi faptul că aceste regimuri au durat foarte mult, iar oamenilor care le-au trăit le-a fost foarte greu să tragă o linie. În unele cazuri această linie se poate trage, chiar dacă este foarte subţire, mai ales cînd este vorba de privaţiuni. A existat într-un fel în fiecare dintre noi. Termenul *colaboraţionism* nu este cel mai potrivit, pentru că are o conotaţie atît de negativă. Cred că a existat un fel de colaborare, de implicare foarte subtilă pentru ca oamenii să poată trăi în aceste societăţi. Cu toate că în fiecare din aceste societăţi exista un grup cu păreri diferite, nu putea fi pur şi simplu ignorată marea masă numai din motivul că nu aşa funcţionează o democraţie. Democraţia este un proces de includere, nu de excludere, nici măcar în mod simbolic, a unor vaste părţi din populaţie. "Toţi suntem egali, dar eu sunt mai egal decît altul". Cred că, din nefericire, trebuie să îi suportăm, şi ei sunt într-un număr destul de mare, cei care au avut beneficii de pe urma regimurilor comuniste. Acesta este preţul pe care trebuie să îl plătim pentru a nu se contamina calitatea regimurilor pluraliste.

S.T: În Europa de Est descoperim la începutul anilor 90, prezenţa cu adevărat a tradiţiei. După colapsul din '89 am descoperit tradiţia istorică, tradiţie foarte diferită în România, Republica Cehă, Ungaria. Această diferenţă a jucat un rol important în evoluţia societăţii. Unele din acestea au realizat o trezire foarte puternică şi rapidă după comunism. Acesta a fost cazul cehilor. A existat şi la ei un foarte puternic regim stalinist ca cel din România, însă bineînţeles mai prosper şi nu la fel strict – cehii trăiau mai bine decît românii. Dar, în cîteva săptămîni, acesta s-a transformat într-o societate democratică, ca în Polonia unde exista o puternică tradiţie de rezistenţă împotriva comunismului. Un rol foarte important în acest proces a fost jucat tocmai

de această lungă tradiţie democratică a cehilor. V-aş ruga să explicaţi acest tip de dinamică socială prin care un popor îşi foloseşte propriile tradiţii, influenţa profundă pe care trecutul o are asupra prezentului

J.G.: Sunt de acord într-o oarecare măsură cu ceea ce aţi spus. Observînd procesul de după 89 îmi este foarte clar că speranţele privind continuitatea şi tradiţia nu au fost atinse. Este evidentă absenţa partidelor politice istorice...

S.T: *Nu şi în România. Aici partidele politice istorice nu sunt o ficţiune. Ei sunt acum la putere în guvern.*

J.G: Acest lucru nu şi-a găsit replica nicăieri altundeva. Cu toate că acest lucru părea o ipoteză extrem de realizabilă, avînd în vedere că naţiunile au tradiţii, comunismul a venit, le-a întrerupt, apoi a trecut, iar tradiţiile s-au putut reînnoda. Şi aşa s-a şi întîmplat, cu unele excepţii. S-ar putea spune că prea multe lucruri s-au întîmplat, prea multe s-au schimbat, iar reconstrucţia dramatică care a avut loc se datorează în egală măsură comunismului şi celui de-al doilea război mondial. Privind esenţa profilelor democratice ale acestor societăţi, din punctul de vedere al compoziţiei, evreii şi germanii lipsesc din Europa Centrală după război... Aceasta este o diferenţă majoră, atît la nivel etnic, cît şi social. În unele privinţe s-ar putea spune că a dispărut clasa de mijloc, şi că, bineînţeles, s-au modificat radical termenii disputelor politice. Oricum, nu înseamnă că aceste tradiţii au ieşit brusc la lumină. Dacă privim spectrul politic, nu vom putea vedea adevărata sa constituţie şi nici contradicţiile care îl animă. Teoria dumneavoastră se poate aplica doar la anumite stiluri de comportament politic; este tipul de rol pe care lideri individuali îl joacă realizînd o personalizare a politicii lucru care a devenit în mare măsură o trăsătură caracteristică tradiţiilor Central - Europene. Este destul de interesant , cu toate că în Cehoslovacia, înainte de război, lucrurile erau diferite faţă de restul Europei din punct de vedere politic, mai ales în privinţa relaţiilor dintre partide. În Europa Centrală, cu toate că au existat mai degrabă alegeri parlamentare, negocieri, totuşi personalizarea politicii a fost în mare măsură o caracteristică definitorie. Masarik şi apoi Beneş au avut o charisma la fel de mare ca cea pe care Pilsudski, Walesa sau mai tîrziu Havel, au avut-o în Polonia. Deci unele trăsături se păstrează. Nu aş vrea să exagerez importanţa ideii de continuitate, şi aş spune că atît în timpul comunismului, cît şi după, au existat, în spatele faţadei unor ideologii diferite şi complet noi, instituţii, şi practici comune acestor ţări şi regimurilor lor politice. Există şi azi nepotism. În cazul României acesta apare într-o formă foarte accentuată. Deci acestea erau regimuri care, într-o oarecare măsură, erau structurate după nişte structuri elementare bazate pe arii de interese şi de întrajutorare. Nu văd, în perioada comunistă, nici o influenţă drastică venită din tradiţii mai adînci. Personalizarea politicii, sau un anume tip de clientelism, şi tot ce derivă din asfel de situaţii, poate nu într-o formă aşa avansată de modernizare ca în Europa Centrală, au fost într-o continuă creştere pînă la al doilea război mondial.

S.T: Să discutăm despre relaţia Rusiei cu Europa. Pentru că în această dezbatere de proporţii – vorbind teoretic – despre lărgirea NATO, a existat, cred eu, o problemă foarte veche. Problema este definirea Europei. În secolul al XVIII-lea, cînd diplomaţii, inteligheţia şi înalta societate din Vest au descoperit Europa de Est şi Rusia, ei ştiau mai mult despre America decît despre această parte a propriului continent. Ei au început să călătorească datorită interesului comercial exercitat de Sankt Petersburg şi de Istanbul, şi au descoperit această lume: Europa de Est, Balcanii, Europa de Nord, Rusia, Ucraina, Kievul. Iar una dintre principalele argumente pentru acceptarea în NATO a fost tradiţia comună pe care Polonia, Ungaria şi Republica Cehă le au cu ţările occidentale. Are România acum o tradiţie comună cu ţările occidentale? Dar Rusia? Cum rămîne cu Tolstoi şi cu Ceaikovski? Aparţinem sau nu aceleiaşi civilizaţii? Această problemă e

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

legată de dilema străinilor. Dacă Rusia este ca noi, nu avem nici un motiv să ne temem. Dacă nu este, atunci ea devine, în mod absolut, străinul cel rău. Ce credeți, în noile circumstanțe despre problema Europei de Est și a Rusiei?

J.G.: În primul rînd că sunt uluit – mai ales în cazul Poloniei, care a avut o tradiție îndelungată în rîndul populației, de puternică animozitate și frică, ba chiar și de ură față de Rusia – de cît de puțină animozitate s-a filtrat în atitudinea generală a populației în momentul de față. Aceasta chiar în contextul în care mulți ruși veneau în Polonia – folosesc termenul de ruși într-un sens foarte general, ei putînd fi atît ucrainieni, cît și belorusi, sau popoare care vin din Asia Centrală și așa mai departe, dar în general, din fostul imperiu – și venind în Polonia făceau comerț și creau un fel de populație de tranzit, oarecum marginală, care era deseori responsabilă pentru anumite stări xenofobe. Nimic asemănător nu s-a mai întîmplat după 89. Iar oamenii spun "O.K, nu este nimic rău în asta. Și polonezii vor să meargă în Germania, așa că..." Însă acum, regulile jocului democratic sunt respectate, iar între Rusia și Europa Centrală au apărut mai multe state. Iarăși, acesta este un fenomen fără precedent și nu sunt sigur ce se va întîmpla cu Bielorusia și dacă personajului ciudat care este la putere în momentul de față îi vor reuși toate schemele pe care le are în minte. Ucraina s-a afirmat deja ca un stat de sine stătător. Să nu mai vorbesc de țările baltice... Prezența imperialistă care a existat acolo timp de mai multe secole, nu mai este, cel puțin momentan, o amenințare. Și apoi mai sunt și procesele interne. Avem de a face cu o țară care a suferit unele dislocări profunde, care trebuie să fie remediate și depășite timp de două – trei generații pînă va găsi o soluție de durată pentru prosperitate și pace socială. Cred că înțelegeți foarte bine că sunt atît de multe probleme pe care rușii trebuie să le rezolve între ei încît nu vor reprezenta, cel puțin pentru o vreme, centrul de interes pentru lumea exterioară. Eu am impresia că frica de Rusia nu mai există și acesta este un lucru extraordinar pentru că creează o situație în care se pot lua tot felul de decizii instituționale și politice care vor întări poziția Rusiei în lume ca o țară normală. Chiar dacă alte țări vor trata Rusia ca pe un monstru care îi amenință pe toți din jur, acest lucru nu va face decît să susțină procesul de care vorbeam. Eu sunt pentru extinderea NATO, pentru că cred că acest lucru este foarte mult dorit de populație în această parte a lumii și dacă așa stau lucrurile, am dovezi suficiente că NATO este o idee bună. În Rusia mi se pare că există un joc politic iar majoritatea oamenilor din afara elitei politice nu iau atît de mult în considerație situația externă. Ei sunt prea preocupați să facă ordine în propriile vieți, pentru ca acestea să fie folosite ca un element politic, în dezbateri interne. Însă oricine poate argumenta că NATO nu este o amenințare la adresa Rusiei, din simplul motiv că acest lucru este adevărat. Pe de o parte, restul Europei nu trebuie să se teamă de Rusia, iar extinderea NATO nu este necesară ca protecție față de o primejdie inexistentă și, cu siguranță, nu devine o amenințare pentru Rusia și, prin urmare, o problemă. Ideea, pe de altă parte, că Rusia ar putea avea, în viitor, vreo revenire la aspirațiile imperialiste, este o grijă naturală a popoarelor învecinate. Oricum, la nivelul dorit în momentul de față, la nivel local, cred că NATO este un element stabilizator. Nu izolează cu adevărat Rusia decît în ochii forțelor naționaliste din această țară, dar aceste forțe vor vedea orice dezvoltare ca pe o amenințare și vor prezenta Rusia sau ca pe o victimă, sau ca pe ceva care trebuie apărat. Deci nu-mi fac griji că această extindere ar stimula și ar aprinde focul unora ca Jirinovski. Cît despre întrebarea dacă Rusia este o parte a Europei, răspunsul este: bineînțeles că da! Vorbesc din punct de vedere cultural. Iar acum acest lucru va fi mai vizibil ca niciodată, parțial pentru că va demonstra că și celălalt program de modernizare implementat acolo, în timpul comunismului, nu este ceva chiar atît de viabil pentru a fi adus în față ca o alternativă pentru dezvoltare. Asemănarea și permeabilitatea culturală dintre est și vest face lipsită de sens divizarea, tragerea unei linii între cele două părți ale Europei.

S.T: Credeți că această veche rivalitate dintre germani și polonezi, sau dintre polonezi și ruși este de domeniul trecutului?

J.G: Și neînțelegerile dintre Marea Britanie și Franța au fost uitate și nu văd de ce acesta nu ar fi exemplu bun, chiar dacă pare banal, pentru că acea ură a durat secole și a fost scrisă cu sînge. Un alt exemplu ar fi amintirile oamenilor despre cel de-al doilea război mondial, mai ales sub aspectul victimelor. Iar dacă asemenea conflicte pot fi rezolvate în așa măsură încît Anglia și Franța sunt acum principalele forțe care împing spre unificarea europeană, atunci orice conflict dintre entitățile naționale și mesajele lor culturale poate fi soluționat.

S.T: Există într-adevăr modelul relațiilor franco-germane de după război. Însă există și exemplul rupturii Iugoslaviei, destul de puternică să ne sperie. La începutul anilor '90 Cehoslovacia și Iugoslavia au dispărut, iar dacă prima separare a fost negociată cu succes, în mod pașnic, cea de-a doua a fost extrem de sîngeroasă. Credeți că Europa viitorului va putea rezolva pașnic problemele sau e posibil să avem noi conflicte? Credeți că va fi o tranziție pașnică, sau trebuie să ne așteptăm la tensiuni și conflicte deschise?

J.G.: După părerea mea, și există o mulțime de exemple în acest sens, naționalismul este în primul rînd radical și intolerant, opus patriotismului, care este o altă față a aceluiași sentiment pe deplin înțeleasă, oamenii iubindu-și identitatea națională și avînd tot dreptul să o facă. Dar lipsirea de drepturi a oricărei alte națiuni care trăiește pe același teritoriu, acesta este naționalismul radical, e o forță extrem de distrugătoare și de înspăimîntătoare. Și am văzut în Iugoslavia ce forme poate lua o astfel de forță. Totul a început cu o perioadă de pregătire din partea intelectualilor și a politicienilor cinici care s-au folosit de ultra-naționalism pentru preluarea puterii. De vreme ce procesul de unificare a structurilor europene continuă, mi se pare că acest lucru are un efect civilizator, din punct de vedere instituțional. Astfel explic libertatea presei, liberul acces al mass-media. Oamenii vorbesc, văd, dezbat pericolele naționalismului agresiv. Acesta va exista fără îndoială, pentru că atunci cînd se trece de la sărăcie la prosperitate au loc o mulțime de conflicte. Vor exista o mulțime de situații din care se va dezvolta acest tip de conflict. Aceasta poate fi un fel de explicație imediată a faptului că oamenii trăiesc niște vremuri dificile, greu de analizat sau de argumentat. Trebuie să li se dea voie lucrurilor să se întîmple și să-și elimine furia. Prin aceasta vor trece toate țările care trebuie să se lupte pentru prosperitate. Cred că acest lucru este o consecință a războiului și a faptului că compoziția etnică a hărții Europei a fost dramatic simplificată de cei mai mari doi criminali, Stalin și Hitler, de ceea ce am putea numi prosperitate în general, și de turnura instituțională pe care a luat-o tot ce era deja bine stabilit, Comunitatea Europeană și așa mai departe. Există conștiința că viața pe continent este un proiect comun, un fel de colaborare. Noi nu o putem face singuri. Trebuie să împărțim totul, începînd cu resursele naturale. Acesta este un proces în desfășurare pe care îl privesc cu optimism.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Ceauşescu: anii numărătorii inverse*

PAVEL CÎMPEANU

Bucureşti, 21 decembrie 1989. O zi de iarnă neobişnuit de blîndă. Coloane masive se vor revărsa în Piaţa Palatului. Aici se va desfăşura mitingul menit să exprime sprijinul pentru hotărîrea preşedintelui Ceauşescu de a înăbuşi prin forţă tulburările de la Timişoara.

Aceste aşteptări par să-şi afle confirmarea în auspiciile liniştitoare sub care începe dimineaţa acelui solstiţiu. Cetăţenii se prezintă în număr mare la punctele de întîlnire şi la unităţile unde muncesc, organizatorii iau act de prezenţa lor, le distribuie portretele celor doi, panourile cu lozinci şi drapelele – verificînd proporţia celor roşii faţă de cele tricolore – apoi îl încolonează şi, la timpul dinainte stabilit, le dau pornirea. Vremea este clementă, miliţienii au deviat circulaţia auto pentru a degaja căile de acces. Pe traseu nu se semnalează nimic alarmant, la fel ca şi în Piaţă. Aici, precum şi în clădirile din jur, oamenii Securităţii au luat măsurile de rigoare, instalaţiile audio sînt din nou verificate, la fel amplasarea şi buna funcţionare a camerelor TV; mai sobră decît de obicei, decorarea Pieţei suferă ultimele retuşuri; echipele tehnice ale Securităţii verifică pentru a n-a oară "curăţenia" locurilor pe unde va trece ori în care va zăbovi alaiul prezidenţial şi mai cu seamă balconul de la care, prin tradiţie, se rostesc discursurile. Ritualul poate demara.

În afara elementelor de decor, ordinea rituală presupune o constelaţie de actori distribuiţi în roluri fixe, ale căror partituri sînt complementare. Actorii ritualurilor de tipul celui din 21 decembrie erau: organizatorii, a căror contribuţie viza mai curînd pregătirea ceremoniei decît desfăşurarea ei; supraveghetorii, mai mult sau mai puţin civili, avînd tocmai misiunea de a asigura buna desfăşurare a adunării; oficiantul – aducătorul mesajului şi obiectul ritualului de cult; membrii suitei lui, reduşi la un rol eminamente decorativ; şi, în sfîrşit, masa participanţilor, receptorul prezumtiv al mesajului căruia avea îndatorirea de a-i da intermitent replica sub formă de ovaţii şi sloganuri dinainte stabilite.

Transformarea revoltei provinciale în revoluţie naţională începe în Piaţa Palatului din Bucureşti, prin degringolada ritualului, sau mai exact printr-o bătălie acustică: din mulţime se ridică strigăte de protest care, crescînd în volum, acoperă mai întîi aclamaţiile prescrise, din ce în ce mai stinse, şi în cele din urmă glasul oratorului. Dereglarea nu izbucneşte în timpul altor cuvîntări, ci numai cînd la microfon se găseşte chiar Preşedintele. Zadarnicele lui tentative de a potoli rumoarea nu sînt susţinute prin intervenţii tehnice elementare, cum ar fi putut fi mărirea intensităţii microfoanelor de pe balcon, amuţirea celor din piaţă sau difuzarea unor urale înregistrate pe bandă. Dar clamoarea naturală a furiei populare este lăsată să copleşească tehnica de sonorizare de care puterea dispune, dar nu se foloseşte în această împrejurare crucială. Prima bătălie a Revoluţiei Române, bătălia acustică, se va încheia grabnic cu prima înfrîngere a lui Ceauşescu, o înfrîngere aparent benignă, din care însă el nu îşi va reveni.

Protestatarii din Piaţa Palatului perturbă ceremonialul de cult modificînd înainte de orice partitura masei. Prima consecinţă a intervenţiei lor neavenite este una cu caracter general: ordinea rituală nu poate fi decît cu totul inflexibilă, ea exclude orice alte modificări în afara celor pe care oficiantul le introduce de buna lui voie în mesajele sale.

Amintind topirea metalelor la temperaturii înalte, rolurile rituale trec din starea lor de rigiditate în una de fluiditate crescîndă. Supraveghetorii îşi pierd rolul care îşi pierde obiectul: ordinea rituală. Înlocuind sporadicele răspunsuri prescrise prin compactul său răspuns destabilizator, masa trece din rolul de receptor coparticipativ în cel de oficiant; ea îl scoate astfel din rolul său prin definiţie netransferabil pe oficiantul individual, al cărui cult urma să se celebreze, constrîngîndu-l la rolul de receptor

*Textul este un fragment din cartea cu acelaşi titlu, încă în lucru.

individual al mesajului emis de noul oficiant colectiv. Neacceptînd această intervertire a rolurilor oficiantului unic, acreditat de convenţie, dar discreditat de încălcarea ei, părăseşte locul care îi era rezerva, omologînd prin acest gest eşecul ceremoniei – adică prima fază a rupturii, căreia îi conferă astfel un plus de virulenţă.

Ritualul degenerează într-un act de erezie colectivă. Înlocuirea ordinii rituale prin dezordinea eretică vesteşte cea dintîi înlocuirea ordinii sociale staliniste prin dezordinea generală a tranziţiei.

De-a lungul ultimilor 25 de ani avuseseră loc mii de ceremoniale ale cultului lui Ceauşescu – nici unul nu a degenerat însă în acest fel. În acelaşi interval s-au ivit şi momente de tensiune – ele nu s-au manifestat însă cu prilejul unor astfel de ceremonii (Valea Jiului 1977, Braşov 1987). Episodul din 21 decembrie 1989 este inedit tocmai prin răsturnarea unei ceremonii de cult în contrariul său. O dată cu acest cult este respins obiectul său – personajul care îl omagiază.

Creatorul acestui episod istoric inedit este masa adunată în acea dimineaţă prin constrîngere în inima Capitalei, de unde şi interesul special pentru comportamentul ei în împrejurările date. Auzul celor dintîi huiduieli are un efect dezintegrator – mulţimea se divide în cîteva segmente, dintre care unele se extind rapid, altele dimpotrivă, toate fluide şi dispersate. Grupul cel mai important, nu ca dimensiuni, ci ca rol, este, evident, alcătuit din iniţiatorii protestului; se disting apoi cei care, dintr-un motiv sau altul, încearcă să reia ovaţiile; urmează grupul, în ultimă instanţă decisiv, al participanţilor care se lasă contaminaţi de exemplul celor dintîi; cei muţi, blocaţi în starea de incertitudine de presiunea unor impulsuri contrare; purtătorii de portrete, lozinci şi drapele, bunuri materiale pe care aveau obligaţia să le restituie şi pe care unii le aruncă, alţii le păstrează, iar alţii se ostenesc să le ascundă. Prin acest peisaj al derutei şi instabilităţii rătăcesc nedumeriţi oamenii de ordine, unii încercînd fără convingere să nu-şi uite îndatoririle, iar alţii, grăbindu-se să-şi piardă urma printre participanţi.

Orice colectivitate protestatară dezvoltă o propensiune firească spre încălcarea ordinii date căreia, de regulă, nu îi poate contrapune instantaneu o ordine distinctă, ci o stare de dezordine. Sub acest raport, mitingul în chestiune nu îşi afirmă originalitatea prin neorînduiala pe care o stîrneşte transfigurarea lui, ci prin iuţeala cu care parcurge distanţa în temeni psihologici imensă dintre stricta ordine rituală a începutului şi degringolada finală.

De altfel, datorită probabil şi acestei iuţeli, unele reflexe ale comportamentelor ritualistice persistă şi după colapsul ceremoniei rituale. Un simptom relevant al acestei persistenţe îl constituie faptul că, dereglarea odată produsă, purtătorii ei nu întreprind vreo tentativă serioasă de a părăsi spaţiul convenţional, pe care ritualul li-l alocase, pentru a se apropia de clădirea în care se refugiaseră Ceauşescu şi însoţitorii lui. Poate că persistenţa aceloraşi reflexe explică, pînă la un punct, una din trăsăturile cele mai izbitoare ale comportamentului acestei mulţimi răzvrătite: moderaţia.

Această trăsătură se concretizează mai puţin în acţiunile pe care masa le întreprinde, decît în cele de la care se reţine. Vehemenţa strigătelor nu se traduce în cea a gesturilor: nu se sparg vitrine, nu se devalizează magazine ori instituţii, ori locuinţe private, nu se aruncă cu pietre, nu iau naştere încăierări între grupuri de participanţi aflaţi în divergenţă, nu răsună focuri de armă, nu sînt agresaţi oamenii de ordine, nu sînt bruscate cordoanele de pază, nu sînt incendiate maşini ori instituţii publice – aşa cum se va întîmpla peste 6 luni cu Televiziunea, Ministerul de Interne, Universitatea, Poliţia şi sediile unor partide din opoziţie, şi, mai ales, nu este nici invadat, nici atacat sediul C. C. Impulsul vindicativ al masei nu pare să ţintească deocamdată partidul simbolizat de această clădire, ci pe şeful lui.

Violenţa Revoluţiei Române nu izbucneşte o dată cu Revoluţia Română şi nu este iniţiată de populaţia răsculată. Exasperarea acesteia faţă de puterea personală se concentrează asupra personajului care a acaparat în mîinile sale această putere.

Abţinerea de la violenţă nu caracterizează în acea zi numai comportamentul masei, ci şi comportamentul adoptat de aparatul dictaturii, înţeles în accepţia cea mai largă a termenului, adică incluzînd de la oamenii de ordine şi trupă pînă la membrii Cepex şi comandanţi ai Securităţii şi Armatei. În pofida extremei lui stratificări, acest aparat are în respectivele împrejurări un comportament remarcabil prin omogenitatea lui. Principalii parametri ai acestei omogenităţi sînt deruta, care tinde să se transforme în oportunism, şi o

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

pasivitate gravitînd spre paralizie. Sub presiunea crescîndă a răscoalei populare dinamica derutei şi a pasivităţii va duce rapid la situaţia în care aparatul dictaturii, în componentele lui vitale, îl abandonează pe dictator. Văzută de partea cealaltă a baricadei, pierderea puterii începe cu pierderea aparatului.

Ca şi în cazul masei, comportamentul aparatului în situaţia nou creată se caracterizează mai cu seamă prin acţiunile pe care el nu le întreprinde. Astfel, oamenii de ordine împrăştiaţi în mulţime nu încearcă să se grupeze pentru a-i neutraliza pe protestatarii cei mai turbulenţi; tehnicienii, aşa cum observam, nu procedează la rectificarea instalaţiilor de amplificare a sunetului; cordoanele de pază afişează faţă de zavera din piaţă indiferenţa unor simpli spectatori; după retragerea lui Ceauşescu, tentativa de a-i domoli pe perturbatorii mitingului nu este reluată de nici unul dintre înalţii oficiali prezenţi în balcon; ei nu încearcă să înjghebe un mic grup, care să coboare în piaţă pentru a stabili o comunicare directă cu unii dintre manifestanţi; nici unul – nici chiar primul secretar al Comitetului Municipal care răspunde personal de buna desfăşurare a mitingului – nu se gîndeşte să folosească microfonul pentru a-i reactiva pe oamenii de ordine; încremeniţi psihic în aşteptarea faimoaselor indicaţii ale şefului, ei nu schiţează nici cea mai vagă iniţiativă destinată fie să-l protejeze, fie să-l debarce şi să-l înlocuiască – aşa cum în zadar se va hazarda Verdeţ a doua zi.

Spre deosebire de comandanţii militari care, deşi tîrziu, se vor disocia totuşi de soarta dictaturii, elita ei politică va rămîne pînă la capăt pradă imobilismului. Ea nu va da urmare nici aluziilor echivoce ale lui Ceauşescu la eventuala lui înlocuire, neasumîndu-şi riscurile unei lovituri de palat, o posibilă continuitate istorică după înlăturarea lui Mihai de către Gheorghiu-Dej şi Groza în 1947, a lui Antonescu de către Mihai în 1944, a lui Carol II de către Antonescu în 1940, a regenţei şi a lui Mihai de către Carol II în 1930.

Pentru un observator interesat de adevărul faptelor, dereglarea ceremoniei rituale din 21 decembrie nu este cauza prăbuşirii dictaturii, ci forma sub care revoluţia împotriva acestei dictaturi a intrat în etapa ei finală. Pentru Ceauşescu, în lumina reacţiilor lui la respectivul incident, această dereglare pare să fi reprezentat cauza reală, imediată şi decisivă a dezagregării regimului şi a propriului său sfîrşit. Sensul general al reacţiilor lui nu este îndreptat spre recuperarea, ci spre amplificarea urmărilor acestui eşec. De aici, dezechilibrul dintre dramatismul totuşi temperat al episodului şi anvergura tragică a consecinţelor pe care le va avea.

Lipsa de imaginaţie dovedită de Ceauşescu în gestionarea propriei lui crize contrastează cu remarcabilele resurse de abilitate pe care le-a etalat în acţiuni de mare risc, precum înlăturarea vechii gărzi după decesul lui Gheorghiu-Dej, sau menţinerea în preajma pragului critic, dar fără a-l atinge, a tensiunilor Bucureşti-Moscova, sau obţinerea sprijinului occidental şi îndeosebi al Casei Albe în anii '70.

Conotaţiile de capitulare ale părăsirii balconului sînt substanţial amplificate de mutismul lui Ceauşescu pe parcursul orelor decisive care au urmat şi îndeosebi de momentul fugii (pe calea aerului), desprindere simbolică de pămîntul ţării care nu îi mai oferea nici un adăpost. În acele ore de inacţiune suicidară el ar fi putut iniţia o tentativă de dialog cu protestatarii, fie invitîndu-i să îşi trimită o delegaţie care să poarte pertractări în sediu, fie încropind o delegaţie alcătuită din cîţiva membri ai suitei lui pe care să o trimită să ducă tratative în piaţă, fie coborînd el însuşi în mulţime, ca în 1977 în Valea Jiului. Ar fi putut să anunţe, ori chiar să negocieze formarea unui nou guvern, înlăturîndu-l pe brutalul Dăscălescu şi scoţînd-o de sub presiunea directă a resentimentului obştesc pe soţia lui, prim-vice-prim-ministru. Ar fi putut încuviinţa constituirea unor sindicate paralele împreună cu care să se pregătească semnarea unui nou contract colectiv. Ar fi putut încerca să se pună în contact cu reprezentanţi notorii ai disidenţei şi chiar ai opoziţiei, solicitîndu-i să i se alăture în strădania de a evita o baie de sînge. S-ar fi putut declara gata să accepte legalizarea partidelor politice (ca Imre Nagy în 1956) şi organizarea de alegeri parlamentare şi prezidenţiale sub supraveghere internaţională. Ar fi putut ordona încetarea represiunii din Timişoara sau dizolvarea formală a Securităţii. Folosind tehnicile audio-vizuale car încă îi stăteau la dispoziţie, i-ar fi putut chema în ajutor pe membrii partidului, ai sindicatelor, ai celorlalte organizaţii de masă, ar fi putut adresa un apel la acţiune clasei muncitoare sau o propunere de reconciliere întregii naţiuni; ar fi putut recurge, în sfîrşit, la una din cele două opţiuni extreme (lăsînd de o parte varianta sinuciderii): fie, preluînd personal comanda trupelor credincioase, să

transforme clădirea Comitetului Central într-un bastion militar, în stare să reziste pînă la venirea unor ajutoare – fie să-şi anunţe demisia din toate funcţiile.

În comportamentul lui Ceauşescu, locul unor asemenea modalităţi de acţiune ori de contraacţiune l-a luat întîi inacţiunea şi apoi fuga. Catastrofală în sine, această opţiune devine ireparabilă prin detaliile realizării ei şi prin semnificaţiile acestor detalii.

Atît momentul, cît şi instrumentul ei transformă fuga într-un spectacol care se desfăşoară sub privirile zecilor de mii de oameni adunaţi în pivniţă şi prin camerele TV ale întregii naţiuni şi ale întregii planete. Cuplul încă prezidenţial ar fi putut probabil părăsi clădirea strecurîndu-se printr-o ieşire secretă. Unei dispariţii discrete, cei doi i-au preferat însă una mai mult decît spectaculară. Amintind într-un fel de Kerensky, care se salvase în 1917 deghizat în femeie, şi în cazul lui Ceauşescu tehnica fugii dublează semnificaţia penibilă a actului. Desigur, recursul la elicopter îşi are raţiunile lui. Pe de o parte, el demonstrează că Armata continuă să execute ordinele cuplului, chiar şi atunci cînd este vorba despre decizia de a fugi; pe de altă parte, încetăţenită în ultimii ani, deplasarea cu elicopterul simboliza în ochii populaţiei menţinerea unui atribut al puterii supreme; şi în sfîrşit, dar nu în cele din urmă, fuga aeriană îi ferea de primejdiile imprevizibile ale unei călătorii terestre. Un semn al precipitării fugii, mult mai categoric, este însuşi zborul: direcţia şi durata lui.

În privinţa direcţiei, cel dintîi aspect agravant îl constituie faptul că suindu-se în elicopter, şeful statului nu părăseşte numai clădirea asediată de populaţie, ci şi Capitala pe care populaţia nu o asediază, ci pur şi simplu o locuieşte. Abandonarea Capitalei de către reprezentanţii instituţiilor centrale are o încărcătură simbolică, atît de importantă încît liderii politici fac tot ce pot pentru a o evita, chiar şi în circumstanţe de-a dreptul disperate. Bombardamentele cumplite ale aviaţiei naziste nu l-au determinat pe Churchill să părăsească Londra în 1940, după cum şi Stalin a rămas în Moscova chiar şi atunci cînd, spre sfîrşitul lui 1941, trupele hitleriste ajunseseră la porţile ei. Abandonarea Capitalei semnifică, în bună măsură, abandonarea prerogativelor puterii pentru orice şef de stat, dar mai cu seamă pentru unul care a confiscat puterea pînă la completa ei personificare.

Pe lîngă celelalte dezavantaje ale fugii cu elicopterul, mai apare unul: în loc să se îndrepte spre obscura unitate militară din Tîrgovişte, Ceauşescu ar fi putut ateriza mult mai uşor – în termeni tehnici – în incinta unei mari uzine bucureştene, de exemplu 23 august, al cărei personal îi propusese candidatura şi îl votase în unanimitate la ultimele alegeri. Protecţiei evident inaccesibile a clasei muncitoare el i-a preferat însă protecţia cel puţin aparent mult mai la îndemînă a Armatei. Procedînd în acest fel el urmăreşte însă să opună contestării lui politice o rezistenţă militară. Dar pe cînd contestarea politică nu lasă loc nici unei îndoieli, rezistenţa militară se va dovedi mai mult decît iluzorie. Opţiunea porneşte de la asumarea unei realităţi: ostilitatea explicită a clasei, şi se bazează pe ignorarea altei realităţi: ostilitatea încă latentă a Armatei.

Inoportunitatea fugii cu elicopterul este demonstrată şi de natura zborului: între decolare, care a avut loc la ora 12 şi 8 minute, şi aterizare, al cărei moment exact nu s-a stabilit, nu s-au scurs decît puţine minute. Atunci cînd pilotul, semnalînd un pericol autentic, ori exprimînd o anxietate reală ori născocind, ori executînd un ordin primit înaintea plecării, îşi avertizează pasagerii asupra unui posibil atac antiaerian sau aerian. Aceştia nu se decid să înfrunte riscul ci să îl evite – şi deci zborul este întrerupt. Alarma dată de pilot ar fi putut fi însă îndreptăţită, iar dacă şefii militari ar fi vrut, eliminarea Ceauşeştilor s-ar fi putut petrece în acele clipe sub forma unui suspect accident de aviaţie şi nu trei zile mai tîrziu sub forma unui proces care nici măcar suspect nu poate fi considerat. Dar adevăratul verdict încă nu fusese şi astfel Ceauşeştii coboară din văzduh pe un pămînt care, înainte de ai primi pentru vecie, li se arată din ce în ce mai puţin primitor. Intrînd cu greu şi de multe ori la voia întîmplării pe drumurile locale, ei vor ajunge la ţintă după ce se întunecase – după ora 17 – fără ca cineva să le fi clintit un fir de păr.

Comportamentul lor de-a lungul ultimelor 24 de ore decisive prezintă o coerenţă care frizează monotonia – o monotonie a fugii. Ei fug prima oară din balcon în clădirea Comitetului Central, din faţa unei ceremonii ratate – această fugă are caracterul unei refugieri; ei fug apoi din aceeaşi clădire, cu elicopterul, din faţa unei mulţimi care îi asediază – această fugă are caracterul unei evadări; ei fug, în sfîrşit, din elicopter, fără să ştie încotro, din faţa

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

unui atac imaginar – această fugă are un caracter în același timp nemotivat și suicidar, așa cum îl vor dovedi faptele. Procedeul fugii se reproduce, în timp ce urmările lui devin tot mai inexorabile. Inadecvarea reacțiilor lui Ceaușescu reprezintă singurul fenomen coerent pe fondul prăbușirii sistemului de putere pe care l-a impus atîta vreme.

Perseverența, pînă la urmă fatală în erori, apare ca o pedeapsă pe care destinul i-o administrează pentru nesăbuitele lui pretenții la infailibilitate. Ca și dezastroasele greșeli comise de le ca lider în funcțiune, cele pe care le repetă în calitate de lider alungat nu pot fi atribuite numai uzurii, ignoranței, impermeabilității la sugestii, ori senilității; și unele și altele se datorează totalei lui alienări de societatea pe care ruinînd-o pretindea că o fericește. Ruptura dintre el și societate semnalează ruptura crescîndă dintre două realități care au început prin a se îndepărta una de alta și au sfîrșit prin a se opune una alteia.

Pierderea contactului cu realitatea operează la Ceaușescu în două planuri: cel al modului în care își reprezintă societatea și cel al reprezentării de sine, incluzînd, inevitabil, relația dintre ele. În reprezentarea lui el se crede conducătorul unei națiuni mîndre de sine și entuziaste – în vreme ce națiunea reală este profund umilită și exasperată; în aceeași reprezentare națiunea nu încetează să își exprime sub cele mai variate forme admirația și recunoștință față de el – pe cîtă vreme națiunea reală nu îi poartă admirație și recunoștință, ci o ură de moarte care îl va duce sub tirul plutonului de execuție. Ambele mistificate, cele două reprezentări nu au același regim de existență. Pseudo-realitatea unei fericiri generale este contrazisă, în chip flagrant, la fiecare pas, de realitatea ostentativă a mizeriei generale; din contră, pseudo-realitatea admirației față de el este confirmată de realitatea, la rîndul său ostentativă, a nenumăratelor reuniuni, scrieri, spectacole, concursuri, defilări, telegrame, titluri decernate, emisiuni de televiziune, și de radio, omagii adresate cu orice prilej de personalități din cele mai diferite domenii, binecuvîntări ecleziastice, avalanșa de citate care ajung să îi reitereze "Operele"... societatea nu poate participa prin fapte la starea de fericire care i se atribuie – dar ea participă prin nenumărate fapte la proslăvirea liderului pe care îl detestă. Cultul personalității este realitatea istorică a unui sentiment popular absolut inexistent.

Societatea poate fi silită să practice acest cult, dar nu poate fi silită să îi dea crezare. Dimpotrivă: constrîngîndu-i pe oameni să afișeze public sentimente potrivnice celor pe care le nutresc în forul lor interior, fenomenul social al culturii Ceaușeștilor ajunge să genereze cu timpul fenomenul general a urii generalizate față de personajele care fac obiectul acestui cult.

Ceaușescu nu avea cum să accepte că exasperarea și ura strigate de mulțimea care îl gonise constituie unica realitate autentică a societății românești. De aceea, el se mișca în acele zile pe terenul unei realități ignorate, călăuzindu-se după reperele unei iluzorii realități opuse. Din această inadaptabilitate provine, în ultimă instanță, seria neîntreruptă a erorilor săvîrșite de el în acele împrejurări, erori care își pun pecetea atît asupra propriului său sfîrșit, cît și asupra precipitării în violență a Revoluției române.

PAVEL CÂMPEANU - Director executiv al Centrului Independent pentru Studii și Cercetări Sociale și profesor la Facultatea Internațională, Universitatea București. A devenit membru al PCR înainte de al doilea război mondial, a fost arestat și închis. Fără să părăsească România, a publicat în SUA, între 1980-1990, o analiză sociologică a societăților staliniste, în patru volume: *The Syncretic Society, The Origins, The Genesis* și *Exit*.

Document

Universul concentrațional
-legi, decrete, hotărîri-

(urmare din numărul trecut)

COPIE

Abrogată prin HCM nr. 337/1954, nepublicată.

CONSILIUL DE MINIȘTRI
AL
REPUBLICII POPULARE ROMÂNE
Hotărîrea nr. 1554/22.VIII.1952

CAPITOLUL III

Art. 6 – Se va stabili domiciliu obligatoriu și locul de muncă obligatoriu, elementelor dușmănoase și suspecte din orașe și centre muncitorești, în locurile stabilite de Guvern, pentru:

a) Toți foștii exploatatori: foști moșieri, foști bancheri, foști mari negustori care au avut comerț cu ridicata sau cu amănuntul, care au fost expropriați sau ale căror bunuri au fost naționalizate pe baza legilor în vigoare, foști fabricanți a căror întreprinderi au fost naționalizate prin legea din 11 iunie 1948, sau ulterior. Fac excepție foștii patroni ai farmaciilor, drogheriilor, micilor ateliere și micilor magazine.

b) Rudele trădătorilor de patrie și spioni, care au fugit peste graniță din 1945 (mamă, soră, tată).

c) Rudele trădătorilor de patrie, elemente dușmănoase regimului nostru, care au fugit peste granița înainte de 1944 și duc activitate dușmănoasă, de defăimare a regimului nostru (mamă, soră, tată).

d) Familiile condamnaților pentru crime: trădare de patrie și spionaj.

Art. 7. – Din categoriile enumerate la Capitolul anterior – a, b, c, d, fac excepție marii artiști, sculptori, pictori, compozitori, academicieni, dacă au dovedit că muncesc cinstit și sînt folositori societății.

Art. 8 – De asemenea, nu se va stabili domiciliu obligatoriu părinților care au un fiu în armată, pînă la rezolvarea situației în armată a fiului lor.

Art. 9. – Toți acei care părăsesc domiciliul obligatoriu vor fi trimiși în judecată, fiind pasibili de pedeapsă de la 15-20 ani.

Art. 10 – Toți acei cărora li s-au stabilit domiciliu obligatoriu și locul de muncă obligatoriu, care refuză să muncească în condițiile și locul destinat, vor fi trimiși în judecată, fiind pasibili de pedeapsă de la 3-5 ani închisoare. După terminarea pedepsei vor fi trimiși înapoi la locul de unde au fugit.

Art. 11 – Stabilirea domiciliului obligatoriu va fi făcută de către o comisie regională, formată din: Secretarul de partid, șeful regiunii securității statului și șeful regiunii de miliție care vor studia dosarele și propunerile pregătite și prezentate de securitate și miliție (fiecare organ pentru elementele care intră în competența lui).

După aprobarea comisiei regionale, tot materialul cu concluziile și propunerile acestei comisii, va fi înaintat Comisiei centrale, care va fi formată la Ministerul Afacerilor Interne.

După aprobarea Comisiei M.A.I., hotărîrea rămîne definitivă și prin Decizia acestei comisii ea va fi dusă la îndeplinire de către organele competente.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

CAPITOLUL IV
BATALIOANE DE MUNCĂ

Art. 12 – Vor fi obligaţi a munci în batalioane de muncă, acolo unde statul va avea necesităţi, toţi bărbaţii apţi de muncă, care vor fi dovediţi că circa 6 luni pe an nu muncesc şi că nu au o ocupaţie precisă şi permanentă.

Art. 13 – În batalioane de muncă vor fi trimise elemente ca: misiţi, mici speculanţi, meseriaşii fără autorizaţie şi neîncadraţi în cîmpul muncii, cei ce trăiesc din vînzarea obiectelor personale acumulate şi care nu se încadrează în cîmpul muncii etc.

Art. 14 – În batalioane de muncă, oamenii vor fi mobilizaţi pentru muncă şi vor munci sub pază.

Art. 15 – Ei vor fi salarizaţi, primind un salariu asemănător cu al muncitorilor care prestează aceiaşi muncă.

Art. 16 – Cei mobilizaţi pentru muncă în batalioane de muncă, vor fi demobilizaţi atunci cînd vor termina lucrarea sau dacă au avut merite în muncă.

Art. 17 – Hotărîrea de trimitere în batalioane de muncă va fi luată de aceeaşi comisie regională instituită pentru cei care au domiciliu obligatoriu. În plus, această comisie regională, după luarea hotărîrii, o va transmite unei a doua comisii, care va fi formată din: reprezentantul Sfatului popular regional, reprezentantul regiunii de securitate şi reprezentantul regiunii de miliţie.

Această comisie va avea ca sarcină de a chema pe cetăţean, a-i comunica hotărîrea de mobilizare pentru lucru şi de a-l repartiza şi încadra pe loc în unitatea de muncă respectivă.

Art. 18 – Toţi acei care vor fugi din batalioane de muncă, vor fi trimişi în judecată, fiind pasibili de pedeapsă de la 5-10 ani închisoare.

CAPITOLUL V
DISPOZIŢIUNI FINALE ŞI TRANZITORII

Art. 19 – Ministerul Afacerilor Interne va tocmi instrucţiuni dezvoltatoare pentru aplicarea prevederilor decretului, fiind autorizat să organizeze colonii de muncă, batalioane de muncă şi organul necesar de conducere şi coordonare.

Art. 20 – Unităţile de muncă înfiinţate pe baza Decretului-Lege nr. 6/1950 se transformă automat în colonii de muncă.

Dată în Bucureşti la 22 august 1952.

PREŞEDINTE
AL CONSILIULUI DE MINIŞTRI
AL REPUBLICII POPULARE ROMÂNE
Gheorghe Gheorghiu Dej

* * *

HOTĂRÎREA Nr. 337

pentru abrogarea H.C.M. nr. 1554/1952

Consiliul de Miniştri al Republicii Populare Române, hotărăşte:

I. – Hotărîrea nr. 1554 din 22 august 1952 pentru înfiinţarea coloniilor de muncă, a domiciliului obligatoriu şi a batalioanelor de muncă, precum şi toate dizpoziţiunile contrare prezentei hotărîri, se abrogă.

II. – Toate persoanele care la data prezentei Hotărîri se află internate administrativ în colonii de muncă, organizate de Ministerul Afacerilor Interne în baza H.C.M. nr. 1554/1952, vor fi deferite organelor de urmărire penală pentru cercetarea faptelor comise, sau vor fi puse în libertate potrivit criteriilor stabilite în indicaţiunile alăturate.

III. – Ministerul Afacerilor Interne va stabili domiciliu obligatoriu acelor elemente care la expirarea pedepsei executată în închisori sau în lagăre, dovedesc că nu s-au reeducat şi prezintă pericol deosebit pentru securitatea statului.

IV. – Fixarea domiciliului obligatoriu se va face pe o perioadă de la 6 luni la 5 ani şi se va executa în următoarele localităţi:

- comuna Dropia	raionul Călăraşi
- comuna Pelicani	raionul Călăraşi
- comuna Ezerul	raionul Călăraşi
- comuna Olaru	raionul Călăraşi
- comuna Măzăreni	raionul Brăila
- comuna Zagna	raionul Brăila
- comuna Rubla	raionul Călmăţui
- comuna Schei	raionul Călmăţui
- comuna Bumbăcari	raionul Călmăţui
- comuna Brateş	raionul Galaţi
- comuna Salcîmi	raionul Feteşti
- comuna Valea Viilor	raionul Feteşti
- comuna Răchitoasa	raionul Feteşti
- comuna Moila Gîldăului	raionul Feteşti
- comuna Lăteşti	raionul Feteşti
- comuna Fundata	raionul Slobozia
- comuna Viişoara	raionul Slobozia
- comuna Dîlga Nouă	raionul Lehliu

V. – Părăsirea domiciliului obligatoriu se pedepseşte conform Decretului nr. 77/1954.

PREŞEDINTELE CONSILIULUI DE MINIŞTRI
SS/Gh. Gheorghiu Dej
Bucureşti, 11 martie 1954
Nr. 337

* * *

CONSILIUL DE MINIŞTRI
AL
REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

HOTĂRÎRE

Pentru completarea articolului III din H.C.M. nr. 337 din 11 martie 1954, pentru abrogarea H..M. nr. 1554 din 22 august 1952.

Consiliul de Miniştri al Republicii Populare Române, hotărăşte:

Articol unic – Art. III din H.C.M. nr. 337 din 11 martie 1954, pentru abrogarea H.C.M. nr. 1554 din 22 august 1952, se completează şi va avea următorul cuprins:

III – "Ministerul Afacerilor Interne va stabili domiciliu obligatoriu acelor elemente care la expirarea pedepsei executată în închisori sau în lagăre, dovedesc că nu s-au reeducat şi prezintă pericol deosebit pentru securitatea statului.

De asemenea, Ministerul Afacerilor Interne va putea stabili domiciliu obligatoriu şi celor care prin faptele sau manifestările lor primejduiesc sau încearcă să primejduiască regimul de democraţie populară".

PREŞEDINTELE CONSILIULUI DE MINIŞTRI
SS/Chivu Stoica

Bucureşti, 12 februarie 1947
Nr. 237

* * *

CONSILIUL DE MINIŞTRI
AL
REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

HOTĂRÎRE

Pentru modificarea pct. IV din Hotărîrea Consiliului de Miniştri nr. 337 din 11 martie 1954.

Consiliul de Miniştri al Republicii Populare Române, hotărăşte:

Articol unic – Punctul IV din H.C.M. nr. 337 din 11 martie 1954, pentru abrogarea H.C.M. nr. 1554/1952, se modifică şi va avea următorul cuprins:

"Fixarea domiciliului obligatoriu se va face pe o perioadă de 6 luni la 5 ani şi se va executa în următoarele localităţi:

- comuna Viişoara – raionul Slobozia
- comuna Fundata – raionul Slobozia
- comuna Lăteşti – raionul Feteşti
- comuna Rubla – raionul Călmăţui

PREŞEDINTELE CONSILIULUI DE MINIŞTRI
SS/Chivu Stoica

Bucureşti, 2 august 1960
Nr. 1108

* * *

CONSILIUL DE MINIŞTRI
AL
REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

HOTĂRĂŞTE

Privind situaţia terenurilor agricole şi casele persoanelor strămutate pe baza H.C.M. nr. 326/1951 şi care se reîntorc la fostul lor domiciliu.

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

Consiliul de Miniştri al Republicii Populare Române, hotărăşte:

1) Persoanele de naţionalitate sîrbă care au fost strămutate în baza H.C.M. nr. 326/1951, de la apariţia prezentei hotărîri, au dreptul să se întoarcă în localităţile de unde au fost strămutate.

2) Persoanele care se întorc în localităţile de unde au fost strămutate, li se vor restitui terenurile agricole şi casele pe care le-au posedat la data părăsirii acestor localităţi.

3) În cazul cînd terenurile agricole au fost comasate la gospodăriile agricole de stat sau la gospodăriile agricole colective, ori au fost date in schimb ca urmare a operaţiunilor de comasare, li se vor atribui in proprietate terenuri agricole din rezerva de stat.

Dacă terenurile agricole au fost date in folosinţa ţăranilor muncitori sau întovărăşirilor agricole pentru lucrarea în comun a pămîntului, după strîngerea recoltei vor fi restituite celor care le-au posedat la data strămutării.

Se recomandă gospodăriilor agricole colective din raza localităţilor udne se întorc persoanele prevăzute în art. 1, ca la cerere, să fie primite în aceste gospodării, conform normelor statutare cu privire la primirea de membri în G.A.C., independent, dacă li s-a atribuit sau nu pămîntul în proprietate.

4) Casele persoanelor prevăzute la art. 1 al prezentei hotărîri, ocupate de unităţi de stat, unităţi cooperatiste şi obşteşti, rămîn în folosinţa acestor unităţi.

În cazul în care nu li se restituie casele, precum şi atunci cînd acestea sînt complet distruse, li se vor da alte case echivalente ca valoare, din proprietatea statului sau li se vor da despăgubiri reprezentînd 50% din valoare şi 50% credite pe termen lung.

Restituirea terenurilor agricole şi a caselor, precum şi atribuirea de terenuri agricole din rezerva de stat şi de case din proprietatea statului, se va face de către comitetele executive ale sfaturilor populare din localităţile în raza cărora se găsesc aceste imobile.

În cazul cînd se acordă despăgubiri, comitetele executive ale sfaturilor populare comunale, vor face propuneri care vor fi verificate la faţa locului de o comisie compusă din vicepreşedintele comitetului executiv al sfatului popular al raionului respectiv, ca preşedinte, şeful secţiunii agricole, şeful secţiunii financiare şi delegatul Băncii R.P.R. în calitate de membri.

Propunerile, după verificare şi însuşire, se înaintează comitetului executiv al sfatului popular regional spre aprobare.

Cei care vor fi despăgubiţi potrivit alin. 2 sînt obligaţi să-şi refacă casa în termen de 1 an de la data cînd au primit despăgubirea şi creditele.

Comitetele executive ale sfaturilor populare comunale vor asigura cazarea persoanelor de mai sus pe timpul cît durează refacerea locuinţei.

5) Casele persoanelor prevăzute la art. 1 din prezenta hotărîre, ocupate de angajaţii unităţilor socialiste sau alte persoane, vor fi eliberate şi predate persoanelor care se întorc.

Comitetele executive ale sfaturilor populare vor da tot sprijinul necesar celor rămaşi fără locuinţă.

6) Pe baza documentaţiei înaintate de comitetele executive ale sfaturilor populare regionale, Ministerul Finanţelor va propune Consiliului de Miniştri suplimentarea bugetelor sfaturilor populare regionale cu sumele necesare pentru plata despăgubirilor prevăzute la art. 4 a prezentei hotărîri, în maximul 3 luni.

7) Comitetele executive ale sfaturilor populare regionale, raionale, orăşeneşti şi comunele în raza cărora se întorc persoanele arătate la art. 1, răspund de aplicarea întocmai a prezentei hotărîri.

PREŞEDINTELE CONSILIULUI DE MINIŞTRI
SS/Chivu Stoica

Bucureşti, 7 dec. 1995
Nr. 2694

* * *

**CONSILIUL DE MINIŞTRI
AL
REPUBLICII POPULARE ROMÂNE**

DISPOZIŢIE

Privind situaţia terenurilor agricole şi caselor persoanelor strămutate pe baza Hotărîrii Consiliului de Miniştri nr. 362/1951 şi care se reîntorc la fostul domiciliu.

Consiliul de Miniştri al Republicii Populare Române, dispune:

1) Persoanelor prevăzute în alăturatele 3 tabele nominale, care au fost strămutate li se vor restitui terenurile agricole colective, ori au fost date în schimb ca urmare a operaţiunilor de comasare, li se vor atribui în proprietate terenuri agricole din rezerva de stat.

2) În cazul cînd terenurile agricole au fost comasate la gospodăriile agricole de stat sau la gospodăriile agricole colective, ori au fost date în schimb ca urmare a operaţiunilor de comasare, li se vor atribui în proprietate terenuri agricole din rezerva de stat.

Dacă terenurile agricole au fost date în folosinţa ţăranilor muncitori sau întovărăşirilor agricole colective pentru lucrarea în comun a pămîntului, după strîngerea recoltei vor fi restituite celor care le-au posedat la data strămutării.

Se recomandă gospodăriilor agricole colective din raza localităţilor unde se reîntorc persoanele prevăzute la art. 1, ca la cerere să fie primiţi în aceste gospodării, independent dacă li s-a atribuit sau nu pămîntul în proprietate.

3) Casele persoanelor prevăzute la art. 1 al prezentei dispoziţii, ocupate de unităţile de stat, unităţile cooperatiste şi obşteşti, rămîn în folosinţa acestor unităţi.

În cazul cînd nu li se restituie casele, precum şi atunci cînd acestea sînt complet distruse, li se vor da alte case echivalente ca valoare, din proprietatea statului sau li se vor da despăgubiri reprezentînd 50% din valoare şi 50% credite pe termen lung.

Restituirea terenurilor agricole şi a caselor, precum şi atribuirea de terenuri agricole din rezerva de stat şi de case din proprietatea statului, se va face de către comitetele executive ale sfaturilor populare din localităţile în raza cărora se găsesc aceste imobile.

În cazul cînd se acordă despăgubiri, comitetele executive ale sfaturilor populare comunale vor face propuneri care vor fi verificate la faţa locului de o comisie compusă din vicepreşedintele comitetului executiv al sfatului popular al raionului respectiv, ca preşedinte, şeful secţiunii agricole şi şeful secţiunii financiare, precum, şi delegatul Băncii R.P.R. în calitate de membri.

Propunerile după verificare şi însuşire se înaintează comitetului executiv al sfatului popular regional spre aprobare.

Cei care vor fi despăgubiţi potrivit al. 2 sînt obligaţi să-şi refacă casa în termen de un an de la data cînd au primit despăgubirea şi creditele.

Comitetele executive ale sfaturilor populare comunale vor asigura cazarea persoanelor de mai sus pe timpul cît durează refacerea locuinţei.

4) casele persoanelor prevăzute la art. 1 din prezenta dispoziţie, ocupate de angajaţii unităţilor socialiste sau alte persoane, vor fi eliberate şi predate persoanelor care se reîntorc.

Comitetele executive ale sfaturile populare vor da sprijinul necesar celor rămaşi fără locuinţă.

5) Pe baza documentaţiei înaintate de comitetele executive ale sfaturilor populare regionale, Ministerul Finanţelor va propune Consiliului de Miniştri suplimentarea bugetelor sfaturilor populare regionale cu sumele necesare pentru plata despăgubirilor prevăzute la art. 3 din prezenta dispoziţie.

PREŞEDINTELE
CONSILIULUI DE MINIŞTRI
Gh. Gheorghiu-Dej

DIRECTOR GENERAL AL TREBURILOR
CONSILIULUI DE MINIŞTRI
SS/Petre Costache

Bucureşti, 1 sept. 1955
Nr. 29

* * *

**CONSILIUL DE MINIŞTRI
AL
REPUBLICII POPULARE ROMÂNE**

HOTĂRÎRE

Privind situaţia terenurilor agricole şi caselor unor persoane strămutate pe baza Hotărîrii

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

Consiliului de Miniştri nr. 326/1951 şi care se reîntorc la fostul lor domiciliu.

Consiliul de Miniştri al Republicii Populare Române, hotărăşte:

1) persoanele strămutate în baza H.C.M. – nr. 326/1951 care n-au fost cuprinse în prevederile Dispoziţiei Consiliului de Miniştri nr. 29/1955 şi a H.C.M. nr. 2694/1955 şi care se reîntorc la localităţile de unde au fost strămutate beneficiază de aceleaşi drepturi care s-au acordat persoanelor prevăzute în H.C.M. nr. 2694/1955.

PREŞEDINTELE CONSILIULUI DE MINIŞTRI
SS/Chivu Stoica

Bucureşti, 14 aprilie 1956
Nr. 623

* * *

PREZIDIUL MARII ADUNĂRI NAŢIONALE AL REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

În temeiul art. 44, pct. 2 şi art. 45 din Constituţia R.P. Române;

Văzînd hotărîrea Consiliului de Miniştri nr. 2 din 13.I.1950;

Emite următorul:

DECRET Nr. 6/1950

Pentru înfiinţarea unităţilor de muncă

Art. 1 – pentru reeducarea elementelor duşmănoase R. P. Române şi în vederea pregătirii şi încadrării lor în viaţa socială în condiţiunile democraţiei populare şi construirii socialismului, se înfiinţează unităţi de muncă.

Art. 2 – pot fi trimişi în unităţile de muncă:

a) acei care prin faptele sau manifestările lor, direct sau indirect, primejduiesc sau încearcă să primejduiască regimul de democraţie populară, îngreunează sau încearcă să îngreuneze construirea socialismului în R. P. Română precum şi acei care în acelaşi mod, defăimează puterea de stat sau organele sale, dacă aceste fapte nu constituie sau nu pot constitui prin analogie, infracţiuni.

b) condamnaţii pentru infracţiuni împotriva securităţii Republicii Populare Române care la expirarea executării pedepsei nu se dovedesc a fi reeducaţi.

Art. 3 - Trimiterea în unităţile de muncă se face prin Decizia Ministerului Afacerilor Interne.

Art. 4 - Durata reeducării în unităţile de muncă va fi de 6 luni pînă la 2 ani. Ea poate fi redusă sau prelungită, în raport cu rezultatele reeducării, fără a putea depăşi 5 ani.

Art. 5 - Părăsirea unităţii de muncă fără autorizaţie scrisă prealabilă se pedepseşte cu închisoare corecţionară de la 6 luni la 5 ani.

Art. 6 - În cadrul Ministerului Afacerilor Interne se creează o direcţie a unităţilor de muncă.

Art. 7 - Organizarea şi funcţionarea unităţilor de muncă se va stabili prin H.C.M.

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
MINISTERUL JUSTIŢIEI

(continuare în numărul viitor)

Mitul Nae Ionescu (II)

GEORGE VOICU

(urmare din numărul trecut)

Concepţia politică a lui Nae Ionescu, aşa cum s-a afirmat ea în toată perioada interbelică, are – dincolo de variaţiile tematice şi argumentative, dincolo chiar de ezitările ei teleologice – o redutabilă constantă: *poziţionarea antidemocratică*. Democraţia – mai ales în ipostaza ei liberală, individualistă – a fost consecvent apreciată ca răul absolut al lumii moderne, motiv de a o supune unui incontinent rechizitoriu. Discursul public al lui Nae Ionescu s-a construit consecvent pe această *negaţie* fundamentală, pentru impunerea căreia a utilizat o varietate de argumente, cîteodată chiar contradictorii; dacă subminau într-un fel sau altul credibilitatea democraţiei, ele erau utilizabile şi, prin extensie, considerate bune, indiferent de natura lor ideologică (radical-conservatoare, de extremă stîngă sau de extremă dreaptă, anarhistă). Întreaga acţiune ideologică şi politică a lui Nae Ionescu a stat deci sub semnul acestui "nu" inflexibil, intransigent faţă de modernizarea politică declanşată în Occident încă din secolul al XVII-lea (prin impunerea monarhiei constituţionale şi prin afirmarea filosofiei politice a drepturilor omului) şi ajunsă în secolul trecut şi în România. Discreditarea democraţiei, atît ca teorie cît şi ca practică politică, a fost aşadar laitmotivul discursului public al celui care avea un ascendent considerabil asupra "tinerei generaţii", prin rolul său pedagogic (şi care nu se reducea doar la Universitate), şi asupra opiniei publice, ca jurnalist redutabil (îndeosebi prin articolele sale de la *Cuvântul*, care au făcut din acest ziar unul din cele mai importante, mai citite, mai influente publicaţii ale timpului). Începînd, de pildă cu "Descartes – părinte al democratismului contemporan", articol publicat în 1921 în *Ideea europeană*, şi ajungînd la articolul "Naţionalismul de import" apărut 17 ani mai tîrziu în *Cuvântul*, şi trecînd desigur prin abundenta publicistică de la acest ziar, dar şi prin cursurile de "logica colectivelor", tema antidemocratică este omniprezentă şi obsesivă.

Arsenalul folosit de-a lungul acestei perioade împotriva democraţiei este variat, adesea eclectic, cîteodată chiar incongruent, dînd astfel impresia că e folosit conjunctural, potrivit necesităţilor de moment, fără o ideologie politică unificatoare şi "inspiratoare". Scopul (delegitimarea democraţiei) pare să justifice orice argument. Analitic, lucrurile par să stea în acest fel. În acelaşi timp, retrospectiv şi în ansamblu privite, ideile negative se recompun – potrivit unor virtualităţi nebănuite anterior – într-o construcţie ideologică destul de coerentă. Mai mult, în mesajele politice naeionesciene, indiferent de momentul lor, sînt frapante cîteva constante ideatice, cînd mai dezvoltate cînd mai sumare, unele într-o armură teoretică evidentă, motiv temeinic de a vedea în ele directe abordări ideologice sau de a presupune că îndărătul lor se află o viziune ideologică articulată în linii mari încă de la începuturi. Totodată, este neîndoielnic că gîndirea politică a lui Nae Ionescu a cunoscut şi o evoluţie, constînd într-o organizare treptată a ideilor, într-o mai strînsă articulare a lor, într-o construcţie tot mai tentată de coerenţă, pe scurt, într-o "raţionalizare" de tip ideologic şi, desigur, într-o accentuare progresivă a radicalismului politic. Concepţia filosofică din care îşi extrage argumentele antidemocratice este dintru început una holist-organicistă, identificabilă fragmentar încă de la începuturile publicistice ale lui Nae Ionescu de la *Ideea europeană* (în 1919, după întoarcerea din Germania, scrie aici un articol, semnificativ în acest sens, despre Petre Carp); ea capătă un plus de consistenţă şi o mai decisă direcţionare pro-totalitară odată cu trecerea timpului, desăvîrşindu-se spre mijlocul anilor '30, cînd mai multe procese politice europene par să o confirme. La o primă vedere, pare deci greu de spus dacă această concepţie este o consecinţă a îndelungatului exerciţiu criticist sau, dimpotrivă, dacă ea este o cauză a acestuia. Personal, sînt înclinat să dau crezare ultimei variante. Oricum ar

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

fi, cert este că teoria colectivistă propusă este surclasată, în economia textelor naeionesciene, de critica democrației, de unde probabil impresia de produs derivat și secundar. Este, din punctul meu de vedere, nu numai o greșită judecată de fapt, dar și o eronată judecată de valoare. Un discurs public antidemocratic atît de susținut precum cel al lui Nae Ionescu avea nevoie de un fundament filosofic cît de cît solid, altminteri nu s-ar fi putut articula cu atîta obstinație. Concepția aceasta a rămas totuși prea puțin vizibilă în ansamblul textelor lui Nae Ionescu, fiind pusă întrucîtva în umbră de dezvoltările critice arborescente, ceea ce nu înseamnă însă că ea nu există. Ea există și, mai mult, ea "explică" sau, mai bine zis, permite înțelegerea mecanismului ideologic al negării valorii democrației și, pe cale de consecință, al afirmării unui alt model politic, diametral opus.

Așadar, deși negația a continuat să rămînă definitorie pentru Nae Ionescu pînă la sfîrșit, subsecvent își face apariția – inițial oarecum timid, nesigur, dar ulterior, mai exact odată cu anii '30, tot mai răspicat – un proiect politic alternativ. În locul democrației, demolate la început pe cale intelectuală, trebuia pus altceva, categoric opus, în consonanță cu ceea ce se întîmpla în mai multe țări europene. Acest altceva este, fără îndoială, totalitarismul. Proiectul politic totalitar pe care Nae Ionescu îl tatonează în prima fază este oarecum indecis, și modelul lui Mussolini și modelul lui Stalin înfățișîndu-i-se – la rigoare – deopotrivă de atrăgătoare, dar nici unul îndeajuns de seducător; el capătă însă cu timpul – îndeosebi după 1933, cînd Hitler accede la putere – un conținut tot mai precis: totalitarismul de extremă dreaptă.

Filosofie colectivistă, absolutism politic

Paradigma organicistă în care se înscrie concepția politică a lui Nae Ionescu avea deja tradiție în cultura română. Fusese folosită în secolul trecut de Titu Maiorescu, în celebrul său studiu "În contra direcției de astăzi în cultura română" (1868), prin care impunea teoria formelor fără fond; Eminescu uzase de asemenea de ea, și încă – pe alocuri - într-un chip mai apăsat. Și unul și celălalt, ca dealtfel mai toți junimiștii (partizani, ca buni conservatori, ai modelului "organic" și "ierarhic"), se formaseră în spațiul cultural german, unde teoriile organiciste erau destul de susținut cultivate atunci (ca răspuns la individualismul liberal), mai ales în mediile universitare. Nu întîmplător, probabil, Nae Ionescu însuși începe să-și propage teoria "realității organice" după un stagiu de cîțiva ani în Germania (1916-1919). Dacă luăm în considerare și curentul cultural semănătorist animat de Nicolae Iorga la începutul secolului, care se baza pe idei similare, se poate spune că Nae Ionescu nu a făcut altceva decît să reia un sistem de gîndire care avea deja un trecut și o răspîndire considerabile. În mediile intelectuale ale epocii, atît din România cît și din Germania, de unde fusese împrumutat, era paradigma cea mai accesibilă și mai întrebuințată, pentru că părea să răspundă eficient provocărilor politice ale începutului de secol. Ea ajuta la stabilirea, pe o cale etiologică simplă și inteligibilă pentru mulți, a unui diagnostic sever pentru societatea democratică, marcată atunci de puternice suferințe, și, totodată, furniza o strategie de "însănătoșire" a "organismului" social. Nae Ionescu n-a fost deci un creator în acest perimetru. Cu toate aceste, moștenirea culturală în cauză a fost supusă de el unei accentuate radicalizări, căci el a reținut în mod selectiv și șarjat idei din vulgata organicistă, pe care le-a turnat adesea în forme retorice de mare efect; toate acestea au însemnat, la rigoare, o recreare sau o personalizare a unui sistem altminteri destul de eclectic și de vulgar. Rezultatul a fost o concepție politică în fond mediocră și în formă "spectaculoasă".

Nae Ionescu a fost așadar partizanul unei ideologii politice după care determinant este întregul social, conceput ca un organism, locul individului de rînd în acest ansamblu fiind definit în termenii dependenței absolute. Individul face întotdeauna parte din structuri sociale care-l transcend și care-l domină pînă la deplina servitute și chiar, în unele cazuri, pînă la desființare. Filosoful român lucrează uneori cu imaginea unui holism halucinant (dar în care el își rezervă – cum se va vedea mai departe –un loc confortabil): "Nu există în univers decât colectivități; ceea ce noi numim individ nu e decât o existență colectivă; organizată și unificată după un anumit principiu."[1]

În sprijinul acestei idei, conform căreia individul nu contează ca entitate, metafizicianul mobilizează o varietate de argumente, cele mai multe din zona criticii conservatoare: de la cele principial filosofice, pro-naturaliste și vehement anti-contractualiste, pînă la cele vizînd disfuncțiile punctuale ale unui regim democratic. Uneori sînt însă folosite și probe ad-hoc, furnizate de cîte o observație sau regularitate sesizată sociologic, care n-au nici un sens antidemocratic, dar pe care logicianul îl "descoperă" prin lectura sa politică, puternic montată în favoarea întregului social. Bunăoară, el vine cu un argument durkheimist, pe care-l valorizează în chip inedit: "eu pot să mă sinucid și pot să nu mă sinucid. Poate că nu vreau să mă sinucid. Totuși numărul total al sinuciderilor la sfîrșitul anului în orașul București va fi un număr pe care eu pot să-l spun dinainte."[2] O lege statistică a numerelor mari devine astfel – prin răstălmăcire – o probă asupra insignifianței ontologice a individului. Identitatea personală, dacă există, este una derivată dinspre grupul căruia îi aparține. Ființa umană este doar o "celulă" a organismului social; ea trebuie să-și îndeplinească funcția fiziologică predestinată. În caz contrar, o curativă intervenție chirurgicală devine obligatorie pentru a asigura sănătatea corpului social.

Astfel conceput, individul este doar o concesie socială, pentru că *stricto sensu* el nu există și nici nu poate exista. În acest prim stadiu al demonstrației, individul este mai degrabă o ficțiune decît o realitate. Căci, nefiind de sine stătător, existența sa poate fi oricînd nerecunoscută, retrasă, extirpată chiar. Nae Ionescu însuși "operează" asupra realității sociale în acest chip atunci cînd ajunge la concluzia că un ne-ortodox nu poate fi român. Minoritarului evreu nu-i găsește nici un loc în cadrul "românismului". Chiar și greco-catolicul, de pildă, îi pare directorului de la *Cuvântul* un fel de celulă tumorală în corpul național. Lui Samuel Micu, spre exemplu, îi concede calitatea de "bun român", nu însă și pe aceea de "român", după ce precizează însă că "a fi «bun român» este, sub raportul etnic sau spiritual, mai puțin decât a fi «român» pur și simplu"[3]. "Călugărul acesta papistaș", scrie el minimalizator, e condamnat să rămînă în afara "românismului".

Dar singură esența ortodoxă nu e suficientă pentru "românism". Ea e o primă condiție, capitală, de apartenență, operînd o cernere preliminară, nu însă și ultimă. Dacă în cazul evreului sau al corifeului Școlii Ardelene Nae Ionescu își motivează "operația chirurgicală" pe motive confesionale, în alte cazuri rațiunile extirpării țin doar de caracterul "malign" al unei individualități, căci aceasta (spiritul, acțiunea ei politică) este percepută ca o dezvoltare neoplazică în corpul social. E cazul, bunăoară, al lui I. C. Brătianu, despre care Nae Ionescu spune că pur și simplu "«român» nu a fost"[4]; motivele acestei excluderi țineau, desigur, de modernizarea politică a României concepută și pusă în operă de liderul liberal, care – potrivit etaloanelor lui Nae Ionescu – contravenea "realităților organice" românești. Românul nu trebuie să fie doar ortodox, ci trebuie deopotrivă să "simtă" și să "acționeze" românește, să împărtășească spiritualitatea unui "românism" unitar, canonic.

Cei ce formează un tot au – se poate deduce și din exemplele de mai sus – o "esență" etnospirituală comună; aceasta îi sudează într-un chip indisolubil. Organismul social apare – în acest moment al demonstrației – ca o solidarizare de tip mecanic, bazată – cum spunea Durkheim, referindu-se la societățile arhaice – pe asemănare. În cazul poporului român, susține Nae Ionescu, esența-liant bazală o constituie ortodoxia: "A fi român, nu «bun român», ci român pur și simplu, înseamnează a fi ortodox."[5] Ortodoxia reprezintă însă doar o condiție, esențială, a românității, dar nu și automat suficientă. Ideologia politică împărtășită de cineva – și, desigur, acțiunea politică adiacentă – se constituie într-un alt criteriu care poate justifica – în opinia lui Nae Ionescu – excluderea din organismul social. Exemplul lui I. C. Brătianu, edificator în acest sens, nu poate fi însă "înțeles" fără cîteva preliminarii teoretice.

Structura înglobantă și dizolvantă pentru individ este numită de Nae Ionescu "colectiv". În cuvintele sale, colectivul se definește prin "legături organice între elementele constitutive", dar și prin faptul că este animat de "legi speciale, care depășesc elementele constitutive". Astfel stînd lucrurile, ne spune filosoful mai departe, "nu poate să fie vorba de voință individuală, ci e vorba de cu totul altceva: de voința acelui colectiv la care fiecare membru al colectivului se împărtășește"[6].

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

Poporul sau naţiunea sînt, după logicianul român, exemple de colective cu efect subordonator total asupra indivizilor componenţi. Cu toate acestea, între cele două noţiuni este o diferenţă importantă, de natură politică, aşa cum vom vedea mai departe.

Pentru a înţelege această deosebire, sînt necesare alte cîteva precizări, menite să creioneze conceptul de "colectiv politic" forjat de Nae Ionescu în anii '30. Căci, cum lesne se poate deduce, nu orice colectiv este politic. Poporul, bunăoară, este un colectiv în sens organic, dar nu un colectiv politic. Fiind însă o realitate organică, el poate cunoaşte saltul în colectiv politic atunci cînd devine naţiune. "Naţiunea este colectivul politic"[7], precizează Nae Ionescu. Cum se petrece această transformare calitativă? Prin dobîndirea unei conştiinţe sau a unei voinţe comune, ca resort al acţiunii colective. Iar acest proces nu e posibil decît în cadrul luptei. "Eu numesc aceste colective, care se constituie în momentul apariţiei fenomenului de luptă, eu le numesc *colective politice*. Aşa că, dacă vă va întreba vreodată cineva – susţinea Nae Ionescu în faţa studenţilor, într-un curs de logica colectivelor – ce este politica, să-i spuneţi că *politica este ştiinţa colectivelor în luptă*. Momentul luptei, trecerea pe planul luptei, înseamnă trecerea în politic."[8] Politica e reductibilă astfel la un fel de confruntare de natură belicoasă în scopul dominării. Ideea e formulată limpede de Nae Ionescu: "De cînd există omenirea, a face politică înseamnă a stăpâni."[9] Dacă lupta este cosubstanţială istoriei, atunci rămîne un mister de ce naţiunea – care, aşa cum am văzut, are nevoie de această condiţie pentru a se împlini – este un produs atît de tardiv. Logicianul român nu sesizează acest grav neajuns. Or, aici e un indiciu că cel puţin una din cele două noţiuni cu care logicianul îşi construieşte raţionamentele – politica sau naţiunea – este în suferinţă.

În acelaşi timp, susţine Nae Ionescu, "conştiinţa colectivă" (redusă, de cele mai multe ori, la "voinţa colectivă") nu este o emanaţie automată a "colectivului" aflat în luptă. Cei ce compun grosul unui popor, deşi formează o "unitate organică", sînt mai degrabă amorfi din punct de vedere spiritual şi incapabili să-şi developeze singuri conştiinţa colectivă care le e proprie şi care, odată revelată, îi urcă pe o treaptă superioară a existenţei, înălţîndu-i la rang de naţiune. Fără această conştiinţă, colectivul este o mulţime, compactă şi organică, dar neisprăvită. Este, cum ne spune Nae Ionescu, o "massă". Iar "*massa* este însuşi suportul vieţii colective, insul întreg al naţiunii. Massa trăieşte deci, îşi are legile ei, necesităţile ei precise, liniile ei de mişcare; însă *nu le formulează*. (...) Căci «ce vrea massa» însemnază de fapt «ce trebuie massei», iar ceea ce îi trebuie e prea adesea deosebit de ceea ce ea cere în chip expres."[10] Pentru a scoate acest spirit colectiv din starea latentă, este nevoie – se poate deduce acum – de personalităţi excepţionale care dispun de capacitatea de a se substitui – printr-un soi de empatie – colectivului din care fac parte şi a cărui voinţă să o exprime. Astfel stînd lucrurile, "nu fiecare individ face parte dintr-un colectiv în acelaşi fel şi în aceeaşi măsură"[11]. Indivizii sînt funciarmente inegali. Stratificarea aceasta are capitale consecinţe politice: "pentru ca să hotărăşti în numele acestei naţiuni, trebuie să trăieşti conştiinţa acestei totalităţi, a acestui colectiv de natură spirituală".[12] "Asta înseamnează că orice om poate să hotărască înlăuntrul unui colectiv, în măsura în care el trăieşte această colectivitate. Este o chestiune de trăire, nu o chestiune de judecată."[13] Participarea politică a tuturor indivizilor care formează o colectivitate naţională, cultivată de democraţie, devine astfel o eroare, fiindcă "noi ne adresăm greşit individului atunci cînd îi cerem părerea într-o problemă a unei realităţi, alta decît a lui, a unei realităţi care îl depăşeşte pe el."[14] În acest fel, politica devine apanajul unei elite: "într-o naţiune nu toată naţiunea face politică, politica nu este o funcţiune a tuturor indivizilor dinlăuntrul unei naţiuni. Politica este funcţiunea naţiei, în totalitatea ei, dar elementele purtătoare de acţiune şi gîndire politică, astea sînt diferenţiate înlăuntrul naţiei; de ce? Tocmai pentru că *nu pot să facă politică, propriu-zis, decît acei indivizi pentru care naţia, în întregul ei, este un concret.*"[15] Masa este deci condamnată să execute o hotărîre politică luată de cîţiva aleşi – de fapt, cum se va vedea, de unul singur – sub considerentul că numai aceştia o pot exprima adecvat şi eficient; chipurile, dă de înţeles autorul *Rozei vânturilor*, nu ar fi vorba de faptul că cei mulţi sînt inepţi, ci că rostul (funcţia) lor e altul (alta). Mai mult, incapacitatea politică a

masei îndreptăţeşte elita politică să folosească orice mijloc, oricît de dur şi de nepopular ar fi acesta, întrucît roadele benefice ale acestuia sînt prezumate, chiar şi atunci cînd cei mulţi au motive reale de nefericire. Nae Ionescu face o lectură a istoriei în urma căreia apare mereu un – s-ar zice – legitim dispreţ elitist. Iată un exemplu: "Va trebui totuşi să subliniem faptul destul de ciudat că toţi marii aşezători de ţară au fost lipsiţi de dragostea şi aplauzele mulţimii. Aşa Bismarck şi Richelieu, aşa Petru cel Mare şi Ludovic al XI, aşa Cromwel şi Stalin. E firesc. Căci toţi aceşti oameni nu au căutat aplauzele mulţimii, ci binele acesteia. A fost deci în toată atitudinea lor un efort care mergea către fiinţa întreagă a colectivităţii, şi care tocmai pentru aceasta călca prea des în picioare necazurile şi poftele individuale, cari de fapt nici nu se suprapun cu marile nevoi ale naţiunii."[16]

Nae Ionescu pare să împărtăşească în acest moment – fără însă a o numi – teoria *tory* a "reprezentării virtuale". Numai că aceasta se bazează, în cazul conservatorismului britanic, pe interese precise, pe un paternalism asumat şi, mai ales, verificat istoric, rodat, nu pe "trăire". Neîncrederea în raţiune sînt comune ambelor variante teoretice, cu deosebirea – fundamentală, pentru că generează efecte politice opuse – că teoria britanică pune în locul raţiunii experienţa, precedentul, tradiţia, iar teoria lui Nae Ionescu – un soi de revelaţie de moment, de iluminare instantanee, de hipnoză sau autosugestie colectivă. "Trăirea" politică, înţeleasă ca o substituţie iraţională a mulţimii de către lider, a dus în cele din urmă la formularea unui *Führerprinzip* irezistibil: selecţia "căpeteniei" devine un soi de miracol care se impune printr-un fel de vrajă unanimă, de colectiv şi irezistibil delir mesianic, în măsură să sfideze orice procedură legal-raţională. Cum se impune totuşi "conducătorul" sau "căpetenia"? Reţeta pe care o propune Nae Ionescu merită consemnată: "Aci nu încap ghicitori. Omul masselor *e cel care este*. Cel pe care massele îl recunosc ca atare. Îl recunosc. După care metodă? După aceea că *cred* în el. Voturi? Desigur şi voturi. Dar nu voturi pe care le obţii, ci voturi care ţi se dau. Dar dincolo de voturi, actul de credinţă – de credinţă, nu de încredere – care leagă pe oameni de el, şi care, după intensitatea însăşi a momentului istoric, poate lua chiar forma de fanatică exaltare."[17]

Un substituţionism de acelaşi tip şi-l revendică dealtfel Nae Ionescu însuşi, în calitatea sa de lider de opinie, de "îndrumător" al tineretului şi al poporului. *"Noi exprimăm – scria într-un articol din 1932 – o realitate: realitatea românească. Este funcţia noastră în viaţa noastră publică. Nu construim voit un sistem politic. Noi nu cunoaştem sisteme; ci numai realităţi organice."*[18] Publicistul n-are nici cea mai mică îndoială asupra valorii colective a mărturiei sale. Dealtfel, asemenea declaraţii abundă în articolele sale. Şi, dacă se ia în calcul şi forma în care sînt făcute – mereu accentuată, izbitoare, ca un fel de gesticulaţie memorabilă –, se poate deduce că autorul operează în politică cu o noţiune de adevăr care epuizează realitatea şi care nu admite replica: "Iată în numele cui vorbim. De şase ani, zi de zi, ÎN NUMELE ŞI ÎN SLUJBA – jertfelnică de atâtea ori – a REALITĂŢILOR ROMÂNEŞTI."[19]

Nae Ionescu vorbeşte în numele unui adevăr absolut, care i s-ar fi revelat printr-un soi de contopire empatică cu sufletul naţiunii. Certitudinile sale politice sînt, de aceea, fără fisură; în plus, ele conţin, atunci cînd sînt negative, o făgăduinţă izbăvitoare, iar atunci cînd sînt "pozitive" – una mesianică . Modul în care el concepe autoritatea politică derivă direct dintr-o asemenea natură a adevărului.

În concluzie, holismul "organic", esenţialismul, elitismul, adevărul absolut, autoritatea politică absolută sînt fundamentele concepţiei sale politice. Acestea sînt însă şi fundamentele oricărei ideologii totalitare.

Asaltul asupra democraţiei

Discursul politic al lui Nae Ionescu se construieşte deci încă de la început pe tema antidemocratică. Imediat după primul război mondial, celui ce va deveni "învăţătorul tineretului" şi "îndrumătorul neamului" nu-i era încă limpede de pe ce poziţii trebuie să atace ordinea politică existentă. Aşa se face că asaltul ideologic naeionescian asupra democraţiei debutează cu argumente preponderent de extremă stîngă. Proaspătul conferenţiar suplinitor de logică şi teoria cunoştinţei de la Universitatea Bucureşti

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

susține, de pildă, în această primă fază (mai precis în 1923) "sindicalismul revoluționar", pe care-l definește ca o "respingere în bloc a ordinii constituite și înlocuirea ei cu o alta, cu desăvîrșire nouă"[20], viziune inspirată, mărturisește el, de G. Sorel. Deși, retoric, se distanțează de marxism, mai multe idei ale lui Marx îi susțin în mare măsură demersul ideologic. Bunăoară, el utilizează, comprehensiv și chiar simpatetic, găsindu-le legitime, opoziția exploatatori-exploatați sau teza luptei de clasă ca premise ale concluziei privind ineluctabila revoluție. Discursul său are, în această primă fază, o stilistică apăsat academică, părînd să fie rezultatul unor reflecții detașate și dezinteresate politic; democrației, bunăoară, i se reproșează contractualismul și egalitarismul, ca și raționalismul, pozitivismul științific. Interesant este că toate acestea sînt mai degrabă argumente conservatoare decît sindicaliste. Conștientizînd întrucîtva această contradicție, Nae Ionescu o "rezolvă" într–o manieră surprinzătoare: "Să nu ne înșelăm și să nu ne încurcăm în cuvinte. Nici sindicalismul și nici o nouă formație politică – întrucît e cu adevărat nouă – nu e democratică, în sensul democrației clasice, singurul sens posibil. Ci toate sînt conservatoare."[21] Surpriza aceasta finală – sindicalismul ni se dezvăluie ca fiind conservator, după ce aflasem că e revoluționar – ține de contradicția lui Nae Ionescu; aceasta era totuși, probabil, o moștenire, fiind preluată din vechea cultură politică germană, în care se afirmase noțiunea oximoronică a "revoluției conservatoare". În subtext, Nae Ionescu tatonează de fapt ideile corporatiste ale fascismului italian aflat în acel moment la începutul experimentării sale politice. Probă în acest sens e că mai toate argumentele demolatoare pe care le va folosi apoi sînt de extrema dreaptă. Ceea ce nu înseamnă însă că, din cînd în cînd, "opera" politică a lui Stalin nu e folosită pentru a lovi în democrație.

Armele cu care Nae Ionescu atacă democrația sînt *grosso modo* de două feluri: pe de o parte, *principial teoretice*, generale, atacînd rațiunea de a fi a democrației, și, pe de altă parte, *punctual practice*, țintind la imperfecțiunile de fapt ale unui regim democrat-liberal concret. Le voi lua pe rînd.

1) Critica abstractă/generală a democrației.

De cînd a apărut, susține Nae Ionescu, democrația a fost o năpastă pentru cei care i-au fost subiecți. Caracterul ei rău derivă din aceea că ea este originar un produs intelectual, nu un proces real; ea încearcă să modeleze o realitate, grație popularității de care se bucură, dar prin forța lucrurilor aceasta e refractară la idei care-i sînt potrivnice. *"Sunt vreo 300 de ani – scrie el – de cînd omenirea toată a căzut victima unei «teorii»; aceea a individualismului; care a provocat, provoacă și va mai provoca încă multe dezastre și adîncă mizerie în toate ramurile existenței umane."*[22]

Vinovații principali sînt, după Nae Ionescu, filosofii dreptului natural, cei ce au acreditat teza drepturilor naturale și a contractului social, căci aceste idei stau la baza ordinii democratice. Reacțiile sale anti-intelectuale, motivate de faptul că teoriile au mutilat ordinea armonică a lumii, au însă nenumărate ținte, pentru că nenunărate sînt vinovățiile. Recriminările sale vizează, în consecință, o moștenire culturală mult mai largă, acuzată că ar fi contribuit într-un fel sau la altul la modernizarea politică (și nu numai) a lumii. Lupta ideologică a lui Nae Ionescu se îndreaptă spre o pluralitate de ținte. Cîteodată, aceasta este năucitoare. Iată un exemplu: "Pentru ca rezultate să fie obținute ar trebui ca în același timp lupta aceasta anti-masonică să fie purtată: împotriva individualismului liberal, a științismului, a cartesianismului și kantianismului, a democrației, a monarhiei constituționale și republicanismului (cari structural sunt aproape același lucru), a socialismului, a protestantismului religios de toate formele, a romanismului, dar și a galicanismului catolic, a misticei individualiste de la Fericitul Augustin pâna la Francisc de Assisi, a kabalisticei, a teosofiei, a asiatismului panteist, a umanitarismului, etc. etc."[23] Riposta de acest tip nu e un accident, pentru că se declanșează periodic în publicistica lui Nae Ionescu[24]. Pornirea sa anti-intelectuală, mai precis anti-rațională și anti-iluministă, se năpustește și asupra unor adversari politici imediați. Este supus unei asemenea critici, de pildă, fondatorul poporanismului, C. Stere, a cărui erudiție politologică, reală, e tratată ca un simptom al alienării intelectuale: "Ideologia dlui Stere o cunoaștem. Teoretic nu ne-a impus niciodată. Este un prea mare aparat științific

livresc, prea puțină cugetare personală, și mai ales prea puțină viață; fostul profesor de la Iași a rămas ceea ce a fost: un profesor; care citește, învață, știe – dar nu trăiește."[25] Fixația aceasta vitalistă este – în aprecierea lui Nae Ionescu, așa cum am văzut – unicul criteriu al aderenței la "realitățile organice" românești; or, J. Locke, Tocqueville, J. S. Mill, Ed. Bernstein etc., care-i erau atît de familiari directorului de la *Viața românească*, erau pentru celălalt director, de la *Cuvântul*, tot atîtea semne de rătăcire și de înstrăinare[26].

Democrația, impusă fiind de asemenea idei, operează o ruptură totală cu trecutul: prezentul democratic nu mai are rădăcini istorice, așa cum vechile așezări politice au avut întotdeauna. "Democrația este negarea tradiției și a ereditații; ea este atomizare, aritmetizarea societății, și ca urmare anularea trecutului pur și simplu. Mai pretențios spus, mentalitatea democratică este ametafizică și ca atare ahistorică. Încercarea de a confisca pentru ea metoda istorică și mai ales viziunea istorică a lumii este o scandaloasă aberație intelectuală."[27] Sentințele grele pronunțate de Nae Ionescu n-au însă niciodată motivația sau premisele sociologice care să le susțină. Pentru că, în realitate, democrația, chiar dacă într-adevăr reprezintă o ruptură istorică în plan politic (nu însă în toate cazurile brutală), ea cultivă deopotrivă continuitatea culturală.

Dar Nae Ionescu, evident, nu putea fi nicicum de acord cu așa ceva. Cultural, democrația – susținea el – este sterilă și, în consecință, indezirabilă. "Marii oameni de cultură, marii creatori în ordine spirituală nu au fost niciodată democrați; nu au fost democrați nici prin temperament, nici prin practica politică."[28] Strict logic, un asemenea argument e inacceptabil (chiar dacă lucrurile ar sta așa, ceea ce, evident, nu e cazul)... Dar democrația – pretinde metafizicianul – e dăunătoare cultural și în sens sociologic, nu numai în sensul marii creații. Chiar dacă Nae Ionescu concede că într-un regim democratic accesul la cultură este mult mai extins, el nu poate să nu judece calitatea jalnică a acesteia: *"Căci e adevărat, în regimul democratic se poate identifica o mai mare răspândire a culturii. Dar cultura aceasta a masselor nu e cultură; ci (...) mai degrabă instrumentul tehnic al unei forme speciale – foarte aproximative – de civilizație. Este cultura al cărui summum se atinge în așa numitele universități populare, plagă paralizantă a adevăratei culturi."*[29] Elitistul găsește preferabilă ignoranța completă, pentru că e "sănătoasă", adică "organică", nu contrafăcută și alienantă precum cultura de masă.

Ceea ce se întîmplă însă în democrație și atrage mînia cea mai aprigă a lui Nae Ionescu este – se poate deja întrevedea – egalitatea juridică a cetățenilor. Faptul că într-o asemenea ordine politică "toți oamenii sînt considerați ca egali, [că] votul fiecăruia, părerea fiecăruia este considerată ca egală" este pentru metafizicianul nostru – altminteri, și paradoxal, cu o origine socială modestă – motivul esențial al negației sale. "Ăsta cred eu – și cred că sîntem cu toții de acord –, cred că este viținl fundamental al sistemului acesta de exprimare a voinței naționale: sînt chemați oameni care trebuie să hotărască într-o problemă care nu le este proprie, adică n-au căderea să judece." Democrația, se poate deduce, ar fi contra naturii umane, pentru că oamenii în chip natural sînt inegali. Si pentru ca lucrurile să fie limpezi, Nae Ionescu precizează în ce constă inegalitatea: "sînt chemați cu aceleași drepturi oameni care n-au aceleași posibilități"[30] Iată deci că nu (numai) funcțiile în cadrul "organismului" social îi diferențiază pe oameni, așa cum dădea de înțeles altă dată, ci (și) înzestrările intelectuale deosebite; mai direct spus, masa e de fapt "prostimea". O asemenea judecată de valoare, totalmente inacceptabilă, este pricinuită de o confuzie de planuri (egalitate politică = egalitate în general) menită să-i susțină elitismul revolut. Percepția politică a lui Nae Ionescu se dovedește destul de primară, de pre-judecată. Pașoptistul care spunea că "în gloată, oamenii au întotdeauna dreptate" e, în fond, mult mai adînc într-ale politicului (în ciuda populismului de care este suspectat) decît cel care se mulțumește cu observația epidermică, incapabilă să iasă din bunul simț, a inegalității. Cît privește ideea că egalitatea în drepturi politice nu se opune developării unei elite politice, dimpotrivă, o presupune (prin mecanismele electorale, ale competiției democratice), dar într-un mod dinamic (stratarhic), pentru care chiar clasa politică interbelică din România putea fi un exemplu, aceasta rămîne pentru Nae Ionescu fără suport, deși

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei" din Iași.

el însuşi era, în definitiv, beneficiar al ascensiunii politice de acest fel.

2) Critica concretă

Prăbuşirea democraţiei, care stă pe fundamente atît de şubrede, îi apare lui Nae Ionescu ca un proces legic. Chiar şi în situaţia – pe care el o admite undeva ca ipoteză de lucru, contrar axiomelor sale obişnuite – în care democraţia ar fi "o poziţie, o etapă a procesului istoric", aşadar ca ordine politică naturală, chiar şi "atunci evoluţia omenirii poate foarte bine să depăşească acest moment". Desigur, în principiu e greu de respins această idee, care – cum exact formulează de data aceasta logicianul – este "de logică mai mult decît de istorie"; cu toate acestea, credinţa lui că democraţiei i-a sunat deja ceasul e mult prea grăbită pentru a presupune că vine dintr-o filosofie înaltă şi dezinteresată a istoriei. Credinţa negativă a lui Nae Ionescu venea mai degrabă din ideologie (sau dintr-o lectură de tip ideologic a istoriei prezentului său). În 1926 metafizicianul era deja convins de iminentul colaps al ordinii democratice: "Noi afirmăm că astăzi puterile de viaţă ale naţiunii stau în anumite raporturi noi, pentru care conceptul de democraţie nu mai este relevant."[31]. Acest proces de descompunere i se confirmă cu fiecare an, astfel că în 1933 putea să afirme răspicat şi triumfător că "omenirea a intrat într-o criză din care drum *de întoarcere* la cele vechi nu mai există"[32]. În societăţile epocii de după primul război mondial, metafizicianul vedea, aşadar, "toate elementele care indică disoluţia regimului democratic"[33].

Care sînt aceste semne ale disoluţiei? Înainte de a le inventaria, trebuie precizat că – potrivit lui Nae Ionescu – sînt nenumărate şi copleşitoare. Într-o primă enumerare, ele sînt mai degrabă de natură ideologică, fapt destul de curios pentru un adversar al "teoriilor". Astfel, într-un tablou simptomatologic întocmit în 1926, Nae Ionescu stabileşte: "monarhismul lui Maurras, dictatura lui Mussolini şi minoritatea conştientă a lui Lenin sînt tot atîtea elemente care dovedesc criza regimului democratic şi îndreptarea omenirii spre alte forme de gospodărire socială. Modificarea structurii morale şi economice a Europei este un fapt general astăzi; el nu poate fi negat nici de observatorii cei mai superficiali. Iar proporţiile acestei modificări sînt de aşa natură, încît depăşesc formula democrată"[34] Resentimentul lui Nae Ionescu la adresa democraţiei liberale e atît de puternic încît nu poate să nu salute, entuziasmat cîteodată, orice formulă politică alternativă. Ba, s-ar părea, multă vreme (pînă cînd în Germania s-a instaurat cel de-al III-lea Reich, aşa cum am mai arătat) a fost mai fascinat de ceea ce se întîmpla în Uniunea Sovietică decît de ceea ce se petrecea în Italia fascistă. Iată încă un exemplu, luat practic la întîmplare, dintr-un articol scris în 1932: "În Rusia se caută astăzi, cinstit, patetic de cinstit, şi cu mijloace adesea impresionante, o nouă formulă de viaţă."[35]

Dar Nae Ionescu îşi culege probele acuzatoare la adresa democraţiei nu numai din exterior, ci şi din ceea ce se întîmpla în România acelui timp. Regimul ei democrat-liberal, cu atîtea imperfecţiuni şi disfuncţii, i le furnizează din abundenţă. Cu toate acestea, interpretarea lor este ca de obicei şarjată, înscrisă adică într-un sens demolator stabilit aprioric pe cale ideologică. Niciodată Nae Ionescu nu înaintează ipoteza – în fond, la fel de îndreptăţită intelectual şi politic – că nu democraţia este vinovată de neajunsurile, indiscutabil numeroase, din perimetrul statului român, ci *deficitul de democraţie*, destul de însemnat.

Ce reproşează liderul de opinie de la *Cuvântul* aşezămîntului democratic românesc? Toate neajunsurile, desigur. Iar acestea îi par pricinuite în lanţ. Cauza originară a răului ar rezida în importul unei ordini politice totalmente nepotrivite, ba chiar ostile "realităţilor noastre organice". În treacăt fie spus, Nae Ionescu se află – prin această acuză – într-o situaţie contradictorie, pentru că el operează de data aceasta cu ipoteza inclusă că democraţia n-ar mai fi o ordine artificială într-o altă societate (de vreme ce a produs-o şi o "exportă"). Ca de obicei, însă, propensiunea lui antidemocratică nu se inhibă în faţa unor asemenea detalii. Responsabili de transplantul ideilor şi instituţiilor democratice în spaţiul românesc fuseseră paşoptiştii, prilej pentru Nae Ionescu de a-i vitupera în fel şi chip, de a-i exclude (cum am văzut că o face în privinţa lui I. C. Brătianu) din patrimoniul politic şi cultural român. "De când ne-am constituit ca stat modern, noi am

avut o politică naţională mai mult de «bogdaprosti». Actul nostru politic de naştere a fost milogit de fugarii de la 1848 pe la porţile tuturor oamenilor mari – mai adesea oficiali – ai Europei apusene."[36] Figura retorică a demnităţii naţionale pe care o adoptă în articolul "Marea" – datînd din 1926 – din care am extras acest citat, contrapusă "mimetismului slugarnic" paşoptist, nu mai are însă pic de susţinere dacă o comparăm cu texte de după 1933.

Tirul lui Nae Ionescu se îndreaptă apoi către ţinte de fond. Democraţia ar fi, de exemplu, funciarmente nefuncţională, contra-productivă, perdantă, pauperizantă. Pe scurt, "democraţia lichidează"[37] nu numai cultural, cum am văzut, ci şi economic. De ce? Fundamental, pentru că ar încuraja nepriceperea, amatorismul, parvenitismul. Efectul acesta e pricinuit – consideră Nae Ionescu – de acecaşi acuzată egalitate. În cuvintele sale, "democraţia a înlăturat pe specialişti; şi i-a înlocuit cu oameni politici; ea a instituit – nu e numai vorbă – cultul incompetenţei." Această ilegitimă înlocuire ar avea în primul rînd consecinţe politice nefaste. Căci, arată autorul mai departe, democraţia "este regimul care crează instabilitatea conducerii, prin aşezarea în capul treburilor a unei clase de incompetenţi."[38]

Dar democraţia este contestată şi pentru că este mult prea costisitoare şi risipitoare, antrenînd regulat povara unui deficit bugetar: "STATUL nostru este prea scump pentru ŢARA noastră. Prea scump şi nepotrivit."[39]. La începutul anilor '30, directorul *Cuvântului*, constatînd că statul existent nu mai corespunde societăţii, accepta soluţia revoluţiei. Între motivele invocate pentru a legitima revoluţia figurau şi politicile statului democratic român orientate înspre dezvoltarea de tip urban şi industrial, ele făcîndu-se dealtfel vinovate de deficitul bugetar cronic şi fără leac în perimetrul democraţiei. "Realităţile organice româneşti", esenţialmente rurale, erau astfel trădate şi stricate. Aceasta pentru că "statul românesc modern a fost creat de orăşeni sau de închinători ai spiritului citadin. Şi ăsta a fost păcatul originar al acestui stat."[40] Orientarea României pe calea dezvoltării de tip occidental i se părea lui Nae Ionescu un act politic sinucigaş. Filosoful român care dispunea de un "splendid automobil Maybach" şi de un cuter de ultimă modă – după cum îşi aminteşte un admirator de-al său[41] - pleda pentru "paradisul" politic ruralist. Dar cu această stranie utopie intrăm deja în etajul "superior" al ideologiei naeionesciene (de care mă voi ocupa data viitoare): proiectul politic.

Note

1. Nae Ionescu, *Roza vânturilor* (Bucureşti, Editura "Cultura naţională", 1937), p. 282.
2. Nae Ionescu, *Introducere în istoria logicei* (Bucureşti, Editura Eminescu, 1997), p. 158.
3. *Roza vânturilor*, p. 194.
4. Ibid., p. 197.
5. Ibid., p. 201.
6. *Introducere în istoria logicii*, p. 168.
7. Ibid., p. 171.
8. Ibid., p. 170. Dincolo de valoarea – democratic nulă – a unui asemenea concept al politicii, este de remarcat – fie şi numai în treacăt – că el are o origine intelectuală precisă, origine însă nemenţionată de autorul român; dualitatea "prieten-duşman", pe care mai apoi Nae Ionescu o explorează ca "bază a luptei" pentru a definit politicul, aparţine unui autor cu un anumit impact în cultura politică germană a acelei epoci: Carl Schmitt. A se vedea *op. cit.*, pp. 169, 171.
9. *Roza vânturilor*, p. 333.
10. *Roza vânturilor*, p. 332
11. *Introducere în istoria logicii.*, p. 157.
12. Ibid., p. 158.
13. Ibid., p. 159.
14. Ibid., p. 157.
15. Ibid., p. 160.
16. *Roza vânturilor*, p. 333.
17. Nae Ionescu, "Dictatură şi democraţie", *Cuvântul*, 27 ianuarie 1938.
18. *Roza vânturilor*, p. 310.
19. Ibid., p. 313.
20. Nae Ionescu, "Sindicalismul", în *Doctrinele partidelor politice*, (Bucureşti, Editura Garamond, f. a.), p. 244.
21. Ibid., p. 258
22. *Roza vânturilor*, p. 224.
23. Ibid., p. 291.
24. Iată, de pildă, o altă mostră lămuritoare pentru obsesiile negative ale lui Nae Ionescu: "Ştiu însă că, structural, este o strânsă corelaţie între

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

iluminism, pozitivism, iacobinism, gândire anglo-saxonă, gândire iudaică şi gândirea din care precede invenţia şi maşinăria Ligii Naţiunilor." (Nae Ionescu, "Fratele meu democrat", *Cuvântul*, 15 ianuarie 1927)

25. Nae Ionescu, "Confuzii... ideologice", *Cuvântul*, 17 august 1929.
26. E simptomatic ca Nae Ionescu nu face în general referinţe bibliografice pozitive nici în cursurile de logica colectivelor şi nici în textele publicistice. Doar cîteva nume (G. Sorel, Ch, Maurras, Alain) sînt invocate aprobativ în opera sa politică, dar şi acestea cu destulă parcimonie şi – mai ales – aproximativ sub raportul ideii politice aflate în joc. Un Ed. Burke sau un Bossuet, pe care în mod normal ar fi trebuit să se întemeieze discursul său, lipsesc.
27. *Roza vînturilor*., pp. 359-360.
28. Ibid., p. 370.
29. Ibid., p. 371.
30. *Introducere în istoria logicii*., p. 161.
31. Skythes [pseudonim folosit de Nae Ionescu], "Democraţia evoluează", *Cuvântul*, 15 august 1926.
32. *Roza vânturilor*, p. 335.
33. Skythes, "Democraţia evoluează".
34. Nae Ionescu, "Despre «feudalismul francez» şi alte articole de import ale noastre", *Cuvântul*, 19 august 1926.
35. *Roza vânturilor*, p. 117.
36. Ibid., p. 365.
37. Ibid., p. 372.
38. Skythes, "Ţărănism şi democraţie", *Cuvântul*, 26 august 1926.
39. Nae Ionescu, "Premise. Stat şi ţară", *Cuvântul*, 10 octombrie 1931.
40. Idem
41. Mircea Vulcănescu, *Nae Ionescu. Aşa cum l-am cunoscut* (Bucureşti, Humanitas, 1992), pp. 71, 113.

GEORGE VOICU - doctor în filosofie, conferenţiar universitar în cadrul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative a Universităţii Bucureşti. Este autorul volumului, recent apărut, *Pluripartitismul. O teorie a democraţiei.*

Din sumarul tematic al numerelor viitoare

- Trinomul stat-societate civilă-biserici
- Politica de securitate a României, într-un nou context geopolitic
- Capital autohton şi capital străin
- Riscul de ţară şi investiţiile străine
- Relaţia guvernanţi - sindicate - patronat
- Instituţiile capitalismului românesc
- Extremismul politic

Revista *Sfera Poiticii*

intenţionează să abordeze arii tematice mai puţin familiare cititorilor şi specialiştilor români. Întrucît mulţi dintre colaboratorii noştri se află la studii în străinătate, îşi definitivează doctorate sau ocupă funcţii înalte în executiv şi legislativ, iar majoritatea temelor au fost studiate de unii şi aceiaşi oameni, ceea ce a dus la o supraîncărcare de sarcină intelectuală, apelăm la noi colaboratori, mai ales pentru unele dintre temele anunţate.
Aşteptăm în special studenţi şi absolvenţi la ştiinţe politice, jurnalism, relaţii internaţionale, sociologie, filosofie, drept, istorie, dar şi alţi specialişti ce pot participa la analiza unora dintre temele anunţate (şi a altora noi).

Redacţia

I.D. ADUMITRĂCESEI, E. NICULESCU (coord.)
Economie politică. Teorie şi politică economică pentru România. (partea întâi)
Polirom, Iaşi, 1998

Autorii au elaborat lucrarea de faţă pe baza unei ample activităţi de cercetare desfăşurată după decembrie 1998, îndeosebi cu privire la tranziţia României spre economia modernă de piaţă. Autorii şi-au propus să realizeze un curs de economie politică destinat în mod expres pentru economia românească actuală. Lucrarea este destinată pregătirii economice a unor categorii principale de specialişti care trebuie să cunoască problemele tranziţiei şi modul în care se poate realiza o politică economică adecvată, atât pe plan intern, cât şi pe plan extern.

PETRE ANDREI
Sociologia revoluţiei. Studii de sociologie politică.
Polirom, Iaşi, 1998

Prezentul volum reuneşte o parte dintre cele mai importante studii realizate de sociologul Petre Andrei, în domeniul sociologiei revoluţiei şi culturii. Pentru prima parte a cărţii, s-a utilizat ca text de bază ediţia apărută în 1992, la care s-au adăugat o serie de articole complementare temei scrise după *Sociologia revoluţiei*. În partea a doua, "Sociologia culturii", sunt cuprinse două studii publicate iniţial de autor în volumul *Probleme de sociologie*, publicat în 1927.

ŞTEFAN AFLOROAEI
Cum este posibilă filosofia în estul Europei
Polirom, Iaşi, 1997

Tânărul filosof ieşean, autor al unor lucrări extrem de apreciate de critica de specialitate, dintre care amintim *Ipostaze ale raţiunii negative. Scenarii istorico-simbolice*, carte distinsă cu premiul "Vasile Conta" al Academiei Române, propune o abordare a specificităţii filosofii din spaţiul est-european, o metateorie a filosofiei din punctul de vedere al situării în spaţiu. Autorul porneşte de la ideea existenţei unui spaţiu mental ce poate fi analizat simptomatologic, scoţând la suprafaţă ceea ce era destinat a rămâne învăluit de discursul filosofic manifest. Cartea se constituie ca o genealogie a ideilor ce au luat naştere în spaţiul pe care convenţional îl numim Europa de Est. .

JOACHIM WACH
Sociologia religiei,
Traducere de Florin Iorga, studiu introductiv de Nicu Gavriluţă, Iaşi, Polirom, Colecţia "Collegium," Seria "Sociologie. Ştiinţe politice," 254 pagini, preţ neprecizat

Precursor al lui Mircea Eliade la Catedra de Istorie a Religiilor din Chicago, Joachim Wach se ocupă de relaţiile dintre religie şi societate, de implicaţiile sociale ale fenomenului religios la nivel economic, juridic, cultural şi instituţional.

SORIN ALEXANDRESCU
Paradoxul român, Bucureşti, Editura Univers, Colecţia "Restituiri – eseişti români din exil," 334 pagini, preţ neprecizat

Istoric şi teoretician al literaturii prin formaţie, Sorin Alexandrescu a emigrat în 1969 în Olanda. Acolo, a continuat să ţină legătura cu ţara, cultura şi problemele ei în forme specifice (cursuri de literatură şi istorie românească, reviste de specialitate, proteste împotriva regimului comunist, emisiuni de radio şi televiziune). După 1989, a revenit în cultura romînă de la distanţă, iar acum publică o carte polemică şi critică cu privire la istoria României în acest secol. Iată structura cărţii: "O (imposibilă) pre-faţă," "Paradoxul român," "Construcţia României Mari," "România interbelică democrată, pe scurt," "Un erou ratat: Carol al II-lea," "Dubla structură a lui Ion Antonescu," "<<Fenomenul legionar>>: cuvîntul şi fapta," "Partidul Naţional Ţărănesc Creştin şi Democrat." Este semnificativă dedicaţia cărţii: *"Murmurului indistinct, venit din interbelic, în care îmi pare a auzi firave, deja pierdute, şi vocile părinţilor mei, îi dedic această carte."*

THOMAS LAQUER
Corpul şi sexul. De la greci la Freud
Traducere de Narcis Zarnescu, Bucureşti, Humanitas, Colecţia "Istoria ideilor," 295 pagini, preţ neprecizat

Titlul în original al cărţii este *Making Sex. Body and Gender from the Greeks to Freud*. În afară de o stranie pudibonderie care explică de ce nu s-a tradus în româneşte titlul, este greu de înţeles de ce un termen atît de complex precum *gender* (=gen) poate fi tradus prin "sex". Oricum, cartea este fascinantă, mai ales prin erudiţia cu care Laquer reconstituie modul în care politicul a influenţat reprezentările despre sex şi gen.

FLORIN MIRGHEŞIU
Elitele politice şi modernitatea românească, Cluj, Editura NAPOCA STAR, 170 pagini, preţ neprecizat

Cartea îi aparţine lui Florin Mirgheşiu, absolvent al Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administraţie Publică, Universitatea "Babeş-Bolyai" din Cluj, promoţia 1996 (care este şi prima promoţie de

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.

ştiinţă politică la zi, cu studiu integral de *political science* din România. Autorul este şi primul absolvent de *political science* care publică o carte. Apariţia trebuie salutată cu atît mai mult cu cît încă există destule cadre didactice universitare din acest domeniu şi din altele învecinate care nu au cărţi publicate. Cartea este incitată prin cuprins, cuprinzînd următoarele capitole: "Cine a realizat România Mare?", "România Mare: elitele politice de la spirit civic la politicianism," "Elitele comuniste: de la rolul mesianic la opulenţa filistină", "Elitele politice după 1989," incluzînd de asemenea un *Antract* ("Ce ne învaţă istoria?"), un *Intermezzo* ("De la Brucan la Tismăneanu"), note, reper bibliografic, anexe, bibliografie.

HANNAH ARENDT
Crizele republicii
Traducere din engleză de Ion Dur şi D. -I. Cenuşer, Editura Humanitas.

Sub acest titlu au fost reunite patru studii de filosofie politică referitoare la crizele traversate de America în anii '60 - 70, crize care i-au pus la grea încercare sistemul de guvernămînt. Piesa de rezistenţă a volumului este celebrul eseu Despre violenţă. Minciuna în politică analizează cu luciditate rolul de creator de imagine al Documentelor Pentagonului. Nesupunerea civilă examinează diversele mişcări contestatare, de la cele care se împotrivesc discriminării rasiale pînă la formele de opoziţie faţă de războiul din Vietnam. Gînduri despre politică şi revoluţie conţine, sub forma unui interviu luat autoarei în 1970 de scriitorul german Adalbert Reif, un comentariu la tezele expuse în Despre violenţă.
Iată un eşantion caracteristic pentru filozofia politică practicată de Hannan Arendt: revoluţiile nu sînt conduse de cei oprimaţi şi nici "făcute" de revoluţionari; ultimii culeg puterea "lăsată în stradă". Sau: atît capitalismul, cît şi comunismul sînt sisteme bazate pe expropriere; nici unul nu este remediul celuilalt.

ROBERT CONQUEST
Marea teroare. O reevaluare
Editura Humanitas.
Traducere din engleză de Marilena Dumitrescu

Publicată din 1990 încoace într-o ediţie revăzută şi adusă la zi (de unde subtitlul *O reevaluare*), dar cunoscută încă din 1971, cartea istoricului britanic Robert Conquest continuă să fie considerată - atît în vest, cît şi în Est - drept unica relatare completă privind epurările staliniste din anii '30. Această veritabilă biblie a istoriei stalinismului sovietic se bazează pe mărturii de prima mînă, provenite de la transfugi şi disidenţi care au cunoscut nemijlocit dictatura. Ele au fost confirmate ulterior de scrierile sovietice apărute în *samizdat* după 1970 şi de cele din anii *glasnost*-ului.

Sir ANGUS FRASER
Ţiganii. Originile, migraţia şi prezenţa lor în Europa
Editura Humanitas, traducere din engleză de Dan Şerban Sava.

Deşi România se confruntă cu o "problemă ţigănească", ea nu face obiectul unei investigaţii sistematice, rămînînd mai degrabă apanajul presei. Cartea lui Sir Angus Fraser, cercetător cu renume al comunităţilor ţigăneşti, umple aşadar un mare gol de informaţie.
Autorul face istoricul prezenţei ţiganilor în Europa din Evul Mediu pînă în zilele noastre, pornind de la documente ce le atestă migraţia pe teritoriul continentului (scrieri literare sau memorialistice, cronici ori simple acte din arhivele primăriilor). Accentul cade pe moravurile acestei etnii şi raporturile cu populaţia locală, ca şi pe corolarul lor - atitudinea xenofobă a celui din urmă. Un întreg capitol al cărţii se ocupă de limba *romani* şi transformările ei sub influenţa diverselor limbi naţionale.

MICHEL DIDIER
Economia: regulile jocului
Editura Humanitas. Traducere din franceză de Emil Călin-Dunga, Rodica Dănescu, Cătălin Huidumac şi Gheorghe Oprescu

Prima ediţie românească a acestui manual foarte popular în Franţa, adresat explicit de autor studentului care se pregăteşte pentru examen, a avut mare succes, titlul intrând în bibliografia recomandată de profesorii din facultăţile unde se predă economia.
Secretul acestui succes se datorează atît conţinutului, cît şi stilului de prezentare: limitîndu-se la mecanismele şi problemele constante ale economiei, autorul le tratează simplu şi accesibil, ilustrîndu-le cu numerele exemple. Fără a-l plictisi pe cititor cu abstracţiile teoriei economice, cartea răspunde unor întrebări firesti: de ce o întreprindere renunţă la o anumită producţie, de ce decide să se implanteze în străinătate ori să fie absorbită de o firmă multinaţională? Ce factori duc la creşterea cursului acţiunilor, la scăderea ratei dobînzilor sau la căderea dolarului? Cum poate fi sufocată economia de prea multe legi şi impozite şi cum, pe de altă parte, se poate ea dezorganiza dacă intervenţia statului e insuficientă?
Prin generalitatea şi actualitatea lor, aceste probleme interesează, cu siguranţă, un public mai larg decît cel universitar.

2.	*Editorial*		The Failure of the Alternation?
5.	*Two years*	**Daniel Dăianu**	How to Turn the Boat Around (Or How to Achieve the Breakthrough)
9.		**Mircea Răceanu**	A Few Observations About the Relations Between Romania and the United States
13.		**Dan Oprescu**	Public Policies for the National Minorities in Romania (1996-1998)
19.		**Dan Pavel**	The Achievement of the Coalition? Staying Together
25.		**Mihai Muşet**	1998: The Year of the Weakening of International Structures Created in 1940
30.		**Gabriel Ivan**	Why Will the Power Lose the Next Elections?
33.		**Cristina Cărtărescu Ilinca**	The Other Side: the Opposition
37.	*Interview*	**Jan T. Gross** talking with **Stelian Tănase**	We Have to Share Everything
42.	*Ten Years After: 1989-1999*	**Pavel Câmpeanu**	Ceauşescu: the years of the countdown
47..	*Archive* Sfera Politicii	**Document**	The Universe of Concentration Camps -laws, decrees, resolutions-
53.	*IdeoSphere*	**George Voicu**	Nae Ionescu Mith (II)
63.	*Book Reviews*		

Acest număr al Revistei „Sfera Politicii" a fost arhivat electronic cu sprijinul Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative din cadrul Universităţii „Petre Andrei" din Iaşi.